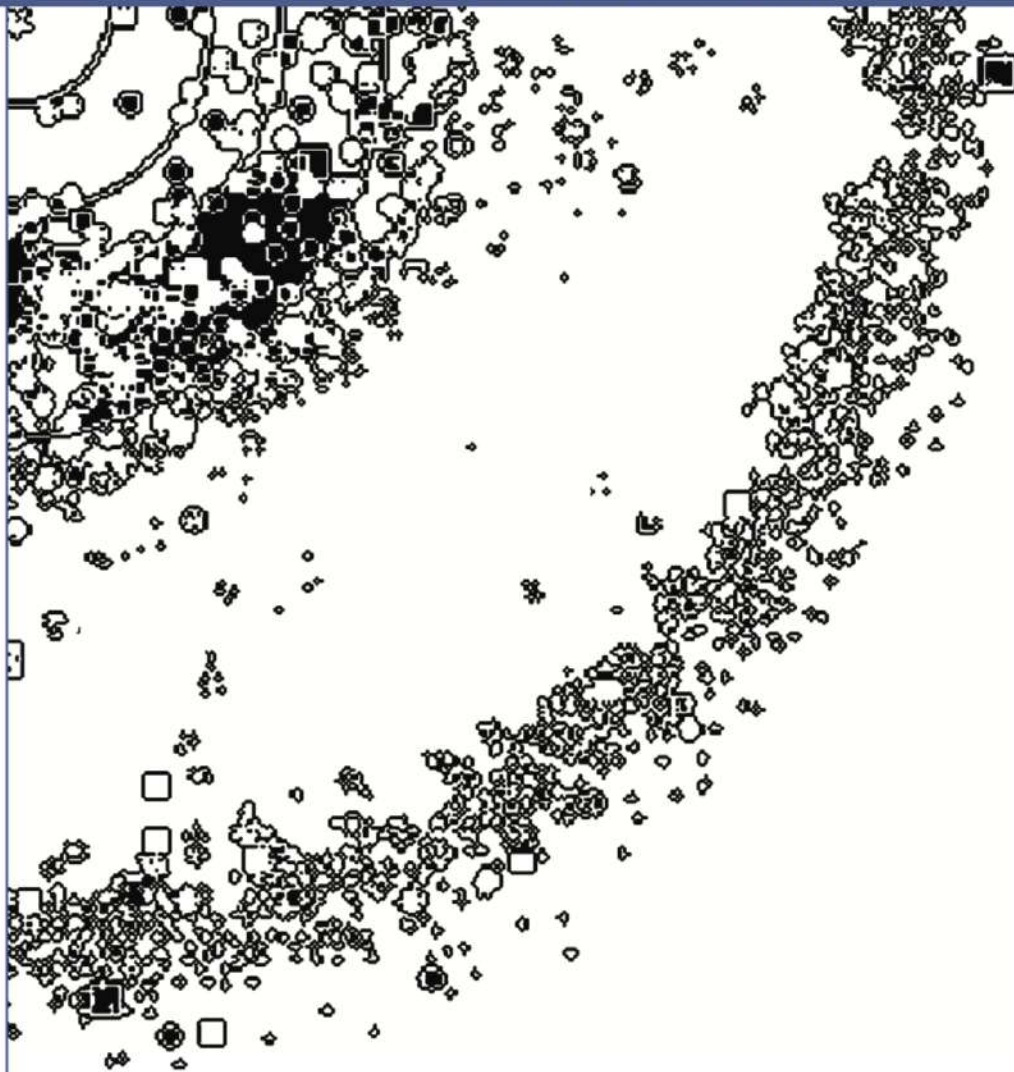

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ ÎN PARTENERIAT CU UNIVERSITATEA DE VEST "VASILE GOLDIȘ" DIN ARAD

VOLUMUL XVI, Nr. 1, MARTIE 2020

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XVI, ISSUE 1, MARCH 2020

VOLUME XVI, N° 1, MARS 2020

VOLUMUL XVI, NR. 1, MARTIE 2020

Revistă editată în parteneriat cu / revue éditée en partenariat avec /
journal published in partnership with:

UNIVERSITATEA DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

și în parteneriat cu / et en partenariat avec / and in partnership with:

**LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE**

LE CAER - EA 854 D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE

**LE CIRMI
DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 – SORBONNE NOUVELLE, FRANCE**

**FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA DIN NOVI SAD, SERBIA**

**UNIVERSITY FRIEDRICH SCHILLER JENA,
INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY**

**INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE FILIALA TIMIȘOARA**

**L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (A.I.P.L.),
PARIS, FRANCE**

UNIVERSITATEA ROMA TOR VERGATA, ITALIA

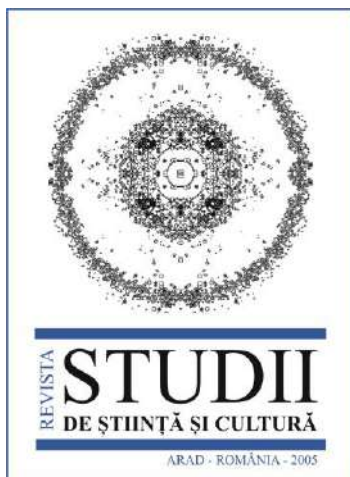
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU D. XENOPOL”, ARAD

TIPOGRAFIA GUTENBERG – EDITURA GUTENBERG UNIVERS, ARAD

UNIVERSITATEA DIN ORADEA, ROMÂNIA

**UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE**

Colegiul editorial / Editorial Board:

Editor-șef / Editor-in-Chief:

Prof. univ. dr. emerit Alvaro ROCCHETTI, Université Paris 3, Sorbonne Nouvelle, France
Director executiv / Executive Director, Redactor-șef fondator / Editor-in-Chief founder:

Prof. Vasile MAN, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Director adjunct / Adjunct Executive Director:

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara

Coeditori / Co-Editors-in-Chief:

Acad. Eugen SIMION, Academia Română, Președinte al Secției de Filologie și Literatură,
Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române

Acad. Prof. univ. dr. Thede KAHL, University of Jena, Germany

Acad. Mihai CIMPOI, Academia de Științe a Republicii Moldova

Prof. univ. dr. Louis BEGIONI, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia

Prof. univ. dr. Emilia PARPALĂ, Facultatea de Litere, Universitatea Craiova, România

Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIC, Universitatea din Novi Sad, Serbia

ISSN 1841-1401 (print)

ISSN - L 1841-1401

ISSN 2067-5135 (online)

BDI Index Copernicus International

Revistă evaluată pozitiv, după
criteriul citărilor, în **I. C.
Journals Master List 2017**, cu
un scor **ICV** (Valoare Index
Copernicus) de **67,53 puncte**.

Consiliul științific – Referenți / Scientific Board:

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii
Banatice „Titu Maiorescu”

Acad. Mircea PĂCURARIU, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca

Dr. Doru SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad

Prof. dr. Dres. H. c. Rudolf WINDISCH, Universität Rostock, Germania

Prof. univ. dr. Sophie SAFFI, Université d’Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Gilles BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, France

Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Teodor Ioan MATEOC, Universitatea din Oradea, România

Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU, Universitatea din Novi Sad, Serbia

Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș, România

Prof. univ. dr. Elżbieta JAMROZIK, Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej
Wydział Lingwistyki Stosowanej, Warszawa, Poland

Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”,
Academia Română, București

CS III Dr. Grațiela BENGĂ-ȚUȚUIANU, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul
de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, France

Prof. dr. Laura ORBAN – Inspectoratul Școlar Județean Arad, România

Conf. univ. dr. Stăncuța DIMA-LAZA, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad,
România

Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN, Universitatea din Szeged, Ungaria

Conf. univ. dr. Dana PERCEC – Universitatea de Vest din Timișoara, România

Lect. univ. dr. Gabriel BĂRDĂȘAN – Universitatea de Vest din Timișoara, România

Secretariat de redacție:

Redactori-Traducători:

Ioana NISTOR, Biblioteca Universitară „Tudor Arghezi”, UVVG, Arad, România;

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC, Université Paris 4, Sorbonne Nouvelle, France

Design: Ivița MILIVOIEVICI

Foto: Virgiliu JIREGHIE

Administrator Site: Viviana MILIVOIEVICI

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
310025 ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;
fax 0040/0257/280810; www.revista-studii-uvvg.ro, e-mail: vasileman7@yahoo.com

Copyright © 2010
„Vasile Goldiș”
University Press

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO Publishing din Statele Unite (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com), DOAJ LAND UNIVERSITY LIBRARIES, Suedia (www.doaj.org), THE LINGUIST SUA, ERIH PLUS (dbh.nsd.uib.no). Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE / CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE / CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:

Alvaro ROCCHETTI, Viviana MILIVOIEVICI 7

Guy CORNILLAC 9

The Future Tense to Express the Present and the Past

Le futur pour exprimer le présent et le passé

Sophie BRAULT- SCAPPINI 13

Would the Future Disappear from Our Future? Contextual Description of the Future Tense Use and Its 'Semantic Derivatives' in Spoken French

Le futur disparaîtrait-il de notre avenir? Description contextuelle de l'emploi du futur et de ses «dérivés sémantiques» en français parlé

Sophie AZZOPARDI 23

Tell the Tense that Will Do / Will Be Doing Tomorrow: Use of the Future Tense Simple and the Periphrastic Future in Expressing the Ulteriority in Nowadays French and Spanish

Dire le temps qu'il fera / va faire demain: analyse de l'emploi du futur simple et du futur périphrastique dans l'expression de l'ultériorité en français et en espagnol contemporains

Nabila MAMI 33

The Expression of the Future in Literary Arabic and Tunisian Arabic

L'expression du futur en arabe littéraire et en arabe tunisien

Salvatore Claudio SGROI 45

The Future in the Past in Ancient and Early-Twentieth-Century Italian (Condiz. Pres. vs Condiz. Pass.) and in Contemporary Italian (Condiz. Pass.)

Il futuro nel passato nell'italiano antico e primo-novecentesco (condiz. pres. vs condiz. pass.) e nell'italiano contemporaneo (condiz. pass.)

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC 57

Mihai Eminescu in Italy. Eminescu and the Italian Culture

Mihai Eminescu en Italie. Eminescu et la culture italienne

Mihai Eminescu în Italia. Eminescu și cultura italiană

Laura ORBAN 65

Hypotheses of Humanity in the Era of the Great Classics

Hypostases de l'humanité à l'ère des Grands Classiques

Ipostaze ale umanității în Epoca Marilor Clasici

Diana STROESCU 73

The Dissolution of Values in (Post)modernity. Emil Ivănescu's Theater between Harold S. Bucquet and Lars von Trier

La dissolution des valeurs dans la (post)modernité. Le théâtre d'Emil Ivănescu entre Harold S. Bucquet et Lars von Trier

Disoluția valorilor în (post)modernitate. Teatrul lui Emil Ivănescu între Harold S. Bucquet și Lars von Trier

II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES / ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE / CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES / CULTURE ROUMAINE / LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Rodica BIRIȘ 79

Alexandra Denisa IGNA, Adina BANDICI 81

Pop Music as A Means of Teaching Vocabulary in Courses of German as a Foreign Language. Didactic Approaches

Popmusik als Mittel zur Wortschatzvermittlung im Daf-Unterricht. Didaktische Vorschläge

Muzica pop ca mijloc de predare a vocabularului la cursurile de limba germană ca limbă străină. Abordări didactice

Rodica Teodora BIRIȘ 95

The Expansion of the German Language in the World

Die Verbreitung der deutschen Sprache in der Welt

Răspândirea limbii germane în lume

III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE / LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Virginia POPOVIĆ 99

Virginia POPOVIĆ, Pavle SEKERUS 101

Translating and Interpretative Responses of the Romanian Poet Lucian Blaga's Poetry in Serbian-Speaking Area

Réception de la traduction et de l'interprétation de la poésie du poète roumain Lucian Blaga dans la zone serbophone

Mirela KOZLOVSKY 109

Functional Mutations in the Winter Customs Repertoire of the Lipovian Russians from Sarichioi

Mutations fonctionnelles dans le répertoire des coutumes hivernales des Russes lipoviens de Sarichioi

Mutații funcționale în repertoriul obiceiurilor de iarnă la rușii lipoveni din Sarichioi

IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES / TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS / TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE

Coordinator/Coordonateur/Coordonator:

Ioana NISTOR, Mirel ANGHEL 119

Roxana BÎRSANU 121

Filip Florian's *Degete Mici* – The Reception of a Romanian Novel through Translation

Degete Mici de Filip Florian – La réception d'un roman roumain en traduction

Degete Mici de Filip Florian – recepția unui roman românesc prin traducere

V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE / CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ

Coordinator/Coördinateur/Coördonator:

Eugen GAGEA 129

Vasile MAN 131

Culture, the Ambassador of Connecting People
La culture, l'ambassadeur de l'appropriation des personnes
Cultura, ambasador al apropiierii dintre oameni

Sorin IVAN 135

Titu Maiorescu, 180 Years from Birth
Titu Maiorescu, 180 ans à partir de la naissance
Titu Maiorescu, 180 de ani de la naștere

Ramona Mirabela OPREA 137

Developing the Alternative Educational System – the Jena Plan, an Attempt to Reduce Functional Illiteracy
Le développement du système d'éducation alternative – le Plan Jena, une tentative de réduire l'analphabétisme fonctionnel
Desfășurarea sistemului alternativ de învățământ – Planul Jena, o încercare de diminuare a analfabetismului funcțional

Ioana NISTOR 145

A Diachronic Perspective on the History of the Book and Printing, in the Netherlands, in the 17th century. The Elsevier Dynasty – Printers, Publishers, Booksellers
Une perspective diachronique sur l'histoire du livre et du motif, aux Pays-Bas, au XVIIIe siècle. Dynastie Elsevier – imprimeurs, éditeurs, libraires
O perspectivă diacronică asupra istoriei cărții și tiparului, în Țările de Jos, în secolul al XVII-lea. Dinastia Elsevier – tipografi, editori, librari

Lucian MARINA 151

New Words of the 'Logos' Journal
Nouveaux mots de la revue «Logos»
Noi râuri de cuvinte ale revistei „Logos”

VI. BANAT STUDIES / ÉTUDES DE BANAT / STUDII BANATICE

Coordinator/Coördinateur/Coördonator:

Viviana MILIVOIEVICI 155

Grațîela BENGĂ-ȚUȚUIANU 157

Cultural Solidarities in Interwar Timisoara
Solidarités culturelles à Timișoara entre les Deux Guerres
Solidarități culturale în Timișoara interbelică

Delia BADEA 163

Bohemian Way of Living
La bohème comme manière d'être
Boema ca mod de a fi

Viviana MILIVOIEVICI **167**
Lucian Costin, Founder of ‘The Literary Banat’ Publication
Lucian Costin, le fondateur de la publication «Le Banat littéraire»
Lucian Costin, fondatorul publicației „Banatul literar”

VII. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII

Coordinator/Coördinateur/Coördonator:

Emilia PARPALĂ **177**

Dumitru MIHĂILESCU **179**

Virgiliu Bradin, *Rostirea poetică preeminesciană – inovații stilistice și lexicale* – eseuri, Arad, Editura Promun, 2019, 527 p.

Brândușa JUICĂ **183**

Viviana Milivoievici, *Secvențe culturale din Banat. Studii și cercetări*, Prefață de Thede Kahl, Postfață de Vasile Man, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2019, 285 p., ISBN 978-606-675-197-1

Dumitru MIHĂILESCU **185**

Viviana Milivoievici, Vasile Man (coord.), *Colocviul Internațional „EUROPA: centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră”, Ediția a VIII-a, 23-25 octombrie 2019. Cultură și spiritualitate în spațiul românesc și european*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2020, 218 p., ISBN 978-606-675-227-5

Virginia POPOVIĆ **189**

Ileana Ursu, *Umbra și numele ei / Senka i njeno ime*, cu o prefață în limbile sârbă și română de Virginia Popović, Zrenianin, Editura ICRV, 2019, 257 p.

Instructions for Authors **193**

Instructions pour les auteurs **196**

Instrucțiuni pentru autori **199**

Grila de evaluare **202**

Subscriptions **203**

Abonnements **203**

Abonamente **204**

**I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE /
CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE /
CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:

**Alvaro ROCCHETTI
Viviana MILIVOIEVICI**

THE FUTURE TENSE TO EXPRESS THE PRESENT AND THE PAST

LE FUTUR POUR EXPRIMER LE PRÉSENT ET LE PASSÉ

Guy CORNILLAC

Université de Savoie

E-mail: guy.cornillac@univ-savoie.fr

Résumé

L'article examine des cas d'emploi du futur simple français échappant à la valeur de futur catégorique que lui reconnaissent généralement les grammairistes. Ces emplois requièrent une réflexion spécifique pour l'interprétation de l'effet de sens particulier qu'ils entraînent en sortant de l'époque future : ils peuvent renvoyer en effet au présent ou même à un passé révolu ou supposé.

Mots-clés: futur, catégorique, époque passée, époque présente, le fait que

Par futur, nous entendons, avec Gustave Guillaume, de qui nous tenons cette façon de voir les choses, une position systématique dans la structure et l'architecture de la représentation du temps en français. Il convient donc de se le représenter comme un signifié de langue qui condense en lui une certaine charge sémantique – laquelle correspond à un ensemble d'impressions relevant de l'univers expérientiel humain.

Les mots et les morphèmes, disait le linguiste, sont en effet, comme toutes les unités dont la langue est constituée, des collecteurs et des condenseurs d'impressions – impressions fugaces, difficiles à gloser, lorsqu'il s'agit d'unités grammaticales¹.

Le problème est donc de savoir quelle est au juste la charge impressive que le futur retient en lui – qui lui permet de produire les différents effets de sens que l'on note au plan du discours.

Ce qui vient d'emblée à l'esprit lorsqu'on se penche sur le signifié de ce temps grammatical, c'est qu'il sert à saisir la durée d'un événement que la pensée se représente au-delà de l'époque présente – dans un « ...temps qui n'a pas encore existé réellement et que, par suite, on imagine, on suppose avec cette particularité que tout l'effort de la pensée s'emploie à le supposer le moins possible. » (GUILLAUME, 1970, p. 54)

Le futur simple est, on le sait, un temps qui présente un événement de manière catégorique, en faisant abstraction de la charge d'hypothèse inhérente à l'époque future. L'époque future – hypothétique par nature – se trouve ainsi conférer un degré de réalité qui en fait "l'équivalent symétrique de l'époque passée." (Idem, *ibid.*)

C'est cette valeur d'emploi qu'on lui reconnaît dans des exemples comme :

Demain nous irons au marché

¹ Les unités lexicales se prêtent, elles, par opposition à une définition plus aisée que les mots ou les morphèmes grammaticaux.

La pensée, dans ce cas, prend position dans l’au-delà de l’époque présente² – laquelle, soit dit en passant est susceptible d’épouser, du fait de sa définition, toutes les largeurs possibles³ – et y saisit la durée d’un événement de sa limite de commencement à sa limite de fin en faisant abstraction du caractère hypothétique de l’époque en cause.

Ça nous prendra deux heures

Cette valeur d’emploi habituellement retenue ne permet pas cependant d’expliquer les emplois – tout aussi idiomatiques – suivants :

1. *Ce sera tout* – en réponse à la question d’un commerçant “*Vous voulez autre chose?*”
2. *C’est une histoire qui n’aura pas duré longtemps*
3. *Ils auront (sans doute) eu un accident*

où l’on voit le futur renvoyer successivement à :

1. un présent
2. un passé révolu et posé
3. un passé supposé, donc hypothétique

Ces exemples nous invitent donc à affiner la définition du signifié du futur en langue. La démarche que nous adopterons dans cette perspective consistera à s’appuyer sur le fait que la pensée créatrice de la langue reste toujours et partout sensible aux affinités que les impressions entretiennent en elles. Cela lui permet d’établir ce que l’on pourrait appeler des synapses sémantiques⁴.

Ainsi peut-on aisément concevoir que l’époque future – marquant la fin de l’époque présente – soit associée à l’impression de terme, de limite atteinte.

Le futur emporterait autrement dit avec lui, indissociablement liée à sa définition, l’impression de sortie de l’époque dans laquelle la pensée se sent installée, de fin de ce qui a présentement cours dans cette époque. Avec le futur, on est conduit au seuil qui indique la fin de l’époque présente, le point ultime de sa définition – au-delà duquel s’ouvre une autre époque qui se présente comme un *après*.

C’est sans doute cette impression de fin, de point ultime et d’ouverture sur un *après* qui est retenue dans l’emploi :

Ce sera tout

Qui dit effectivement : « je suis arrivé au bout de ma liste, au terme de ce que j’avais à acheter chez vous et que je vous ai énuméré jusqu’ici ». Le tout a été atteint. Or le tout est un aboutissement, une fin. On ne peut se le représenter qu’*après* avoir parcouru l’entier des éléments qui le constitue.

² Il s’agit d’une prise de position dans l’architecture de la représentation du temps en pensée, comme le démontre Gustave Guillaume dans *Temps et verbe*.

³ Le présent grammatical, du fait de sa composition – il est constitué de parcelles de passé et de parcelles de futur – peut faire référence aussi bien au présent étroit comme dans « en ce moment j’écris » ou large comme « la terre tourne », au passé comme dans « je sors de chez le coiffeur » qu’au futur comme dans « je pars à Paris demain ».

⁴ La notion de synapse revient souvent dans l’enseignement de Gustave Guillaume.

A cette impression qui nous semble fondamentale s'en ajoute peut-être une autre – qui mériterait réflexion – selon laquelle le futur marquerait ici le souci d'éviter dans le propos l'attaque directe de la personne.

Le souci d'éviter que le propos n'atteigne directement la personne à qui l'on s'adresse est un procédé connu dans toutes les langues. Il donne lieu aux différentes manières d'exprimer la politesse. On connaît par exemple, au plan de la systématique verbo-temporelle, l'emploi de l'imparfait pour exprimer dans le présent une certaine forme de soumission, comme dans l'emploi suivant :

Je venais vous demander si vous pourriez me prêter ce livre

Le futur, dans le cas qui nous intéresse, serait une manière d'éviter le caractère abrupt de la réponse "C'est tout" en donnant au fait d'expérience relaté une certaine perspective – celle qui permettrait au commerçant de faire la note en l'occurrence... Or la perspective est une impression qui est de l'ordre de l'après. On pourrait concevoir que cette impression puisse être saisie par le futur. Elle pourrait se conjuguer à la première évoquée – celle de terme atteint.

Plus problématique en apparence semble la justification du futur dans l'exemple :

C'est une histoire qui n'aura pas duré longtemps

On se demande en effet ce qui distingue cette façon de dire les choses de celle que l'on a dans

C'est une histoire qui n'a pas duré longtemps

laquelle dit expressément – avec la construction présent + participe passé – que l'événement appartient au révolu et qu'il est donc, par rapport au présent de parole, arrivé à son terme.

Tout se passe cependant comme si, avec le futur, l'événement révolu en question était momentanément soustrait du réel posé auquel il appartient, pour être placé sous les yeux de l'esprit en quelque sorte à des fins d'examen.

Par ce mouvement de la pensée, l'événement est en effet considéré, apprécié, jugé. Il n'est pas seulement rapporté dans sa seule réalité comme lorsque l'on dit :

C'est une histoire qui n'a pas duré longtemps

mais posé d'une certaine manière sur l'écran de la pensée, et soumis à jugement. On pense en effet : « elle aurait pu durer plus longtemps, mais ça n'a pas été le cas ».

On serait ici dans un cas de figure analogue à celui que l'on observe avec l'emploi du subjonctif après l'expression "le fait que".

Alors que l'énoncé :

Le fait que l'on vous a reçu est bon signe

se limite, avec le mode indicatif, à poser l'existence de l'événement ; l'énoncé :

Le fait qu'on vous ait reçu est plutôt bon signe

examine l'événement en question à la lumière de l'événement virtuel – d'où l'emploi du mode subjonctif – qui est de ne pas avoir été reçu. On exprime ainsi une certaine surprise. On pense implicitement "Ah bon, on vous a donc reçu !" – chose à laquelle on ne s'attendait pas.

Le recours au mode subjonctif traduit ici non pas un fait d'expérience virtuel, mais une opération que la pensée effectue au sein d'elle-même et qui consiste à examiner un fait d'expérience réel à la lumière d'un fait virtuel : « on aurait très bien pu ne pas vous recevoir ».

Dans l'exemple :

C'est une histoire qui n'aura pas duré longtemps

ce serait un mouvement de projection de l'événement passé sur le devant de la pensée que saisirait et montrerait le futur. *Projeter*, c'est bien *jeter devant*. Le devant est un *après*, un espace au-delà de soi.

L'événement dont il est parlé serait ici soustrait de l'époque à laquelle il appartient et placé sous les projecteurs de la pensée, au-devant de ce que la pensée contient en elle comme éléments pour l'examiner.

Le futur rendrait compte là d'un élément d'expérience extrêmement subtil puisqu'il s'agit d'un mouvement de déplacement en direction du devant, donc de l'après, que la pensée effectue au sein d'elle-même.

Reste à examiner le dernier emploi :

Ils auront (sans doute) eu un accident

où il n'est plus question d'événement posé dans l'époque passée mais d'événement au contraire supposé – mis en hypothèse.

On retrouverait ici le mouvement auquel nous avons fait allusion précédemment, selon lequel la pensée procède à l'examen d'un fait en le déplaçant au-devant d'elle-même, sous son propre regard. Mais là, en plus de l'effet de sens livré précédemment par le futur, s'exprimerait en quelque sorte pleinement – ce qui n'est pas le cas normalement – la charge d'hypothèse qui est inhérente à ce temps grammatical.

D'où la valeur hypothétique obtenue. Notons au passage que l'hypothèse en question semble être celle ultime à laquelle a été mené le locuteur de cette phrase. Ce qui est dit implicitement, c'est : « j'en arrive à la conclusion qu'il a dû en être ainsi ». Cette dernière impression – celle du terme, donc de l'après vers lequel la pensée est portée – pourrait être un autre élément en faveur du recours de la langue à cette forme grammaticale.

Il ressort de ce qui précède qu'il convient d'être prudent lorsque – en tant que grammairien et, à plus forte raison, de linguiste – on est appelé à caractériser le signifié de ce temps grammatical. Le futur ne parle pas uniquement de temps physique futur. A cette impression – dominante sans doute – s'en ajoutent d'autres plus fines, plus subtiles qu'il est en mesure de saisir et qui toutes semblent être liées à la notion – plus générale – d'*après*, et de virtualité associée au besoin à la notion d'*après*.

Ces impressions ne sont évidemment pas celles qui nous viennent d'emblée à l'esprit lorsque l'on songe au futur. Elles ne sont pas, par ailleurs – comme cet essai le démontre – faciles à gloser. Le langage, disait Gustave Guillaume, est fait pour parler de tout, sauf de lui-même. On en a la preuve en particulier lorsqu'on lui demande de rendre compte de mouvements que la pensée exerce au sein d'elle-même durant l'acte même de langage.

BIBLIOGRAPHIE

GUILLAUME, Gustave, *Temps et verbe*, Paris, Champion, 1970

WOULD THE FUTURE DISAPPEAR FROM OUR FUTURE? CONTEXTUAL DESCRIPTION OF THE FUTURE TENSE USE AND ITS 'SEMANTIC DERIVATIVES' IN SPOKEN FRENCH

LE FUTUR DISPARAÎT-IL DE NOTRE AVENIR? DESCRIPTION CONTEXTUELLE DE L'EMPLOI DU FUTUR ET DE SES « DÉRIVÉS SÉMANTIQUES » EN FRANÇAIS PARLÉ

Sophie BRAULT- SCAPPINI
Université d'Aix en Provence

Résumé

Le présent article étudie, à partir d'occurrences réelles d'un corpus de français parlé, la concurrence entre les deux formes du futur: le futur simple et le futur périphrastique. Parallèlement sont aussi relevés certains emplois de présents à valeur de futur. L'étude montre que le contexte d'énonciation joue un rôle essentiel dans le choix du temps verbal utilisé, de même que le type de verbe employé et le degré de certitude.

Mots-clés: futur simple, futur périphrastique, présent, corpus, contexte

Catégorie du discours, le futur est source de difficultés : d'abord parce que beaucoup le confondent comme temps de la conjugaison et les divers moyens d'exprimer l'avenir, ensuite parce qu'il est communément dit qu'il existe une concurrence entre deux temps ou deux formes du futur : le futur simple et le futur périphrastique

Le but de cet article est de décrire les valeurs en langue et les emplois en discours de ces deux temps à partir des données (réelles) d'un corpus de français parlé et de montrer que si certaines analyses contemporaines évoquent la disparition en français parlé du futur simple au profit du futur périphrastique, les contextes discursifs vont avoir tendance à les différencier.

Dans un précédent travail sur le temps futur (colloque LICOLAR, Aix –en-Provence, 7 et 8 Avril 2011), nous avons montré que l'on trouvait en français parlé des formes verbales autres que le futur simple mais dont le contenu sémantique traduisait systématiquement une idée d'événement à venir, induisant que le locuteur se projetait dans un avenir plus ou moins proche, ou du moins envisageait une action plus ou moins planifiée.

A l'issue de ce travail, nous posions déjà l'hypothèse de l'emploi de ces différentes formes en contexte : en effet, il nous a semblé alors que la fréquence de ces formes verbales variait suivant le contexte discursif ; de ce fait nous avons choisi d'observer et de décrire l'emploi du futur simple et autres formes verbales indiquant le futur dans des situations contextuelles spécifiques comme les consultations de voyance par exemple.

Cette démonstration empirique se base sur un corpus d'environ 200 occurrences concernant des annonces de type « officiel » (voir références dans la bibliographie), réparties selon la typologie suivante :

I.1 Départs/ arrivées de trains

I.2 Prédications de voyance et horoscopes

I.3 Relations commerciales ou de politesse

I.4 Récits d'événements officiels ou importants via les medias (télé radio etc.)

I.5 Publicités et proverbes

Dans un second article (colloque Licolar, « **Le système verbal dans les langues romanes, expression de la multiplicité des représentations du temps et de la personne** », Avril 2011), nous montrons les différents emplois de ce temps dans des annonces de type plus personnel comme les projets, opinions ou récits de vie.

Les résultats nous permettront d'avancer l'hypothèse que les emplois respectifs du futur simple ou du futur périphrastique sont bien liés au contexte de l'énonciation, et parfois au sujet employé, au type de verbe employé, aux modalisateurs et aux différentes modalités du discours, et que le futur périphrastique n'exprime pas toujours la même temporalité que le futur simple.

I. Départs/arrivées de trains

Nous nous sommes intéressés dans un premier temps aux annonces faites par la SNCF pour les départs et les arrivées de trains.

Pour la SNCF, il y a deux annonces en général :

En ce qui concerne l'arrivée du train, on prévoit tout d'abord une pré- annonce qui est faite au futur simple :

1. le Train Express Régional n° 5821 en provenance de Lyon et à destination de Valence entrera en gare quai 3 voie A (SAS 2011)

*2. le train à destination de Lyon arrivera **dans quelques minutes** voie A (SAS 2011)*

La SNCF utilise dans ce cas-là le futur simple car on annonce l'arrivée du train toujours avec précaution en cas d'incident ou de retard. Cela permet donc d'affirmer que l'emploi du futur n'assure pas forcément la réalisation de l'événement en question

Ensuite on effectue une annonce pour prévenir de l'arrivée du train, qui est déjà avancé sur les voies:

3. le Train Express Régional n° 5821 en provenance de Lyon et à destination de Valence va entrer en gare quai 3 voie A (SAS 2011)

Ici on utilise délibérément le futur périphrastique composé du verbe « aller » au présent + « verbe à l'infinitif » car on est sûr que le train arrive, il déclenche d'ailleurs une balise à l'approche de la gare (sources SNCF)

En ce qui concerne le départ du train, on procède de la même façon :

4. le TGV n° 6563 en provenance de Paris et à destination de Nice partira quai 1 voie A. Il desservira les gares de Valence, Marseille, Toulon, Cannes et Nice (SAS 2011)

5. le TGV n° 6563 en provenance de Paris et à destination de Nice va partir quai 1 voie A. Eloignez-vous de la bordure du quai s'il vous plaît (SAS 2011)

6. le TGV n° 6563 en direction de Nice va partir. Attention à la fermeture des portières (SAS 2011)

Il y a donc une volonté délibérée d'utiliser ces temps selon que l'on sait si l'arrivée est certaine (exemples 5 et 6) ou s'il y a juste un petit risque de retard. On voit bien que la différence réside dans le degré de certitude et donc dans la force assertive de l'énoncé.

Enfin (3ème étape), le train arrive et le présent (avec une valeur réelle de présent) se substitue aux autres temps :

7. *le TGV n° 6563 entre en gare (SAS 2011)*

Observons les exemples suivants :

8. *le train 2512 partira à 17h15 voie B (SAS 2011)*

9. *le TGV 4587 en provenance de Marseille et à destination de Paris aura un retard de 25 mn. (SAS 2011)*

Dans ce dernier exemple, on a toujours la possibilité de se demander si ce retard (réel car annoncé) pourra cependant être réduit.

Nous n'avons jamais relevé les types d'exemples suivants :

?9. *a le TGV 4587 en provenance de Marseille et à destination de Paris va avoir un retard de 25 mn.*

?10. *le train à destination de Lyon va arriver dans quelques minutes voie A*

L'exemple 9 ne paraît effectivement pas réalisable car le retard ne possède plus son caractère formel, pour l'exemple 10, le futur périphrastique aurait un sens plus hasardeux qui ne correspondrait pas au contexte, (emploi du verbe « arriver »), le futur simple rassure le voyageur ou en tout cas le conforte dans l'idée que ce que dit la SNCF est vrai (même dans le cas du retard !!).

II Les prédictions

II.1 Les consultations de voyance

Nous nous sommes ensuite intéressés au contexte de la voyance car en effet, quoi de plus naturel que d'employer le temps futur dans de telles circonstances ? C'est le contexte qui paraît le plus propice à la production du futur simple.

Nous avons étudié des exemples issus d'un corpus que nous avons intitulé « consultation voyance », il s'agit de la consultation en tête-à-tête d'un médium et d'une de ses clientes et au final, nous avons constaté que le médium produit paradoxalement peu de futurs simples et seulement dans certains types de prédictions.

Observons les exemples suivants :

11. *Ce sera une grande fête (SAS 2011)*

12. *Ce sera une très belle fête (SAS 2011)*

13. *On reverra ça quand tu seras diplômée (SAS 2011)*

14. *Je pense que tu feras une démarche pour le petit parce que soyons claires il n'ira plus chez son père (SAS 2011)*

15. *Tu me diras tu pars 2 jours (SAS 2011)*

16. *Ah oui il ne jouera pas avec toi il ne comprendra pas ta réaction il y aura des réglages à faire (SAS 2011)*

17. *Il est probable que vous vous reparliez un jour mais ce ne sera pas dans des circonstances agréables (SAS 2011)*

Dans ces exemples employant le futur simple (FS), on constate que lorsque le FS est employé avec la négation (exemples 14 16 17), la prédiction semble non contestable, le medium énonce une vérité qui paraît comme absolue

Pour l'exemple 17 ; on voit même que la 1ère partie de la phrase comporte une hypothèse marquée par « il est probable » + subjonctif, alors que la 2ème partie de la phrase penche plutôt du côté de la vérité absolue, ceci étant renforcé par le connecteur d'opposition « mais ».

Pour les autres exemples, avec le FS seul, on annonce un événement qui n'est pas programmé pour tout de suite, il n'y a pas de date cette prédiction est parfois soumise à un autre événement, c'est le cas de l'exemple 13.

Dans ce type d'exemple, l'événement n'est pas garanti à 100%, contrairement à ceux où l'on trouve l'association avec la négation.

Parallèlement au futur simple, le medium utilise de façon très fréquente le futur périphrastique composé du verbe « aller » conjugué au présent et du verbe que l'on veut exprimer à l'infinitif.

Ainsi dans les exemples suivants :

18. *X va te proposer autre chose (SAS 2011)*

19. *Ce sont des démarches que tu vas entreprendre (SAS 2011)*

20. *Il y a une rencontre importante d'un homme qui va t'aider (SAS 2011)*

21. *Tu vas **bientôt** avoir de ses nouvelles (SAS 2011)*

22. *Y va essayer de s'incruster (SAS 2011)*

23. *Une nouvelle va t'attrister (SAS 2011)*

24. *Il va vendre (SAS 2011)*

25. *X c'est quelqu'un de très patient / **mais demain** tu es divorcée il va te mettre une pression phénoménale pour se marier (SAS 2011)*

26. *Il va falloir faire attention aux mots que tu emploies (SAS 2011)*

27. *Ils vont te faire la misère au boulot (SAS 2011)*

28. *Il y a une rencontre on va te courtiser (SAS 2011)*

29. *Il va devenir très impatient (SAS 2011)*

30. *Il va faire des donations des assurances vie (SAS 2011)*

31. *Il ne va pas s'y faire (SAS 2011)*

32. *Il va parler un peu plus de lui de sa vie (SAS 2011)*

33. *Il veut acheter / il va acheter (SAS 2011)*

34. *Il va bouder / attends-toi à ça (SAS 2011)*

35. *Tu vas **encore** avoir des messages (SAS 2011)*

36. *J'ai l'impression que tu vas découvrir un trait de caractère que **jusqu'ici** tu occultais (SAS 2011)*

Nous notons qu'en termes de fréquence, le futur périphrastique (FP) est plus représenté dans le discours du voyant que ne peut l'être le FS.

Pour certains exemples, on trouve des repères temporels (ex 21 25 35 36) qui permettent au consultant de se situer dans le temps et par rapport à l'événement.

Parfois les exemples sont composés de 2 étapes (exemples 28, 33, 34) ce qui semble plus rassurant pour le consultant car le degré de certitude est plus élevé.

L'exemple 33 en l'occurrence montre dans un premier temps le fait envisagé : « il veut acheter », puis ensuite le fait envisagé avec certitude : « il va acheter »

On relève également dans le corpus des exemples qui combinent les 2 emplois, le FS et le FP :

37. *Une fois que tu auras le diplôme en poche il va se précipiter (SAS 2011)*

38. *A un moment donné ça va poser un petit souci quand il va te proposer pas mal de projets et que toi tu ne vas pas être emballée ton silence pour lui voudra dire non (SAS 2011)*

39. *C'est quelqu'un que tu vas rencontrer tu auras un choix à faire (SAS 2011)*

40. *Ils ne vont pas t'ouvrir les bras tout de suite mais après ils t'accepteront je te rassure (SAS 2011)*

Les exemples sont donc constitués de 2 étapes, mais pas toujours dans le même ordre. Dans l'exemple 37, la combinaison FS/FP montre un procès ouvert (soumis à un événement de surcroît) suivi d'un procès étroit.

Pour les exemples 38, 39, 40, le FS en dernière position tombe un peu comme un couperet, c'est la prédiction absolue dont on a déjà parlé.

Dans l'exemple 40, le côté négatif de la 1ère partie de la phrase est compensé par la modalité « je te rassure ».

En consultation, le medium emploie même assez souvent le présent ; celui-ci a deux valeurs :

a) Une valeur de présent simple qui représente ce que voit le voyant dans les cartes au moment où il parle, il s'agit donc de la lecture d'un constat, ce constat étant réalisé dans le discours à l'aide des « indicateurs » : « il y a » et de « je vois » ;

L'emploi de ce présent simple entraîne parfois la réalisation d'un autre présent (dans la 2ème partie de la construction verbale le plus souvent, sauf exemple 41) qui a cette fois une valeur de futur. C'est le cas des exemples 41, 42, 44 :

41. *La séparation est bien là **il y a** un gros esprit de vengeance (SAS 2011)*

42. ***Il y a** une heureuse rencontre qui touche le domaine professionnel qui arrive (SAS 2011)*

43. ***Il y a** énormément de jalousie dans le domaine professionnel (SAS 2011)*

44. ***Il y a** un homme qui arrive dans le jeu là rapidement (SAS 2011)*

45. *Autour de lui **il y a** un décès (SAS 2011)*

46. ***Il y a** aussi une possibilité de naissance (SAS 2011)*

47. *Par contre **je vois** une vente (SAS 2011)*

48. ***Je le vois** partir (SAS 2011)*

49. ***Je ne vois pas** de retour en arrière possible (SAS 2011)*

b) Une valeur de futur : ces exemples sont peu fréquents car cela impliquerait trop de probabilité de réalisation : le seul exemple relevé au cours de la consultation comporte une modalité qui induit une hypothèse pour rassurer le consultant (« tu risques » : rien ne serait alors irrémédiable

50. *Si tu l'épouses **tu risques** d'avoir en face de toi quelqu'un d'autre (SAS 2011)*

Ainsi, contrairement à ce que l'on aurait pu croire ce n'est pas le FS qui est le plus employé dans ce contexte de prédiction d'avenir et il a un sens bien spécifique lorsqu'il l'est.

Le FS concerne un événement peu daté, énonce une vérité absolue et donne un côté un peu implacable ou solennel, mais le degré de certitude n'est pas très élevé, on a un procès plus large. Le sens est particulier avec une négation où l'on penche plutôt du côté de la vérité absolue.

Le FP est associé à davantage de repères temporels, cela semble donner l'impression que pour le medium il s'agit d'événements plus facilement réalisables ou en tout cas il s'agit d'une certaine façon de rassurer le consultant. Le résultat est que l'on a en tout cas un procès plus étroit.

La combinaison des deux temps FS/FP (ou inversement) traduit différents degrés de certitude.

Quant au Présent, il a dans ce contexte deux valeurs :

- 1) de constat (il garde donc sa valeur de présent)
- 2) une véritable valeur de futur mais il est très peu réalisé car il est trop proche de l'énonciation et montre un degré de certitude élevé.

II.2 L'horoscope

De la même façon, nous avons étudié des exemples provenant de prédictions d'horoscopes radiophoniques, là aussi nous avons pu constater que les deux formes de futur étaient représentées

51. *aujourd'hui changez de look vous surprendrez les autres (SAS 2011)*
52. *aujourd'hui votre instinct ne vous trompera pas (SAS 2011)*
53. *cherchez bien vous ne trouverez pas (SAS 2011)*
54. *il sera temps de prêter attention à vos désirs matériels (SAS 2011)*
55. *personne ne contestera votre autorité en matière d'organisation (SAS 2011)*
56. *pluton veillera sur vos finances (SAS 2011)*
57. *les relations avec vos proches prendront une grande importance les rapprochements seront profonds vous serez surpris de voir votre pouvoir s'affirmer (SAS 2011)*
58. *il y aura des choix importants à faire mais vous imposerez vos décisions (SAS 2011)*
59. *vous serez dans l'audace et le renouveau (SAS 2011)*
60. *vous comprendrez enfin comment gagner plus d'argent (SAS 2011)*

Avec le FS, les prédictions s'adressent à tout le monde, le récepteur est indéfini, l'événement que l'on prédit est tout à fait aléatoire, on ne peut assurer à tout le monde qu'il arrivera. Certains exemples relèvent davantage du conseil que de la prédiction pure : c'est le cas de l'exemple 51 où l'on trouve la combinatoire du conseil « changez de look » et de ses conséquences « vous surprendrez les autres » si celui-ci est suivi), et de l'exemple 54, qui aurait pu tout aussi bien employer le conditionnel : « il serait temps de... »

Contrairement à la voyance directe, l'horoscope emploie peu le FP qui semble engager un degré de certitude + élevé que le FS. Dans la mesure où les horoscopes ne s'adressent pas à un récepteur défini, on s'engage un peu moins au niveau des prédictions qui sont ici plus aléatoires :

61. *Vous allez changer de vie (SAS 2011)*
62. *Votre relation sentimentale va aller en s'approfondissant d'avril à juin (SAS 2011)*
63. *Vous allez développer vos réseaux... (SAS 2011)*
64. *Grâce à Neptune les voyages vont vous distraire et vous ouvrir l'esprit (SAS 2011)*
65. *De janvier à avril votre transformation va se confirmer (SAS 2011)*

Enfin, nous avons pu relever également des exemples avec le présent à valeur de futur :

66. *Les échanges sont constructifs grâce à vous (SAS 2011)*
 67. *En acceptant de rendre service vous cassez cette image un peu froide que certains ont de vous (SAS 2011)*
 68. *Vous vous libérez d'une emprise familiale pour recréer un réseau d'amis (SAS 2011)*
 69. *Saturne en balance vous rend plus profond (SAS 2011)*
 70. *Jupiter vous apporte un nouvel amour (SAS 2011)*

Ici, le fait est donné comme vrai dans l'absolu ou qui va se réaliser dans peu de temps. De ce fait, le présent est le temps dominant des horoscopes quotidiens car il fait référence à un fait qui devrait arriver dans la journée (exemples 66 à 70) ou des horoscopes annuels avec période pré définie (exemples 71 et 72) :

71. *Entre janvier et juin vous réglez beaucoup de choses (SAS 2011)*
 72. *De janvier en juin mars en lion est votre ami (SAS 2011)*

Les exemples combinant les deux formes de futur (FS et FP) sont très peu représentés :

73. *Vous allez jouer avec les risques et au final vous aimerez ça (SAS 2011)*
 74. *Du 30 juillet au 30 septembre, Mars active ces tendances et vous serez étonné de voir que ça marche (SAS 2011)*

III. Récits ou annonces d'événements officiels ou importants via les medias (télévision, radio)

On trouve ce type d'exemples relatés à la télévision ou à la radio lors de documentaires retraçant la vie de quelqu'un :

82. *L'ambulance mettra 40 mn à arriver, elle traversera toute la ville mais sera bloquée par les embouteillages (SAS 2011 TV)*
 83. *Il décédera dans l'ambulance (SAS 2011 TV)*
 84. *Ce jour-là il aura son attaque cardiaque (SAS 2011 TV)*

Ces exemples (82, 83, 84) constituent la narration d'événements qui ont déjà eu lieu dans un passé plus ou moins lointain, mais dans le contexte discursif on place ici l'auditeur dans une époque passée avant que l'événement n'arrive.

85. *Aujourd'hui nous aborderons dans l'émission la vie de X (SAS 2011 TV)*

Dans ce cas-là, il s'agit d'annoncer au téléspectateur ou à l'auditeur ce qui va suivre : l'événement dont il est question suit immédiatement l'annonce qui en est faite.

IV. Relations commerciales ou de politesse entre locuteurs :

Voici maintenant quelques exemples mettant en relation deux locuteurs :

75. *Ça vous fera 54 euros et 35 centimes*
 76. *Vous me donnerez 3 côtes de porc et 4 d'agneau*
 Oui, autre chose ?
 Non ce sera tout (SAS 2011)

Le futur simple dans le 1er exemple met l'action de payer à distance dans un futur lointain comme si on ne devait pas payer tout de suite, « ce sera tout » place également la requête dans un futur lointain. Le futur simple souligne une certaine distance physique entre les locuteurs, en l'occurrence entre les commerçants et les clients, il serait alors plus facilement employé avec le pronom personnel « vous ».

En revanche, le futur périphrastique contiendrait dans ce contexte là une notion différente de la proximité temporelle :

77. *Vous allez payer (oui et vite !!)*

Dans le même contexte relationnel entre deux locuteurs, on trouve des exemples exprimant un ordre (fonction conative) au futur simple, à la 2ème personne :

78. *vous ferez ce devoir pour le 22 (SAS 2011)*

79. *vous prendrez votre cahier de textes après le devoir svp (SAS 2011)*

80. *L1 après tu prendras une douche (SAS 2011)*

L2 non je ne veux pas

L1 je ne t'ai pas demandé « est-ce que tu veux prendre une douche » ; je t'ai dit « tu prendras une douche » (SAS 2011)

L'exemple 80, avec la rectification apportée par le locuteur numéro 1 est particulièrement significatif, car il montre que le futur simple est automatiquement associé à un ordre.

Le futur périphrastique est aussi possible mais comporte une nuance de sens évidente, impliquant une menace :

81. *tu vas le faire ce travail oui !*

V. La publicité

Le langage publicitaire emploie également le futur simple pour vanter les mérites de quelque chose qui durera dans le temps, il y a encore cette valeur de fait absolu, cela ne concerne pas ici un résultat ponctuel (voir les publicités au présent):

86. *Total, vous ne viendrez plus chez nous par hasard (pub)*

87. *Vos clients pourront à cet endroit admirer la vue sur le lac et le barrage (fpub 102)*

88. *Ce sera un plaisir de ne rien avoir à se mettre (pub Lierac)*

Mais nous avons aussi relevé des exemples au présent de l'indicatif à valeur de futur :

89. *Promis demain j'arrête (pub)*

90. *Dès 4 jours votre peau est plus lisse (pub Clarins)*

91. *En 30 secondes votre peau se transforme grâce à ce micropeeling tout doux*

92. *Résultat : pleine de volume la chevelure est comme régénérée et retrouve toute sa vitalité
votre peau respire et cela se voit*

93. *vos rides sont visiblement réduites votre peau paraît plus jeune (Nivea)*

94. *l'antirides Q10 de Nivea redonne du Q10 à votre peau (Nivea)*

95. *les cheveux sont revitalisés leur chute est freinée la chevelure retrouve santé et densité
(Klorane)*

96. *hydrate unifie corrige illumine protège des UV (Garnier)*

97. *cible et comble les rides (Hyaluron filler)*

La publicité est une promesse plus ou moins tenue ou « tenable », d'où les nuances de temps. Le futur périphrastique sous la forme « aller + inf » n'existe pas (ou peu ?) en publicité. Nous n'avons relevé que les 3 exemples suivants dont 2 sont issus de la même campagne de pub :

98. *cette année ses notes de chimie vont exploser avec office 2010 (pack office)*

99. *cette année ses notes de géo vont atteindre des sommets avec office 2010*

100. *après une dure journée il n'y a pas que son prix qui va vous détendre (Etap hôtel)*

Le présent de l'indicatif semble assurer que la promesse faite par le produit sera tenue en termes de résultat, alors que l'emploi du futur simple a une valeur de fait absolu, il ne s'agit pas d'un fait ponctuel (voir les exemples avec le présent) mais de quelque chose qui va durer dans le temps. La variation des temps dépend donc du produit vanté.

Il semblerait que pour un produit de beauté par exemple (ex 90, 91, 92 et sqq), le présent soit plus représentatif du résultat obtenu en utilisant le produit, c'est une façon de rassurer le consommateur

VI. Proverbes

101. *Petit poisson deviendra grand (proverbe)*

102. *Selon que vous soyez puissant ou misérable, les jugements de cour vous rendront blancs ou noirs (La Fontaine)*

Il semblerait que dans ce type de phrases, le FS soit plus approprié car il s'agit de l'énonciation d'un fait absolu, le procès est large.

VII. Conclusion

Ainsi les exemples des différentes formes du futur varient bien suivant les contextes d'énonciation, les degrés de certitude que l'on veut montrer et les types de relations entre les locuteurs.

Le futur simple est un temps plutôt statif et les verbes statifs sont plus fréquents au futur simple (exemples avec « être » « avoir » ex 11 12 13 16 17).

Il n'implique pas sa propre limitation du procès, donc il nécessite parfois des éléments de limitation temporelle (dates ou indices temporels), comme nous l'avons vu avec les exemples des pré-annonces de train. Il convient plutôt aux procès ouverts sur l'avenir avec « toujours » « jamais » « plus jamais » comme le montrent les exemples de prédictions de voyance (14,17) ou ceux des horoscopes). Il convient également aux vérités générales exprimées dans les proverbes ou publicités (ex 86 101 102).

Il a une tension modale et ne situe pas forcément un événement dans l'avenir mais montre le désir l'ordre la crainte le souhait du locuteur (fonction conative 78 79 80) de politesse (75 76)...

Il a une charge hypothétique suivant le contexte car il renvoie à un fait non réalisé (en cela, il serait comparable au conditionnel), de ce fait il traduit un projet moins certain dont le moment n'est pas clairement défini, l'action est vue comme lointaine, déconnectée du présent et de l'énonciation.

Le futur périphrastique se compose du verbe « aller » conjugué au présent + un verbe à l'infinitif, ce verbe « aller » a un emploi modal : il peut s'interpréter soit

1. comme un auxiliaire d'aspect (futur d'imminence) = être sur le point de (cf annonces arrivées de trains)
2. comme un auxiliaire de temps (futur proche) qui pourrait commuter avec le futur simple :

Le sémantisme du futur périphrastique est le suivant : cette forme pose le procès du verbe à l'infinitif comme certain, validé (certaines prédictions d'horoscopes auxquelles on veut donner plus d'impact). Il a une forme non stative qui implique sa propre limitation. On dira ainsi :

il va avoir 30 ans (sans précision de date)

? *il aura 30 ans* (avec précision de date) : on s'attend à demander plus spontanément « quand » ?

Le futur périphrastique se caractérise également par l'ancrage dans le présent de l'énonciation et certains contextes en favorisent l'apparition : certains verbes (vieillir, commencer = visée prospective), (mourir, arrêter = non statifs), des références au locuteur nombreuses (adverbe de temps « maintenant », paroles rapportées) et très rarement une négation associée.

En ce qui concerne le présent de l'indicatif nous remarquons en termes de fréquence qu'on l'emploie davantage quand on est sûr que l'action se fera, ou qu'elle est projetée et datée, (comme la tournure « aller + infinitif » L'emploi du présent de l'indicatif semble sous-entendre une idée d'événement réalisable dans l'immédiat ou presque, ou certain de l'être comme dans la publicité : réalisation d'une promesse (89-92).

Ainsi nous pouvons affirmer qu'il n'y a pas de véritable concurrence entre les multiples formes exprimant le futur dans le discours, mais qu'elles présentent des différences d'ordre temporel, modal, aspectuel et donc de degré de certitude.

BIBLIOGRAPHIE

BILGER, M., 2001 : « retour sur le futur dans les corpus de français parlé », *RSFP n°16*, Université de Provence 177-188

BLANCHE-BENVENISTE, C., ADAM, J. P., 1999 : « la conjugaison des verbes virtuelle, attestée, défective », *RSFP n°15*, Université de Provence 87-112

BLANCHE-BENVENISTE, C., à paraître, *Le français : aspects de la langue parlée*, Peeters

LAURENDEAU, P., 2000, « l'alternance futur simple/ futur périphrastique : une hypothèse modale », *Verbum XXII.3* : 277-292

MAINGUENEAU, D., 2001, *Précis de grammaire pour les concours*, Nathan, 3ème ed.

CORPUS UTILISES :

GARS (Université d'Aix en Provence) : Enregistrements réalisés par des étudiants de licence et de maîtrise, quelques conversations; beaucoup de récits de vie; des récits d'accidents; de sujets d'actualité des relations entre institutions et public enregistrées à la poste, la mairie, l'ANPE, etc.; des prises de parole professionnelles publiques; des savoirs faire professionnels; des témoignages de personnes parlant au nom d'une association; des situations de parodie; des enregistrements de radio, TV.

La partie "moderne" de ce corpus (numérisée) est appelée CORPAIX : 1 million 700000 mots, 248 enregistrements, réalisés sur 15 ans (mêmes types de situations que le précédent)

CRFP : Corpus de référence du français parlé : 134 enregistrements, soit environ 440 000 mots pour quelque 36 heures de parole. Base de données CLAPI (plusieurs corpus) adresse web: clapi.univ.lyon2.fr

(SAS) Exemples d'une collection personnelle « saisis au vol » (radio, TV, conversations) ou transcrits d'après des enregistrements personnels (corpus voyance, corpus SNCF)

TELL THE TENSE THAT WILL DO / WILL BE DOING TOMORROW: USE OF THE FUTURE TENSE SIMPLE AND THE PERIPHRASTIC FUTURE IN EXPRESSING THE ULTERIORITY IN NOWADAYS FRENCH AND SPANISH

DIRE LE TEMPS QU'IL FERA / VA FAIRE DEMAIN : ANALYSE DE L'EMPLOI DU FUTUR SIMPLE ET DU FUTUR PÉRIPHRASTIQUE DANS L'EXPRESSION DE L'ULTÉRIORITÉ EN FRANÇAIS ET EN ESPAGNOL CONTEMPORAINS

Sophie AZZOPARDI

Université Montpellier III – Praxiling UMR 5267 CNRS

E-mail: azzo.soph@gmail.com

Introduction

Le futur synthétique roman est issu d'une périphrase aspectuelle composée de l'infinitif et de l'auxiliaire *habere* au présent. Actuellement, dans de nombreuses langues romanes, on remarque que la forme synthétique du futur simple est concurrencée de plus en plus souvent par une nouvelle forme périphrastique. C'est le cas en français et en espagnol où cette périphrase est composée du verbe *aller/ir* au présent et de l'infinitif.

Soit l'exemple (1) en français et l'exemple (2) en espagnol extraits du corpus à partir duquel on se propose de mener cette analyse :

(1) Alors l'évolution pour ce week-end, avec cette dégradation qui *va se confirmer* sur le Nord-Est et le retour de quelques chutes de neige, parfois jusqu'en plaine. Ailleurs sur l'ensemble de la moitié nord un temps variable mais plutôt lumineux, en tout cas sec. (Bulletin du matin - 05/03/10 - France 2 - Nathalie Rihouet)
 ≈ l'évolution pour ce week-end, avec cette dégradation qui se confirmera sur le Nord-Est

(2) Poco cambia la situación meteorológica así que poquito *va a cambiar* el tiempo de hoy respecto al que tuvimos ayer. El frío *va a seguir*, y también puede que las nevadas en zonas del archipiélago Balear aunque sube la cuota de nieve, y deberían ser hoy más débiles y más esporádicas que en la jornada de ayer pero alguna sí podríamos tener. (Bulletin du matin - 11/03/10 - Antena 3 - Roberto Brasero)
 ≈ poco cambia la situación meteorológica así que poquito cambiará el tiempo de hoy respecto al que tuvimos ayer. El frío seguirá [...]

De nombreuses études ont été consacrées à l'alternance entre la forme synthétique de futur et la périphrase *itive* (Hagège 1993), en français (entre autres Jeanjean 1988, Bilger 2001, Laurendeau 2000, Fleury-Branca 2010) comme en espagnol (entre autres Bauhr 1992).

Deux hypothèses se dégagent de ces différents travaux. Une première hypothèse pose que les deux formes sont en réelle concurrence dans l'expression de l'ultériorité envisagée depuis le PRÉSENT et que la forme périphrastique tend à se substituer à la forme synthétique. Une seconde hypothèse en revanche, établit qu'il existe une différence aspectuelle ou modale entre ces deux

formes et considère qu'on ne peut pas parler de concurrence mais d'une répartition des emplois entre elles.

L'objectif de cette analyse sera de déterminer le fonctionnement de l'alternance entre le futur simple et la périphrase itive dans un corpus de bulletins météorologiques télévisuels. Ce type de donnée a pour caractéristique non seulement le fait de devoir exprimer l'ultériorité à partir du PRÉSENT, à savoir le temps qu'il fera / va faire plus tard, mais aussi le fait de contenir un certain nombre d'éléments co(n)textuels liés à la temporalité qui permet d'analyser cette alternance à partir de données plus objectives, peut-être, que celle de la proximité temporelle envisagée du point de vue subjectif du locuteur. Le corpus exploré est composé de 18 bulletins météorologiques issus de médias (télévision) : 9 en français et 9 en espagnol. Pour chaque langue, on a choisi 3 bulletins pour chaque période de la journée, issus de locuteurs et de chaînes de télévision différents.

On tâchera de mettre en évidence comment se dessine la concurrence entre les deux formes dans l'expression de l'ultériorité depuis le PRÉSENT au sein de chacune des deux langues étudiées. Cela nous permettra de voir si l'alternance entre ces formes peut avoir des conséquences sur l'étendue et la diversité des effets de sens modaux produits par la forme synthétique et si on peut finalement parler d'une évolution et d'un fonctionnement similaires de cette alternance entre le français et l'espagnol.

Cette analyse tentera d'apporter une réponse à ces questions en se situant dans un cadre monosémique dialogico-temporel. On pose en effet que les différents effets de sens d'une forme sont produits par l'actualisation d'une valeur en langue unique de cette forme. Cette valeur en langue est constituée d'un ensemble d'instructions temporelles et aspectuelles qui n'est pas sans conséquences sur les paramètres énonciatifs de l'énoncé produit et qu'il conviendra d'examiner pour la forme synthétique comme pour la forme périphrastique.

On se propose, dans le cadre défini ci-dessus, d'analyser la concurrence entre la forme périphrastique et la forme synthétique en relation avec deux paramètres pour lesquels les corpus météorologiques présentent de grands avantages. D'une part, celui de la proximité dans le temps. On attribue souvent à la forme périphrastique une idée de « futur proche », bien que cela ait été maintes fois remis en question. La datation objective des informations météorologiques communiquées permettra de tester ce paramètre. D'autre part, celui du changement. On pose que la forme synthétique et la forme périphrastique s'opposent sur le plan aspectuel et que cette différence a des conséquences sur le plan temporel : alors que la forme périphrastique donne à voir la phase préparatoire du procès dans le PRÉSENT, la forme synthétique montre le procès en accomplissement dans le FUTUR. On se propose de voir dans quelle mesure le choix d'une forme ou de l'autre est lié à un état déjà engagé dans le PRÉSENT, à savoir au moment de l'énonciation principale ou non.

On procédera en plusieurs étapes. Dans un premier temps, on se propose d'exposer la valeur en langue du futur simple, d'une part, et de la périphrase itive, d'autre part, qu'on entend faire fonctionner dans cette analyse. Ensuite, on procédera à une analyse quantitative du corpus dans sa globalité afin de mettre en évidence la répartition des deux formes en fonction de la langue parlée mais aussi du moment de diffusion du bulletin météorologique (matin, midi ou soirée). On présentera enfin une analyse qualitative du corpus en fonction des deux paramètres définis supra.

I. Valeur en langue du futur simple et de la périphrase itive au présent

1.1. Valeur en langue du futur simple

On ne s'intéressera ici qu'au futur simple étant donné que la question de la concurrence entre la forme synthétique et la forme périphrastique du futur ne se pose qu'avec la forme tensive de ce temps, à savoir le futur simple. Le futur, en français comme en espagnol, provient de la grammaticalisation de la périphrase issue du latin composée de l'infinifet et de l'auxiliaire *habere* au présent :

cantare habeo → *chanter - ai → *chanterai*

→ *cantar - he → *cantaré*

On adopte dans cette étude la valeur en langue posée dans Barceló et Bres (2006). En appui sur sa morphologie, on pose que le futur simple est un ultérieur du PRÉSENT. Soit le verbe *chanter/cantar* :

chanter → [chante - r - ai] / *cantar* → [canta - r - é]

À partir du moment de l'énonciation principale T₀, que l'on retrouve dans l'auxiliaire *avoir* /*haber* conjugué au présent (terminaison -ai), le futur simple place le procès dénoté par le lexème verbal (ici, *chant-*) dans l'ultériorité, donnée par le morphème -r- d'ultériorité. C'est ce que l'on peut voir avec l'exemple construit (3) :

(3) Thérèse *viendra* / *vendrá*

Le procès venir est placé dans l'ultériorité par rapport au moment de l'énonciation principale. Les deux instructions temporelles du futur sont, par conséquent, les instructions [+ PRÉSENT] et [+ ultériorité]. Du point de vue aspectuel, le futur simple donne à voir le procès en accomplissement, et de façon globale ou sécante, selon ce que demande le co(n)texte. Les instructions aspectuelles du futur sont [+ tension] [± incidence]. La valeur en langue du futur simple peut donc être synthétisée de la façon suivante :

Instructions temporelles		Instructions aspectuelles	
[+ PRÉSENT]	[+ ultériorité]	[+ tension]	[± incidence]

On se propose à présent de décrire la valeur en langue de la forme périphrastique afin de mesurer ensuite les points communs et différences avec celle qui vient d'être établie pour le futur simple.

1.2. Valeur en langue de la forme périphrastique

La forme périphrastique du futur se construit avec le verbe *aller* (pour le français) / *ir* accompagné de la préposition *a* (pour l'espagnol) au présent suivi de l'infinitif. Le verbe *aller* / *ir* est un verbe de mouvement indiquant un mouvement qui part du sujet pour se diriger vers un lieu. Ce mouvement du sujet vers l'extérieur est renforcé en espagnol par la préposition *a* qui a la même signification. Un des changements sémantiques produits par le processus de grammaticalisation est un changement par généralisation qu'on se propose d'expliciter.

Bybee et al. (1994) contestent l'idée que l'on passe d'une signification lexicale du verbe de mouvement à la signification de la structure grammaticalisée par des ponts métaphoriques. On explique habituellement la construction de structures grammaticales temporelles issues d'une entité lexicale à sens spatial (ex: [aller] : mouvement (sens spatial) > [aller + infinitif] : futurité (sens temporel)) par une métaphore qui veut que l'on passe de l'espace au temps. Or, Bybee et al. (1994) montrent que le signifié temporel était déjà présent dans l'entité lexicale à sens spatial : si on se déplace dans l'espace, ce déplacement a lieu dans le temps. La grammaticalisation et la production du signifié temporel ne se fait que par effacement du signifié spatial, et non pas par le biais d'une métaphore de l'un à l'autre domaine.

On pose par conséquent que par effacement du signifié spatial, le verbe de mouvement qui compose la périphrase itive signifie un déplacement dans le temps. Ce déplacement ne se fait plus d'un sujet vers un lieu, mais d'un sujet vers la borne initiale d'un procès. Dans la périphrase itive, le procès en question est marqué linguistiquement par l'infinitif qui le donne à voir comme virtuel. Ce que désigne l'espace temporel situé entre le sujet et le procès, c'est la phase préparatoire au procès. Ce que la périphrase itive place dans le temps, ce n'est pas le procès lui-même, mais sa phase

préparatoire. Et la localisation temporelle du procès est donnée par le temps verbal auquel est conjugué le verbe *aller / ir*. Dans le cas de la périphrase qui nous occupe, le verbe est conjugué au présent, et place donc la phase préparatoire du procès au moment de l'énonciation principale.

La valeur en langue de la périphrase itive au présent en français et en espagnol peut être décrite de la façon suivante :

Instruction temporelle	Instructions aspectuelles	
[+ PRÉSENT]	[+ prospectif]	[± incidence]

On voit bien que la valeur en langue définie pour la périphrase itive au présent est différente de celle du futur simple. On se propose par conséquent de montrer comment ces deux formes peuvent entrer en concurrence du point de vue du sens produit en discours.

1.3. Concurrence entre les deux formes

Du fait de leur valeur en langue, le futur simple et la périphrase itive au présent ne procèdent pas au même type de repérage du procès. Là où le futur simple donne à voir le procès en accomplissement dans l'ultériorité par rapport à T_0 , la forme périphrastique donne à voir la phase préparatoire du procès dans la simultanéité de T_0 .

Comment ces deux formes peuvent-elles alors être concurrentes ? On avance que c'est par inférence, c'est-à-dire par l'interprétation que l'on a de l'instruction aspectuo-temporelle donnée par la forme périphrastique. La périphrase itive, on l'a dit, place la phase préparatoire du procès au moment de l'énonciation principale. Par inférence, l'allocutaire en déduit que l'accomplissement du procès est ultérieur à cette phase préparatoire, et par conséquent au moment de l'énonciation principale. Or, c'est ce que fait le futur simple. C'est ce qui explique d'ailleurs que ce soit essentiellement dans les emplois dits temporels du futur simple que la forme périphrastique ait tendance à se poser comme concurrente.

Après avoir exposé la valeur en langue de chacune de ces formes et déterminé le champ de leur possible concurrence sémantique en discours, on se propose d'analyser le corpus de sur le plan quantitatif.

II. Analyse quantitative du corpus

On entend ici mettre en évidence sous forme de tableau la répartition des deux formes en espagnol et en français en prenant en compte trois bulletins pour chaque moment de la journée. Chaque bulletin est nommé en fonction de la langue (Es pour espagnol, Fr pour français) et en fonction du moment de diffusion (Ma pour matin, Mi pour le midi et So pour la soirée). La durée de chaque bulletin est précisée sous son nom afin de mettre en évidence le fait que la quantité des données analysées pour chaque langue est à peu près équivalente. On obtient la répartition suivante :

	Espagnol			Français			
	Forme périphrastique	Forme synthétique	Total		Forme périphrastique	Forme synthétique	Total
EsMa1 (3')	8	1	9	FrMa1 (1')	2	2	4
EsMa2(1'1)	3	2	5	FrMa2 (1'2)	1	4	5
EsMa3 (3'4)	11	4	15	FrMa3 (2')	0	12	12
Sous-total	22	7	29	Sous-total	3	18	21

Espagnol			Français				
	Forme périphrastique	Forme synthétique	Total		Forme périphrastique	Forme synthétique	Total
	75,9 %	24,1 %			14,3 %	85,7 %	
EsMi1 (5')	13	1	14	FrMi1(3')	4	5	9
EsMi2 (2')	0	13	13	FrMi2 (3')	3	5	8
EsMi3 (2')	4	2	6	FrMi3 (3')	3	3	6
Sous-total	17	16	33	Sous-total	10	13	23
	51,5 %	48,5 %			43,5 %	56,5 %	
EsSo1 (1'5)	1	3	4	FrSo1(3')	8	6	14
EsSo2 (6')	20	15	35	FrSo2 (3')	12	14	26
EsSo3 (1'2)	6	2	8	FrSo3 (4')	2	16	18
Sous-total	27	20	47	Sous-total	22	36	58
	57,4 %	42,6 %			37,9 %	62,1 %	
Total	66	43	109	Total	35	67	102
	60,6 %	39,4 %			34,3 %	65,7 %	

Le constat qu'on peut établir dès le départ est assez surprenant : alors même qu'on pourrait s'attendre à un fonctionnement équivalent dans les deux langues, on se rend compte que l'espagnol semble plus facilement utiliser la forme périphrastique que le français. On se propose d'analyser ce corpus de façon qualitative en fonction des deux paramètres définis en introduction afin de voir comment se répartissent ces deux formes et mesurer s'il existe une différence du point de vue qualitatif entre le français et l'espagnol.

III. Analyse qualitative du corpus

3.1. Le paramètre de proximité dans le temps

3.1.1. Alternance en espagnol

Au vu des statistiques, on pourrait penser que si la périphrase itive au présent est plus employée le matin, c'est justement parce que les informations météorologiques portent sur la journée qui commence et font référence à un moment plus proche de T_0 dans le temps. Or, on trouve des énoncés dans lesquels les deux formes alternent, pour un même point du temps, avec un même verbe :

(4) Tenemos que seguir hablando de termómetros en torno a los 9 y 11° en puntos del centro, 9-11° también en puntos del norte, llegarán hasta los 15 la zona de Extremadura, *sobrepasarán* los 20 en puntos de Canarias, y vemos cómo en la zona del Mediterráneo ayer no llegaban a los 15 y hoy tímidamente los *van a sobrepasar* en la región de Murcia, también en muchos puntos del este de Andalucía, y por supuesto en Ceuta y Melilla. (Bulletin du matin - TVE1 11/03/10 - Ana Belén Roy)

On observe le même phénomène d'alternance au niveau des bulletins du midi, et surtout du soir, qui parlent du temps du lendemain, et qui impliquent une coupure temporelle importante dans le système référentiel de l'espagnol¹. Soit l'exemple (5), issu d'un bulletin du dimanche soir, qui

¹ En espagnol, remarquons que le choix de la forme de passé composé ou de passé simple peut dépendre de la coupure opérée par la notion de «journée» par rapport au moment de l'énonciation principale.

implique donc non seulement une coupure au niveau de la journée, mais aussi au niveau de la semaine :

(5) En cuanto a las temperaturas, suben, es la tendencia de los próximos días, sobre todo lo **vamos a notar** en las máximas. Por la mañana **notarán** frío, así que, serán esos días incómodos en los que uno tiene que llevar abrigo para pasar calor por la tarde. (Bulletin 14/03/2010 - la Sexta - 21h - Javier Gomez)

On peut également observer dans le même bulletin un futur périphrastique employé pour faire référence à un événement ultérieur à celui qui est exprimé au moyen de la forme synthétique :

(6) En cuanto al avance de previsión para los próximos días, vemos que el jueves, la cosa empieza a torcerse, **tendremos** algunas precipitaciones, pero son frentes atlánticos que **van a pasar** rápido sobre la península. (Bulletin 14/03/2010 - la Sexta - 21h - Javier Gomez)

Dans cet énoncé, on voit bien qu'il faut d'abord que les précipitations aient lieu (*tendremos algunas precipitaciones*) pour qu'elles puissent passer (*van a pasar rápido*). On en conclut donc que la proximité dans le temps n'est pas un critère pertinent dans l'emploi de l'une ou l'autre des deux formes.

3.1.2. Alternance en français

En français, la statistique du matin semble quelque peu faussée par la particularité d'un locuteur qui n'emploie aucune forme périphrastique (FrMa3). On a pu constater au cours de l'analyse de l'ensemble du corpus que la répartition n'est pas aussi diversifiée qu'en espagnol. En effet, si en espagnol les deux formes alternent librement, en français il semble que l'on ait des regroupements au sein de paragraphes formant une unité. Cette répartition ne semble cependant pas reposer sur des questions de proximité temporelle. On peut remarquer dans l'exemple (7) que le futur synthétique peut être employé pour parler d'un phénomène situé un jour avant un phénomène exprimé par la forme périphrastique :

(7) Les températures pour demain matin **seront** autour des moyennes de saison, 10 prévus pour Perpignan, 1 degré attendu à Reims ainsi qu'à Lille et puis demain après-midi, le maximum **sera** de 17 degrés près de la Méditerranée, il **fera** 8 degrés sur le Nord-Est. Pour la suite ça **va aller** de mieux en mieux avec une belle journée de jeudi sur la moitié Sud, au Nord, encore pas mal de nuages avec un tout petit peu de pluie du côté de la Champagne, des températures qui **vont monter**, et vendredi, on **va atteindre** des températures printanières avec du soleil pratiquement partout, un petit peu de grisaille encore sur le Nord-Est. (Bulletin du 10/03/2009, TF1, 21h - Sébastien Folin).

Le bulletin date du mardi 10 mars 2009, l'adverbe demain fait donc référence au mercredi 11 mars, et les températures dont l'existence est posée avec être au futur simple sont donc situées dans le PASSÉ par rapport aux procès monter et atteindre qui sont rattachés à jeudi et vendredi.

On peut donc conclure de cette brève analyse que le critère de proximité temporelle ne joue aucun rôle dans le choix de la forme périphrastique ou de la forme synthétique, en espagnol comme en français. On se propose à présent d'évaluer cette alternance entre forme périphrastique et forme synthétique en espagnol et en français dans la perspective de la signification du changement.

3.2. Le paramètre du changement

Il s'agit ici de déterminer si le choix de la forme de futur employé permet de mettre en évidence un changement de situation ou une continuité. On peut supposer, au vu de la différence

aspectuelle qui existe entre les deux formes, que la forme périprastique est plus apte à signifier la continuité, du fait qu'elle donne à voir la phase préparatoire du procès en T₀, alors que la forme synthétique semble plus à même de signifier le changement. Voyons ce qu'il en est du fonctionnement de ces formes en discours.

3.2.1. Fonctionnement en espagnol

Il semble à première vue que l'espagnol s'oriente plutôt vers ce type d'exploitation de la différence entre la forme périprastique et la forme synthétique. En effet, sur le total de 66 occurrences de formes périprastiques, on trouve 22 occurrences qui expriment une continuité de la situation météorologique par rapport au temps qu'il fait au moment de l'énonciation, soit 1/3 des formes. Les 2/3 restant n'expriment pas forcément un changement de situation mais simplement une information nouvelle. L'exemple (2) cité supra est caractéristique à ce sujet :

(2) Poco cambia la situación meteorológica así que **poquito va a cambiar** el tiempo de hoy respecto al que tuvimos ayer. El frío **va a seguir**, y también puede que las nevadas en zonas del archipiélago Balear aunque sube la cuota de nieve, y deberían ser hoy mas débiles y mas esporádicas que en la jornada de ayer pero alguna sí podríamos tener. (Bulletin du matin - Antena 3 / Tiempo con Brasero 11/03/10 - Roberto Brasero)

On ne peut pas pour autant dire que la forme périprastique est exclusivement employée pour dire la continuité et la forme synthétique pour dire le changement. On trouve certes des énoncés dans lesquels c'est cette répartition qui semble déterminer le choix de la forme employée, comme en (8) :

(8) Durante la jornada del martes **vamos a seguir** hablando de estabilidad, nubes altas que siguen extendiendo por la mitad oeste de la península con rachas moderadas en zonas montañosas del interior, algunas nieblas, el viento **va a seguir** soplando con fuerza en áreas del estrecho, e **irá** aumentando la nubosidad en Galicia. (Bulletin du 14/03/10 Soir - TVE1 - José Miguel Gallardo)

Mais aussi des énoncés dans lesquels la forme synthétique exprime la continuité au même titre que la forme périprastique, comme en (9) :

(9) Echemos un vistazo a la evolución para las próximas 24h. Parece que está claro que las altas presiones, el anticiclón es el auténtico rey de la previsión meteorológica; nos **va a seguir** garantizando la estabilidad, además tenemos que hablar de bastante aire cálido en las capas medias y altas, eso también nos confirma, nos ayuda a esa estabilidad y tan sólo hemos simbolizado aquí las rachas de viento porque a partir de mañana, más bien pasado mañana pueden soplar con bastante intensidad, sobre todo en las costas atlánticas de Galicia. [...] Este tiempo tan tranquilo, tan primaveral, se mantiene de cara al miércoles, cielos bastante despejados, **seguiremos** hablando de algunas nubes medias y altas, el viento ya comienza a soplar con fuerza en Galicia y **seguirán** subiendo las temperaturas. (Bulletin du 15/03/10 - Telecinco - 15H- Rosalia Fernandez)

On peut donc conclure de cette brève analyse qu'en espagnol, si la forme synthétique peut être employée pour la permanence comme pour le changement, la forme périprastique est quant à elle employée de préférence pour insister sur la permanence, ce qui tend à confirmer l'hypothèse de différenciation aspectuelle entre les deux formes. On se propose à présent de voir comment s'organise cette répartition en français.

3.2.2. Fonctionnement en français

En français, on l'a vu, l'emploi de la forme synthétique est bien plus fréquent que l'emploi de la forme périphrastique. La logique d'emploi n'est pas aussi nette dans notre corpus français qu'elle a pu l'être dans le corpus espagnol. On peut cependant dégager une tendance lorsque les deux formes alternent au sein d'un même bulletin. Le choix semble alors être dû à la nature du procès, à savoir s'il présente une durée interne homogène ou bien marquée par une transition².

Dans notre corpus, le futur simple semble être privilégié pour les procès dont la durée est homogène alors que la périphrase itive semble plus apte à exprimer les procès marqués par une transition. C'est le cas dans l'exemple (10) :

(10) Après de fortes gelées, vendredi, nous **aurons** 6 et 9° du Nord au Sud. Et c'est par le Nord qu'une perturbation **va arriver**. Elle **va** tout d'abord **donner** pas mal de nuages, alors que le mistral et la tramontane **souffleront** assez fort, le ciel **va se dégager** en Méditerranée sauf sur la Corse où on **gardera** des averses. Ce **sera** l'apogée sur la chaîne des Pyrénées mais pas encore de la neige. Car samedi, eh bien ! la perturbation qui évoluait sur le nord **va descendre** sur un quart Nord-Est du pays et c'est là où nous attendons la neige, Des petits flocons de neige à très basse altitude dans le Nord-Est alors que sur le Nord-Ouest le vent **soufflera** toujours, et que sur le Sud ce **sera** soit avec des éclaircies ou soit voilé. (Météo 19h58 France 3 03/03/2010 - Fabienne Amiach)

Si on applique le test de compatibilité avec [pendant X temps], qui n'est compatible qu'avec les prédicats dont la durée interne est homogène, on voit bien que la répartition se dessine clairement entre forme périphrastique et forme synthétique :

(10a) Après de fortes gelées, vendredi, nous **aurons [pendant X temps]** 6 et 9° du Nord au Sud. Et c'est par le Nord qu'une perturbation **va arriver *[pendant X temps]**. Elle **va** tout d'abord **donner *[pendant X temps]** pas mal de nuages, alors que le mistral et la tramontane **souffleront [pendant X temps]**, le ciel **va se dégager ?[pendant X temps]** en Méditerranée sauf sur la Corse où on **gardera [pendant X temps]**. **[pendant X temps]** ce **sera** l'apogée sur la chaîne des Pyrénées mais pas encore de la neige. Car samedi, eh bien ! la perturbation qui évoluait sur le nord **va descendre ?[pendant X temps]** sur un quart Nord-Est du pays et c'est là où nous attendons la neige, Des petits flocons de neige à très basse altitude dans le Nord est alors que sur le Nord-Ouest le vent **soufflera** toujours **[pendant X temps]**, et que sur le Sud **[pendant X temps]** ce **sera** soit avec des éclaircies ou soit voilé.

Cette logique, qui n'est pas une règle générale d'emploi mais bien une tendance observée, peut être justifiée par la valeur en langue de chacune des formes. En effet, on a vu au point (1.2.) que la valeur temporelle de la périphrase itive est issue du signifié de mouvement du verbe *aller*. On peut donc penser qu'en français, ce verbe de mouvement a conservé une partie de sa signification de déplacement, puisque la transition que l'on a dans les verbes dont la durée interne n'est pas homogène représente bel et bien un mouvement.

IV. Conclusion

Pour conclure, on se propose de mettre en évidence les éléments qui permettent de décrire le fonctionnement de l'alternance entre forme synthétique et forme périphrastique du futur en français et en espagnols contemporains.

² On emprunte cette distinction à Recanati, C et Recanati, F (1999)

Sur le plan quantitatif, la forme périprastique semble bien plus fréquente que la forme synthétique en espagnol alors qu'on a observé le phénomène inverse en français. Sur le plan qualitatif, on a pu dégager deux tendances distinctes. En espagnol, la forme périprastique, du fait de sa valeur en langue, semble plus apte en discours à dénoter des procès qui signifient une continuité par rapport à la situation établie en T_0 . En français, lorsque les deux formes alternent, le choix semble se faire non pas par rapport à la continuité ou à la rupture établie entre les procès successifs mais par rapport à une notion de continuité ou de rupture au sein du déroulement interne du procès. La forme périprastique a tendance à être privilégiée dans les cas où le procès présente une transition. On pourrait expliquer cela par le fait que le verbe de mouvement qui compose la forme périprastique est plus apte à mettre en évidence cette transition que la forme synthétique.

Si on suit la définition donnée par Bybee *et al.* (1994) selon laquelle le processus de grammaticalisation d'une forme se caractérise par la plus grande abstraction de son signifié originel, alors on peut dire que la forme périprastique en espagnol semble plus avancée dans ce processus qu'elle ne l'est en français. Cette donnée semble appuyée entre autres par le fait que la forme périprastique du futur comme celle du conditionnel³ en espagnol concurrence la forme synthétique dans des emplois dits modaux comme l'emploi hypothétique :

(11) O, por ejemplo, cuando ponemos una pieza en el puzzle de otro, y piensas: «Anda, que si no fuera por mí, a buenas horas *ibas a haber acabado* tú este puzzle...». (Pablo Motos, *No somos nadie*, 2007, p.32)

En français, la forme périprastique est employée dans les emplois dits temporels et rarement, voire jamais, dans des emplois modaux.

BIBLIOGRAPHIE

- BARCELO, G. J. et BRES, J. (2006). *Les temps de l'indicatif en français*, Paris : Ophrys
- BAUHR, G. (1992). "Sobre el futuro cantaré y la forma compuesta voy a cantar en español moderno" *M Språk*, 86 (1) : 69-79
- BILGER, M. (2001). "Retour sur le futur dans les corpus de français parlé". *RSFP* 16, Université de Provence : 177-189
- BRANCA-ROSOFF, S., FLEURY, S. (2010). "Une expérience de collaboration entre linguiste et spécialiste de TAL : L'exploitation du corpus CFPP 2000 en vue d'un travail sur l'alternance Futur simple / Futur périprastique.", *Cahiers de l'Association for French Language Studies*, 16 (1) : 63-98
- HAGÈGE, C. (1993). *The Language Builder*, Amsterdam-Philadelphie : John Benjamins
- BYBEE, J. *et al.* (1994). *The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world*, Chicago, London
- JEANJEAN, C. (1988). "Le futur simple et le futur périprastique en français parlé", in Blanche-BENVENISTE, C.; CHERVEL, A.; GROSS, M. (dirs). *Grammaire et histoire de la grammaire: Hommage à la mémoire de Jean Stéfanini*, Publications de l'Université de Provence : 235-257
- LAURENDEAU, P. (2000). "L'alternance futur simple/futur périprastique: une hypothèse modale", *Verbum*, tome 22, fascicule 3 : 277-292
- RECANATI, C. et RECANATI, F. (1999). "La classification de Vendler revue et corrigée" in *Cahiers Chronos*, 4 : 167-184

³ Pour une analyse de l'alternance entre la forme synthétique et la forme périprastique du conditionnel en espagnol et en français, on renvoie à Sarrazin et Azzopardi (2011)

SARRAZIN, S. et AZZOPARDI, S. (2011). "L'alternance du conditionnel et de la périphrase « itive » à l'imparfait dans des corpus oraux espagnols et français.", communication présentée lors du *colloque international LiCoLaR*, Université de Provence, Aix en Provence, 7 et 8 avril 2011

THE EXPRESSION OF THE FUTURE IN LITERARY ARABIC AND TUNISIAN ARABIC

L'EXPRESSION DU FUTUR EN ARABE LITTÉRAIRE ET EN ARABE TUNISIEN

Nabila MAMI

Faculté des Lettres, des Arts et des Humanités de la Manouba
Tunisie

Abstract

This article is meant to be a contribution to the study of the future in natural languages. It aims to describe the future in literary (classical) Arabic as well as Tunisian Arabic. In fact, one of the characteristics of both literary (standard) and spoken varieties of Arabic is the lack of a prototypical future. Nevertheless they have a host of linguistic tools (markers) which make it possible to express “particular futures” signalling imminence, intention, desire, etc.

After presenting the future in literary Arabic through examples borrowed from the quran, we will review the linguistic means in the Tunisian dialect to express this temporal form. Then, focus will be laid on a grammaticalised form which is typical of Tunisian Arabic, namely preverbal particle (prefix) “bās”, phonetic reduction of the active participle “māši” which express near future. We will also show that the grammaticalisation process in the spoken varieties of Arabic signals (proves) the existence of linguistic universals that relate to cognitive representations.

Résumé

Cet article se veut une contribution à l'étude du futur dans les langues naturelles. Il a pour objet la description du futur en arabe littéraire (classique) et en arabe tunisien. En effet, l'une des caractéristiques de l'arabe littéraire et des parlers arabes est l'absence d'un futur prototypique. Toutefois, ils disposent de plusieurs procédés linguistiques leur permettant de d'exprimer des « futurs particuliers » signifiant l'imminence, l'intention, le désir, etc.

Après la présentation du futur en arabe littéraire à travers des exemples empruntés notamment au coran, nous passerons en revue les moyens utilisés par le parler tunisien pour exprimer le futur.

Enfin, l'accent sera mis sur une forme grammaticalisée typique du parler tunisien « bās » qui permet d'exprimer le futur proche. Ce sera aussi l'occasion de démontrer que le processus de grammaticalisation dans les parlers arabes atteste l'existence d'universaux linguistiques qui sont plus ou moins en rapport avec des représentations cognitives.

Keywords: future, literary Arabic, Tunisian Arabic, grammaticalisation, diachronic, synchronic

Mots-clés: futur, arabe littéraire, arabe tunisien, grammaticalisation, diachronique synchronique

Introduction

Le présent travail a pour objectif de présenter une description des procédés employés par la langue arabe pour exprimer le futur notionnel. En effet, comme beaucoup d'autres langues, l'arabe ne dispose pas d'un moyen d'expression explicite et bien défini pour le futur comme c'est le cas pour le français notamment. Jespersen (1971)¹ considère que: « Bien des langues ne disposent pas à proprement parler d'un futur grammatical » peut-être parce que « nous connaissons en effet moins bien l'avenir que le passé et cela nous oblige à en parler avec moins de précision ». Parmi ces langues, on peut citer l'anglais qui emploie la forme « will » indiquant la « volition » pour exprimer le futur grammatical ou encore la forme « shall » dont le sens premier est « sceal » du vieil anglais et qui traduit l'idée d'obligation.

Ce travail s'articulera autour de trois axes principaux. Dans un premier temps, nous présenterons les différents moyens linguistiques dont dispose la grammaire traditionnelle arabe pour exprimer le futur. Ces moyens varient des particules préverbaux au participe actif en passant par les compléments circonstanciels associés à l'inaccompli.

En second lieu, nous passerons en revue la conjugaison préfixale et suffixale utilisée dans les différents parlers tunisiens. En nous appuyant sur différentes études sur la grammaticalisation, nous tenterons en dernier lieu de montrer que l'arabe tunisien dispose d'une particule préverbale « *bāš* » qui exprime le futur et qui est vraisemblablement la forme réduite du participe actif « *māšī* ». A l'origine, c'est un verbe de mouvement qui signifie « marcher » ou « aller » et qui a subi une grammaticalisation complète. Nous allons voir comment ce participe actif a subi le long de ce processus des modifications qualifiées de « pertes ». Ces dernières opèrent sur les plans sémantique, syntaxique et phonétique.

Le système verbal de l'arabe et l'expression du futur :

Il faut savoir que le système temporel arabe s'articule autour de deux formes : l'accompli et l'inaccompli. Cette opposition accompli / inaccompli est plus une opposition aspectuelle qu'une opposition temporelle.

La première forme, '*Imādi*', qui exprime le passé, se présente selon le modèle *kataba* : il a écrit. Elle peut comporter un suffixe : *ta* : *katab-ta*, tu as écrit. C'est la forme suffixée.

La deuxième forme, l'inaccompli, '*Imudari*', exprime le présent. C'est une forme qui comporte un préfixe *a* comme dans le modèle *a-ktubu* et *ya* dans *ya -ktubu* .et le préfixe *ta* dans *ta-ktubu*. C'est la forme préfixée. Exprimant un procès dans son déroulement, cette forme semble exprimer un procès ouvert qui n'est pas délimité dans sa réalisation.

C'est cette deuxième forme qui servira à la formation du futur, '*Imustakbil*' avec l'emploi d'une particule préverbale *sa* pour exprimer le futur proche :

-Sa yuhzāmu 'ljāmēu wā yuwāllunā āddubur
FUT 3p.Pl.inacc.vaincre le groupe et 3P.PL.inacc. fuir
Leur rassemblement sera bientôt mis en déroute, et ils fuiront (Le Coran)

-Sa yāelāmunā ḡādān māni 'ālkādābu 'ālāširu
FUT 3P.PL.INAC.savoir. demain qui le menteur prétentieux.
Demain ils sauront qui est le grand menteur plein de prétention et d'orgueil. (Le Coran)

-Sa nūrihum āyātīnā fil'āfāqi FUT 1P.Pl.Inacc.montrer
.signes Poss.1P.Pl. dans.l'horizon. Nous leur montrerons nos signes dans l'univers.
(Le Coran)

-Kalla sa- yā'elāmunā Négation FUT 3P.Pl.inacc.savoir Mais non, ils sauront bientôt. (Le Coran)

Marçais³ considère que la diversité de l'arabe maghrébin constitue une véritable mosaïque de formes grammaticales. Ainsi, parmi les quatre pays maghrébins, la Tunisie, terre de transition, présente les formes les plus complexes. D'un côté, nous avons les parlers bédouins mais aussi les parlers villageois qui la rapprochent de la Libye dans leur aspect conservateur. D'un autre côté, vu qu'en Tunisie les centres urbains sont nombreux et anciens, nous remarquons l'importance des parlers citadins. Ainsi, l'influence de Tunis se fait partout, et parler tunisien c'est généralement parler tunisois.

Nous nous intéresserons ici à quelques caractères typiques de l'arabe tunisien. Parmi ces caractères il y'en qui ont trait à la morphologie. Ainsi dans la conjugaison du verbe à l'inaccompli, l'indice initial **n-** de la première personne au singulier **n-aktab** (j'écris) et la désinence **-u** de la première personne du pluriel semble distinguer l'arabe maghrébin de l'arabe classique et des parlers orientaux :

n-aktab-u (nous écrivons)

Par ailleurs, comme pour l'arabe littéraire, le système verbal du parler tunisien s'articule autour de deux aspects : l'accompli et l'inaccompli. Ainsi, l'inaccompli exprime un procès dans son déroulement aussi bien au présent, au futur, qu'au passé. Cette forme apparaît comme un procès ouvert dans sa réalisation. Son fonctionnement est fondé sur deux oppositions nettes : celle des préfixes (**n (ə)-/t(ə)-/y(ə)**) qui expriment les personnes et le genre, celle des suffixes (**zéro/ -u**) qui expriment le nombre.

L'inaccompli

Singulier

1 ^{ère} personne	n-radical	nəktəb
2 ^{ème}	t-radical	təktəb
3 ^{ème}	y-radical	yəktəb

Pluriel

1 ^{ère} personne	n-radical -u	nəktbu
2 ^{ème}	t-radical -u	təktbu
3 ^{ème}	y-radical -u	yəktbu

Le préfixe **n-**, commun aux deux genres, est la principale caractéristique des parlers maghrébins, qui les distingue de l'arabe classique et des parlers orientaux. Ce préfixe tire vraisemblablement son origine de la première personne du pluriel. Selon le contexte, l'inaccompli peut aussi exprimer :

- L'action contemporaine du propos.
- L'action permanente
- L'action qui va s'accomplir (valeur temporelle du futur)
- L'action souhaitée
- L'action éventuelle
- L'action introduite par des tournures de mise en garde

De même, il peut être précédé de l'opérateur **kāna**, il exprime alors une action qui dure dans le passé (imparfait du français) :

Kūnt

Etre accompli/ 1ère pers de chanter.

ngānni

chanter/ inaccompli- 1ère pers.Sing. J'étais entrain

L'inaccompli précédé d'un préverbe
Le parler arabe de Tozeur

Tozeur est la capitale du Djérid, ville excentrique située à 80km de la frontière algérienne. C'est le parler tunisien qui se situe le plus à l'ouest par rapport à la capitale. Lucienne Saada⁴ distingue deux paradigmes pour l'inaccompli :

	Inaccompli I	Inaccompli II
Singulier		
1 ^{ère} personne	<i>n</i> -radical nākteb (j'écris)	ea nākteb (j'écirai)
2 ^{ème} -	<i>t</i> -radical tākteb –tāktbi (fém)	ea tākteb-eatāktbi (fém)
3 ^{ème} -	<i>y</i> -radical yākteb	ea yākteb
Pluriel		
1 ^{ère} personne	<i>n</i> -radical- <i>u</i> nāktbu	ea nāktbu
2 ^{ème} -	<i>t</i> -radical- <i>u</i> tāktebu	ea tāktbu
3 ^{ème} -	<i>y</i> -radical- <i>u</i> yāktbu	ea yāktbu

L'inaccompli I est apte comme l'inaccompli II à traduire le futur. A Tozeur, on a relevé l'usage du préverbe « **ea** », mais nous avons aussi un autre préverbe « **ta** » qui est moins répandu à Tozeur mais qui est exclusivement employé à Gafsa et presque dans tout l'ouest du pays.

Le préverbe « **ea** » a probablement la forme abrégée du verbe *ead* « devenir ». Devant l'inaccompli, il indique soit une action future :

Zōz eržāl **ea** iṛṛāwhu ḡādwa.

Deux hommes partiront demain.

Soit une action habituelle :

kīf izū **ea** iṭāhru ḡḡir yā'emlu fārah.

Lorsqu'ils vont circonscrire un enfant, ils organisent des réjouissances.

Il soit encore une action imminente ;

Irākkbu fihā lulād elli **ea** iṭahrūh.

Ils y font monter le garçon qu'ils vont circonscrire.⁵

Le préverbe « **tā** » est vraisemblablement la forme réduite de l'adverbe de temps « **taw** » qui se présente sous la forme « **tawwa** », qui veut dire **maintenant**, usuel en Tunisie, il se place devant un verbe à l'inaccompli pour actualiser l'action ou en marquer le futur proche :

Taw nji

Je viendrai.

Je viens tout de suite.

Le préverbe **bi/b**, à l'origine appartient à la flexion verbale d'un inaccompli : **nābbi-tābbi-yābbi** qui exprime surtout la volonté ou le désir. Les parlers Bédouins du sud de la Tunisie emploient ce préverbe qui est vraisemblablement le résultat de la grammaticalisation du verbe de volonté **nābgi** : je veux.

Bi

nāmšī

Fut. marcher / inaccompli / 1ère pers. Sing. Je partirai.

La grammaticalisation des verbes de mouvement : entre diachronie et synchronie

Les parlers arabes font souvent appel à des formes réduites dérivées des verbes de mouvement. La grammaticalisation est alors plus ou moins importante selon les régions. Les morphèmes spécialisés dans l'expression du futur sont généralement les formes les plus figées et les plus réduites. Au Maghreb arabe et particulièrement en Tunisie, c'est la forme participiale, qui

placée devant un verbe, indique l'imminence, le début de l'action et aussi l'intention de l'accomplir. C'est le cas notamment de *māši*, d'un emploi très général au Maghreb, qui est réduit à *māš* qui semble évoluer vers une forme invariable *bāš* à l'étymologie moins évidente et qui semble être l'aboutissement d'une grammaticalisation.⁶

Il faut reconnaître qu'il est fréquent de considérer que la grammaticalisation relève de la pure diachronie. C'est le cas par exemple de la préposition française « chez » dont on peut retracer facilement la transformation à partir du substantif latin « casa » :

[in] [casa Paulo]

> [in casa] [Paulo]

> en chièse Paul > chies Paul > chez Paul

En arabe littéraire, le rapport entre *sa* et *sawfa* préverbes exprimant le futur n'est plus visible en synchronie. C'est le cas notamment de la plupart des préfixes aspecto-temporels des divers parlers arabes « *εa-*, *bi-*, *ta-*⁷ ».

Toutefois, il existe dans les parlers maghrébins, des exemples qu'on peut envisager d'un point de vue à la fois synchronique et diachronique.

C'est le cas en effet de l'arabe tunisien avec le participe *maaši* (allant, marchant) :

a. *Maaši* *l-əssuq* :
aller (participe actif) à- le marché
je vais *au marché.*

b. *maaši* *nišri* *εalluš*
c. *Futur acheter (inaccompli)* *un mouton Je vais (de ce pas) acheter*
un mouton.

c. *maaš* *nišri* *εalluš*
FUT *acheter-inaccompli* *un mouton*
« *Je vais acheter un mouton.* »⁷

Cette forme *réduite* de *maaši* connaîtra une *dénasalisation de la consonne initiale*, nous passerons alors de *maaš* à *baaš* :

Baaš *nišri* *εalluš*
FUT/ISG acheter (inaccompli) *un mouton*

J'achèterai un mouton.

La réduction du paradigme *maaši* → *maaš* → *maš* → *baš* confirme sa grammaticalisation, il sert en effet d'un auxiliaire de futur : ainsi nous avons un verbe à l'inaccompli qui se trouve régi par l'auxiliaire « *baš* ».

Parlons maintenant du processus de grammaticalisation proprement dit qui a permis d'obtenir cette forme préverbale : *maaš*, *baaš*.

Nous avons décidé de partir d'une définition assez simple de la grammaticalisation : « C'est le processus par lequel des items lexicaux en viennent, dans certains contextes, à jouer le rôle de mots-outils, d'items grammaticaux et continuent à développer d'autres fonctions. (Bybee 2003)

Cette définition est pertinente à nos yeux dans la mesure où elle ne limite pas ce processus à une dimension purement diachronique, au contraire elle le considère comme un processus dynamique.

Concernant notre périphrase verbale **baš**, on peut comparer ce phénomène à l'anglais : « going to » devient le marqueur du futur et de l'intention : « gonna » (going to est grammaticalisé dans une construction dans laquelle le verbe suit to : I'm going to help you → I'm gonna to help you)

Ce processus obéit à un certain nombre de mécanismes parmi lesquels nous avons :

1. Les mots et les phrases qui ont subi la grammaticalisation sont réduits phonétiquement (c'est le phénomène de réduction qu'on appelle aussi *érosion phonétique*)
2. Le sens concret et spécifique entrant dans le processus devient plus général et plus abstrait pour finalement devenir approprié dans un choix grandissant de contextes. (c'est le phénomène de pertes ou de sémantique bleaching)

Ceci est bien illustré par l'emploi en anglais de « I'm going to » :

- a. Le mouvement: sens littéral : We are going to Windsor to see the king.
- b. L'intention: We are going to get married in June.
- c. Futur: These trees are going to lose their leaves.

1. La fréquence de l'emploi des constructions grammaticalisées augmente et se développe spectaculairement puisque les contextes dans lesquels la nouvelle construction est possible, augmentent.
2. Les changements en grammaire prennent place progressivement : les verbes ou les phrases indiquant un mouvement vers un but deviennent des marqueurs de futur.

Comment opère le processus sur le plan synchronique ?

Les deux cheminements les plus communs pour le développement temporel de morphèmes de futur dans les langues du monde :

1. le cheminement exprimant un mouvement vers un but >intention>futur
2. le cheminement exprimant la volonté : volonté ou désir > intention >futur.

Le premier cheminement est illustré par le développement de « **baš**> **maāšī** » en arabe tunisien et le second par « **bi** » (*nebbi* > *nebgi*) utilisé surtout dans le sud à Djerba notamment.

Le développement du mouvement le long du cheminement commence lorsque la phrase ou le verbe signifient un mouvement vers un but et viennent à être utilisés avec un verbe à l'inaccompli :

Maaš nišri ɛalluš

Ces contraintes sont les mêmes que celles qu'on peut avoir en français ou en anglais :

I'm going to be married

Je vais de ce pas acheter des cigarettes.

Je vais aimer ce film.

Brahim (1996) propose d'adopter un point de vue « *panchronique* » et traiter les items lexicaux et les items grammaticalisés comme des formes reliées par des rapports génétiques mais qui sont en même temps descriptibles synchroniquement.

Le participe présent **maāšī** (après avoir subi une réduction de son paradigme) est grammaticalisé pour servir d'auxiliaire du futur. Sa réduction en une seule syllabe **bāš** traduit un renforcement en cours de cette grammaticalisation comme pour le marocain **ga** : **Gaadi** (y)jii, Il va venir, **fuuqaāš Ga-tšuuḥi Hmed**

Sur-quoi PREF-2S-voir-inacpl-F Hmed

« **Quand verras-tu Hmed ?** »

Mais dans les deux cas, c'est un verbe à l'inaccompli qui se trouve régi par l'auxiliaire.

Grammaticalisation et Réanalyse

On définit la réanalyse comme une modification des structures sous-jacentes, qu'elles soient syntaxiques, morphologiques ou sémantiques, sans qu'il y ait transformation immédiate de la structure de surface.⁸ Meillet considère, en effet, la réanalyse comme l'expression d'un besoin de renouvellement de la langue.

En arabe tunisien, les formes verbales et participiales grammaticalisées ont subi les mêmes contraintes syntaxiques que l'on peut par ailleurs constater en anglais et en français :

I'm going (on my way) to buy cigarettes.

Je vais de ce pas acheter des cigarettes.

Maaš nišri ɛalluuš

Je vais acheter (j'achèterai) un mouton⁹

Tous ces énoncés ont une structure commune à savoir une construction périphrastique du type :

$V \rightarrow VI + V2$

V2 est une forme non finie (à l'infinitif) et en arabe nous avons un verbe à l'inaccompli. On ne peut déduire la valeur du futur que lorsque la périphrase est prise globalement. Elle prend appui, elle tire sa valeur du premier verbe qui exprime « un mouvement vers un but » avant de subir la grammaticalisation. En d'autres termes, si je me déplace pour acheter des cigarettes ou pour acheter un mouton, cette action est évidemment envisagée dans le futur. Ainsi, l'intention vient en premier lieu et à partir de cela on déduit une action future. C'est le cas notamment en anglais : He's going to (gonna) buy a house.

On est donc en présence d'une chaîne d'inférence :

Déplacement → Finalité → futur

Le passage de l'idée initiale à valeur purement spatiale à l'idée de futur en passant par l'idée de finalité présuppose une réanalyse du verbe à l'inaccompli qui le suit et qui forme avec le verbe régent auxiliarisé une structure périphrastique après une perte d'autonomie syntaxique :

$[V1[V2(\text{complément})]] \rightarrow [V1 V2[(\text{complément})]]$

Cette même structure est revendiquée par Bybee¹⁰ pour illustrer la réduction de deux syntagmes verbaux en un seul. A ce stade il est tentant de dire que la réanalyse a pris place puisque ce qui était un verbe est réanalysé en tant qu'auxiliaire.

Toutefois, pour le parler de Tunis, un énoncé tel que :

Maaši

nišri

ɛalluuš

Aller-PART-ACT-MS 1S-acheter-inacpl mouton Je suis en route pour acheter un mouton.

Montre que le verbe de mouvement garde encore dans ce contexte toute sa teneur sémantique, ceci montre aussi que la coexistence entre la forme pleine sémantiquement et la forme grammaticalisée est possible.

C'est le cas aussi du parler de Takrouna, région de Sousse, « *maaši est énoncé avant le verbe qui fournit la notion du procès particulier, et peut s'accorder avec lui en genre et en nombre. Mais il est fréquent aussi qu'il reste invariable au masculin singulier, et encore que, devenu mot –outil, il perde plus ou moins de sa substance phonique et se réduise à māš* » (Marçais & Guiga.1958-61. p3818)

D'autres exemples cités par Marçais et Guiga soulignent la présence de nombreux exemples où le verbe auxiliarisé s'accorde en genre et en nombre :

a- ʔh̄l | nā □□ **māšîn** nḡâ | b̄
1PL- s'absenter/ Inaccompli-PL

|dl̄ik nous aller/PART-PL
sur toi nous allons nous absenter

et te laisser.

b- min hāk ʔnhār w-ānā **māši** n-qull-ek

Conclusion

Au terme de ce travail, nous sommes amenée à tirer les conclusions suivantes ;

1. L'arabe littéraire ou classique dispose de particules préverbales, d'adverbes, de compléments circonstanciels et même du participe actif pour indiquer le futur. Cela permet, probablement, de combler les lacunes d'un système temporel qui repose sur une opposition aspectuelle accompli / inaccompli et où les distinctions temporelles y sont assurées par le contexte phrastique et de quelques éléments extra-verbaux exprimant la temporalité.
2. La multiplication des préfixes marquant le futur dans les parlers tunisiens répond au besoin de remédier aux carences de l'arabe classique en matière de temporalité. Ces procédés permettent aussi de dissiper l'ambiguïté de l'inaccompli qui réunit à la fois des valeurs temporelles et des valeurs modales.
3. Enfin, nous avons démontré que la particule du futur « **bāš** », forme réduite du participe actif « **māši** », a subi une grammaticalisation complète et que les réductions phonétiques sont révélatrices de cette forte grammaticalisation.

Notes :

¹ Jespersen, Otto. 1971. *La philosophie de la grammaire*, Paris, Les éditions de minuit : Gallimard.

² C'est aussi un exemple du coran qui insiste sur la reconnaissance de l'homme envers dieu.

³ Marçais, Ph. (1977). *Esquisse grammaticale de l'arabe maghrébin* ; Librairie d'Amérique et d'Orient, Adrien Maisonneuve, Paris

⁴ Saada, L. (1981). *Éléments de description du parler arabe de Tozeur (Tunisie)*. Librairie Orientaliste Paul Geunther, 12 Rue Vavin, Paris.

⁵ Voir Saada (1981) pour d'autres exemples.

⁶ Pour avoir de plus amples détails sur ces formes réduites typiques du parler maghrébin, voir essentiellement Marçais (1977), p75.

⁷ Exemples empruntés à Brahim (1996-1997)

⁸ Voir à ce propos la définition proposée par Langacker (1977 :59) cité par Heine, B, Claudi, U & Hünemeyer, F.1991 « From Cognition to Grammar – Evidence from African languages. » in *Approches to Grammaticalisation*, Vol.I. J. Benjamins, Amsterdam. Ainsi, la « réanalyse syntaxique » est définie comme « **change in the structure of an expression or class of expression that does not involve any immediate or intrinsic modification of its surface manifestation** »

⁹ Exemples empruntés à Brahim (1996-1997)

¹⁰ Bybee (2003)

¹¹ Exemples empruntés à Marçais & Guiga (1958-1961)

¹² Pour plus de détails voir Heine, B, Ulrike, C., & F. Hünemeyer, (1991). "From Cognition to Grammar-Evidence from African Languages". In *Approches to Grammaticalisation*, Vol I. J. Benjamins, p. 157

BIBLIOGRAPHIE

- BRAHIM, A. (1996-1997). *De quelques cas de grammaticalisation en arabe parlé*, in : Revue de la Lexicologie Arabe en Tunisie. N°. 12-13. 1416 / 1996- 1417 / 1997
- BYBEE, J.L. (2003). *Cognitive processes in grammaticalization*, in : M.Tomasello, (ed), *The new psychology of language*, vol. II, New Jersey
- BYBEE, J. L, W. PAGLIUCA, & R.D. PERKINS. (1991). "Back to the Future", 17-58, in E. C. Traugott & B. Heine (edition), *Approaches to Grammaticalisation*, Vol II, John Benjamins, Amsterdam / Philadelphia.
- COHEN, D. (1975). *Le parler arabe des juifs de Tunis*, Tome II: Etude Linguistique; Mouton, La Haye et Paris.
- (1973). *Variantes, variétés dialectales et contacts et contacts linguistiques en domaine arabe*, in Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, Tome LXVIII, Fasc.1.
- COMRIE, B. (1976). *ASPECT. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*; Cambridge university press, Cambridge.
- HEINE, B., U. CLAUDI & F. HÜNNEMEYER (1991), "From Cognition to Grammar-Evidence from African Languages", in *Approaches to Grammaticalisation*, Vol I. J. Benjamins, Amsterdam.
- MARÇAIS, PH. (1977). *Esquisse grammaticale de l'arabe maghrébin*; Librairie d'Amérique et d'Orient, Adrien Maisonneuve, Paris.
- MARÇAIS, W. & GUIGA, A. (1958-61) *Textes arabes de Takrouna*, II ; Glossaire ; Paris.
- MEILLET, A. (1912) : "L'évolution des formes grammaticales", in *Scientia*, 12, réédité in *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris : Champion (1958)
- SAADA, L. (1981). *Éléments de description du parler arabe de Tozeur* (Tunisie). Librairie Orientaliste Paul Geunther, 12, Rue Vavin, Paris.
- TAINÉ-CHEIKH, C. (2004) : "Le(s) futur(s) en arabe. Réflexion pour une typologie", in *Estudios de dialectologia norteafricana y andalusi*, pp 215-138.
- TRAUGOTT, E. & B. HEINE (1991), *Approaches to grammaticalization*, Vol I-II. Amsterdam & Philadelphie: Benjamins.

THE FUTURE IN THE PAST IN ANCIENT AND EARLY-TWENTIETH-CENTURY ITALIAN (CONDIZ. PRES. VS CONDIZ. PASS.) AND IN CONTEMPORARY ITALIAN (CONDIZ. PASS.)

**IL FUTURO NEL PASSATO
NELL'ITALIANO ANTICO E PRIMO-NOVECENTESCO
(CONDIZ. PRES. VS CONDIZ. PASS.)
E NELL'ITALIANO CONTEMPORANEO
(CONDIZ. PASS.)**

Salvatore Claudio SGROI

Università di Catania

E-mail: scsz@libero.it

Résumé

L'article se propose de suivre pas à pas les différents grammairiens italiens, mais aussi étrangers, qui ont étudié l'évolution des emplois du conditionnel simple et du conditionnel composé pour l'expression du futur dans le passé, depuis l'italien ancien jusqu'à l'italien contemporain. Les premières observations ne remontent qu'à la fin du XVIIIe siècle et elles deviennent de plus en plus précises au fur et à mesure que les emplois de ces deux formes se stabilisent. Comme ce point de la langue italienne constitue l'une des principales difficultés pour les apprenants étrangers, cette revue historique des changements observés par les grammairiens est intéressante à suivre...

Riassunto

L'articolo si propone di seguire passo passo i diversi grammatici italiani, ma anche stranieri, che hanno studiato l'evoluzione degli usi del condizionale presente e del condizionale passato per l'espressione del futuro nel passato, dall'italiano antico fino all'italiano contemporaneo. Le prime osservazioni risalgono alla fine del settecento e diventano sempre più precise man mano che gli usi di queste due forme si stabilizzano. Siccome questo aspetto della lingua italiana costituisce una delle principali difficoltà per gli studenti stranieri che imparano l'italiano, la visione storica dei cambiamenti osservati dai grammatici è interessante da seguire...

Mots-clés: *futuro nel passato, condizionale presente, condizionale passato, potenziale, asserzione*

Parole chiavi: *futuro nel passato, condizionale presente, condizionale passato, potenziale, asserzione*

1. Soave (1771) condiz. pres. [indeterminato] vs condiz. pass. [determinato]

Il Soave è probabilmente il primo a distinguere due valori del condizionale, in particolare (*i*) il condizionale modale nel periodo ipotetico (*i-a*) della possibilità vs (*i-b*) quello controfattuale, o per meglio dire tre tipi di periodo ipotetico: (*i-a*) della possibilità con il cong. imperf., (*i-b*) dell'irrealtà (o controfattuale) con il cong. passato e (*i-c*) della realtà con l'indicativo futuro:

“Il soggiuntivo condizionale ha di proprio [i-a] il presente, come *se ora potessi verrei*, e [i-b] l'imperfetto [= condiz. passato], come *se avessi potuto sarei venuto*; quando poi [i-c] la condizione è futura s'adopera il futuro [semplice] del dimostrativo, come *se potrò, verrò*” (pp. 93-94).

Ma è anche tra i primi (se non il primo) a identificare (ii) il condizionale temporale come ‘futuro nel passato’ nelle frasi argomentali (oggettive o complete), con ulteriore distinzione aspettuale (“*determinato*” con avverbio temporale vs “*indeterminato*”) tra (ii-a) condiz. presente e (ii-b) condizionale passato:

“Ma [ii] se trasportandoci in un tempo passato consideriamo le cose che eran future allora, si usa [ii-a] in tal caso il condizionale presente se il tempo è indeterminato, come *l'Amico m'ha promesso che verrebbe*; e [ii-b] l'imperfetto [= condiz. passato] se il tempo è determinato, come *m'ha promesso che sarebbe venuto oggi*” (p. 94).¹

2. Fornaciari (1881¹, 1897², rist. anast. 1974) condiz. pres. [effetto realizzato] vs condiz. pass. [effetto non-realizzato]

Un secolo dopo il Soave, **Fornaciari (1881¹, 1897², rist. anast. 1974)** ritornerà sul tema dell'opposizione “condiz. pres. vs condiz. pass.” con osservazioni di tipo aspettuale. A suo giudizio infatti “il condizionale si può adoperare tanto nell'uno, quanto nell'altro de' due suoi tempi, senza che il significato ne muti notevolmente” (p. 408). Ma poi osserva che “Si usa regolarmente il condizionale passato, quando vuoi indicare che la cosa sperata, desiderata o credutasi nel passato, non ha avuto effetto” (*ibid.*), credendo di individuare la differenza nell'opposizione ‘realizzazione/non-realizzazione’ o ‘compiuto/non-compiuto’.

3. Scettici/agnostici: Serianni (1988¹, 1991²), Bertinetto (1986; 1991¹, 2001²), Vanelli (1991¹, 2001²)

Un secolo dopo il Soave, altri autori si dichiarano invece scettici o agnostici su una eventuale opposizione semantica tra condiz. presente e condiz. passato, o comunque ammettono la difficoltà di definire tale opposizione. Così si comportano Serianni (1988¹, 1991²), Bertinetto (1986) e (1991¹, 2001²), Vanelli (1991¹, 2001²).

3.1. Serianni (1988¹, 1991²)

Serianni (1988¹, 1991²) ricorda da parte sua, richiamando Bertinetto (1986 p. 513) e la Brambilla Ageno (1962¹, 1964² p. 350), che

“Per indicare il ‘futuro nel passato’ oggi è di regola il condizionale composto [...]. Il tempo che si è adoperato più spesso, fino ad anni recenti, è stato però il condizionale presente [...] normale ad esempio nei *Promessi Sposi* [...] e ancora nella prosa novecentesca più sensibile alla tradizione letteraria” come in Palazzeschi (rist. 1991², pp. 561-62).

Condividendo tuttavia il giudizio di Moretti-Orvieto (1979, vol. I p. 143), Serianni rifiuta la spiegazione dell'opposizione aspettuale dei due tempi avanzata dal Fornaciari: condiz. pres. [azione realizzata] vs condiz. passato [azione non-realizzata]. Scrive Serianni:

“Non persuade, come si osserva opportunamente nel cit. Moretti-Orvieto, l'opinione di alcuni grammatici che considerano in uso, con questa funzione, entrambi i tempi del condizionale con una diversa distribuzione: il ‘futuro nel passato’ sarebbe ‘espresso dal condizionale presente per indicare fatti che hanno poi avuto realizzazione, o dal condizionale passato per indicare quelli che non hanno avuto realizzazione’” (rist. 1991² p. 562).

¹ Sul “futuro nel passato” cfr. Sgroi ([1996] 2002 § 8 pp. 146-47 e n. 22 e § 16.7.1 pp. 169-70), Telve (2002 un cenno a p. 25), Sgroi [2002] 2004.

3.2. Bertinetto (1986; 1991¹, 2001²)

Nella *Grande grammatica italiana di consultazione* di Renzi-Salvi-Cardinaletti (1991¹, 2001²) il problema del ‘futuro nel passato’ è affrontato in due diversi capitoli, senza però che si avanzi alcuna soluzione sull’opposizione “condiz. pres.” vs “condiz. pass.”.

Nel cap. su “Il verbo” P. M. Bertinetto (1991¹, 2001²) opportunamente distingue: *a*) il “tempo fisico” (o “Zeit”) e *b*) il “tempo linguistico” (o “Tempus”). E quindi all’interno di *a*) tempo fisico: *a-i*) presente, *a-ii*) passato, *a-iii*) futuro. E all’interno di *b*) “tempo linguistico” -- in corrispondenza con *a-i*) Zeit *presente* -- individua: *b-i*) Tempus presente; -- in corrispondenza con *a-ii*) Zeit *passato* distingue: *b-ii*) imperfetto, *b-iii*) perfetto semplice ('passato remoto') e perfetto composto ('passato prossimo'), *b-iv*) piuccheperfetto ('trap. prossimo') e trapassato o piuccheperfetto II ('trap. remoto'); in corrispondenza con *a-iii*) Zeit *futuro* menziona: *b-v*) futuro semplice, *b-vi*) futuro composto ('fut. anteriore') e *b-vii*) futuro nel passato ('condizionale').

In termini descrittivisti, l’autore ricorda che

“L’uso del condizionale semplice invece del condizionale composto è oggi arcaico. Era l’unica forma usata in italiano antico [con un es. del *Novellino*], era ancora usato nell’Ottocento [con un es. di Manzoni], e si trova ancora qualche volta nella narrativa del Novecento [con un es. di G. D’Annunzio]” (§ 2.5.3 p. 128).

In conclusione, Bertinetto fa osservare, in implicita polemica col Fornaciari (1881¹, 1897²), che

“il futuro nel passato [col condiz. presente/passato] non implica né la realizzazione né la mancata realizzazione dell’avvenimento espresso” (§ 2.5.3.1 p. 128).

Più ricca di dati la posizione in Bertinetto (1986, § 9.4 “Il futuro nel passato”, pp. 510-23), in particolare pp. 513-16 per quanto riguarda il condiz. pres. nell’it. antico con ess. della prosa colta otto- e novecentesca di Manzoni, Fogazzaro e D’Annunzio. A livello sincronico rimane non chiara -- avverte Bertinetto -- la “differenza di senso” (p. 513) tra i due tipi di condizionale, e conseguentemente anche a livello diacronico resta “oscuro il motivo per cui l’italiano [moderno] abbia preferito in questa funzione il CDC [= condiz. composto] rispetto al CDS [= condiz. semplice]” (*ibid.*).

3.3. Vanelli (1991¹, 2001²)

Anche L. Vanelli (1991¹, 2001²) nel cap. XII su “La concordanza dei tempi” trattando del “Rapporto di posteriorità” (§ 3.3) rileva in un’ottica storica e descrittivista, senza accennare a una qualche particolare valenza semantica dei due usi, che

“Rispetto all’italiano contemporaneo, in cui la posteriorità nei confronti di un tempo del passato si esprime con il solo condizionale composto, in italiano antico era invece comune con la stessa funzione il condizionale semplice [con un es. del *Novellino*], usato ancora recentemente nella lingua letteraria [con un es. del Manzoni]” (§ 3.3.2 p. 624).

4. Brambilla Ageno (1962¹, 1964² e 1978): *condiz. pres.* [futuro ‘categorico’ con sfumatura di eventualità] vs *condiz. pass.* [eventuale, fuori della realtà, puramente virtuale]

Al riguardo la Brambilla Ageno -- fin dal 1962¹, 1964² -- aveva però individuato la differenza d’uso fra i due tipi di condizionale. Nel sottolineare che “*Quale ‘futuro del passato’, la lingua antica presenta costantemente il condizionale semplice*” (p. 350), aveva parlato di “legge sintattica comune alle lingue romanze occidentali (il rumeno non la conosce) e che pure in italiano dura a lungo” (*ibid.*).

Da ciò si poteva ipotizzare la non-esistenza nell'italiano antico del condiz. pass., ma la stessa studiosa individua la differenza d'uso fra i due tipi di condizionale: "In dipendenza da tempo storico, infatti, si distingueva alle origini fra il condizionale semplice, che costituiva il 'futuro del passato'" (p. 351), ovvero "trasposizione nello stile indiretto del futuro 'categorico'" (p. 350) e il condizionale composto, che "valeva come un 'potenziale del passato'" (p. 351), e ancora "in origine situava un'azione del passato fuori della realtà oggettiva e quindi serviva a presentarla come puramente virtuale" (p. 350). Tra gli ess. la studiosa citava: "[...] *ella disse al marito che si gitterebbe* [nel pozzo], *s'egli non l'aprisse* [discorso diretto con periodo ipotetico della realtà: *dice: *io mi gitterò se tu non mi aprirai*]" (p. 352)] vs "[...] sapea bene che, *s'egli aspettasse la signoria, egli avrebbe tutto perduto*" [discorso diretto con periodo ipotetico della irrealtà: Sapeva: **se io aspettassi la signoria, perderei tutto*]" (*ibid.*) "nell'apodosi il condizionale composto ([...] doveva finir con l'apparire la forma più naturale per l'espressione di un fatto, eventuale o no, appartenente al passato rispetto al momento della parola [...]" (*ibid.*).

Schematizzando:

1a) *io mi gitterò se tu non mi aprirai* // 1b) disse che [certamente 'categorico'] *si gitterebbe* [nel pozzo], *s'egli non l'aprisse*,
2a) *se io aspettassi la signoria, perderei tutto* // 2b) sapea che *s'egli aspettasse la signoria, egli avrebbe perduto* [possibilmente] *tutto*.

Brambilla Ageno 1978 ribadisce la sua precedente analisi:

"Il cond. semplice corrisponde nel discorso indiretto, cioè in dipendenza da un vb. *dicendi*, al 'fut. categorico' del discorso diretto" (p. 265); "nel caso del cond. 'fut. del pass.' si ha una sfumatura di 'eventualità' non diversa (sebbene più sensibile) di quella del futuro (anche categorico)" (*ibid.*).

Ma la stessa studiosa aggiunge poi:

"in dipendenza da un pass., un cond. composto indica un'azione che in un momento del pass. appariva come fuori della realtà, e, dal punto di vista di chi parla o scrive, è rimasta eventuale: il cond. composto, quindi, non è un 'fut. del pass.'" (*ibid.*).

4.1. Durante (1981): *condiz. pres.* [‘per l’avvenire’] VS *condiz. pass.* [possibilità non-realizzata]

Sulla scia della Brambilla Ageno (1962¹, 1964²) M. Durante (1981 p. 179 § 17.1), reinterpretando il tutto, oppone il condiz. pres. con cui l'evento "è prospettato per l'avvenire partendo da un punto del passato (e quindi in dipendenza esplicita o implicita da un tempo storico)" al condiz. pass. che "è ammesso esclusivamente quando l'evento è rimasto allo stato di possibilità non realizzata", con l'es. del Boccaccio: *se egli non si fosse bene bene attenuto, egli sarebbe* [...] *caduto*, che è un es. di periodo ipotetico controfattuale, considerato come equivalente in dipendenza da una reggente, es. [*Credeva che*] *se egli non si fosse bene bene attenuto, egli sarebbe caduto*.

4.2. Moretti-Orvieto (1979): *condiz. pres.* [‘futuro’] VS *condiz. pass.* [‘potenziale’]

Anche Moretti-Orvieto (1979 p. 143) individuano la distinzione tra condiz. pres. e condiz. pass. nelle subordinate dell'italiano antico e moderno fino all'800,² con qualche residuo nel novecento (per es. R. Bacchelli e A. Palazzeschi), allorché precisano che il condiz. pres. indicava il futuro nel passato vs il condiz. pass. che segnalava un'azione 'potenziale', in parallelismo con gli usi nei discorsi diretti. Così al futuro epistemico 1a) *Carlo mi assicura che verrà con sua moglie e*

² Tale uso perdura nell'800, in particol. con Manzoni e Fogazzaro (Brambilla Ageno 1964² p. 350, Bertinetto 1986 p. 513; Leone 1962; Migliorini 1960¹, ried. 1987 p. 569 e n. 109; uso in Tommaseo; Durante 1981 p. 179 § 17.1).

al condizionale ‘potenziale’ con un’“ambigua probabilità di attuazione” 2a) *Carlo mi assicura che sua moglie verrebbe* corrispondono nel passato rispettivamente: 1b) *Carlo mi assicurò che sua moglie verrebbe* (futuro epistemico) e 2b) *Carlo mi assicurò che sua moglie sarebbe venuta* (‘potenziale’: possibilmente).

Nell’italiano contemporaneo invece tale opposizione si è neutralizzata, la sola forma utilizzata in entrambi i tipi di frase essendo il condizionale passato *Carlo mi assicurò che sua moglie sarebbe venuta*, che a seconda del contesto avrà il valore di ‘futuro nel passato’ (temporale) o di ‘potenziale’ (modale).

4.3. Il futuro nel passato nell’italiano antico in Salvi-Renzi 2010

Nell’it. ant., cioè del ‘200-primo quarto del ‘300, basato un corpus di testi prevalentemente fiorentini, stando a M. Squartini 2010 (in Salvi - Renzi 2010), è sì documentato il condiz. presente (e l’imperfetto indicativo) nelle argomentali ma non in opposizione in tale contesto con il condiz. passato:

"La posteriorità rispetto ad un passato viene espressa in it. ant. da un condizionale semplice e non dal condizionale composto come nella concordanza dei tempi in it. mod." (p. 927), es.

1. e disse ch'el gli moçcerebbe [glielo avrebbe mozzato (il naso) (*Cronaca fiorentina*, p. 138, rr. 19-21) (*ibid.*).

"Come in it. mod., il condizionale può essere sostituito da un imperfetto indicativo, che neutralizza la distinzione tra posteriorità e contemporaneità rispetto ad un passato deittico" (*ibid.*), es.

2. disse che nne pagava la libra [avrebbe pagato l’imposta diretta] *del chomune* (*Libricciolo di Bene Bencivenni*, I, p. 301, rr. 3-4) (pp. 927 e 518).

Altri ess.:

3. E così, tra l sì e il no, vinse il partito che non lile darebbe [non glielo avrebbe dato] (*Novellino*, 33, rr. 13-14) (p. 540),

4. ... sapea che sarei domandato [sarei stato interrogato] ... (Bono Giamboni, *Libro*, cap. 15 par. 1) (*ibid.*),

5. ... si credea che neuno piue ne nascerebbe [più ne sarebbe nato]... (Bono Giamboni, *Orosio*, libro 4, cap. 2, p. 200, rr. 8-9)" (S. Vegnaduzzo in Salvi-Renzi 2010, p. 799).³

5. Maiden (1996 e [1995 trad. it.] 1998): nuova opposizione (?) “condiz. pres. [non-certo] VS condiz. pass. [certo]”; ‘futuro del passato’ nel ‘500-’600.

In tacita opposizione alla Brambilla Ageno (1962¹, 1964²) citata ma non discussa, Maiden (1995, trad. it. 1998 pp. 221-23) osserva invece che

“l’uso del futuro nel passato analitico [condiz. passato], nel Cinque-Seicento sarebbe servito all’origine a fare del futuro del passato un semplice tempo deittico cui si ricorreva quando dall’ottica del passato narrato un avvenimento futuro era annunciato come certo (per esempio in promesse, giuramenti, minacce) [...]. Il futuro del passato analitico serviva quindi, in qualche modo,

³ Squartini (2001), studiando la “Filogenesi e ontogenesi del futuro italiano” nel corpus ducentesco ITALANT, si sofferma sui valori deontici-epistemici ovvero a) non-fattuali e b) evidenziali-inferenziali del condizionale (p. 216 e segg.).

Squartini (1999) illustra in prospettiva storico-comparativa il funzionamento nell’italiano antico e moderno e in quello contemporaneo novecentesco messi a confronto con il francese, lo spagnolo e in parte con l’inglese e con il portoghese, analizzando nel contempo la ricca bibliografia critica. Senza discutere qui la complessa analisi, ci limitiamo a ricordare che l’autore si sofferma in particolare sulla spiegazione del passaggio dal condiz. pres. con valore di ‘futuro nel passato’ proprio dell’it. antico e moderno ottocentesco al condiz. passato proprio dell’it. contemporaneo novecentesco.

a cancellare le sfumature modali (d'incertezza, di volontà, congettura) che di solito caratterizzano i tempi futuri” (p. 222).

“Il futuro nel passato analitico [condiz. pass.] inizia ad apparire con frequenza soltanto nella prima metà del Seicento, spesso accanto alla forma del condizionale semplice.” (p. 221). “Quest’ultimo resta di uso comune nella lingua letteraria fino a Ottocento inoltrato, per esempio nelle opere di Manzoni e di Fogazzaro” (*ibid.*).⁴

Maiden ribalta così i precedenti valori attribuiti all’opposizione “condiz. pres. [realizzato]/[epistemico] vs condiz. pass. [non-realizzato]/[potenziale]”.

E collocando l’opposizione “condiz. pres. vs condiz. pass.” nell’arco compreso tra il ’500 e la prima metà del ’600, sembra implicitamente suggerire una diversa articolazione temporale. Non più due fasi: *Fase I* dell’italiano antico e moderno (fino all’800 con qualche propagginazione nell’uso letterario del ’900) con opposizione “condiz. pres. [epistemico] vs condiz. pass. modale [potenziale]” e *Fase II* dell’italiano contemporaneo (parlato e scritto) con solo il condiz. pass., ma tre fasi: *Fase I* dell’italiano antico (fino al ’400) con opposizione “condiz. pres. [epistemico] vs condiz. pass. [potenziale]”, *Fase II* dell’italiano moderno (’500 e ’600) con opposizione “condiz. pres. [congetturale] vs condiz. pass. [deittico]” e *Fase III* dell’italiano moderno e contemporaneo (’700-’800-’900)⁵ con neutralizzazione dell’opposizione dei due tipi di condiz. a favore del condiz. passato, il cui valore (epistemico o potenziale) è unicamente legato al contesto e/o alla situazione.

6. Il sistema *Presente* ‘realtà’ vs *Condiz. pres.* ‘potenzialità, nel presente’ vs *Condiz. pass.* ‘potenzialità, nel passato’ dalla frase principale alla frase dipendente argomentale

Legare l’opposizione condiz. pres. VS condiz. pass. al tratto ‘azione compiuta, realizzata’ e sim. VS ‘azione non-compiuta, non-realizzata’ e sim., come fa la maggior parte degli autori su esaminati, magari invertendo i due tratti da riferire ai due modi, in una frase dipendente argomentale, non sembra molto giustificato, perché la realizzazione/non-realizzazione dell’azione è in realtà legata a fattori contestuali e/o situazionali (extra-linguistici). Un enunciato come *diceva che sarebbe stato miracolato o che sarebbe risuscitato* (o *che risuscitava*) può infatti indicare un’azione che potrà realizzarsi o no secondo le circostanze, o secondo le personali credenze religiose.

Anche nel caso del condiz. pres. in un enunciato indipendente, es. *Piera verrebbe*, l’azione avrà o non avrà luogo in base a fattori contestuali, rispetto al pres. *Piera viene*, con cui si afferma il compimento dell’azione, mentre il tratto specifico del condiz. pres. *Piera verrebbe* è la ‘potenzialità’ dell’azione (che si compierà o no) espressa dal parlante che ha qualche dubbio se venire o no. Non diversamente col condiz. pass. in una frase indipendente; l’es. *sarebbe venuto* riferito al passato può indicare un’azione compiuta o non compiuta, più o meno facilmente da accertare, lo specifico del condiz. pass. essendo la sua ‘potenzialità’, l’incertezza cioè del parlante.

⁴ Maiden (1996) aveva già sostenuto che il condiz. passato ovvero il ‘futuro nel passato analitico’ (FPA), rispetto al condiz. presente, è “un semplice tempo deittico in cui si asserisce come reale e certa l’azione futura” (p. 151), ovvero “dalla ottica del passato narrato un avvenimento futuro è annunciato come certo” (p. 153), o ancora “‘mette a fuoco’ un avvenimento futuro, asserendolo come certo” (p. 167), mira a “sottolineare l’effettivo verificarsi dell’azione” (p. 170 n. 5). Maiden (1995, trad. it. 1998) rinvia tra l’altro a Bertinetto (1979, 1986) e a studi precedenti, quali Goggio (1922), Leone (1962), Brambilla Ageno (1964²).

⁵ Scrive Maiden (1995, trad. it. 1998): “nel Cinque-Seicento [il condiz. passato] sarebbe servito all’origine a fare del futuro del passato un semplice tempo deittico [...]” (p. 222). “Il futuro nel passato analitico [= condiz. pass.] inizia ad apparire con frequenza soltanto nella prima metà del Seicento, spesso accanto [in variazione libera o in opposizione?] alla forma del condizionale semplice [= condiz. pres.]” (p. 221). “Certo è che a partire dal tardo Seicento l’uso dei due futuri del passato (con la struttura sintetica [= condiz. pres.] ormai in netta minoranza) non sembra più corrispondere a nessuna sfumatura semantica” (p. 223). Tale uso perdura nell’800, in particol. con Manzoni e Fogazzaro (Brambilla Ageno 1964² p. 350, Bertinetto 1986 p. 513; Leone 1962; Migliorini 1960¹, ried. 1987 p. 569 e n. 109: uso in Tommaseo; Durante 1981 p. 179 § 17.1.

6.1. L'opposizione *condiz. pres.* ('potenziale') vs *condiz. pass.* (asserzione: realizzata o non-realizzata) nell'uso manzoniano

Il sistema di valori sopra illustrato può essere allora esemplificato con un periodo **manzoniano**, particolarmente rilevante, perché i due condizionali (pass. e pres.) coesistono nello stesso periodo, ma non in libera variazione, come sembrano invece ritenere gli studiosi che lo hanno citato senza evidenziarne per lo più la diversa valenza semantica (“in questo esempio manzoniano [...] però forma semplice e forma composta convivono nella stessa sequenza cotestuale”, Squartini 1999 p. 61; l'es. è ripreso da Leone 1962 p. 58):

"[La vecchia di casa] Le [= a Gertrude] parlò delle visite che avrebbe ricevute [asserzione: possibilmente]: verrebbe poi un giorno ['potenziale', a giudizio della vecchia] il signor principino con la sua sposa, [...]; e allora non solo il monastero, ma tutto il paese sarebbe ['potenziale' a giudizio della vecchia] in movimento (*I promessi sposi* ed. del 1827 cap. 10.19; con qualche variante, irrilevante in questo contesto, nell'ed. del 1840 cap. 10.22, secondo *LIZ*^{3 e 4}).⁶

Manzoni avrebbe potuto scrivere anche, con significati tuttavia diversi:

"Le parlò delle visite che *riceverebbe ['potenzialità', a giudizio della vecchia], un giorno poi *sarebbe venuto [asserzione: possibilmente] il signor principino... e allora tutto il paese *sarebbe stato [asserzione: possibilmente] in moto".

Gli ess. manzoniani si possono peraltro facilmente moltiplicare, per es.:

(i) “Il guardiano rispose premurosamente con una frase di gesti: la prima parte della quale significava che la Signora non avrebbe mai ['potenziale', a giudizio della voce narrante] bisogno di nessuno, e la seconda che i padri avrebbero tenuta [asserzione: possibilmente] a guadagno ogni occasione di far cosa grata alla Signora” (*Fermo e Lucia*, t. 2, cap. 1, in *LIZ*);

(ii) “Il guardiano sapeva che il reo era incapace di mentire; e vide tosto che se avesse voluto andar più ricercando, avrebbe facilmente fatto rivelare al padre Cristoforo cose che torneranno ['potenziale', a giudizio del guardiano] in suo onore: [...]” (*Fermo e Lucia*, t. I, cap. 7, in *LIZ*).

7. Il futuro nel passato nell'italiano contemporaneo

La variabilità *condiz. pres.* ('potenziale') / *condiz. passato* (asserzione: realizzata/non realizzata) nelle argomentali dell'it. ant. fino all'it. moderno e primo-novecentesco, come già accennato, è del tutto assente nell'it. contemporaneo, in cui si adopera solo il *condiz. passato* (o l'imperf. indic. nella varietà di it. medio) per indicare un'azione – senz'alcuna idea di 'potenzialità' -- che può o non può realizzarsi, ovvero è possibile o controfattuale, secondo la imprevedibile situazione comunicativa, es. *disse che sarebbe venuto* / it. dell'uso medio *disse che veniva* (possibile o controfattuale, in dipendenza della particolare situazione comunicativa).

Possiamo così caratterizzare i diversi tempi e modi nelle principali e nelle dipendenti argomentali:

I) Frasi principali: *verrà* [futuro 'epistemico'/'categorico'] VS *verrebbe* [condiz. 'potenziale' nel pres.] VS *sarebbe venuto* [condiz. 'potenziale' nel pass.]

⁶ Leone (1962), commentando l'es. manzoniano, attribuisce invece all'uso del *condiz. pass.* il valore di “certezza” (p. 58). Egli tende a spiegare l'uso del *condiz. pres.* in it. con “l'influenza [...] del francese” (*ibid.*) e il prevalere del *condiz. pass.* come reazione a tale “francesismo”. Sia in Leone (1962), ma anche in Leone (1986 p. 154), il costruito col *condiz. pres.* è indicato come ancora vitale nell'italiano contemporaneo.

I.a) Frasi dipendenti argomentali (con reggente al pass.) it. ant. *disse che verrebbe* ['potenziale', non sapeva se sarebbe venuto] VS *disse che sarebbe venuto/veniva* [assertivo: realizzato / irrealizzato secondo il contesto]

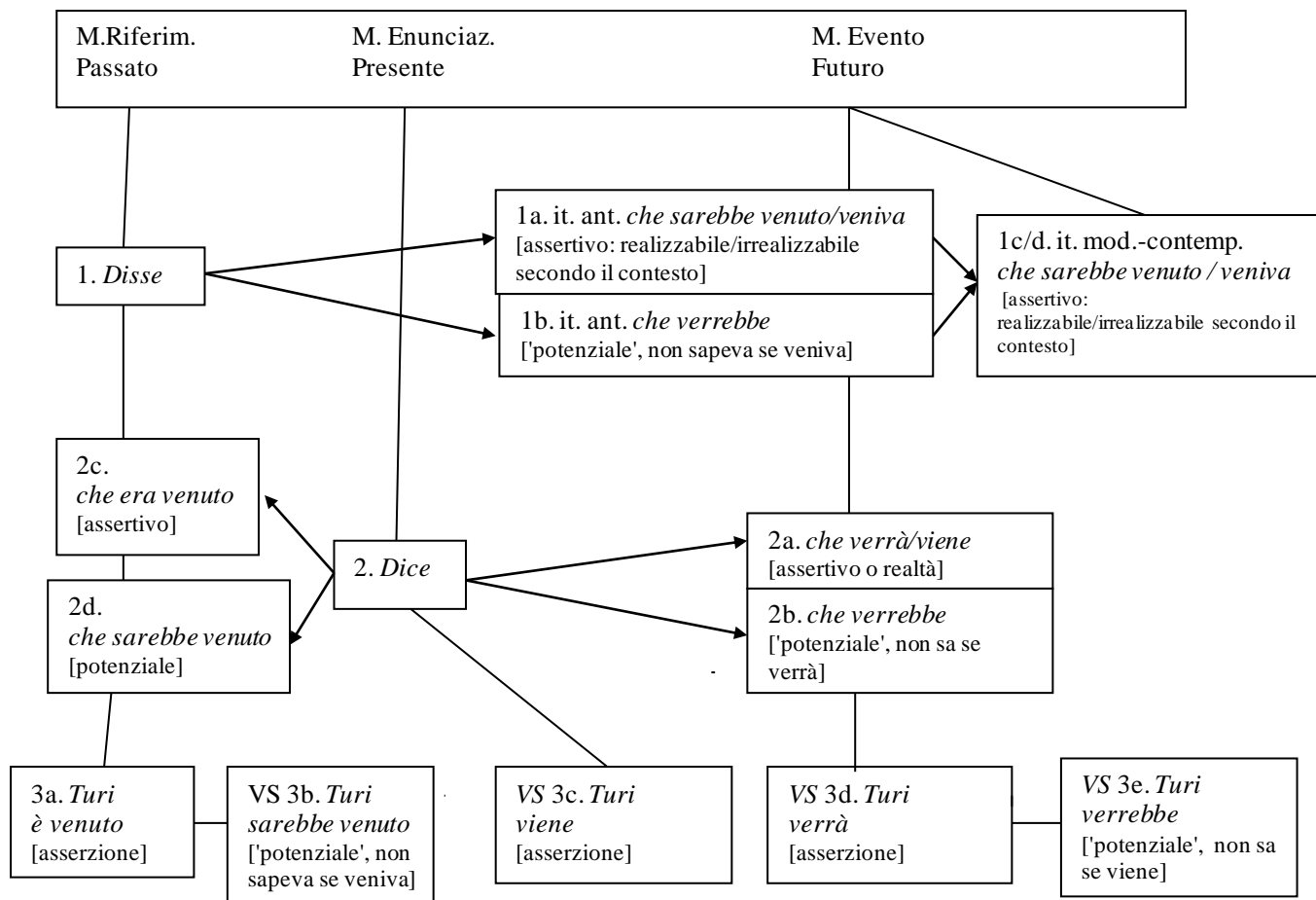
I.b.) Frasi dipendenti argomentali (con reggente al pres.) it. contemp. *dice che viene* ['epistemico' / 'categorico', ora] VS *dice che verrà* ['epistemico' / 'categorico', dopo] VS *dice che verrebbe* ['potenziale', non sa se verrà] VS *dice che sarebbe venuto* ['potenziale', nel passato] VS *dice che era venuto* [assertivo, nel passato]

I.c) Frasi dipendenti argomentali (con reggente al pass.) it. contemp. *disse che sarebbe venuto* [assertivo: realizzato/irrealizzato secondo il contesto]

I.d) it. medio *disse che veniva* [come I.c]

8. Sintesi

Distinguendo il momento del riferimento, di enunciazione e dell'evento, possiamo così contrapporre il passato, il presente e il futuro e riassumere quanto sopra:

9. In siciliano: Princ.: imperf. indic. [asserzione, realtà] VS cong. imperf./condiz. ['potenziale' nel pres.] VS cong. trapass./condiz. ('potenziale' nel pass.); Dipend.: imperf. indic. [asserzione, realtà] VS cong. trapass./condiz. ['potenziale']

A indiretta e ulteriore conferma della validità dell'opposizione cond. pres. VS cond. pass. dell'it. ant. e primo-novecentesco, possiamo citare il siciliano attuale, in cui è pertinente la stessa opposizione semantica:

A) In frase principale:

3c) pres. (asserzione, realtà): *Turi veni* 'Turi viene/verrà' VS

3a) imperf. (asserzione nel pass., realtà) *Turi vinni/vineva* 'Turi è venuto/veniva' VS

3d) cong. imperf./condiz. ('potenziale' nel pres.): *Turi vinissi* 'Turi verrebbe' (non sa se verrà), VS

3b) cong. trapass./condiz. ('potenziale' nel pass.): *Turi avissi vinutu* 'Turi sarebbe venuto' (non sapeva se sarebbe venuto).

B) In frase dipendente (con reggente al pass.):

1a) imperf. indic. (asserzione, realtà): *Turi ava rittu/ca vineva* [asserzione]

'Turi aveva detto che veniva [o: sarebbe venuto]', VS

1b) cong. trapass./condiz. ('potenziale') *Turi ava rittu / c'avissa vinutu* ['potenziale', non sapeva se sarebbe venuto]

'Turi aveva detto che sarebbe venuto [o: veniva]'.

C) In frase dipendente (con reggente al presente)

2a) *Rici ca veni* [assertivo] 'dice che viene/verrà'

2b) *Rici ca vinissi* ['potenziale', non sa se verrà] 'dice che verrebbe'

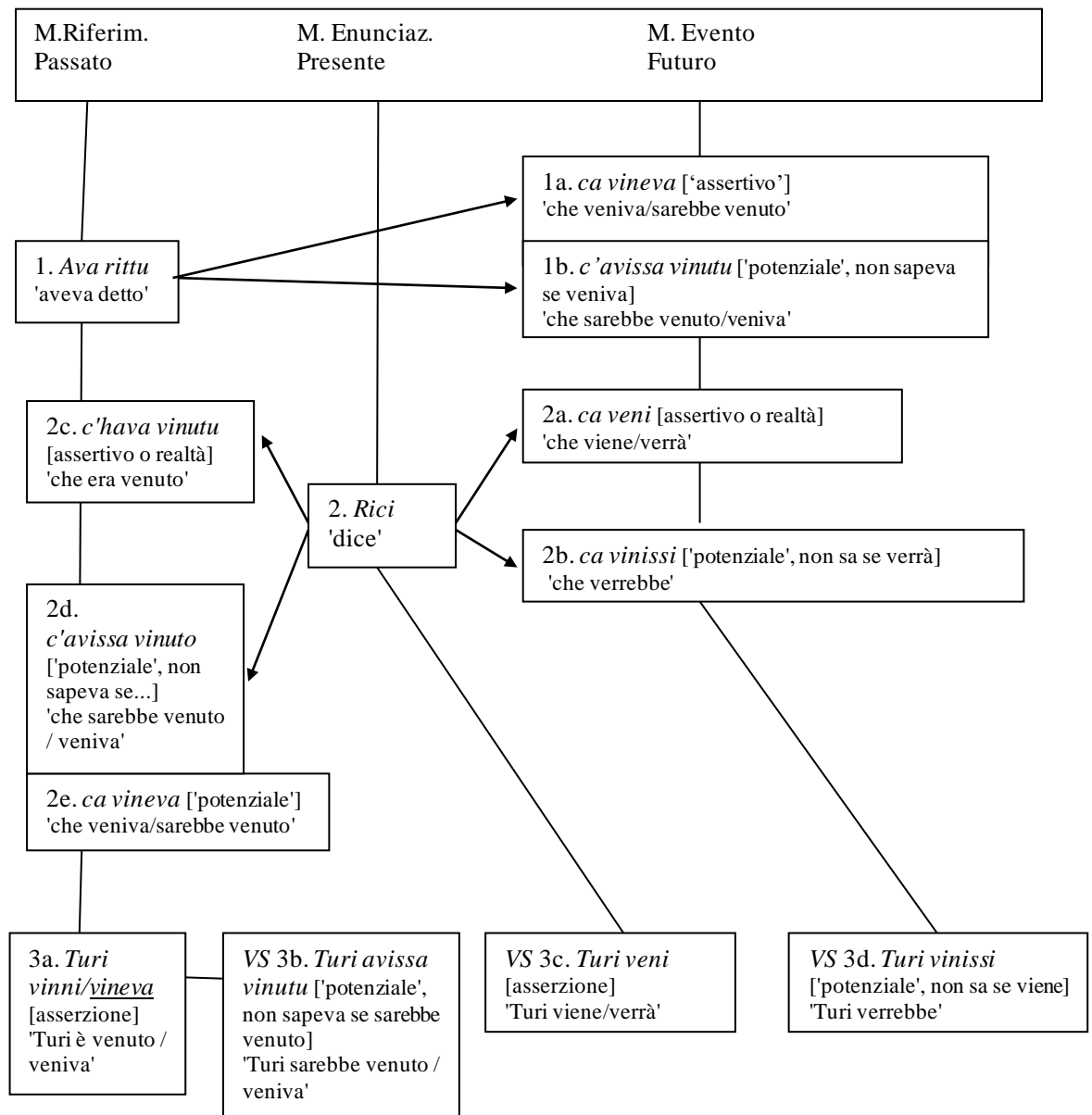
2c) *Rici c'hava vinutu* [assertivo o realtà] 'dice che era venuto'

2d) *Rici c'avissa vinutu* ['potenziale', non sapeva se...] 'dice che sarebbe venuto / veniva'

2e) *Rici ca vineva* [potenziale] 'dice che veniva/sarebbe venuto'

9.1. Sintesi

Anche per quanto riguarda il siciliano, distinguendo il momento del riferimento, di enunciazione e dell'evento, possiamo contrapporre il passato, il presente e il futuro e indicare l'opposizione indic. imperf. VS cong. trapass./cond. nello schema della pagina seguente:

Nella traduzione it. l'opposizione asserzione/realtà vs potenzialità si perde, le due forme (*veniva* e *sarebbe venuto*) avendo lo stesso valore semantico di realtà o potenzialità a seconda del contesto o della situazione.

RIFERIMENTI BIBLIOGRAFICI

- AGENO, F. 1962¹ e 1978 *vedi*: Brambilla Ageno F. 1962¹, 1964² e 1978.
- BERTINETTO, P. M. 1986, *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*, Firenze, Accademia della Crusca.
- 1991¹, *Il verbo*, in Renzi L. - Salvi G. - Cardinaletti A., a cura di, 2001² (vol. 2, cap. I, pp. 13-161 e bibl. pp. 861-71).
- BRAMBILLA AGENO, F. 1962¹, *Congiuntivo potenziale nell'italiano antico*, in "Bollettino [del] Centro di studi filologici e linguistici siciliani" 6, 1962, pp. 3-24; ried. in Ageno F., *Il verbo nell'italiano antico. Ricerche di sintassi*, Milano-Napoli, Ricciardi 1964, pp. 334-92.
- 1978, *Strutture del volgare di Dante. Verbo: condizionale*, in U. Bosco, a cura di, 1978, *Enciclopedia dantesca. Appendice. Biografia, Lingua e stile, Opere*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, pp. 261-66.
- DURANTE, M. 1981, *Dal latino all'italiano moderno. Saggio di storia linguistica e culturale*, Bologna, Zanichelli.
- FORNACIARI, R. 1881¹, *Sintassi italiana dell'uso moderno*, Firenze 1897²; rist. anast. con Pres. di G. Nencioni, Firenze, Sansoni 1974.
- GOGGIO, C. 1922, *Use of the conditional perfect for the conditional present in Italian*, in "Publications of the Modern Languages Association of America" 27, pp. 566-73.
- LEONE, A. 1962, *Del condizionale dipendente*, in "Lingua Nostra" XXIII, pp. 57-59.
- 1986, *Complementi di grammatica italiana*, Palermo [distrib. Firenze, Sansoni].
- LIZ³ e 4 = *Letteratura Italiana Zanichelli*, CD-ROM dei testi della letteratura italiana a cura di P. Stoppelli ed E. Picchi, Bologna, Zanichelli 1997³, 2201⁴.
- MAIDEN, M. 1995, *Storia linguistica dell'italiano*, pres. di A. Stussi, trad. dall'orig. ingl. (1995) di P. Maturi, Bologna, il Mulino 1998.
- 1996, *Ipotesi sulle origini del condizionale analitico come 'futuro del passato' in italiano*, in *Italiano e dialetti nel tempo. Saggi di grammatica per Giulio C.[iro] Lepscy [per il 60° compleanno]*, a cura di P. Benincà – G. Cinque – T. De Mauro – N. Vincent, Roma, Bulzoni, pp. 149-73.
- MIGLIORINI, B. 1960¹, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni; ried. con intr. di Gh. Ghinassi, Milano, 1987.
- MORETTI G. B. - Orvieto R. O. 1979, *Grammatica italiana. Il verbo*, Benucci, Perugia, vol. 1.
- RENZI, L. - Salvi G. - Cardinaletti A., a cura di, 1991¹, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Bologna, il Mulino 2001², vol. 2°.
- SERIANNI, L. 1988¹, *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*, con la collab. di A. Castelvechi, Torino, Utet, ried. 1991² (da cui si cita); ried. col titolo *Italiano*, Milano, Garzanti 1997.
- SALVI, G. - L. Renzi, a cura di, 2010, *Grammatica dell'italiano antico*, Bologna, Il Mulino, 2 voll.
- SGROI, S. C. [1996], *La Gramatica ragionata della lingua italiana (1771) di Francesco Soave tra razionalismo ed empirismo*, in D. Poli, a cura di, *Una pastorale della comunicazione. Italia, Ungheria, America e Cina: l'azione dei Gesuiti dalla fondazione allo scioglimento dell'Ordine. Atti del Convegno di Studi Roma-Macerata, 24-26 ottobre 1996*, Roma, Il Calamo 2002, pp. 133-255.
- [2002], *Congiuntivo e condizionale nella Gramatica ragionata della lingua italiana (1771) di Francesco Soave (con un excursus nella tradizione grammaticografica)*, in *Francesco Soave e la grammatica del Settecento. Atti del Convegno Vercelli, 21 marzo 2002*, a cura di C. Marazzini e S. Fornara, Alessandria, Edizioni dell'Orso 2004, pp. 53-233.

[Soave F.] 1771, *Grammatica ragionata della lingua italiana*, Parma, Faure (apparsa anonima); rist. e Introduzione pp. 9-72, a cura di S. Fornara [*Grammatica*, pp. 73-239; Indice analitico, pp. 241-65; Indice, pp. 267-70], Pescara, Libreria dell'Università Editrice 2001.

SQUARTINI, M. 1999, *Riferimento temporale, aspetto e modalità nella diacronia del condizionale italiano*, in "Vox Romanica" 58, pp. 57-82.

-- 2001, *Filogenesi e ontogenesi del futuro italiano*, in "Archivio Glottologico Italiano", vol. LXXXVI, fasc. II, pp. 194-225.

-- 2002, *Futuro e condizionale nel discorso riportato. Postille a Mortara Garavelli (1995)*, in Beccaria G. L. - Marengo C., a cura di, 2002, *La parola al testo. Scritti per Bice Mortara Garavelli*, Alessandria, Ediz. dell'Orso, tomo I, pp. 451-62.

-- 2010, in Salvi-Renzi, a cura di, 2010.

TELVE, S. 2002, *Prescrizione e descrizione nelle grammatiche del Settecento*, [Parte I], in "Studi Linguistici Italiani" vol. XXVIII, fasc. I, pp. 3-32.

VANELLI, L. 1991¹, *La concordanza dei tempi*, in Renzi L. - Salvi G. - Cardinaletti A., a cura di, (2001², vol. 2, cap. XII, pp. 611-32 e bibl. pp. 903-4).

MIHAI EMINESCU IN ITALY. EMINESCU AND THE ITALIAN CULTURE

MIHAI EMINESCU EN ITALIE. EMINESCU ET LA CULTURE ITALIENNE

MIHAI EMINESCU ÎN ITALIA. EMINESCU ȘI CULTURA ITALIANĂ

Prof. dr. Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC

Université Paris IV, France

E-mail: eudochia.sevciuc@yahoo.fr

Abstract

The undeniable genius of the Romanian poetry, Mihai Eminescu belongs to great family of the European Romantic poets. Both his culture and his Dionysian sensibility bring him closer to the Italian Romantic poets. His poetry could be set on two levels: that deep and mysterious one that leads to a mystical knowledge of the universe and the romantic and wanderering level, more accessible, more transparent and often with a classic rhythm.

Résumé

Génie incontesté de la poésie roumaine, Mihai Eminescu s'intègre dans la grande famille des romantiques européens. Sa culture aussi bien que sa sensibilité dionysiaque le rapprochent des romantiques italiens. On peut situer sa poésie à deux niveaux: celui profond, mystérieux, qui conduit à une connaissance mythique de l'univers; et celui romantique et vagabond, plus accessible, plus transparent, d'allure parfois classique.

Rezumat

Geniu incontestat al poeziei române, Mihai Eminescu se integrează în marea familie a poezilor romantici europeni. Atât cultura sa cât și sensibilitatea dioniziacă îl apropie de poezii romantici italieni. Poezia sa s-ar putea situa pe doua niveluri : acel profund și misterios care conduce la o cunoștință mistică a universului; și cel romantic și vagabond, mai accesibil, mai transparent și cu un ritm deseori clasic.

Keywords: *Mihai Eminescu, Romanian poet, poetry, works, the Romanian and Italian culture, Italian Romantic poets, European Romantic poets*

Mots-clés: *Mihai Eminescu, poète roumain, poésie, œuvres, la culture roumaine et italienne, romantiques européens, romantiques italiens*

Cuvinte-cheie: *Mihai Eminescu, poet român, poezie, opere, cultura română și italiană, poezi romantici italieni, poezi romantici europeni*

„*Eminescu nu e o floare rară, desfăcută aproape prin miracol dintr-o sămânță adusă din întâmplare pe solul Daciei de suflarea vânturilor apusene: este un astru țâșnit din adâncurile cerurilor din Răsărit, ca mărturie despre o civilizație tânără și nouă, dar înrădăcinată într-un trecut de veche cultură și de severă tradiție. Ca și a Luceafărului său, și lumina lui a străbătut, înainte să ajungă până la noi, o cale lungă.*”

(Rosa del Conte) (1)

Valorile autentice ale culturii fac obiectul unor schimburi între popoare, având menirea de a contribui la îmbogățirea permanentă a spiritualității omenești. „*Divina è la parola!*”, exclamă Gabriele d’Annunzio, deoarece primul indiciu care îl definește pe scriitor ca valoare îl reprezintă conștiința cuvântului. Iar pentru o națiune „limba unui poet ca Eminescu echivalează cu o mare și incomparabilă cucerire. Sufletul lui s-a făcut cuvânt și cuvântul a fost investit cu universalitatea spiritului” (G. Bertoni). (2)

Rosa Del Conte, nume de primă mărime în eminescologia modernă, afirmă: „Dacă sufletul popoarelor se oglindește în cuvântul poezilor, Eminescu se reflectă și în aceasta istoria intelectuală a poporului său, depunând mărturie pentru ea. (...) Dar, ca și a *Luceafărului* său, și lumina lui a străbătut, înainte să ajungă până la noi, ca o cale lungă.”

LUCIFERO

traducere de Sauro Albisani
(din volumul Mihai Eminescu –
Poesie/Poezii, Pontica, 2000)

„Ci fu come nelle leggende,
ci fu una volta sola,
di celebri re discendenti
una splendida figliola.

Unica in mezzo ai suoi parenti,
bella come nessuna,
come la Vergine fra i santi,
fra le stelle la luna.

Dall’ombra dei vasti soffitti
s’allontana, si sporge
a una bifora: nei suoi tragitti
Lucifero la scorge.

Guarda di lassu come invade
il mar della sua luce
e lungo le liquide strade
nere chiglie conduce.

Gli occhi al cielo ogni giorno protesi,
alla voglia soggiace;
e anche lui che la fissa da mesi,
la ragazza gli piace.

Quando sopra i suoi gomiti china
come in sogno le tempie,

nel cuore la voglia s'insinua
e l'anima riempie.”

LUCEAFĂRUL

„A fost odată ca-n povești,
A fost ca niciodată.
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată.

Și era una la părinți
Și mândră-n toate cele,
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele.

Din umbra falnicelor bolți
Ea pasul și-l îndreaptă
Lângă fereastră, unde-n colț
Luceafărul așteaptă.

Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce,
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce.

Îl vede azi, îl vede mâini,
Astfel dorința-i gata;
El iar, privind de săptămâni,
Îi cade draga fată.

Cum ea pe coate-și răzima
Visând ale ei tâmple,
De dorul lui și inima
Și sufletu-i se împle.”

Multă cerneală a curs în istoria literaturii române recente pe altarul operei lui Eminescu (3), pentru a o analiza, discuta, pune în valoare și câteodată pentru a o minimaliza.

Poezia lui Eminescu a avut sub toate aspectele receptării ei – traduceri, reacția criticii, ecou în publicul avizat – un constant și crescând bun destin în țara lui Dante, începând cu anii când trăia poetul, până în zilele noastre. La aceasta a contribuit, în afara valorii intrinseci a poetului, tradiția relațiilor culturale italo-române, vechi de peste cinci sute de ani și fondate pe conștiința latinității celor două limbi și popoare. Apoi, trebuie remarcat faptul că Italia a oferit prima universitate unde româna a făcut obiect de studiu sistematic (Torino, 1863): „La Facoltà di Lettere vanta nel campo delle Lingue straniere un curioso primato, quello di aver aperto nel 1863 un corso di Lingua, Letteratura e Storia rumana – cioè romena – verosimilmente il primo a varcare i confini nazionali. Lo tenura G. Vegezzi-Ruscilla, che il conte di Cavour aveva impiegato nelle relazioni diplomatiche con la Romania.” (I due Volti del Sapere. Centocinquante anni delle Facoltà di Scienze e di Lettere a Torino, Università degli Studi di Torino – Museo Regionale di Scienze Naturali, Torino, 1999, p. 84).

Numele lui Eminescu este cunoscut în Italia încă din 1883, când Angelo de Bubernatis îl include în dicționarul său internațional „al scriitorilor de astăzi”, apărut la Florența, iar Marco Antonio Canini îl introduce în antologia sa în patru volume, *Libro dell'amore* (Veneția, 1885 – 1890), cu poeziile *Dorința*, *Sunt ani la mijloc...*, *Când însuși glasul...* Canini este considerat cel dintâi traducător al lui Eminescu în italiană.

După Canini, merite speciale în traducerea și cunoașterea lui Eminescu în Italia are Pier Emilio Bosi (4). Activitatea pe multiple planuri a acestui entuziast filoromân a făcut obiectul tezei de doctorat, susținută la Roma în 1938, de Ștefan Cuciureanu, viitor profesor de lingvistică romanică și limbă italiană la facultatea noastră. P. E. Bosi avea pregătite pentru tipar două lucrări care ne interesează direct: o antologie de poezie și proză românească cu titlul *Fiori rumeni* și o gramatică română, care au rămas în manuscris. Despre Pier Emilio Bosi s-a spus, în lucrările mai recente (Primele traduceri italiene din Eminescu, în „Convorbiri literare”, 1939, Eminescu în limba italiană, în „Anuarul de Filologie”, 1964, Prefața la Mihai Eminescu în critica italiană, colecția „Eminesciana”, 1977, precum și în alte studii și articole apărute în diferite publicații).

P.E. BOSSI și colaborarea la revista „Nuova rassegna di letterature moderne”

Ceea ce interesează aici este colaborarea lui Bosi la revista „Nuova rassegna di letterature moderne”, unde între 1905-1907 a ținut rubrica română. În prestigioasa revistă florentină, Bosi a tradus din scriitorii români, cu a căror operă a putut veni, pe diferite și anevoioase căi, în contact: Andrei Mureșanu, Haralambie Lecca, Radu D. Rosetti, Cincinat Pavelescu, Petre Dulfu, Nicolae Iorga, Elena Văcărescu, C. A. Rosetti, O. Carp. De aici și „selecția” care se vede. În revistă este prezentată, de asemenea, activitatea unor oameni de știință, ca B. P. Hasdeu (*Una gloria romana*, p. 122-129), V. A. Urechia, Gr. Tocilescu, Constantin Istrati ș.a. La sugestia lui N. Iorga, Bosi își propunea să facă „qualche cosa” și în privința a ceea ce el numește „veri valori letterari della Romania”: Vlahuță, Coșbuc, Macedonski, Caragiale, Xenopol, Hasdeu, Maiorescu, Philippide, Goga, ecc. ecc. ed altri ed altri” (p. 930), dar pe moment „meglio poco che nulla”. Bosi era conștient că volumul său despre care el ne informează că era în curs de tipărire, „ar putea fi sărac, dar va fi sincer, total dezinteresat și va *vibra de acel affetto immutabile* pe care eu l-am avut întotdeauna față de frații români.” (p. 930)

În centrul atenției lui Bosi și a revistei, cum rezultă din *Avvertenza* de la p. 58 și din diverse alte locuri, vor sta mereu „i tre grandi nomi”, Alecsandri, Eminescu și Bolintineanu, care reprezintă, în concepția sa, „coloanele literaturii românești”. Din Eminescu, Bosi traduce patru poezii: *Venere și Madonă*, *Singurătate*, *Veneția*, *Și dacă ramuri...* Valoarea deosebită a acestor transpuneri în italiană a fost analizată și remarcată cu simț poetic și acribie filologică, cu totul deosebite, de eminentul italianist amintit mai înainte. În schimb, socotim că merită egală atenție prezentarea făcută lui Eminescu, care prefațează cele patru traduceri și care este cea dintâi publicată, în cazul poetului nostru, în Italia. Ea se întâlnește în numărul 20 (1906) din „Nuova Rassegna”, dar numele poetului român este pomenit de multe ori în paginile revistei. Câteva aspecte rețin atenția parcurgând textul lui Bosi (p. 41-44). Întâi de toate, el se constituie într-o prezentare cu totul generală a lui Eminescu, justificată scopului în sine, anume informarea publicului italian cu privire la poetul român. În al doilea rând, autorul nu propune judecăți de valoare asupra operei poetului, și puținele câte se întâlnesc își au punctul de plecare în Maiorescu, fapt normal pentru vremea aceea și mai ales în cazul unui străin. În sfârșit, nu scapă cititorului modul în care sunt prezentate nefericirile omului Eminescu, cu participare sinceră și solidar-umană la ele.

Eminescu este „astăzi poetul cel mai prețuit, cel mai studiat de tinerimea atrasă totdeauna de poezii durorii, de poezii care au lăsat în versurile lor fărâme de suflet și lacrimi nestinse”. Formularea „Viața exterioară a lui Eminescu este așa de ușor de povestit” (p. 41) este luată direct din Maiorescu (*Eminescu și poeziile lui*); „Viața lui externă e simplă de povestit”. Față de tonul sobru al lui Maiorescu, în prezentarea biografiei poetului, Bosi narează participativ: „il povero Eminescu!” Biograful italian se apropie de marele poet mereu cu înțelegere și admirație: „Cum aș

vrea să citez acum vreunul din versurile sale fie ele din *Venere și Madonă*, din *Luceafărul* sau din *O mamă*. Însă a le desprinde din întreaga sa lirică îmi pare a fi un sacrilegiu!” (p. 42)

Bosi scoate în relief de câteva ori „efortul uriaș al acestui poet” în atâtea domenii și direcții, făcând proba unui „studios îndârjit care caută și găsește, în sfârșit, le forme imperiture” (p. 43). Sub acest aspect, Eminescu este „exemplu de meditare pentru mulți poeți tineri de astăzi, care, în toate țările, se gândesc mai mult la tipar și la editor decât la desăvârșirea operei lor.” (p. 43). În ton cu Maioreescu, când e vorba de pesimismul poetului, nici lui Bosi nu-i scapă numele lui Leopardi și Schopenhauer. Mai mult, apare o nouă comparație, cea cu Josè Maria de Heredia, și el nemuritor printr-un singur volum. Din altă sursă, biograful italian informează că marele nostru poet, care nu voia să-și tipărească propriile versuri, a reușit „să înalțe ziaristica românească la o înălțime și la o noblețe de formă nici măcar încercate mai înainte.” (p. 42). Încheierea se face printr-o paralelă în versuri Leopardi – Eminescu.

Această prezentare, de mici dimensiuni, dar nobilă în intenție și pasionant scrisă, merită toată prețuirea din perspectiva timpului. Ea și-a atins pe deplin scopul mărturisit în *Avvertenza*: „dorința de a face cunoscute prin floarea firavă a poeziei, numele cele mai de seamă ale unui popor, care, fără îndoială, va continua dezvoltarea sa fericită în cadrul civilizației umanității și va găsi încă și atunci în Italia învățați de mare valoare, în alt timp și în alte condiții, decât cele, limitate, pe care le-a avut autorul prezentei culegeri.”

Cercetările în eminescologie

Cercetările în eminescologie au continuat și s-au intensificat de-a lungul anilor, iar în zilele de jubileu *Eminescu la București*, Gisèle Vanhese a dezvăluit o parte din rezultatele surprinzătoare ale ultimelor eforturi personale de cercetare, adevărate căutări ale comorii eminesciene: urme de praf de aur ale operei lui Eminescu în literatura europeană, identificate în citate oculte și rămășițe intertextuale dincolo de timpul și de spațiul de creație ale lui Eminescu. Astfel, profesoara Vanhese demonstrează că *Malina*, roman al faimoasei scriitoare austriece Ingeborg Bachmann (1926-1973), nu este altceva decât un Luceafăr criptat la nivelul conținutului diegetic. Se pare că scriitoarea austriacă ar fi avut o relație afectivă de lungă durată cu poetul Paul Celan, prin intermediul căruia a intrat în contact cu opera lui Eminescu. Un alt literat profund influențat de Eminescu până într-atât încât să-și însușească zone întregi din opera marelui poet este Benjamin Fondane, originar din România. În fine, o temă asupra căreia a zăbovit profesoara Vanhese în discursul ei a fost mitul îngerului căzut în perspectivă comparativă, convergența în aceeași rețea de simboluri între *Luceafărul* lui Eminescu, *La chute d'un ange* de Lamartine și *Eloa* de Vigny, fapt ce proiectează poetul național român în plină universalitate, exclusiv prin instrumentele rigorii și ale obiectivității științifice. Iar dacă despre universalitate este vorba, atunci *cum* și mai ales *ce* trebuie tradus din opera intraductibilului poet național?

În Italia, traducerile din Eminescu au fost în general executate pentru uz academic sau pentru plăcerea puținilor avizați și sunt legate de numele unor cunoscuți universitari: Rosa Del Conte, de la universitatea „La Sapienza” din Roma, în care profesoara Vanhese își recunoaște maestrul, Ramiro Ortiz, de la Universitatea din Padova și, mai recent, Marco Cugno, de la Universitatea din Torino. O nouă generație de traducători din Eminescu este însă în curs de formare, reprezentată de discipoli ai profesoarei Vanhese: Giovanni Magliocco, cercetător la Universitatea din Bari, care a făcut o excelentă traducere, printre altele, a poeziei *Strigoii* și Katia Stabile, traducătoare a unei părți din *Luceafărul*. Dragostea pentru poezia eminesciană pe care profesoara Gisèle Vanhese o transmite studenților săi e dublată de seriozitatea studiului și de pasiunea pentru traducere, iar din rândurile lor se vor desprinde, fără îndoială, viitorii eminescologi și traducători grație cărora opera lui Eminescu va dăinui și dincolo de granițele limbii române.

În primele decenii ale secolului XX, interesul pentru creația lui Eminescu devine o componentă a culturii italiene. „Distinși profesori, reprezentanți ai Misiunii Culturale Italiene din România, descoperind direct, printr-o cunoaștere adâncă a limbii române, valoarea și originalitatea

versului eminescian, încep să-l transpună masiv în limba lui Dante”, scria în 1989, în revista „Collegium”, Eleonora Cărcăleanu. Carlo Tagliaviani a publicat în 1923 studiul „Michele Eminescu”, ce conține și numeroase traduceri din poeziile lui Eminescu. În 1927, apare primul volum în versiune italiană la prestigioasa editură Sansoni din Florența: Mihai Eminescu, Poesie. Volumul cuprinde 78 de traduceri din antumele eminesciene. Traducătorul, Ramiro Ortiz, a fost reprezentantul cel mai de seamă al culturii italiene în România. Tot în 1927, marele cărturar român Nicolae Iorga ține la Roma prelegerea *Un gran poeta romeno: Michele Eminescu*. Prelegerea a fost publicată împreună cu mai multe traduceri – *Speranța, O, mamă..., Când însuși glasul, Mai am un singur dor, Revedere* – în broșura *Conferenze italiane sulla nazione romana*.

La o distanță de zece ani, în 1937, Francesco Politi, lector la Universitatea din Cernăuți, a realizat o traducere a poeziei *Mai am un singur dor*. În 1939, Enzo Loreti publică traduceri ale poeziilor: *Mortua Est!, De câte ori, iubito, Kamadena*. În 1941, la Modena, Umberto Cianciolo a publicat *Poesie scelte di Mihai Eminescu. Introduzione. Versione col pesto a fronte. Note*. Volumul a apărut sub auspiciile Institutului de Filologie Romanică de la Universitatea din Roma, cu scopul de a pune la îndemâna studenților de la romanistică texte pentru studiul practic al limbii române. Umberto Cianciolo a tradus în proză 22 de poezii reprezentative, punând variantele sale alături de textul original.

În 1943, la București, Pietro Gerbore a publicat volumul „Eminescu, poeta di noi tutti”, în care include 12 poezii. După 1950, interesul pentru cunoașterea, descifrarea și transpunerea versului eminescian în limba italiană s-a menținut viu. Proiectarea lui Eminescu în universalitate s-a făcut prin Rosa Del Conte, autoarea celui mai important studiu dedicat literaturii noastre de către un filolog străin: *Mihai Eminescu o dell' Assoluto*, apărut în 1962, la Modena și tradus integral în limba română de Marian Papahagi – *Eminescu sau despre Absolut*, apărut la Editura Dacia în 1990.

În iunie 1989, autoarea îi scria lui Marian Papahagi: „Cartea s-a născut într-adevăr în cursul lungii mele perioade de predare universitară și păstrează amintirea acelei atmosfere de pură ferveare pe care numai tinerețea știe s-o creeze în jurul unui interpret care, cu învățătură, dar și cu înțelegerea dată de iubire, caută să îndrume spre marea poezie, într-o întâlnire ce capătă, pentru cei tineri, valoarea unei revelații.” În carte sunt citate și traduse câteva mii de versuri, foarte multe fiind selectate din postume. Pentru întâia oară, opera poetică a lui Eminescu este analizată și interpretată ținând cont de variantele publicate în ediția Perpessicius.

În *Cuvântul înainte*, autoarea explică în ce constă noutatea interpretării sale: „În loc să vedem în Eminescu o sinteză fericită, culmea unui proces de asimilare a mării poezii europene, început în România odată cu epoca modernă, noi revendicăm arhaicitatea și, deci, ROMÂNITATEA acestui cântec, tânăr și bătrân. Desigur, nu este puțin ceea ce datorează gândirii occidentale cultura lui Eminescu, dar cuvântul liric, în care se transfigurează lumea lui, este scos din izvoarele tradiției autohtone.”

Rosa Del Conte mărturisește cu sinceritate: „Dacă din acea vibrație emotivă, care i-a apropiat de poezia lui Eminescu pe atâția tineri studenți italieni, ceva o să străbată prin aceste pagini către tânărul cititor român (...), mă voi simți răsplătită”. După retragerea din cariera universitară, Rosa Del Conte și-a reluat traduceri din poezia eminesciană și a publicat o amplă antologie din lirica poetului care ne reprezintă cel mai bine în universalitate. Antologia intitulată „Poesie” a fost publicată la Madrid, în anul 1989, cu sprijinul Fundației Mucchi-Fundacion Cultural Rumana Madrid.

Și nu putem să nu ne întrebăm în fața acestor evidențe: să se fi „întors mașina lumii” și să devină „străinătatea” noua aliată a lui Eminescu în aceste vremuri cu suflu apocaliptic, în care renașterea phoenixiană a geniului românesc ar putea avea loc în altă parte decât din seva cea mai pură a geografiei pe care Eminescu însuși a consacrat-o?

Note:

1. **Rosa del Conte** (n. 10 aprilie 1907, Voghera, Italia – d. 3 august 2011) a fost o filologă italiană, membră de onoare a Academiei Române (din 1994). A ținut cursuri la Universitatea Sapienza din Roma și la Universitatea din București. Rosa del Conte este considerată ca fiind unul dintre cei mai importanți eminescologi străini, autoare a unor studii ce privesc opera lui Mihai Eminescu, între care cel mai important este *Eminescu sau despre Absolut (Mihai Eminescu o dell' Assoluto*, Modena, S.T.E.M., 1961), studiu apărut în România în traducerea lui Marian Papahagi.
2. **Giulio Bertoni**, născut la 26 august 1878 și mort la 28 mai 1942. Filolog și critic literar italian, a fost președintele societății de lingvistică română între 1930 și 1932, și membru al Academiei regale de limbă și literatură franceză în Belgia din 1938.
3. **Opera lui Eminescu** – nu trebuie uitată proza eminesciană care a fost publicată la o editură importantă – Rizzoli – Milano, 2000, apoi reeditată în 2008. Opera narativă eminesciană este mult mai difuzată, în prezent, în raport cu poezia, găsindu-se în mai mult de 40 de biblioteci din Italia, după datele statistice furnizate în articolul lui G. Manitta, recent publicat în „Cultura e prospettive”.
4. **Pier Emilio Bosi** a făcut servicii mari, de pionierat, în difuzarea literaturii române în Italia și, prin limba italiană, în alte părți ale continentului. După el vor veni învățați, de la Carlo Tagliavini, la Rosa del Conte, Mario Ruffini ori Marco Cugno de astăzi, care vor duce mai departe opera începută.

BIBLIOGRAFIE

- *** *Trente poèmes, version française* par Annie Benteoiu, Vevey, Éditions de l'Aire, 1994
- *** *Poésies / Poezii*, traduit du roumain par Miron Kiropol, Bucarest, Albatros, 2001
- *** *Poésies*, traduit du roumain par Paul Miclău, Bucarest, Minerva, 1985; 1989
- *** *Poezii / Poésies*, traduit du roumain par Paul Miclău, Bucarest, Editura Fundației Culturale Române, 1999
- *** *Poème posthume. Fragmentarium / Poèmes posthumes. Fragmentarium*, traduit du roumain par Michel Wattremez, Bucarest, Editura Fundației Culturale Române, 1997
- BERTONI, Giulio, *Poezia lui Eminescu*, în vol. *M. Eminescu în critica italiană*, Iași, 1977
- CĂLINESCU, George, *La vie d'Eminescu*, Bucarest, Univers, 1989, 439 p.
- CARCALEANU, Eleonora, *Poezia lui Eminescu în versiunea italiană*, în revista „Collegium”, 1989
- DEL CONTE, Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990
- GUILLERMOU, Alain, *La Genèse intérieure des poésies d'Eminescu*, Paris, Maison d'édition Didier, 1963
- VANHESE, Gisèle, *Luceafărul de Mihai Eminescu, portrait d'un dieu obscur*, P.U. de Dijon, 2011
- VANHESE, Gisèle, *Le mythe de l'Ange déchu chez Eminescu, Lamartine et Vigny*
- VIANU, Tudor, *Poezia lui Eminescu (La poésie d'Eminescu)*, Bucarest, Maison d'édition Cartea Românească, 1930

HYPOTHESES OF HUMANITY IN THE ERA OF THE GREAT CLASSICS

HYPOSTASES DE L'HUMANITÉ À L'ÈRE DES GRANDS CLASSIQUES

IPOSTAZE ALE UMANITĂȚII ÎN EPOCA MARILOR CLASICI

Prof. dr. Laura ORBAN

Inspectoratul Școlar Județean Arad

E-mail: olaura3@yahoo.com

Abstract

The period of the great classics of the Romanian literature surprises with the manifold aspects of humanity reflected by the major writers' works. The creator of the artwork, regardless of his nature, or the great historical figures is a major objective of the Eminescian lyrical universe. The rural world will be identified in the works of Ion Creangă or Ioan Slavici, while the writings of Ion Luca Caragiale predominantly focus on the Romanian bourgeoisie.

Résumé

La période des Grands Classiques de la littérature roumaine impressionne par la multitude de facettes de l'humanité reflétées par les écrivains dans leurs œuvres représentatives. Le créateur de l'œuvre, quelle que soit sa nature, ou les grandes personnalités historiques sont une préoccupation majeure de l'univers lyrique éminescien. Le monde rural sera retrouvé dans les œuvres de Ion Creangă ou Ioan Slavici, tandis que l'œuvre de Ion Luca Caragiale s'arrête principalement sur la bourgeoisie roumaine.

Rezumat

Perioada Marilor Clasici ai literaturii române impresionează prin multitudinea de fațete ale umanității reflectate de scriitori în operele lor reprezentative. Creatorul operei de artă, indiferent de natura sa, sau marile personalități istorice constituie o preocupare majoră a universului liric eminescian. Lumea rurală va fi regăsită în lucrările lui Ion Creangă sau Ioan Slavici, în vreme ce opera lui Ion Luca Caragiale se oprește cu precădere asupra burgheziei românești.

Key words: *the genius, the village, the peasant, the bourgeoisie*

Mots-clés: *l'homme de génie, le village, le paysan, la bourgeoisie*

Cuvinte-cheie: *omul de geniu, satul, țăranul, burghezia*

Perioada Marilor Clasici este considerată cea mai fertilă din întreaga literatură română, încă neegalată prin valoare și profunzime. Un aspect relevant al acestei perioade îl constituie multitudinea de fațete ale umanității reflectate de scriitori în opere lor reprezentative.

Ipostaza cea mai cunoscută este cea a **omului de geniu**, care îmbracă diferite aspecte. **Scriitorul**, creatorul operei de artă apare în opera dramatică eminesciană, ca un motiv fundamental. Pasiunea pentru teatru a lui Eminescu este una certă, așa cum arată toți criticii literari care au abordat acest domeniu al activității sale. În ciuda faptului că autorul nu a fost reținut de posteritate prin activitatea sa dramatică, considerăm că trebuie să acordăm importanță cuvenită și acestui domeniu, cu atât mai mult cu cât Eminescu însuși considera teatrul ca fiind un domeniu cărui îi va acorda o foarte mare atenție:

„Purtând pe frunte-mi raza a națiunii mele
Voi să ridic palatul la două dulci surori,
La Muzică și Dramă... în dalbe sărbători,
Voi să le-ngân viața și-n cupa lor aurie
Să torn zi și-ntuneric, dureri și bucurie,
Să văd trecutu-n viața, să văd româna dramă
Cum din mormânt eroii istoriei îi chemă”

(M. Eminescu, *Întunericul și poetul*)

Un prim aspect privește activitatea de **critic teatral**, care nu are caracterul fragmentat pe care îl putem atribui dramaturgiei sale, ci putem afirma că este una bine conturată, unitară de-a lungul timpului, atât ca importanța acordată cât și ca idei promovate ca mai toată publicistica eminesciană, chiar și cronicile dramatice, cunoscute sub numele de ”reviste teatrale”, suscită interesul lectorului prin observațiile autorului, problemele ridicate și farmecul expunerii acestora. Articolele apărute în „Curierul de Iași” și „Timpul” demonstrează tocmai aceste afirmații. Preocupările sale, după cum arată în „Teatrul de vară” (*În contra influenței franceze asupra teatrului românesc*), din „Curierul de Iași” nr. 74, p. 3 din 4 iulie 1876, se îndreaptă către îmbogățirea vieții teatrale românești, a repertoriului său național, fie original, fie universal, unde se vor admite doar traduceri efectuate corect, fără ca autorul să omită tratarea teoriei artei dramatice și cea de formare a actorului. Omului care ia parte nemijlocită la crearea actului dramatic trebuie să fie cuprins de importanța misiunii sale. „Când un actor cunoaște însemnătatea fiecărui ton al glasului său, precum și fiecare încrețitură a feței sale, abia atunci își cunoaște adevărul și e artist” scria M. Eminescu¹. În optica eminesciană, imediat după importanța repertoriului ales se plasează actorul, „corpul lui, materia în care se întrupează”. Actorul trebuie să studieze inteligent textul dramatic, să-l înțeleagă și să-l construiască cu propriile mijloace. Cronicarul teatral nu se rezumă la tonul didactic, ci poate recurge chiar la pamflet, așa cum o va face în paginile „Timpului”, și e suficient să amintim polemica cu „Românul”. Tonul violent, ironia nu pot să nu fie sesizate în cronică consacrată piesei *Moartea lui Constantin Brâncoveanu* de Antonin Roques, din care cităm: „Piesa comisă de d. A. Roques ar fi putut avea cu toate acestea un merit mare – acela adică de a nu fi fost scrisă niciodată. Ce păcat că autorul n-a avut finețea și tactul ca să și câștige prin acest mijloc lesnicios mulțămirea publicului”. Scrierile de critică teatrală reflectă o nouă latură a personalității genialului Mihai Eminescu, ni-l relevă ca un adevărat om de teatru, cunoscător intim al fenomenului teatral în cele mai diverse manifestări, ca sufleor, ca actor al unor mici roluri sau din afara scenei, ca spectator și critic. Remarcăm experiența autorului, simțul estetic deosebit, dar nu în ultimul rând studiul regulilor de artă dramatică. Din aceste perspective, se poate afirma că Eminescu este cel dintâi mare critic și teoretician al artei scenice realiste de la noi.

Personalități istorice sunt valorificate, căci teatrul eminescian, ca întreg teatrul romantic este un teatru al ideilor superioare, al acțiunilor menite să evidențieze spiritul superior al gândirii personajelor. Ovidiu Drâmba, în *Istoria literaturii universale*, afirma că: „Dramaturgul romantic

¹ *În contra influenței franceze asupra teatrului românesc*, în „Curierul de Iași” nr. 74, p. 3, din 4 iulie 1876

manifesta un interes pentru marile idealuri ale omenirii: libertatea națională a popoarelor, dreptatea socială pentru cei asupriți, sentimentul de solidaritate și de ajutor al celor oropsiți. De aici, elogiul spiritului de abnegație, al puterii de sacrificiu, mai ales pentru o cauză comună.”(DRIMBA, 1998) După cum vom încerca să reliefăm în cele ce urmează, dramaturgul romantic urmărește să realizeze o imagine cât mai completă a realității, finalul operei putând fi adesea un surprinzător, o piesă în care personajele sunt temperamentale, pasionale, capabile de eroism și reacții neașteptate, fiind în esență adevărate simboluri, efectul teatral fiind obținut adesea cu ajutorul antitezei. În teatrul lui Eminescu se observă precumpănirea dramei de inspirație istorică. Este cunoscut marele proiect literar a lui Eminescu de alcătuire a unui ciclu de 12 drame istorice cu titlul de *Dodecameron dramatic*, inspirate în cea mai mare parte din istoria Moldovei. În ediția lui Perpessicius, aceste piese au fost organizate de editori într-un ciclu care alcătuiește realmente un dodecameron dramatic, spre deosebire de ediția Creția, unde suprapunerea se păstrează parțial, aici existând incluse unele comedii. Privită în ansamblu, opera dramatică de inspirație istorică are lipsuri. Lirica eminesciană include tendința de mitizare, care va fi extinsă și asupra materiei istorice. Dar acea mitizare a istoriei care apare în *Memento mori*, spre exemplu, nu se mai produce decât rareori în cazul piesei istorice. În cazul pieselor de teatru, Eminescu rămâne în interiorul formulei dramei romantice, așa cum apare în perioada pașoptistă. Ca dramaturg, putem afirma, că rămâne aproape de drama istorică a lui Alecsandri și Hașdeu. „Firește ca orice filiație, înrudire, asemănare, similitudine existentă între opera lui Mihai Eminescu și cea a lui Vasile Alecsandri au darul de a pune mai bine în evidență originalitatea celui dintâi în contextul unei nu prea îndelungate, dar solide tradiții literare autohtone în care bardul de la Mircești o reprezintă în gradul cel mai înalt, față de toți predecesorii; toate câte au fost stabilite până acum și se vor semna în continuare vor servi aceleași idei, a existenței unui Eminescu legat puternic, de solul autohton” (VINTILESCU, 1983), afirma Virgil Vintilescu în *Eminescu și literatura înaintașilor*. În general, putem vorbi despre eșecul lui Eminescu ca autor de teatru, când nicio piesă nu a fost terminată și finisată corespunzător. Chiar autorul considera acest lucru, vorbind despre piesa *Mureșanu*. O explicație a acestei stări de fapt poate fi oferită de biografia autorului, dar considerăm că trebuie menționat și un motiv care ține de specificul său creator.

În drama de tinerețe *Mira*, 1868, care anticipează marele poem *Memento mori*, Eminescu schițează scene de un puternic dramatism. Așa cum va sublinia și George Călinescu, piesa se desfășoară pe două planuri distincte. Pe de o parte este surprinsă confruntarea dintre Arbore, bătrânul sfetnic și oștean credincios de la Suceava a lui Ștefan cel Mare și urmașul acestuia, Ștefăniță-vodă, personajul dezvoltat ulterior de Delavrancea, în *Viforul*. Cel de-al doilea fir epic are ca moment de referință anul 1600, când Mihai Viteazul vrea să unifice cele trei țări și să ocupe Moldova. Eroul principal este Toma Nour (care va apărea și în *Geniu pustiu*), fiind omul lui Mihai Viteazul, trimis la Iași să provoace căderea lui Ieremia Movilă. El are un fiu îndrăgostit de Mira, pe care îl va obliga să o ucidă. Moartea Mirei nu mai are loc, deoarece otrava e înlocuită cu un narcotic. Piesa este în mică măsură istorică, subiectul fiind dezvoltat cu mijloace care amintesc îndeaproape de piesa istorică romantică (lovituri de teatru, otrăviri, narcotice etc.). Opera e considerată primul poem dramatic de amploare menit să reliefeze patriotismul fierbinte eminescian, să întărească conștiința unității naționale și speranța într-un viitor luminos. Ecouri ale revoluției lui Bălcescu sau Avram Iancu sunt reliefate în aceasta opera dramatică, autorul aflându-se într-o fază romantică, fascinat de idealurile pașoptiste. Eminescu rămâne aici credincios propriilor sale afirmații: „pe popor în luptele sale, în simțirea sa, pe popor în puterea sa demonică și uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel mai profund au datoriat să îl aducă în scena dramaturgiei.” Teatrul lui Eminescu se inspira mai ales din istoria Mușatinilor, prin piesele *Cel din urmă Mușatin* și *Petru Rareș*. În ultima operă amintită re apare Mira, care e acum fiica lui Arbore, hatmanul Sucevei. Acțiunea se petrece în timpul lui Ștefăniță-vodă, iar piesa înfățișează sfârșitul domniei acestuia și înscăunarea lui Petru Rareș. E inserată și o poveste de iubire, în care Mira e femeia ce îl tulbura pe Ștefăniță. Cealaltă piesă, *Cel din urmă Mușatin*, e fragmentară, sunt scrise doar câteva

replici dispartate privind urcarea pe tron a lui Petru Rareș. În comparație cu piesa sus-amintită, dramă *Ștefan cel Tânăr* e mai înaintată în procesul de elaborare. E reluat din *Petru Rareș* conflictul erotic Mira-Ștefăniță, autorul conturând un conflict dublu: unul de ordin erotic și unul istoric, în care lui Ștefăniță îi opune personajul Arbore. Una din tiradele lui Ștefăniță reprezintă o prima versiune a celebrei *Melancolie*, dar simbolurile din poezie vor fi explicitate în proză. Din epoca berlineză considerăm că cea mai interesantă piesă este *Decebal*, 1873, din care e scris actul I și o bună parte din ultimul. Considerăm piesa interesantă și valoroasă, căci, spre deosebire de poezie, unde domina amplul proiect eminescian de realizare a unei epopei dacice, urmărind surprinderea începuturilor și originea poporului nostru, toate piesa fiind dublată de tendința de mitizare și grandios. Piesa are la bază conflictul dintre Decebal și Traian, Eminescu surprinzând atmosfera tragică provocată de intrarea trupelor romane în Dacia, plecarea dacilor la război, bocetul disperat al Dochiei, fiica lui Decebal. Piesa este o meditație asupra istoriei și destinului popoarelor în timp. Decebal este eroul prin excelență, care își închina viața apărării patriei, imaginea Daciei reieșind în prim-plan în permanență, după modelul clasic Urbs. De altfel, modelul oferit de antichitatea greco-romană este evident, așa cum este evidentă și cultura clasică eminesciană.

Mitul național, clar surprins prin imaginea Dochiei, este dublat de prezența divinităților nordice, care însușesc poporul în lupta contra romanilor, căci numai așa se poate justifica prezența lui Decebal în Valahia. Chiar și Dochia va expune mitul cosmologic indian:

„Ah cum nu suntem pe atunci pe când
Nici ființa nu era – nici neființă
Nu marea aerului, nu azurul,
Nimic cuprinzător...”

Privită la nivel global, accentul piesei nu cade asupra conflictului dintre Decebal și Traian, ci se poate vorbi chiar despre existența unui conflict trans-istoric. În esență, portretul lui Decebal poate fi considerat al unui erou dionisiac, iar cel al romanilor unul apolinic. Dacă dacii din poezia lui Eminescu nu au nimic asemănător cu dionisiacul, aceeași idee a dacilor prezentați că trăind aproape de natură e surprinsă și în *Pacea pământului viu s-o cer*, unde împăratul roman e sfătuit să lase în pace poporul dac. Întreaga substanță dramatică a textului rezidă din dialogul realizat prin meditații ce țin de filosofia istoriei, e conflictul dintre două atitudini fundamentale opuse în fața existenței.

Din epoca ieșeană merită să ne rețină interesul proiectul dramatic *Grue Sânger*, 1875, absorbit ulterior în cel de-al doilea proiect, *Bogdan Dragoș*. Aflată într-un stadiu de elaborare mai avansat, piesa se menține în cadrele dramei istorice romantice. Având ca punct de plecare un motiv al literaturii populare, autorul își propune surprinderea personajului Gruia, fiul lui Mihnea Sânger, pe marginea evocării trecutului istoric. Piesa înserează două motive livrești: unul fiind cel al Zburătorului apărut în dezvoltarea idilei dintre Angelica și Dragoș, iar cel al doilea este cel antic al lui Oedip. Susținând ideea că păcatele părinților vor fi suportate și răscumpărate de copii, Eminescu nu va explicita suficient cauza care a declanșat acțiunea care justifică dreptatea destinului care duce la iubirea demonica dintre Grue și mama sa. Galeria personalităților istorice prezentate în piesele eminesciene trebuia să fie mult mai mare, așa cum intenționase în proiectele sale dramatice, unde ar fi trebuit să apară Doamna Chijana, Răzvan, un imaginar Dan Voievod Mușatin, Ovidius. Intenția autorului, așa cum arătam și mai sus, era de a oferi un exemplu demn de urmat contemporanilor săi, prin evocarea unui trecut eroic și a unor domnitori devotați neamului lor. Eminescu spunea: „Dacă ne place a cita uneori pe unii din Domnii cei vechi nu ziceau cu asta că vremea lor se mai poate întoarce. Nu restabilirea trecutului, ci stabilirea unei stări de lucruri oneste și sobre, iată ținta la care se mărginește fiecare dintre noi” (EMINESCU, 1972). Procedeu de factură clasică, specific prozei latine prin operele lui Titus Livius, Tacitus ș.a., antiteza dintre cele două momente istorice e utilizată și de Eminescu în dramaturgia sa cu scopul de a evidenția înaltele idealuri ale predecesorilor, acel „mos maiorum”, critica prezentului decăzut care este sortit neamului său.

Omul superior, de geniu apare în numeroase poezii, precum *Luceafărul*, *Memento mori*, *Scrisorile*, *Floare albastră* ș.a. Spre exemplu, în *Floare albastră*, prima secvență poetică, alcătuită

din primele trei strofe, exprimă monologul iubitei care situează iubitul într-o lume superioară, semnificând portretul omului superior, al omului de geniu: „Iar te-ai cufundat în stele/ Și în nori și-n ceruri nalte? De nu m-ai uita încalte, / Sufletul vieții mele.” Iubitul meditează la idei superioare, semnificate prin metafore ce simbolizează cultura, cunoașterea (geneza Universului, istoria și tainele ei „*piramidele-nvechite*”, „*întunecata mare*”).

Satul și țăranul au constituit o permanentă sursă de inspirație pentru scriitorii noștri care au creat în operele lor tipuri umane de o deosebită autenticitate și vigoare pornind de la realități aparținând unor epoci și zone geografice diferite. Marele povestitor Ion Creangă realizează în *Amintiri din copilărie* fresca satului moldovean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Lumea satului apare în toată complexitatea ei cu aspecte și figuri tipice, muncă, petreceri și obiceiuri. Scriitor realist de sorginte populară, Creangă a reușit să ridice proza literară românească pe aceleași culmi pe care Eminescu ridicase limba în poezie, „acest Homer autohton” valorificând limba omului din popor într-un chip inimitabil, original în opera *Amintiri din copilărie*. Aceasta monografie, incluzând obiceiurile și tradițiile poporului, are în centrul atenției întâmplările și peripețiile lui Nică de când „a facut ochi” și până când ajunge la Iași, scos cu greu din lumea satului „ca ursul din bârlog”. Partea I începe cu o evocare plină de duioșie a satului natal, a primei școli, descrierea primilor dascali, a metodelor primitive de educație: „calul bălan”, „Sf. Neculai” și „procitania de sâmbătă”, dar și a năzbâtiilor copilărești: „prinderea muștelor cu ceasloavele unse”. Tot aici sunt prezentați primii colegi ai lui Nică, dar și bunicul David Creangă, îndrumător al învățăturii, de la care și-a luat pseudonimul literar scriitorul. Capitolul se încheie cu descrierea școlii din Broșteni, îmbolnăvirea de râie de la caprele gazdei și prăvălirea bolovanului. Partea a II-a se deschide cu reluarea descrierii satului natal, descriere plină de duioșie, în special când înfățișează casa părintească. Capitolul este plin de lirism și pregătește cititorii pentru a introduce în centrul *Amintirilor* chipul mamei. Sunt inserate apoi o serie de întâmplări hazlii: „la scăldat”, „pupăza din tei”, „furtul cireșelor”, „jocurile din casa părintească”, „obiceiurile de Anul Nou”, „smântânitul oalelor”. Perioada **copilăriei** este continuată cu cea a **adolescenței**. Partea a III-a prezintă școlile prin care s-a perindat Nică: „școala din Târgu Neamț”, „fabrica de preoți din Fălticeni”, unde sunt prezentate alte metode primitive de educație, dar și dese petreceri de la gazda humuleștenilor, Pavel Ciubotariul. Partea a IV-a, mai scurtă decât celelalte, prezintă despărțirea de satul natal, în toamna anului 1855, când este obligat, după stăruințele mamei, să plece la seminarul de preoți de la Socola. Plecarea are valoarea unei dezrădăcinări, deoarece eroul urmează să intre într-un spațiu total necunoscut, organizat după legi străine lui. Se validează astfel calitatea de cronotop a satului, în primele trei părți acesta fiind „un spațiu ideal pentru o copilărie ideală”, după cum afirmă G. Călinescu, în timp ce ultima parte surprinde locul primelor iubiri. Humuleștiul – „sat vechi, răzășesc, întemeiat în toată puterea cuvântului, cu gospodari tot unul și unul (...) cu biserica frumoasă.” **Copilul**, Nică, în primele trei părți, este copilul năzdrăvan, care nu are altă grijă decât pe cea a jocului, pentru ca în ultima parte să ajunga „holtei din păcate”. **Mama**, în primele trei părți, este gospodina care are grijă de treburile casei, mama care nu se poate odihni de „incurile copiilor” și este nevoită să le facă „un șurub, doua în cap” când aceștia „ridicau casa în slavă”, iar în cea de-a patra parte este femeia cultivată, care dorește ca fiul ei să își depășească simpla condiție de țăran. **Tatal**, în primele trei părți, este cel care asigură, prin munca sa, cele necesare traiului și care, chiar atunci când se întoarce noaptea de la pădure, are puterea să se joace cu fiii săi și să-și ironizeze mucalit nevasta pentru că nu înțelege năzdrăvaniile copiilor, pentru ca în cea de-a patra parte este tatăl îngrijorat dacă va putea să țină piept cheltuielilor, deoarece pe vremea aceea, pentru satisfacerea sistemului de instrucție (școlii), țăranul trebuia să facă mari sacrificii pecuniare.

În opera lui Ioan Slavici este surprinsă o altă fațetă a **țăranului**. Într-o perioadă în care se remarcă valori precum Eminescu, Caragiale sau Maiorescu, Ioan Slavici este o prezență inedită. Are o remarcabilă experiență de viață culturală și politică, firea sa fiind una temperată. Orientarea sa către direcția „poporană” a literaturii va fi reliefată și de lucrările sale literare. „Dacă se pot reproșa, în general, stângăciile, pe alocuri, și o anumită uscăciune în exprimare, în schimb nu i se pot

contesta stăpânirea desăvârșită a materialului verbal în creația narativă și adecvarea lui perfectă la analiza psihologică într-o capodoperă cum este *Moara cu noroc* (MUNTEANU, ȚĂRA, 1983, p. 236). Eroii lui Slavici sunt construiți pentru a ilustra anumite norme etice pe care omul trebuie să le respecte în viață dacă ține la liniștea lui sufletească. Dragostea, în nuvela lui e întotdeauna sincera și profundă, manifestările ei au o coloratură duioasă, de un lirism mișcător. Dacă este evident că în scrierile lui Slavici ponderea cea mai mare o au nuvelele ce degajă o atmosferă luminoasă, eroii lor realizându-și aspirațiile de fericire datorită respectării unor principii morale ferme, este tot atât de adevărat că nu lipsesc nici acelea în care soarta eroilor devine zbuciumată sau chiar dramatică, tocmai pentru că ei ignoră cu bună știință normele etice ale vieții. Una dintre temele preferate este tendința îmbogățirii, patima banului. În nuvelele lui Slavici găsim, de asemenea, o reflectare amplă a vechilor rânduiri rurale, a obiceiurilor și a datinilor, a credințelor, a superstițiilor, a moralei și a prejudecăților **oamenilor simpli**, un autentic tablou etnografic, psihologic și social al satului transilvănean. Nuvelele sale evocă adâncirea mizeriei claselor asuprite, corupția aparatului funcțional, jefuirea bogățiilor țării. Întreaga creație a lui Slavici este o pledoarie pentru echilibru moral, pentru chibzuință și înțelepciune, pentru fericire prin iubirea de oameni și, mai ales, pentru păstrarea măsurii în toate, căci orice abatere de la aceste principii este grav sancționată de autor. Opera lui Ioan Slavici are un profund caracter popular, atât prin tematică, prin concepția morală, cât și prin dragostea lui pentru sufletul omenească. Deși a fost acuzat de folosirea excesivă a regionalismelor, stilul lui Slavici are o oralitate asemănătoare cu aceea a lui Creangă, dând impresia de „spunere” a întâmplărilor în fața unui auditoriu.

Onomastica personajelor devine o modalitate de reliefare a trăsăturilor țăranilor din opera lui Ioan Slavici. La o privire mai atentă asupra prenumelor personajelor, observăm că alegerea acestora devine uneori o modalitate de exprimare a afecțiunii naratorului. Astfel, nepotul părintelui Trandafir va purta numele Trandafirică, un diminutiv care îl situează pe linia genealogică a unui gospodar înfloritor. Acest procedeu prin care se utilizează diminutive asociate cu prenumele unor personaje pozitive, ce întruchiează copii sau tineri, este adesea întâlnit: Măriuca, Bujorel, Antița, Toderică, Păscuț, Anica, Neli, Linica, Petrișor, Vasiliică. Întâlnim prenume modificate prin derivație a formelor calendaristice, precum Mitru și Nică. Apare și un exemplu, în *Budulea taichii*, în care prenumele de alint este înlocuit cu cel real, el devenind acum o emblemă a respectului de care se bucură individul în rândul comunității satului: „(...) îmi era ca și când m-aș fi întors din altă lume, și când maica mă întreba ce-am văzut la școală, în uimirea mea nu știam ce să-i spun altceva decât că am văzut pe Huțu lui Budulea plimbându-se cu bățul în mână și că acum nu-l mai cheamă Huțu, ci Mihai Budulea, ca pe taică-său cel cu cimpoile”. Sufixul augmentativ asociat prenumelui, devine o marcă de prevenire a lectorului asupra caracterului pe care îl are un anumit personaj, așa cum este cazul lui Păvăloc Țăpăloiu din *La crucea din sat*. Exemplul cel mai relevant privind importanța prenumelui, a faptului că acesta poate fi o marcă stilistică, apare în *Gura satului*: „Pentru ca să vorbim drept, Toderică e Toader, ba chiar Tudoroiu. Lasă că avea din cine să iasă fiindcă și tatăl său, Cosma Florii Cazacului, seamănă cu dânsul. Fecior și tată, când calcă, puntea le scârțâie sub picioare. La joc, Tudoroiu se face mai mult Toderică decât Toader și ți-o duce și frământă, încât să pui rămășag că ți-ar putea juca pe urzeală fără ca să-ți încurce firele”. După cum s-a putut observa, denotația personală utilizată de Ioan Slavici în nuvele propuse spre analiză respectă în egală măsură sistemul oficial, cât și cel popular, fiind o modalitate de realizare a intențiilor stilistice ale prozatorului.

Viziunea comica e suverană în comediile și schițele lui I. L. Caragiale, unde se surprinde puternicul contrast între fondul și forma **clasei burgheze** românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Caragiale prezintă evoluția burgheziei, formele parvenirii ei, discrepanța dintre trăsăturile afișate și cele reale, ambiția și orgoliul unei lumi care trăiește într-un moment istoric favorabil afirmării. Aceasta preocupare este evidentă încă de la prima lui piesă, care aducea în dramaturgia românească moravuri și tipuri specifice societății noastre. **Mica burghezie**, dornică să avanseze cât mai rapid pe scara socială, nu mai este înfățișată după modele străine, ca

acelea de care se folosiseră primii noștri dramaturgi. În formula artistică a lui Caragiale, viziunea clasicistă se conjugă cu o viziune realistă, preocupată de omul social, de culoarea specifică locului și timpului, care își pune pecetea asupra indivizilor, dându-le o mare varietate. Meritul suprem al scriitorului este acela de a fi „cel mai mare creator de viață din întreaga noastră literatură” (G. Ibraileanu). Tipurile create de el au devenit populare și sunt de o vitalitate fără egal. Cu *O scrisoare pierdută*, orizontul social al universului lui Caragiale se lărgeste prin cuprinderea **marii burghezii** române, ajunsă la putere, roasă de ambiții. Având un acces mai liber la treptele superioare ale ierarhiei social-politice, eroii acestei piese se caracterizează printr-o creștere bruscă a instinctelor de parvenire. Interesele lui Nae Cațavencu, ale lui Agamiță Dandanache, ale lui Trahanache, Tipătescu și ale Zoei, contrare la un moment dat, se armonizează în final, pentru că toți sunt niste vânători de profituri. Caragiale nu e un scriitor numai al românilor. Pornind de la realități românești, creând scene și tipuri originale, el s-a ridicat la o valoare artistică universală prin puterea de generalizare și sinteză a operei lui, prin satira necruțătoare a viciilor, prin aspirația către o umanitate superioară, prin încrederea în posibilitățile omului de a se perfecționa.

În concluzie, considerăm că ipostazele umanității în epoca marilor clasici sunt multiple, complexe, astfel încât nu ar putea fi atinse integral, putând fi revelată o mică parte a acestora, cele mai semnificative.

BIBLIOGRAFIE

- CĂLINESCU, George, *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1976
 CIOCULESCU, Șerban, *Studii eminesciene*, E.P.L., București, 1965
 CREȚIA, Petru, *Eminescu*, Ed Humanitas, București, 1994
 CREȚIA, Petru, *Opera dramaturgică a lui Eminescu*, studiu introductiv la *Opere*, vol. VIII, Editura Academiei Române, 1988
 ****Dialectologica*, Tipografia Universității București, 1989
 DRAGAN, Mihai, *Mihai Eminescu – interpretări*, Editura Junimea, Iași, 1986
 DRIMBA, Ovidiu, *Istoria literaturii universale*, Editura Vestala, București, 1998
 EMINESCU, M., *Articole și traduceri*, I, Editura Minerva, București, 1974
 EMINESCU, M., *Poezii*, Editura Minerva, București, 1987
 EMINESCU, M., *Teatru*, Editura Minerva, București, 1984
 EMINESCU, Mihai, *Scrieri de critică teatrală*, ediție îngrijită de I.V. Boeriu, Editura Dacia, 1972
 GHEORGHE, Fănică N., *Mihai Eminescu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997
 IBRĂILEANU, G., *Spiritul critic în cultura românească*, Iași, 1909
 IONESCU-RUXANDOIU, Liliana și CHITARAN, Dumitru, *Sociolingvistica*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975
 MANDRA, V., *Incursiuni în istoria dramaturgiei române*, Editura Minerva, București, 1971
 MUNTEANU, G., *Eminescu – omul de teatru și dramaturgul*, studiul introductiv la *Opere*, vol. IV, *Teatrul*, Editura Minerva, 1978
 MUNTEANU, Ștefan, *Limba română artistică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
 MUNTEANU, Ștefan, ȚARA, Vasile, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983
 MURARAȘU, D., *Mihai Eminescu. Viața și opera*, Editura Eminescu, București, 1983
 MUREȘANU IONESCU, Marina, *Eminescu și intertextul romantic*, Editura Junimea, Iași, 1990
 NICOLESCU, G. C., *Studii și articole despre Eminescu*, E.P.L., București, 1968
 OPREA, Al., *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, București, 1983

- PERPESSCIUS, *Eminesciana*, Editura Junimea, Iași, 1983
POPA, George, *Spațiul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1982
POPOVICI, D., *Poezia lui Mihai Eminescu*, Editura Albastros, Cluj, 1972
POPOVICI, D., *Romantismul românesc*, Editura Tineretului, București, 1969
RUSU, Aurelia, *Dramaturgia eminesciană*, prefață și tabel cronologic la vol. *Teatru de M. Eminescu*
****Semiotica folclorului, abordare lingvistico-matematică*, Editura Academiei, București, 1975
SLAMA-CAZACU, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*, Editura Științifică, București, 1960
SLAVICI, Ioan, *Proză. Povești. Nuvele. Mara*, Editura Cartea Românească, 1979
****Studii de limbă și stil*, Editura Facla, Timișoara, 1973
VINTILESCU, Virgil, *Eminescu și literatura înaintașilor*, Editura Facla, Timișoara, 1983
VRABIE, Gheorghe, *Din estetica poeziei populare române*, Editura Albatros, București, 1990

**THE DISSOLUTION OF VALUES IN (POST)MODERNITY. EMIL
IVĂNESCU'S THEATER BETWEEN
HAROLD S. BUCQUET AND LARS VON TRIER**

**LA DISSOLUTION DES VALEURS DANS LA
(POST)MODERNITÉ. LE THÉÂTRE D'EMIL IVĂNESCU ENTRE
HAROLD S. BUCQUET ET LARS VON TRIER**

**DISOLUȚIA VALORILOR ÎN (POST)MODERNITATE.
TEATRUL LUI EMIL IVĂNESCU ÎNTRE
HAROLD S. BUCQUET ȘI LARS VON TRIER**

ACS Drd. Diana STROESCU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

Școala Doctorală de Studii Filologice

Academia Română – Filiala Iași

Institutul de Filologie Română „A. Philippide”

E-mail: diana.stroescu1@gmail.com

Abstract

This paper proposes an approach between the dramatic work of Emil Ivănescu and the movies directed by Harold S. Bucquet and Lars von Trier – On Borrowed Time 1939, respectively Melancholia 2011 – from an axiological point of view. The dissolution of the concept of value proves to be a process that starts in the modern period and reaches its climax in postmodernity. Between the modern worldview of Emil Ivănescu, which declines the transcendental imagery of Harold S. Bucquet, and the postmodern representation of the individual, by Lars von Trier, it is noticeable a progressive fall of the shared values.

Résumé

Cet article propose une analyse comparative entre l'œuvre dramatique d'Emil Ivănescu et les films réalisés par Harold S. Bucquet et Lars von Trier – On Borrowed Time 1939, respectivement Melancholia 2011 – d'un point de vue axiologique. La dissolution du concept de valeur est un processus qui commence dans la période moderne et culmine dans la postmodernité. Entre la perspective moderne d'Emil Ivănescu, qui s'écarte de l'imaginaire transcendantal d'Harold S. Bucquet, et la représentation postmoderne de l'individu, par Lars von Trier, on observe une chute progressive des valeurs partagées.

Rezumat

Prezentul articol își propune să abordeze comparativ opera dramatică a lui Emil Ivănescu și filmele realizate de Harold S. Bucquet și Lars von Trier – On Borrowed Time 1939, respectiv Melancholia 2010 – din perspectivă axiologică. Disoluția conceptului de valoare se dovedește a fi un proces care începe în perioada modernă și atinge climaxul în postmodernitate. Între viziunea ontologică modernă a lui Emil Ivănescu, care refuză imaginarul transcendent al lui Harold S.

Bucquet, și reprezentarea postmodernă a individului, de către Lars von Trier, este observabilă o disoluție progresivă a valorilor comune.

Key-words: *Emil Ivănescu's plays, Harold S. Bucquet, Lars von Trier, dissolution of values, (post)modernity*

Mots-clés: *Emil Ivănescu, Harold. S Bucquet, Lars von Trier, dissolution des valeurs, (post)modernité*

Cuvinte-cheie: *Emil Ivănescu, Harold. S Bucquet, Lars von Trier, disoluția valorilor, (post)modernitate*

Coleg de generație cu Alexandru Vona și cu Dinu Pillat, umbrind atât conștiințele, cât și literatura acestora după sinuciderea care a vrut parcă să creeze scenariul unei farse tragice, Emil Ivănescu este autorul a două piese dramatice – *Dialogii psihopatului* și *Artistul și Moartea* – piese încadrabile, după mărturisirea acestuia, în categoria teatrului interior – tendință în arta dramatică, care emerge în modernitate, de a imagina scenarii în care nu se întâmplă nimic, dar care pot fi receptate ca spectacol de idei. Aproximarea dintre piesele de teatru scrise de Emil Ivănescu și producțiile cinematografice în regia lui Harold S. Bucquet și Lars von Trier – *On Borrowed Time*, din 1939 (tradus în română prin *Prietena noastră, Moartea*), respectiv *Melancholia* 2011 – are în vedere aspectul ideatic care urmărește disoluția conceptului de valoare, proces care se produce începând cu epoca modernă și culminează în postmodernitate. Tranziția dintre cele două perioade culturale – subiect al multiplelor polemici – a fost privită ori ca ruptură de o paradigmă cognitivă/morală/culturală anterioară, ori drept o consecință firească a unui proces început încă din zorii modernității. Pentru Jean-Francois Lyotard, neîncrederea față de metanarațiuni, față de miturile care au conferit ordine lumii, caracterizează condiția postmodernă a umanității. Iar aspectul simptomatic la care se va face referire pe parcursul lucrării este absența *marelui scop*, așa cum notează autorul în introducerea opului care l-a consacrat.

În spațiul american, Gerald Graff denunță, în *Literature Against Itself*, mitul postmodernismului ca ruptură de perioada modernă, demonstrând o legătură causală între arta autotelică, arta anti-teleologică și arta al cărei sens este indeterminat și supus pluralității interpretării. Postmodernismul, în viziunea lui G. Graff, este o evoluție firească de la acea religie a artei – religie tradusă drept credința romanticilor și a moderniștilor în puterea constitutivă a imaginației de a impune ordinea, valoarea și sensul în haosul și fragmentarea istoriei – la constatarea că acest efort al imaginației este un refugiu de la adevăr, întrucât sensul artei nu poate fi decât o ficțiune fără corespondent în lumea extra-artistică. Criticul conchide sentențios: „The postmodern temper has carried the skepticism and anti-realism of modern literary culture to an extreme beyond which it would be difficult to go” (GRAFF, 1995, p. 62). Această lipsă a unui reper valoric transpare în teatrul lui Emil Ivănescu. După informațiile furnizate de Alexandru George, piesa *Artistul și Moartea* a fost inspirată de filmul *On Borrowed Time*, în regia lui Harold S. Bucquet, care surprinde într-o atmosferă senină și miraculoasă întâlnirea dintre un bătrân paralizat cu propria moarte, Mr. Brink. Ceea ce reține și valorifică Emil Ivănescu în piesă este doar ipostazierea morții într-un personaj tern, birocrat, străin de reprezentările misterioase sau fantastice care alimentaseră până atunci literatura. Dar dialogul care se construiește între Artist și Moarte răstoarnă perspectiva transcendentă pe care o propune filmul și exprimă acea incertitudine a valorilor pe care avea să o experimenteze cultura modernă. Textul cu care se deschide filmul oferă în rezumat coordonatele unei gândiri caracterizată prin acea conjuncție dintre credință și speranță, în care miraculosul era perceput ca inerent realității:

„We tell you a tale of everyday people in a little town of present-day America.

It is an absurd, charming and stupendous story – but it is not a new one. Gossip of a

similar amazing occurrence was whispered in the days when Old Chaucer was writing his *Canterbury Tales*. Mr. Chaucer liked the story and believed it – and so do we. If, perchance, you don't believe it, we respectfully insist that we (and Mr. Chaucer) must be right. Because faith still performs miracles and a good deed does find its just reward.”

Pe parcursul filmului apare în repetate rânduri o formulare uzuală în secolul al XIX-lea care exprima concepția populară despre o viață dincolo de moarte, adică un consens în privința unor valori transcendente. Resemnarea bătrânului privitoare la caracterul ineluctabil al morții proiectează o reprezentare specifică: *“I'm going away... where the woodbine twineth”* – expresie care trimite, desigur, la imaginea raiului ca loc idilic. Totodată, filmul exprimă necesitatea morții și conturarea unei perspective dezolante a unei vieți nesfârșite în această lume.

Dintre ideologiile modernizatoare pe care le expune Suzi Gablik în volumul în care interoghează modernismul de pe o poziție socio-culturală, dar și morală, secularismul și individualismul se regăsesc și în opera lui Emil Ivănescu. „Ideile care erau cândva foarte limpezi și satisfăcătoare au devenit vagi și irelevante” (GABLIK, 2008, p. 25), scrie Suzi Gablik referitor la schimbarea pe care o cunoaște perioada modernă. *Artistul și Moartea* deconstruiește această certitudine a vieții de dincolo de mormânt, respingând setul de valori care a creat și reprezentarea consensuală a morții. Fermitatea cu care Artistul își întâmpină Moartea – „Te-am așteptat mereu. Știam că vei veni. Singur mi-ai spus-o” (IVĂNESCU, 2006, p. 141) – e rodul impacienței de a intra în posesia unei certitudini palpabile. Conversația derizorie în care se antrenează este, în esență, o încercare a Artistului de a sesiza concretul morții, însă mărturisirile Acesteia despre sine sunt evazive sau presărate cu locuri comune: „Trebuie să știi să mori: e o artă. Și viața e o pregătire pentru moarte... Anticamera plutonică...” (Ibidem, p. 144).

Tentativele lui Aloysius de a câștiga o certitudine prin dialogul cu instanța mortuară – „Dacă înțeleg bine, spui că moartea nu e un sfârșit, ci un început” – sunt minate de subterfugiile retorice ale acesteia: „Nu mă înțelegi. Astea sunt fraze «ad usum delphini». Dacă vrei, nu e nici sfârșit, ci, mai tragic, o continuare”. Ocolind cu iscusință discursivă răspunsurile precise, personajul morbid nu face decât să revitalizeze platitudinile care îi descriu dintotdeauna condiția: „Din nefericire, Moartea nu face parte din cele trei lucruri de care înțeleptul Solomon spunea că trec fără să lase urme... Dar, crede-mă, este o instituție legală pentru toți și indispensabilă”. Lansându-se într-o ultimă tentativă de a obține o certitudine referitoare la moarte, Artistul se găsește antrenat în același joc literar conceput de instanța funebră drept o strategie pentru a se eschiva:

„ARTISTUL (*zâmbind*): Știu, adică mi-am închipuit. Arta modernă înseamnă să crezi purități din imund, să obții, printr-o stranie psihartă horticolă liliacee din noroi.

MOARTEA (*promptă*): Atunci însăși moartea e o artă modernă.

ARTISTUL (*redevenind temporar normal*): Da, Moartea. Ce e moartea?

MOARTEA (*plictisită*): Câți îngeri încap pe un vârful de ac? Quel nom portait Achille quand il dînait parmi les femmes? *Ignorabimus*.

ARTISTUL (*nemulțumit*): Dar tu, tu cine ești?

MOARTEA (*rece*): Cine pune întrebări riscă să audă minciuni. Un funcționar, dacă vrei (...) Azi, întâmplător, sunt eu de serviciu... Mie mi-e indiferent, crede-mă. Dar așa e slujba...

ARTISTUL (*disperat*): Dar atunci nu ucide! Dacă ți-e indiferent!

MOARTEA (*zâmbind iarăși de naivitatea Artistului*): Și mai zici că ești artist. Poate peștele trăiește fără apă? E drept, nu fac artă cu tendință, dar e cert că fac artă pentru artă. Dau Cezarului ce-i al Cezarului. Ai înțeles?

ARTISTUL (*evident sincer*): Nimic.” (Ibidem, p. 165)

Dialogul glisează, însă, în zona dezbaterilor filologice, căci Moartea se dovedește a fi o cititoare avizată, mărturisindu-și cu umor priceperea: „Mă mișc în literatura comparată cu ușurința unui trolley pe fir” (Ibidem, p. 146). Finalul piesei mizează pe o adevărată lovitură de teatru: continua efasare a Morții nu își află rațiunea într-o cunoaștere de tip ezoteric, prin întreținerea misterului în fața celor neinițiați. Moartea nu pare să dispună de niciun adevăr în afara literaturii, tocmai pentru că ea însăși este Literatură. Ultima replică se lasă citită chiar din această perspectivă: „iarăși n-am putut afla nimic...Ah! De ce numai ei, muritorii, pricep Marea Taină... Marea Taină pe care eu nu fac altceva decât s-o acopăr – fidel Cerber – fără s-o cunosc...” (Ibidem, p. 174). Lamentației Morții i se poate asocia afirmația lui Suzi Gablik: „Unul dintre cele mai tulburătoare lucruri privitoare la modernism este că, încă de la început, a fost împovărat de un sentiment al imposturii, ca o piatră de moară atârnată de gât” (GABLIK, p. 24).

Piesa care îl apropie pe Emil Ivănescu de viziunea filmului *Melancholia*, în regia lui Lars von Trier, este *Dialogii psihopatului*. Dacă „esența modernului constă în psihologism (...) și în dizolvarea conținuturilor stabile în subiectivitate” (SIMMEL *apud*. LE RIDER, 2003, p. 41), așa cum observă Georg Simmel, consecința directă este fragilitatea valorilor subiective presupuse a înlocui cele consensuale, iar în postmodernitate, disoluția oricărui sistem de valori. Filmul se derulează pe două planuri: cel individual, în care depresia e expresia vidării existenței de „marele scop” și cel cosmic – al unei lumi care nu cunoaște metafizica și care propune o confruntare vizuală cu „transcendența goală”. Viața în afara unei atitudini axiologice creează forme patologice ale manifestărilor psihice: alienarea lui Justine, anxietatea morții care cunoaște forme isterice în cazul lui Claire, spaima urmată de sinucidere lui John după constatarea colapsului științei – care oferise până atunci iluzia că haosul e doar incapacitatea de a înțelege că lumea se organizează după niște legi mecanice. Replicile Justinei amintesc de nihilismul dostoievkiologului Sergiu: „The earth is evil. We don't need to grieve for it. Nobody will miss it. All I know is... life on earth is evil. I know we're alone.”

Dialogii psihopatului propune două nivele de lectură: pe de o parte, textul, iar de pe altă parte, paratextul, adică prezentarea și încheierea autorului. De aceea, la Emil Ivănescu se poate vorbi de un dublu resort negator. Dacă în *Prezentare* se afirmă o voință constructivă, prin adoptarea unor valori antiburgheze, considerațiile finale ale autorului se constituie într-o veritabilă palinodie. Intențiile auctoriale prime nu mai coincid cu rezultatul ultim: „solilocviul permis în prefață (...) s-a colocvializat, aproape dezmințindu-se.” (IVĂNESCU, p. 125). *Încheierea* realizează un bilanț negativ total: „dacă până acum eram convins, destul de plictisit, de cele ce-am scris, de acum înainte mă desolidarizez cu intraductibilă ironie de această idee” (Ibidem, p. 127). Accentul înverșunat al reflecțiilor finale asupra piesei țintește ideea că literatura scapă voinței scriitorului, că nu poate exprima nici măcar intenția celui care o concepe. Sfărâmând ponciful creatorului ce își domină opera, se întrevede condiția deplorabilă a autorului care, în mod ironic, se falsifică pe sine, idee ce confirmă concluziile lui Suzi Gablik referitoare la „lipsa de încredere în autoritatea și autenticitatea a ceea ce face” modernismul. (GABLIK, p. 24).

Una dintre replicile inițiale ale Eului veritabil: „Totul începe aici: *din imposibilitatea de a ajunge la o concluzie*” (IVĂNESCU, p. 26) poate rezuma ideea textului. Dialogul care antrenează ipostazele sinelui e proiectat pe fundalul unei așteptări legate de dobândirea unei înțelegeri existențiale. Godot-ul personajelor lui Emil Ivănescu este moartea care, în ciuda multiplelor speculații făcute asupra ei, trebuie să ofere o certitudine. Însă prozopopeea, momentul confruntării cu necunoscutul morții nu e decât constatarea absurdului, a aceiași lipse de sens. Replica de final a lui Sergiu o confirmă pe cea a Eului-regizor, sarcastică de această dată la adresa acelei armonii textuale reflectată de o concepție existențială unitară: „în felul acesta sfârșitul e în concordanță cu începutul: din imposibilitatea de a ajunge la o concluzie.” (Ibidem, p. 124).

Simptomatic este și modul în care negativistul Sergiu – care nu ezită să ia în răspăr moștenirea literară – alege să se recomande drept „dostoievskiolog”, ca o recunoaștere unică a influenței pe care opera scriitorului rus a avut-o asupra gândirii sale. Concluziile vastului monolog

dialogat converg spre ideea absurdului existențialist. Afirmăția camusiană care deschide *Mitul lui Sisif*, conform căreia sinuciderea este singura problemă filozofică veritabilă, întrucât comportă întrebarea sensului pe care o are existența, nu este străină de cugetările personajelor. Eul primordial, împletindu-și reflecțiile cu ideile lui Sergiu, descoperă absurdul și derizoriul obișnuinței de a trăi, printr-o luciditate care scrutează viața până la ultimele ei resorturi: „Vestigiul omului sinucis stă acum ca o imputare în fața vieții mele inutile. Monologând hamletian concluzia bizară că *viața nu e decât un pretext pentru o sinucidere reușită* (...) «Totul e să știi când să te sinucizi», mai auzii glasul cald al lui Sergiu.” (Ibidem, p. 63). Gest programatic, asumat – în mod paradoxal – existențial, suicidul rămâne singura posibilitate de manifestare a voinței în fața hazardului morții, unica decizie care îi este permisă omului: „Cel mai mare rău ce mi s-ar putea întâmpla ar fi să mor înainte de a mă sinucide.” (Ibidem, p. 75).

Dacă „adevărata criză a modernismului este (...) criza spirituală, universală a civilizației occidentale: absența unui sistem de convingeri care să justifice loialitatea față de o entitate de dincolo de sine” (GABLIK, p. 50), conform afirmației lui Suzi Gablik, postmodernismul întreține această criză, dar o face mai puțin vizibilă, prin tentațiile societății post-industriale. Imperativul operativității voalează nevoia de legitimitate. Între viziunea modernă asupra existenței, a lui Emil Ivănescu, care o respinge pe cea a lui Harold S. Bucquet și reprezentarea postmodernă a individului, de către Lars von Trier, nu e decât un stadiu în procesul de disoluție a valorilor.

BIBLIOGRAFIE

- GABLIK, Suzi, *A eșuat modernismul?*, Curtea Veche, București, 2008
GRAFF, Gerald, *Literature Against Itself*, University of Chicago Press, 1995
GUÉNON, René, *Lumea modernă*, Editura Herald, București, 2018
HASSAN, Ihab, *The Dismemberment of Orpheus. Toward a Postmodern Literature*, The University of Wisconsin Press, 1982
IVĂNESCU, Emil, *Artistul și moartea*, Editura Institutul Cultural Român, București, 2006
LE RIDER, Jacques, *Modernitatea vieneză și crizele identității*, trad. de Magda Jeanrenaud, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2003
LEVIN, Harry, *“What Was Modernism?” Reflections: Essays in Comparative Literature*, Oxford University Press, New York, 1966
LYOTARD, Jean-François, *Condiția postmodernă*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2003
MARX, William, *Rămas-bun literaturii. Istoria unei devalorizări: sec. XVIII-XX*, Editura România Press, 2008

**II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES /
ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE /
CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES /
CULTURE ROUMAINE /
LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE /
LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Rodica BIRIȘ**

POP MUSIC AS A MEANS OF TEACHING VOCABULARY IN COURSES OF GERMAN AS A FOREIGN LANGUAGE. DIDACTIC APPROACHES

POPMUSIK ALS MITTEL ZUR WORTSCHATZVERMITTLUNG IM DAF-UNTERRICHT. DIDAKTISCHE VORSCHLÄGE

MUZICA POP CA MIJLOC DE PREDARE A VOCABULARULUI LA CURSURILE DE LIMBA GERMANĂ CA LIMBĂ STRĂINĂ. ABORDĂRI DIDACTICE

Lect. univ. dr. Alexandra Denisa IGNA

Asist. univ. dr. Adina BANDICI

Universitatea din Oradea

Str. Universității nr. 1

E-mail: den_igna@yahoo.com

E-mail: abandici@gmail.com

Abstract

Pop music not only has a positive effect on the motivation and mood of the learners, but it can also develop different skills in foreign language teaching. This article focuses on the role of pop music in the teaching process and the potential uses of pop songs. Besides developing receptive and productive skills, vocabulary can also be conveyed through music texts. The lyrics have a variety of functions: new words can be introduced, word formation patterns can be illustrated and phrases can be easier memorized. In the theoretical part of the paper, attention is focused on various aspects, such as the motivation of the topic choice, the function of pop music in classes of German, and criteria for song selection. The practical part of the article proposes some lexical exercises based on a pop song to help learners improve their German language skills in a pleasant and relaxing manner.

Zusammenfassung

Popmusik hat nicht nur positive Wirkung auf die Motivation und Stimmung der Lernenden, sondern sie kann im Fremdsprachenunterricht unterschiedliche Fertigkeiten aufbauen. Im vorliegenden Artikel werden die Rolle von Popmusik im Unterrichtsprozess und die Einsatzmöglichkeiten von Popliedern in den Vordergrund gestellt. Neben der Entwicklung der rezeptiven und produktiven Fertigkeiten kann man anhand von Musiktexen auch Wortschatz vermitteln. Die Liedtexte haben vielfältige Funktionen: neue Wörter können eingeführt, Wortbildungsmuster illustriert und Ausdrücke leichter gemerkt werden. Im theoretischen Teil der Arbeit wird das Augenmerk auf verschiedene Aspekte gerichtet, wie: die Begründung der Themenwahl, die Funktion von Popmusik im Deutschunterricht und Kriterien zur Liederauswahl. Im praktischen Teil des Artikels werden, ausgehend von einem Popsong, einige lexikalische Übungen vorgeschlagen, die den Lernenden ermöglichen sollen, ihre Deutschkenntnisse auf eine angenehme und entspannende Art und Weise zu verbessern.

Rezumat

Muzica pop nu are doar un efect pozitiv asupra motivației și stării de spirit a cursanților, ci poate dezvolta și diferite abilități la cursurile de limbi străine. Acest articol se concentrează asupra rolului muzicii pop în procesul de predare și a posibilelor utilizări ale cântecelor pop. Pe lângă dezvoltarea abilităților receptive și productive, cu ajutorul cântecelor poate fi predat și vocabularul. Versurile au o varietate de funcții: de a introduce cuvinte noi, de a ilustra modele de formare a cuvintelor și de a reține mai ușor expresii. În partea teoretică a lucrării, accentul se pune pe diverse aspecte, cum ar fi: motivarea alegerii temei, rolul muzicii pop la cursurile de limba germană și criteriile pentru selectarea cântecelor. În partea practică a articolului, pe baza unei melodii pop, sunt sugerate câteva exerciții lexicale, menite să le permită cursanților să își îmbunătățească cunoștințele de limba germană într-un mod plăcut și relaxant.

Keywords: *pop music, German as a Foreign Language (DaF), teaching vocabulary, German cultural studies*

Schüsselwörter: *Popmusik, DaF, Wortschatzvermittlung, Landeskunde*

Cuvinte-cheie: *muzică pop, limba germană ca limbă străină (DaF), predarea vocabularului, istoria culturii și civilizației germane*

1. Einführung

Der Wunsch nach einer vereinfachten Aneignung von Vokabeln – angeregt insbesondere durch die eigenen Lehrerfahrungen – sowie nach alternativen Arbeitsweisen – war der Ausgangspunkt für die Erstellung der vorliegenden Arbeit. Eine der größten Herausforderungen einer Lehrkraft ist, die Studierenden zum Lernen zu motivieren und aktiv am Lernprozess zu beteiligen. Da die Lernenden ein steigendes Interesse an Medien zeigen, haben wir uns zum Ziel gesetzt, diese im Unterricht zu integrieren, und zwar Poplieder als Mittel zur Wortschatzvermittlung im Unterricht einzusetzen. Bei unserer Untersuchung sind wir von den Hypothesen ausgegangen, dass Popmusik einen positiven Einfluss nicht nur auf junge, sondern auch auf erwachsene Lernende hat. Wir behaupten, dass Lieder zur Steigerung der Motivation beitragen und dass die Verwendung von Strophenliedern den Fremdspracherwerb unterstützt. Mit Popliedern lässt sich der DaF-Unterricht interessanter gestalten.

Wir gehen davon aus, dass der Einsatz von Popliedern im DaF-Unterricht den monotonen Unterricht interessanter machen kann und eine vielfältige didaktische Effizienz hat: Aussprache üben, Hörverstehen entwickeln, Landeskunde, Wortschatz und Grammatik vermitteln, Denkanstöße geben, die zu langen Diskussionen führen können. Im vorliegenden Artikel werden wir unser Augenmerk auf die Wortschatzvermittlung richten, denn wir gehen davon aus, dass Lieder im Unterricht zum besseren Aneignen von Vokabeln dienen können. Unsere Position zum Einsatz von Popmusik im DaF-Unterricht wird durch ein konkretes Beispiel illustriert, unter Berufung auf ein Poplied aus den 80er Jahren, das heutzutage immer noch sehr beliebt ist: Nicole – *Ein bisschen Frieden* (1982).

Unser Beitrag hat die folgende Struktur: einen kurzen theoretischen Hintergrund, in dem wir Popmusik definieren, wichtige Ansichten verschiedener Autoren in Bezug auf die Funktionen von Popmusik synthetisieren und die Kriterien zur Wahl der Lieder bestimmen, und einen praktischen Teil, in dem wir einige Übungen auf verschiedenen Niveaus illustrieren.

2. Theoretischer Teil

2.1. Funktionen von Popmusik im DaF-Unterricht

Popmusik wird laut Duden als „massenhaft verbreitete populäre Musik bzw. Unterhaltungsmusik unterschiedlicher Stilrichtungen (wie Schlager, Song, Musical, Folklore, Funk

u. a.)“ bezeichnet. (DUDEN) Auch Autoren wie Sandra Allmayer (vgl. ALLMAYER, 2008, S. 125) halten diese Musikstile für Popmusik, ausgehend von der Definition von Flender & Rauhe: „Popmusik ist eine spezifisch eigenständige Musikkultur auf der Grundlage industrieller Produktion und Distribution. [...] Ihre Ästhetik wird bestimmt durch die Bedingungen und Möglichkeiten der Massenkommunikationsmittel, ihre Semantik erwächst aus den Topoi moderner Mythologien, ihre Struktur aus der Akkulturation von ethnischen (insbesondere der afroamerikanischen) mit popularisierten oder trivialen europäischen Musiktraditionen.“ (FLENDER & RAUHE, 1989, S. 17)

Das wesentliche Merkmal von Popmusik ist Einfachheit. Der Aufbau des Liedes sowie die Melodie sind simpel gestaltet und prägen sich sehr schnell ins Gedächtnis ein. Die Themen haben emotionalen Charakter und spiegeln die Alltagsprobleme der Gesellschaft wider. Über die Funktionen von Musik haben viele Didaktiker geschrieben. Einige ihrer Ansichten sind von großer Bedeutung für unsere Recherche.

Sandra Bayer erklärt, dass Popmusik im DaF-Unterricht über folgende Funktionen verfügt: „1) Orientierungs- und Definitionsfunktion (Kommunikationsfunktion); 2) Flucht- und Aktivitätsfunktion (Solidaritätsfunktion); 3) Loslösungs- und Abgrenzungsfunktion; 4) Sozialisationsfunktion“. (BAYER, 2007, S. 47) Die Lernenden sind auch begeistert von neuer Technik und neuen Medien und benutzen besonders den Computer und das Internet fast täglich (vgl. MÜNCH, 2008, S. 266-285). Koelsch & Schröger sind der Ansicht, dass Musikhören Einfluss auf „Emotionen, das vegetative Nervensystem, das Hormon- und das Immunsystem“ hat, Spaß machen oder eine soziale Gemeinschaft herstellende Wirkung haben kann. (KOELSCH & SCHRÖGER, 2008, S. 393) Auch Blell & Hellwig meinen, dass beim Einsatz von Musik im Fremdsprachenunterricht „solche Strukturen des Gehirns, in denen hohe emotionale (mit Wirkung auf das vegetative System) assoziative, analytische Mechanismen und gedächtnismäßige Verarbeitung stattfinden“, aktiviert werden (BLELL & HELLWIG, 1996, S. 164f.) und dass Kunst im Allgemeinen, „subjektiv-kreative Sprachproduktionsprozesse bewirken“ kann. (BLELL & HELLWIG, 1996, S. 9) Sie glauben auch, dass „motivierender Fremdsprachenunterricht“ „beim Lernenden und seinen Interessen“ beginnt (BLELL & HELLWIG, 1996, S. 7). Sandra Allmayer erklärt, „dass textgebundene Musik, da sie sowohl sprachlich als auch musikalisch strukturell ähnlich verarbeitet wird, auf Grund der Doppelkodierung besser behalten wird als Sprache ohne Musik“. (ALLMAYER, 2008, S. 16-17) Motivation und Kreativität sind sehr wichtig, wenn Sprache zusammen mit Musik behandelt wird. Laut Backerra et al. ist Kreativität eine bei jedem Menschen vorhandene Eigenschaft (BACKERRA, 2007, S. 9). Rob Pope bezeichnet Kreativität als die Fähigkeit, etwas Frisches zu machen, zu tun oder zu werden; etwas, das wertvoll für andere oder für uns selbst ist (POPE, 2005, S. XVI). Autoren wie Backerra et al. (BACKERRA, 2007, S. 12-16) und Koelsch & Schröger (KOELSCH & SCHRÖGER, 2008, S. 409) weisen darauf hin, dass Sprache für gewöhnlich in der linken Gehirnhälfte und Musik in der rechten Gehirnhälfte verarbeitet wird, wobei eine Voraussetzung für die Entstehung von Kreativität gerade die Zusammenarbeit beider Gehirnhälften ist. Es ist unbestritten, dass Popmusik zur Steigerung der Motivation dienen kann und Motivation zum Lernerfolg führt. Rudi Wagner spricht über zwei Arten von Motivation beim Lernen: intrinsische und extrinsische Motivation (vgl. WAGNER, 2009, S. 35), während Tricia Hedge zwischen integrativer und instrumenteller Motivation unterscheidet (vgl. HEDGE, 2000, S. 23). Bezogen auf den DaF-Unterricht könnte man sagen, dass die wichtigsten Motivationsarten die intrinsische und die integrative Motivation sind. Die von innen kommende intrinsische Motivation entspricht der Freude und dem Interesse der Lernenden beim Erlernen einer Fremdsprache, während die integrative Motivation, die Erleichterung der Eingliederung in die Zielsprachige Kultur und den dazugehörigen Tätigkeiten ermöglicht. Mit Motivation im Fremdsprachenunterricht beschäftigt sich auch Martina Rost-Roth und zählt Motivation, Einstellung, Angst und emotionale Prozesse zu den affektiven Variablen (ROST-ROTH, 2010, S. 875-885). Laut Rost-Roth gibt es eine Wechselbeziehung zwischen höherer

Motivation und größerem Lernerfolg (vgl. ROST-ROTH, 2010, S. 877). Auch sie spricht von integrativer und instrumentaler Motivation (vgl. ROST-ROTH, 2010, S. 877). Rudi Wagner erklärt: wenn „Interesse vorhanden“ ist, „so ist [in der Regel] auch der Aufmerksamkeitspegel erhöht, bleibt die Arbeitsleistung konstant und der Befriedigungsgrad ist hoch“. (WAGNER, 2009, S. 27) Popmusiklieder können durch Einfachheit und interessante Themen den Lernprozess begünstigen.

Lieder spielen eine große Rolle für die Entwicklung des Hörverstehens, was zur Förderung der kommunikativen Kompetenz beiträgt. Das Hörverstehen soll „als komplexe mentale Aktivität“ aufgefasst werden, „bei der – zumindest bei Muttersprachlern – meist hoch automatisierte Abläufe stattfinden“ (DIETZ, 2013, S. 23), deshalb sollte man auch im DaF-Unterricht den Fokus mehr auf solche Lernaktivitäten legen.

Wir haben die Ansichten mehrerer Wissenschaftler in Betracht gezogen und alle stimmen überein: Popmusik ruft Emotionen und Erinnerungen wach und ermöglicht Kommunikation. Pädagogen, die „einen frischen Wind“ in den Unterricht bringen wollen, nutzen in optimaler Weise Poplieder, die eine gute Wirkung auf die jungen Generationen haben. Die Lernenden können durch Musik künstlerische Fähigkeiten gewinnen und ihr Denkvermögen entwickeln. Im Unterricht bringt Musik gute Laune und aktiviert die Motivation, die Kreativität oder das Einfühlungsvermögen von Lernenden.

2.2. Kriterien zur Wahl der Lieder im DaF-Unterricht

Neben einem hohen Unterhaltungsfaktor dient Musik besonders gut zur Festigung und Erweiterung von Lexik und zur Vermittlung von landeskundlichen Informationen. Die Liedtexte sollten so ausgewählt werden, dass sie eine breite Reihe von Lernenden verschiedener Niveaustufen ansprechen. Klaus-Ernst Behne (zitiert in BAYER, 2007, S. 66-67) empfiehlt keine komplizierten, langsamen, zu ernsten bzw. empfindungslosen Lieder im Unterricht zu verwenden. Die Texte der Lieder sollten akustisch, lexikalisch und grammatisch zugänglich sein. Die von den Lehrkräften ausgewählten Lieder sollten das Niveau der Lernenden jedoch leicht überschreiten, damit sie sprachliche Progression ermöglichen. Dieselbe Ansicht vertritt auch Sandra Allmayer: „Eng mit dem sprachlichen Niveau der Lernenden hängt die Textverständlichkeit zusammen: Zu laute Instrumentalbegleitung, undeutliche Sprechweise, zu starke dialektale Färbung der Interpreten, schlechte Tonbandqualität, zu schnelles Singen oder ungenügend Pausen, um das Gehörte zu verarbeiten – für die Lernenden im Fremdsprachenunterricht gibt es kaum etwas Frustrierendes [sic] als einen Popsong zu hören, dessen Text nicht verstanden wird.“ (ALLMAYER, 2008, S. 140)

Das Thema eines Liedes soll man gut beachten und es so wählen, dass man Tabus so weit wie möglich vermeidet. Es sollten authentische Lieder mit großzügigen und allgemeinen Themen gewählt werden, die einen leichten und lockeren Übergang zur Übungsphase erlauben. Dommel & Lehnert (zitiert in BAYER, 2007, S. 66-68) plädieren für interessante Themen, die den Lernenden Spaß machen und die über Motivationspotential verfügen. Ein einprägsamer Rhythmus ist auch ein entscheidendes Kriterium bei der Liederwahl. Das Vorhandensein eines Refrains und Wiederholungen von Textpassagen oder Wortgruppen sind wichtig, um die Vermittlung gezielter Kenntnisse zu erleichtern. Ausgehend vom Liedtext sollten die meisten Übungen so gestaltet werden, dass die Lernenden ihre Kreativität frei entfalten können.

Christian Fandrych meint, dass der Erfolg im Unterricht „zu einem wesentlichen Teil von der Auswahl der sprachlichen Mittel und der sprachlichen Handlungen, der damit verbundenen sprachbezogenen Aufgaben und der Aufmerksamkeitssteuerung abhängt“. (FANDRYCH, 2010, S. 1013) Ein Lied kann wiederholende Strukturen enthalten, auf welche die Aufmerksamkeit der Lernenden leicht gelenkt werden kann. Laut Lutz Köster ist die kulturbezogene Bedeutungsvermittlung ein wichtiges Prinzip der Wortschatzvermittlung: „Eigen- und fremdkulturelles Verstehen kann bewusst gemacht werden, indem landeskundliche relevante Bezüge berücksichtigt werden. In der Unterrichtspraxis verdeutlichen beispielsweise Assoziogramme die kognitive, kulturbedingte Vernetzung von Wörtern.“ (KÖSTER, 2001, S. 888)

Lutz Köster schlägt vor, dass die systematische Wortschatzvermittlung „nach Möglichkeit immer kontextuell, situativ und in Sinnzusammenhängen eingebettet auf Textbasis“ und „unter Berücksichtigung kognitiver und kommunikativer Übungsgrundsätze“ erfolgen sollte. (KÖSTER, 2001, S. 889) Er meint auch, dass „Übungen zum konzeptuellen, taxonomischen und deduktiven Denken, Visualisierungen unterschiedlicher Art und Übungen, in denen Lerner Ordnungen schaffen oder individuelle assoziative Bezüge herstellen, bessere Behaltensleistungen ermöglichen [und] durch Variieren der Übungsformen (Bsp. Zuordnungs-, Substitutions-, Transformationsübungen, Sprachlernspiele) kann die Wortschatzvermittlung interessant und motivierend gestaltet werden.“ (KÖSTER, 2001, S. 890)

Man kann Sprachmittel kreativ gebrauchen. Wortbildung bietet viele Möglichkeiten zur kreativen Gestaltung des DaF-Unterrichts. Bernd-Dietrich empfiehlt, dass Wörter im Kontext präsentiert werden (vgl. MÜLLER, 1994, S. 18). Günther Storch findet, dass Wortbildung „von Anfang an systematisch in den Unterricht einbezogen werden soll, wobei die Lernziele bei Anfängern vor allem im rezeptiven und reproduktiven Bereich liegen. Die Lernenden sollen Wortbildungen verstehen und bei leichten, stark besetzten Mustern ein Gefühl für mögliche Analogiebildungen entwickeln.“ (STORCH, 1999, S. 93)

Die Inhalte, die in unserem vorgeschlagenen Lied behandelt werden, sind von landeskundlicher Relevanz und bieten viel lexikalisches Material, das manchmal die Grenzen des schulischen Kontexts überschreitet und vielseitig angewendet werden kann. Was Lieder zusätzlich zu anderen Textarten bieten können ist, dass sie die Gefühle, die Emotionen der Lernenden hervorrufen können, und ihnen dabei helfen, die neuen Strukturen im Gedächtnis zu behalten.

3. Praktischer Teil

Im praktischen Teil unseres Beitrags möchten wir die Anwendbarkeit des ausgewählten Popliedes für die Wortschatzvermittlung unterstreichen, indem wir viele verschiedene Arten von Übungen, die wir erstellt haben, vorstellen. Wir haben Übungen auf unterschiedlichen Niveaustufen vorgeschlagen. Unabhängig vom Niveau befolgen wir einige Schritte, deren letzteres Ziel es ist, die kommunikative Kompetenz zu fördern.

Nach einer landeskundlichen Einführung zu den Liedern, die für den Unterricht ausgewählt werden können, die wesentliche Informationen zu den Künstlern und zur Entstehungsgeschichte der Lieder beinhaltet, kann man audio-visuelle Mittel verwenden, wie Hörproben und Videoclips, und dann Assoziogramme oder thematische Wortigel, die einen leichteren Einstieg ins Thema des Liedes ermöglichen. Durch diese Art von Übungen, die auf allen Sprachniveaus eingesetzt werden können, wird Vorwissen auf eine entspannte Weise aktiviert. Diese Übungen kommen besonders Lernenden zugute, die nur elementare Sprachkenntnisse besitzen, denn sie können sich einfacher am Unterricht beteiligen. Es ist unser Anliegen, dass die Lernenden einen umfangreichen Wortschatz erwerben, dabei versuchen wir aber, ihnen nicht nur einzelne Wörter zu vermitteln, sondern auch feste Wendungen, Wörter, die in enger Verbindung zueinander stehen. Es geht hier um verschiedene Redewendungen, Sprichwörter u.a. Wenn die Lernenden ihre Aussagen nur aus einzelnen Wörtern bilden, indem sie stets auf verschiedene Regeln achten, kann das freie Sprechen gehemmt werden. Deshalb hat das Erlernen solcher festen Wendungen ausgehend vom Anfängerniveau zur Folge, dass es zum flüssigen Sprechen führt und die Sprachsicherheit steigert. Wir legen außerdem viel Wert auf die Wortbildung, denn das erlaubt den Lernenden mit der Zeit eine höhere Sprachkompetenz zu erreichen. Den Lernenden wäre es von großem Nutzen, nach bestimmten Wortbildungsmustern neue Wörter zu bilden. Wir finden es notwendig, dass sie wenigstens die Grundtypen der Wortbildung kennen, Komposition und Derivation. Zudem sollten sie auch Wörter mit ihren Synonymen und Antonymen verbinden können.

Das Lied, worauf wir uns im vorliegenden Beitrag beziehen, ist Nicoles *Ein bisschen Frieden* (1982), dessen Hauptthema (Frieden) immer noch sehr aktuell ist.

3.1. Landeskundliche Einführung

In diesem Teil kann man den Lernenden einige Informationen über die Sängerin und die Entstehungsgeschichte des Liedes übermitteln:

z.B. *Mit dem Lied **Ein bisschen Frieden** hat die deutsche Sängerin Nicole 1982 den Eurovision Song Contest (damals noch Grand Prix Eurovision de la Chanson genannt) gewonnen. Es war das erste (und bis 2010 das einzige) Lied, mit dem Deutschland den internationalen Musikwettbewerb Eurovision gewonnen hat. Der Popsong, der von Nicole in mehreren Sprachen gesungen wird, wurde vom erfolgreichen Komponisten Ralph Siegel geschrieben und besonders in Westeuropa zum Hit.*

Dieser auf landeskundliche Aspekte gerichtete Teil kann besonders für fortgeschrittene Lernende erweitert werden, indem sie aufgefordert werden, als Hausaufgabe, weitere Informationen zur Sängerin und zum Lied im Internet zu suchen und diese dann in einem Aufsatz zu behandeln.

3.2. Hörprobe

Die Lernenden hören das Lied einmal. Wenn nötig (abhängig von ihrem Sprachniveau) kann man ihnen ein Youtube-Video mit der Transkription des Liedtextes auf dem Bildschirm zeigen. Die Hörprobe kann auch in Form eines Spiels erfolgen, das von uns im Unterricht schon ausprobiert wurde. Wir können Zettel mit den Versen des Liedes ausschneiden und die Lernenden in zwei Gruppen teilen. Jeder soll dem Lied aufmerksam zuhören und am schnellsten nach den Zetteln mit den entsprechenden Versen greifen, denn letztendlich gewinnt die Gruppe, die die meisten Verse sammelt. Bei der zweiten Hörprobe werden sie aufgefordert, die Verse in die richtige Reihenfolge zu bringen, sodass sie das ganze Lied neu gestalten. Dieses Mal gewinnt die Gruppe, der es gelingt, die meisten Verse richtig zu ordnen.

3.3. Einstieg ins Thema des Liedes

Nach der Hörprobe kann der Einstieg ins Thema des Liedes durch die Verwendung eines Assoziogramms (oder eines thematischen Wortigels) erfolgen. Die Lernenden werden gebeten, Wörter, die ihnen spontan zum Thema *Frieden* einfallen, zu sagen und die besten Vorschläge werden an der Tafel notiert. Die Lernenden sollen dann die Wörter von der Tafel in ihre Hefte abschreiben.

z.B. *weißer Vogel/ weiße Taube - Friedenstaube – weiße Flagge – Friedenszeichen – Krieg – Waffen – Pazifist – Pazifismus – Freiheit – Sicherheit – Hoffnung – Menschlichkeit – Liebe*

Nach dieser Etappe bekommen die Lernenden Arbeitsblätter mit dem Liedtext und auch mit Übungen zum Text (die zu einer kurzen Textanalyse führen können) und zur Wortschatzvermittlung.

3.4. Didaktisch-methodische Ansätze

3.4.1. Kurze Analyse des Liedtextes

Ein wichtiger erster Schritt zur Wortschatzvermittlung kann eine kurze Analyse des Liedtextes sein. Diese Etappe wäre besonders für Anfänger sehr hilfreich, denn der Schwierigkeitsgrad ist nicht sehr hoch. Zuerst werden die Lernenden aufgefordert, den Liedtext selbst leise zu lesen. Dann können sie gebeten werden, im Liedtext Wörter zum Thema *Frieden* zu finden und diese aufzuschreiben, oder den Schlüsselwörtern des Liedes *Frieden, Hoffnung, Wetter, Naturelemente* usw. die entsprechenden Verse zuzuordnen. [*Vogel (als Friedensbote), Frieden, Freude, Liebe, Hoffnung*] Dann sollen die Lernenden fünf Sätze zum Thema *Frieden* schreiben, indem Sie mindestens fünf Wörter aus dem Liedtext und der *Assoziogramm/ Wortigel*-Übung benutzen. Die Lernenden sollen auch erklären, was sich das lyrische Ich im Lied wünscht.

z.B. *Das lyrische Ich wünscht sich Friede auf Erden (dass die Welt in Frieden lebt), Freude (dass die Menschen nicht so oft traurig sind und weinen), Nächstenliebe (Wärme und Liebe).*

Eine weitere Übung, die direkt auf den Liedtext angewendet werden kann, ist die Lernenden aufzufordern, Sinnesverben aus dem Liedtext zu nennen. [*fühlen, sehen, hören, spüren*].

3.4.2. Wortbildung

Der Liedtext bietet viele Möglichkeiten, abwechslungsreiche Übungen zu Komposition und Derivation, Synonymen und Antonymen, sowie festen Wendungen produktiv und auch kreativ zu erstellen. Wir finden es sehr wichtig im Rahmen der Wortschatzarbeit, dass die Lernenden die neu eingeführten Wörter miteinander, aber auch mit bereits bekannten Wörtern verknüpfen. Ausgehend von Wörtern und Wortkombinationen aus dem Liedtext können, sowohl basierend auf dem Liedtext als auch abweichend davon, verschiedene Arten von Übungen vorgeschlagen werden. Alle Wortschatzübungen ermutigen die Lernenden sich selbst mit der Sprache auseinanderzusetzen, z.B. durch das Schreiben von Sätzen und sogar kurzen Aufsätzen mit den gefestigten und neu angeeigneten Sprachkenntnissen. Der Schwierigkeitsgrad der von uns vorgeschlagenen Wortschatzübungen kann an verschiedene Niveaustufen der Lernenden angepasst werden.

3.4.2.1. Komposition

Eine nützliche Übung (ab dem Niveau A2) ist die Bildung von Komposita, indem die Lernenden Substantive aus dem Liedtext (1. Spalte) mit anderen Substantiven (2. Spalte) verbinden. Sie sollen auch auf das Fugenelement (-n-, -en-, -s-, -es-) achten:

z.B.	
<i>Blume</i>	<i>Sport</i>
<i>Winter</i>	<i>Strauß</i>
<i>Puppe</i>	<i>Theater</i>
<i>Tag</i>	<i>Nest</i>
<i>Wolke</i>	<i>Hase</i>
<i>Vogel</i>	<i>Ablauf</i>
<i>Angst</i>	<i>Kratzer</i>
<i>Lied</i>	<i>Tränen</i>
<i>Sonne</i>	<i>Pumpe</i>
<i>Freude</i>	<i>Text</i>
<i>Wärme</i>	<i>Brille</i>
<i>Traum</i>	<i>Brief</i>
<i>Mensch</i>	<i>Reise</i>
<i>Liebe</i>	<i>Rechte</i>
<i>Sturm</i>	<i>Tief</i>
<i>Welt</i>	<i>Beruf</i>

Dann sollen sie Sätze mit dem passenden Kompositum aus der vorherigen Übung ergänzen:

z.B.

1. *Sie hat zum Geburtstag einen ... [Blumenstrauß] bekommen.*
2. *Skispringen ist eine gefährliche ... [Wintersport]art.*
3. *Sie hat Tickets für das sehr bekannte ... [Puppentheater] gekauft.*
4. *Der ... [Tagesablauf] einer Mutter ist sehr anstrengend.*
5. *Der höchste ... [Wolkenkratzer] der Welt befindet sich in Dubai.*

Komposita zum thematischen Feld *Naturelemente*

Eine besondere Kategorie können *Komposita mit Naturelementen* bilden. Im Liedtext erscheinen drei Naturelemente (Wind, Feuer und Erde). Man kann dazu eine komplexere Übung vorschlagen, durch die die Lernenden aufgefordert werden, zuerst verschiedene Komposita mit den Naturelementen *Wind*, *Feuer* und *Erde* mit deren Bedeutungen in der zweiten Spalte zu verbinden. Dann können sie in Gruppen aufgeteilt werden und jede Gruppe soll Sätze mit den Komposita eines

Wortes schreiben. Die Übung kann bei Gruppen von Anfängern viel interaktiver eingesetzt werden, wenn den Lernenden Zettel mit Wörtern und ihren Bedeutungen verteilt werden. Sie werden danach aufgefordert, die einzelnen Wörter mit ihren Bedeutungen zu verbinden, indem sie das richtige Paar bei ihren Kollegen suchen.

Lernenden ab der Niveaustufe B1 könnte man vorschlagen, selbst einige Komposita mit Naturelementen zu bilden (auch mit *Wasser*) oder mithilfe des Smartphones im Internet zu suchen und diese zu erklären.

z.B. Verbinden Sie folgende Komposita mit dem Wort *Feuer* mit ihren Bedeutungen in der zweiten Spalte:

Komposita	Bedeutungen
<i>Feueralarm</i>	<i>eine Käferart</i>
<i>Feuerwaffe</i>	<i>eine Einrichtung zur Brandbekämpfung</i>
<i>Feuerwanze</i>	<i>eine Schusswaffe</i>
<i>Feuerwehr</i>	<i>pyrotechnische Lichteffekte</i>
<i>Feuerwerk</i>	<i>ein Alarm bei Ausbruch eines Feuers</i>
<i>Feuerzeug</i>	<i>offenes Feuer</i>
<i>Lagerfeuer</i>	<i>Gerät zum Entzünden einer Flamme (für Raucher)</i>

Eine weitere geeignete Übung besonders für Lernende ab der Niveaustufe B1 wäre, sie aufzufordern, selbst Komposita mit dem Wort *Erde* (bzw. *Erd-*) als Erstglied zu bilden, indem sie jeder der folgenden Bedeutungen ein entsprechendes zusammengesetztes Wort zuschreiben.

Bedeutungen	Komposita
<i>Gravitation</i>	<i>Erd-[anziehung]</i>
<i>Umlaufbahn der Erde um die Sonne</i>	<i>Erd-[bahn]</i>
<i>Erschütterung</i>	<i>Erd-[beben]</i>
<i>in der Erde vorkommendes Gasgemisch</i>	<i>Erd-[gas]</i>
<i>eine Art von Landkarte</i>	<i>Erd-[karte]</i>
<i>der innerste Kern der Erde</i>	<i>Erd-[kern]</i>
<i>Globus</i>	<i>Erd-[kugel]</i>
<i>Mittelpunkt der Erde</i>	<i>Erd-[mittelpunkt]</i>
<i>ein schwärzlicher Rohstoff</i>	<i>Erd-[öl]</i>
<i>Kontinent</i>	<i>Erd-[teil]</i>
<i>Umkreisung der Erde von Satelliten</i>	<i>Erd-[umkreisung]</i>
<i>Fahrt mit dem Segelboot rund um die Erde</i>	<i>Erd-[umsegelung]</i>

3.4.2.2. Derivation/ Konversion

Lernende ab dem Niveau A2 können aufgefordert werden, im Liedtext Substantive aus dem Bereich *Wetter* zu finden und diese als Assoziogramm zu notieren. Dann sollen sie von jedem gefundenen Substantiv ein abgeleitetes Adjektiv bilden.

z.B.

- [Sonne] ->... [sonnig]*
- [Wärme] ->... [warm]*
- [Wind] ->... [windig]*
- [Wolke] ->... [wolzig/bewölkt/wolkenlos]*
- [Sturm] ->... [stürmisch]*

Danach werden sie gebeten, andere Adjektive zur Wetterbeschreibung in Substantive umzuwandeln:

- z.B.
- regnerisch -> ... [Regen]*
- nebelig -> ... [Nebel]*

heiß -> ... [Hitze]

kalt -> ... [Kälte]

Der zweite Schritt wäre, dass sie die neu gebildeten Wörter auch in Sätzen verwenden, daher schlagen wir vor, dass sie Lückensätze ergänzen, indem sie einige der obigen Substantive und Adjektive benutzen:

z.B.

Der ... [Wind] weht. = Es ist ... [windig].

Die ... [Sonne] scheint. = Es ist ... [sonnig].

Es ist nass. = Es gibt ... [Regen]. = Es ist ... [regnerisch].

Es ist heiter. = Es ist ... [wolkenlos].

Es gibt ... (Pl.) [Wolken] am Himmel. = Es ist ... [wolkig/bewölkt].

Es gibt Donner und Blitze. = Es gibt einen ... [Sturm]. = Es ist ... [stürmisch].

Am Ende der Übung sollen sie in Gruppen eine Wettervorhersage für drei Tage erstellen.

Wir schlagen noch eine Variante, die zur Förderung der Sprechfertigkeit führt, vor: Jede Gruppe sollte sich erkundigen, wie das Wetter in den nächsten drei Tagen in einer von der Lehrkraft festgelegten Stadt (Berlin, Tokio, New York, Oslo oder Sydney) wird. Sie können sogar Plakate bereitstellen und dann kann ein Vertreter jeder Gruppe vor den anderen Lernenden den Wetterbericht präsentieren.

3.4.2.3. Synonyme und Antonyme

Eine weitere Art sehr hilfreicher Übungen wäre auch Synonyme und Antonyme zu verschiedenen Wörtern (z.B. Substantive, Verben, Adjektive oder Adverbien) aus dem Liedtext zu ermitteln. Man kann z.B. die Lernenden (ab der Niveaustufe A2) auffordern, Wörter aus dem Liedtext mit ihren Synonymen zu verbinden oder im Liedtext Antonyme für verschiedene Wörter zu finden.

z.B. Verbinden Sie folgende Wörter aus dem Liedtext mit ihren Synonymen in der zweiten Spalte:

<i>der Beginn</i>	<i>frostig</i>
<i>Eisig</i>	<i>der Anfang</i>
<i>Mögen</i>	<i>gernhaben</i>
<i>der Schrei</i>	<i>die Furcht</i>
<i>die Angst</i>	<i>der Ruf</i>
<i>das Dunkel</i>	<i>erwarten</i>
<i>das Lied</i>	<i>passieren</i>
<i>Geschehen</i>	<i>die Finsternis</i>
<i>Hoffen</i>	<i>der Song</i>
<i>Wohnen</i>	<i>wechseln</i>
<i>die Freude</i>	<i>äußern</i>
<i>die Wärme</i>	<i>das Glück</i>
<i>Ändern</i>	<i>leben</i>
<i>Sagen</i>	<i>die Menschheit</i>
<i>der Sturm</i>	<i>die Herzlichkeit</i>
<i>die Welt</i>	<i>das Gewitter</i>

Finden Sie im Liedtext Antonyme für folgende Wörter:

<i>das Ende</i>	<i>[der Anfang]</i>
<i>der Mut</i>	<i>[die Angst]</i>
<i>das Licht</i>	<i>[das Dunkel]</i>

<i>der Krieg</i>	<i>[der Frieden]</i>
<i>das Leid</i>	<i>[die Freude]</i>
<i>die Kälte</i>	<i>[die Wärme]</i>
<i>Lachen</i>	<i>[weinen]</i>
<i>der Hass</i>	<i>[die Liebe]</i>
<i>die Verzweiflung</i>	<i>[die Hoffnung]</i>
<i>Gewinnen</i>	<i>[verlieren]</i>
<i>Gemeinsam</i>	<i>[allein]</i>
<i>Groß</i>	<i>[klein]</i>

Damit die Antonympaare weiter geübt und besser gefestigt werden, kann ein Spiel eingesetzt werden, bei dem man die Lernenden in zwei Gruppen teilt. Jede Gruppe bildet fünf Sätze mit verschiedenen Wörtern aus der obigen Tabelle. Ein Vertreter der ersten Gruppe sagt einen Satz laut und ruft ein Mitglied aus der anderen Gruppe. Dieses soll das Wort erkennen und einen Satz mit dessen Antonym bilden. Jeder richtig gebildete Satz bringt der Gruppe einen Punkt. Es gewinnt die Gruppe die zuerst 5 Punkte erreicht.

3.4.2.4. Feste Wendungen

Die Lernenden sollten daran gewöhnt sein, die Bedeutungen von festen Wendungen (auch Phraseme oder Phraseologismen genannt) zu erschließen, denn „wenn sie einmal das Prinzip verstanden haben und für solche Phänomene sensibilisiert worden sind, dann suchen sie ganz von alleine nach weiteren Beispielen und versuchen sie auch aktiv zu verwenden. Die Auseinandersetzung mit Phrasemen kann also auch ein Motivationsfaktor sein.“ (EHRHARDT, 2014, S. 12)

Feste Wendungen zum thematischen Feld *Naturelemente*

Wie schon in der Kategorie *Komposita* verdeutlicht wurde, stellen auch *Feste Wendungen mit Naturelementen* eine besondere Kategorie dar. Den Lernenden (ab der Niveaustufe A2) können verschiedene Wendungen mit den Naturelementen *Wind, Feuer* und *Wasser* beigebracht werden. Der Sinn der festen Wendungen wird nicht immer aus der Bedeutung der einzelnen Wörter erschlossen. Eine bildliche Darstellung kann aber dazu beitragen, dass sich die Lernenden die Wendungen schneller und richtig aneignen. Zu den Naturelementen, die in unserem Liedtext oft auftauchen, kann man eine Menge Übungen von unterschiedlichen Schwierigkeitsgraden vorschlagen.

z.B. Schreiben Sie folgende Redewendungen mit dem Wort „Wasser“ zu den passenden Bildern und verbinden Sie sie dann mit ihren Bedeutungen:

Abb. 1: Deutsche Redewendungen mit Bildern lernen.

Quelle: <https://deutschlernblog.de/deutsche-redewendungen-und-umgangssprache-mit-bildern-lernen-bildergalerie/>

Redewendungen:

- ins kalte Wasser springen
- reden wie ein Wasserfall
- jemandem steht das Wasser bis

Bedeutungen:

- viel und pausenlos reden
- eine neue, schwierige und unvertraute Aufgabe

zum Hals

- überwältigen müssen
- jemand hat große Schwierigkeiten oder Geldprobleme

Auch andere Übungstypen eignen sich besonders gut zu dem Thema, z.B. können die Lernenden feste Wendungen mit deren Bedeutungen verbinden. Zur Festigung des Wortschatzes ist es aber notwendig, dass Lernende die Wendungen in einem neuen Kontext anwenden. So wäre es sehr wichtig, dass sie mindestens fünf Sätze mit den neu gelernten Wendungen schreiben. z.B. Verbinden Sie folgende Wendungen mit dem Wort *Feuer* mit ihren Bedeutungen in der zweiten Spalte:

Feste Wendungen	Bedeutungen
1. Öl ins Feuer gießen	a) leichtsinnig die Gefahr herausfordern; unvorsichtig sein
2. mit dem Feuer spielen	b) anfangen zu schießen
3. das Feuer eröffnen	c) provozieren, einen Streit entfachen
4. das Feuer einstellen	d) alles für jemanden tun
5. für jemanden die Hand ins Feuer legen	e) aufhören zu schießen
6. für jemanden durchs Feuer gehen	f) volles Vertrauen zu jemandem haben
7. Ein gebranntes Kind scheut das Feuer	g) Alles hat eine Ursache
8. Wo Rauch ist, ist auch Feuer	h) Wer einmal eine schlechte Erfahrung mit einer Sache gemacht hat, ist daraufhin sehr vorsichtig

Feste Wendungen mit den Wörtern *Hoffnung* und *Frieden*

Wir können das Thema weiter entwickeln und uns nicht nur auf die Naturelemente beschränken. Die Lernenden sollen im Liedtext eine feste Wendung mit dem Wort *Hoffnung* finden und versuchen, diese zu erklären (ab der Niveaustufe A2). [*die Hoffnung (nicht) verlieren = (nicht) aufgeben, verzweifeln*] Dann erhalten sie eine Tabelle mit weiteren festen Wendungen mit dem Wort *Hoffnung* und sollen diese mit ihren Bedeutungen in der zweiten Spalte verbinden:

Feste Wendungen	Bedeutungen
1. guter Hoffnung sein	a) aufmuntern, ermutigen
2. sich Hoffnungen machen auf	b) eine günstige Lage erwarten, schwanger sein
3. Hoffnung geben	c) Träume, Illusionen vernichten
4. in jemandem Hoffnungen wecken auf = jemandem Hoffnungen machen auf	d) etwas erhoffen, erträumen, sich etwas wünschen
5. alle Hoffnung zerstören	e) jemandem seine letzten Illusionen rauben
6. jemandem die Hoffnung nehmen	f) egal, wie schlecht die Lage ist, man bleibt bis zum Ende zuversichtlich, dass sie sich bessern wird

7. <i>die Hoffnung stirbt zuletzt</i>	g) <i>jemandem etwas in Aussicht stellen, versprechen</i>
8. <i>keinen Funken Hoffnung mehr haben</i>	h) <i>keine Zuversicht mehr haben</i>

Am Ende der Übung können die Lernenden in kleine Gruppen aufgeteilt und aufgefordert werden, je zwei der festen Wendungen auszuwählen und diese in einem zusammenhängenden Dialog einzusetzen. Dann soll jede Gruppe ihren Dialog vorlesen.

Eine passende Übung wäre auch, die Lernenden aufzufordern, die Bedeutungen dieser festen Wendungen aus einem Kontext zu erschließen, und dann von drei Varianten die richtige Bedeutung anzukreuzen:

z.B.

1. *Er hatte viel Stress in der Arbeit. Bitte lassen Sie ihn in Frieden!*
 - a. *jemanden nicht stören*
 - b. *jemanden anrufen*
 - c. *jemanden ermutigen*
2. *Sie starb letzten Sonntag. Möge sie in Frieden ruhen!*
 - a. *nach dem Tod keine Ruhe haben*
 - b. *nach dem Tod seine Ruhe finden*
 - c. *nach dem Tod auferstehen*
3. *Sie glaubt uns nicht. Sie traut dem Frieden nicht.*
 - a. *jemandem vertrauen*
 - b. *misstrauisch sein*
 - c. *leichtgläubig sein*
4. *Bevor er starb, schloss er Frieden mit seinem Bruder.*
 - a. *einen Streit entfachen*
 - b. *über jemanden verärgert sein*
 - c. *sich mit jemandem versöhnen*

4. Schlussfolgerungen

Die Anwendung von Popmusik im DaF-Unterricht zur Vermittlung verschiedener lexikalischer Strukturen hat den wichtigen Vorteil, die Lernenden mit der deutschen Popkultur auf eine konstruktive Art und Weise vertraut zu machen, denn sie eignen sich nicht nur Sprach-, sondern auch landeskundliche Kenntnisse an und werden angeregt, sich auch selbst mehr über die deutsche Kultur zu erkundigen. Nicht jedes Lied ist für den Unterricht geeignet. Basierend auf den Meinungen verschiedener Didaktiker haben wir folgende Kriterien festgelegt, die Poplieder erfüllen sollten, damit sie effiziente Anwendung im DaF-Unterricht finden: Die Liedtexte sollten authentisch sein, sie sollten aktuelle Themen, einen eingängigen Rhythmus, eine deutliche Aussprache, einen leicht zu merkenden Refrain und viele Wiederholungen von Textpassagen oder Wortgruppen enthalten. Das erleichtert das Begreifen und Merken von Vokabeln.

Unsere didaktischen Vorschläge können leicht auf andere Poplieder mit ähnlicher Struktur aus verschiedenen Jahrzehnten angewendet werden (z.B. *Freisein* von Xavier Naidoo aus dem Jahr 1997, das die Freiheit als Hauptthema hat, *Mein Stern* von Ayman aus dem Jahr 2000, in dem das Thema der Liebe im Vordergrund steht, oder *Auf Uns* von Andreas Bourani aus dem Jahr 2014, in dem die Freundschaft und der Teamgeist aus mehreren Perspektiven dargestellt werden). Auch diese Poplieder bieten mehrere Möglichkeiten, um Unterrichtsmuster zu erstellen, durch die besonders die Wortschatzvermittlung spielend und kreativ gestaltet werden kann. Die Übungen sind einfach an unterschiedliche Niveaustufen anzupassen bei Lernenden von verschiedenen Fachrichtungen sowohl an Schulen als auch an Hochschulen.

BIBLIOGRAFIE

- ALLMAYER, Sandra, *Grammatikvermittlung mit Popsongs im Fremdsprachenunterricht. Sprache und Musik im Gedächtnis: Zum kognitionspsychologischen Potential von Strophenliedern für die Grammatikvermittlung im DaF-Unterricht*, Saarbrücken, Südwestdeutscher Verlag für Hochschulschriften, 2008
- BACKERRA, Hendrik, MALORNY, Christian, SCHWARZ, Wolfgang, *Kreativitätstechniken. Kreative Prozesse anstoßen. Innovationen fördern*, München, Carl Hanser Verlag, 2007
- BAYER, Sandra, *Popmusik im DaF-Unterricht. Zur Eignung deutschsprachiger Popsongs für die Entwicklung einer interkulturellen Kompetenz im Deutsch-als-Fremdsprache-Unterricht*. Saarbrücken, VDM Verlag Dr. Müller e. K. und Lizenzgeber, 2007
- BEHNE, Klaus-Ernst, *Hörtypologien. Zur Psychologie des jugendlichen Musikgeschmack*, Regensburg, Gustav Bosse, 1990
- BLELL, Gabrielle, HELLWIG, Karlheinz (Hrsg.) *Bildende Kunst und Musik im Fremdsprachenunterricht*, Frankfurt am Main & Berlin, Peter Lang, 1996
- BRUHN, Herbert, KOPIEZ, Reinhard, LEHMAN, Andreas C. (Hrsg.) *Musikpsychologie. Das neue Handbuch*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt Verlag, 2008
- DIETZ, Gunther, „Inhalts- und Formfokussierung beim fremdsprachlichen Hörverstehen“, in *German as a Foreign Language 2*, S. 21-43, 2013
- DOMMEL, Hermann, LEHNERS, Uwe, *Lieder und Musik im Deutschunterricht*. Fernstudieneinheit 30, München, Langenscheidt, 2000
- EHRHARDT, Claus, „Idiomatische Kompetenz: Phraseme und Phraseologie im DaF-Unterricht“, in *German as a Foreign Language 1*, S. 1-20, 2014
- FANDRYCH, Christian, „Grammatikerwerb und Grammatikvermittlung“, in Krumm, Hans-Jürgen et al., *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*, S. 1008-1020, 2010
- FLENDER, Reinhard, RAUHE, Hermann, *Popmusik: Aspekte ihrer Geschichte, Funktionen, Wirkung und Ästhetik*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989
- HEDGE, Tricia, *Teaching and Learning in the Language Classroom*, Oxford, OUP, 2000
- HUNEKE, Hans-Werner, STEINIG, Wolfgang, *Deutsch als Fremdsprache – Eine Einführung*, 4., aktualisierte und ergänzte Auflage, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 2005
- KOELSCH, Stefan, SCHRÖGER, Erich, „Neurowissenschaftliche Grundlagen der Musikwahrnehmung“, in Bruhn, Herbert et al., *Musikpsychologie. Das neue Handbuch*, S. 393-412, 2008
- KÖSTER, Lutz, „Wortschatzvermittlung“, in Helbig, Gerhard, Götze, Lutz, Henrici, Gert, Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.), *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*, 2. Halbband, Berlin & New York, de Gruyter, S. 887-893, 2001
- KRUMM, Hans-Jürgen, FANDRYCH, Christian, HUFEBISEN, Britta, RIEMER, Claudia (Hrsg.), *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*, 1. Halbband, Berlin & New York, de Gruyter, 2010
- MÜLLER, Bernd-Dietrich, *Wortschatzarbeit und Bedeutungsvermittlung*, Fernstudieneinheit 8, Berlin, Langenscheidt, 1994
- MÜNCH, Thomas, „Musik in den Medien“, in Bruhn, Herbert et al. *Musikpsychologie. Das neue Handbuch*, S. 266-289, 2008
- POPE, Rob, *Creativity, Theory, History, Practice*, London, New York, Routledge, 2005
- ROST-ROTH, Martina, „Affektive Variablen/Motivation“, in Krumm, Hans-Jürgen et al. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch*, S. 875-885, 2010
- STORCH, Günther, *Deutsch als Fremdsprache. Eine Didaktik*, München, W. Fink, 1999
- WAGNER, Rudi F., „Lernen und Motivation“, in Wagner, Rudi F., Hinz, Arnold, Rausch, Adly, Becker, Brigitte (Hrsg.), *Modul Pädagogische Psychologie*, Stuttgart, UTB, S. 23-55, 2009

Internetquellen

<http://www.wortbedeutung.info>

<https://deutschlernerblog.de/deutsche-redewendungen-und-umgangssprache-mit-bildern-lernen-bildergalerie/>

<https://www.duden.de>

<https://www.redensarten-index.de>

THE EXPANSION OF THE GERMAN LANGUAGE IN THE WORLD

DIE VERBREITUNG DER DEUTSCHEN SPRACHE IN DER WELT

RĂSPÂNDIREA LIMBII GERMANE ÎN LUME

Prof. univ. dr. Rodica Teodora BIRIȘ
Western University „Vasile Goldiș”, Arad
Faculty of Humanities
E-mail: birisrodica@yahoo.com

Zusammenfassung

In den Nachrichten, Auslandsberichten, Unternehmen oder einfach nur im Urlaub kann man feststellen, dass viele Personen über gute Deutschkenntnisse verfügen. [Ammon, 2015, S.1] Auch weltweit sprechen heutzutage viele Personen Deutsch und an vielen Schulen wird Deutsch als Fremdsprache unterrichtet. Zu den deutschsprachigen Ländern zählen heutzutage neben Deutschland Österreich, Schweiz, Lichtenstein und Luxemburg. Andere Beispiele wären dafür junge Bürger Chinas, Kameruns, oder andere Länder, die in ihrer Heimat Deutsch als Fremdsprache lernen. [Ammon, 2015, S.1]

Rezumat

Peste tot în jurul nostru, la știri, în diferite reportaje din străinătate, în cadrul companiilor străine sau în concediu se poate observa că sunt multe persoane care vorbesc bine limba germană. [Ammon, 2015, S.1] Pe plan mondial sunt în ziua de astăzi tot mai multi vorbitori de limba germană, iar limba germană se învață tot mai mult în școli. Pe lângă țările din Europa în care limba germană este limbă maternă: Germania, Austria, Liechtenstein, Luxemburg ea este foarte răspândită și pe alte continente ca America de Sud, Asia și Africa.

Schlüsselwörter: *Deutsch als Fremdsprache, Lander, Schulen, junge Leute, Heimat, Urlaub*

Cuvinte-cheie: *germana ca limbă modernă, țări, școli, oameni tineri, patrie, concediu*

1. Einführung

In diesem Artikel werden wir versuchen herauszufinden, wie viele Menschen weltweit Deutsch sprechen, oder auch an wie vielen Schulen Deutsch als Fremdsprache unterrichtet wird.

2.1. Die weltweite Statistik der Deutschlernenden

Schon für Bundesminister Steinmeier spielte die Förderung der deutschen Sprache als Fremdsprache sowohl in der Kultur- und Bildungspolitik als auch in der Welt eine wichtige Rolle. [Ammon, 2015, S.1] Sie hilft zu gesellschaftsprägenden Zukunftsthemen, sowie zur Weiterbildung der Hochschul-, Innovations- und Ausbildungsorte Deutschlands. Die Förderung von Deutsch als

Fremdsprache ist sowohl für ausländische Studierende als auch für ausländische Fachkräfte eine wichtige sprachliche Bildung in Deutschland. [Böhmer, 2015, S.11] Auch für das Studium, die Arbeitskraft und vor allem am alltäglichen Leben in Deutschland sind Deutschkenntnisse notwendig. Das Erlernen der deutschen Sprache im Ausland erweitert zudem auch das Verstehen für deutsche Politikansätze sowie auch für gesellschaftliche Werte. In den letzten fünf Jahren war das gute Deutschlandbild im Ausland die stabile wirtschaftliche Lage Deutschlands ein wichtiger Motivationsfaktor für das Erlernen von Deutsch.

2.2. Weltweite Organisationen zur Förderung der deutschen Sprache

Die verschiedenen Organisationen im Netzwerk Deutsch haben viel zur Förderung der deutschen Sprache entwickelt. Vor allem im Jahr 2008 gab es durch die Initiative „Schulen-Partner der Zukunft“ (PASCH) eine wichtige Vermittlung der Deutschen Sprache. Die PASCH-Initiative bezieht sich vor allem auf rund 1800 Schulen, wobei besonders auf Schwerpunktregionen wie Asien, Naher und Mittlerer Osten sowie Mittel- und Osteuropa Deutsch unterrichtet wird. [Böhmer, 2015, S.15] An den PASCH-Schulen lernen insgesamt mehr als 600.000 Schüler die deutsche Sprache. Durch teamfähige Zusammenarbeit ist es gelungen, eine nachhaltige Zukunft der deutschen Sprache in ausländischen Regionen zu schaffen. PASCH bildet junge Menschen mit Lehrkräften aus Deutschland. Durch Deutsche Bildung und unterschiedlichen Begegnungsangeboten wird ein gutes Verständnis gefördert. Sowie Lehrerfortbildungen, Stipendien, Schulpartnerschaften oder Prüfungsangebote helfen der PASCH-Initiative zur Bildung der deutschen Sprache. Zudem koordiniert das Auswärtige die PASCH-Initiative und auch Institute wie zum Beispiel das Goethe Institut unterstützen die PASCH-Initiative zur Bildung der Deutschen Sprache. PASCH Schulen motivieren zudem auch andere Schulen zur deutschen Sprache. Auch die allgemeinen Rahmenbedingungen in den Partnerschaftsländern sind eine wichtige Förderung zur deutschen Sprache als Fremdsprache, wie etwa bei demografischen Entwicklungen, Bildungsreformen oder sprachlichen Bildung. Das Ziel der Sprachförderung für das Auswärtige Amt ist die deutsche Sprache als Fremdsprache in Gastländern zu wecken und zu stärken. Der Schwerpunkt liegt auf dem Schulbereich, da die meisten Deutschlernenden wie etwa 87% Schüler sind. Deshalb bezieht sich ein besonderer Fokus der Förderung von Deutsch als Fremdsprache auf die Lehrerausbildung sowie als auch auf die Lehrerfortbildung.

Wichtige Partner sind dabei Deutschlehrerverbände in den Partnerländern. Darüber hinaus beraten auch Partnerorganisationen über den nationalen Bildungsbehörden, wie etwa bei der Erarbeitung von Lehrplänen, Schulpartnerschaften als auch schulische und akademische Bildungsprogramme bilden ein weiteres wichtiges Element in der Förderung von Deutsch als Fremdsprache. Auf diese Weise lernen Jugendliche, junge Erwachsene und verschiedene Zielgruppen aus aller Welt mehr über die deutsche Sprache und verbessern somit die Deutschkenntnisse. Unterschiedliche Werbe- und Informationskampagnen wecken das Interesse der deutschen Sprache. Die Statistik der Zahl der Deutschlernenden weltweit ist eine wichtige Förderung von Deutsch als Fremdsprache im Ausland. [Böhmer, 2015, S.15] Sie ist eine wichtige Bestandsaufnahme, die das Ergebnis und die Entwicklungen der deutschen Sprache weltweit aufzeigt. Laut statistischer Daten von 2015 gibt es rund 15,4 Millionen Deutschlernende. Man kann insgesamt von dem statistischen Zahlen zur einem positiven Trend zur Förderung der deutschen Sprache als Fremdsprache sprechen. Nach der letzten Statistik 2010 sind in rund 60% der Länder die Nachfrage nach Deutsch gestiegen. Das trifft besonders auf Länder wie Asien, Lateinamerika, Afrika im Nahen und Mittleren Osten zu. Ein starker Aufstieg der Deutschlernenden ist jedoch vor allem in der Gemeinschaft Unabhängiger Staaten zu verzeichnen. Weltweit ist zu erkennen das Deutsch als 2. Fremdsprache gelernt wird und daher die Förderung von Bildungssystemen von entscheidender Bedeutung ist. [Böhmer, 2015, S.15] Die meisten Deutschlernenden gibt es nach wie vor in Europa, wo etwa 9,4 Millionen Menschen Deutsch lernen. Besonders in Nicht-EU-Staaten wie Bosnien und Herzegowina, Mazedonien, Serbien und Türkei hat das Interesse der

Deutschlernenden zugenommen. Auch in EU-Mitgliedsstaaten wie beispielsweise Spanien, Niederlande, Frankreich oder Polen hat die Nachfrage nach Deutsch zugenommen. Im Baltikum und in Skandinavien ist jedoch von einem abstieg der deutschen Sprache zu beobachten. In den Ländern der Gemeinschaft Unabhängiger Staaten ist weiterhin mit rund 3,4 Millionen Deutschlernenden ein großes Interesse an der deutschen Sprache. Trotzdem hat sich der Abwärtstrend in dieser Region weiter fortgesetzt. Die kann aus verschiedenen Gründen sein, wie etwa eine rückläufige demografische Entwicklung als auch die absteigende Förderung der Bildungsform der zu Zeiten der Sowjetunion vernachlässigten Nationalsprachen. In Nordamerika sowie Australien und Neuseeland ist die Nachfrage nach Deutsch als Fremdsprache gleichgeblieben. Dies ist keine Selbstverständlichkeit für die Förderung der deutschen Sprache. Meist ist das Erlernen mehrerer Fremdsprachen nur für eine kurze Zeit oder nicht in den Schulen verpflichtet, wobei Sprachen wie Spanisch und Chinesisch aufgrund regionaler oder wirtschaftlicher Lage bevorzugt werden. Die Wachstumsregionen zur deutschen Sprachen liegen aktuell in Asien, Lateinamerika und dem Nahen und Mittleren Osten. Das Interesse für Deutsch ist in diesen Ländern gestiegen, mit Ausnahme von Korea oder Japan. Auch in Afrika wurde ein großer Aufstieg von Deutschlernenden festgestellt. Insgesamt ist im Allgemeinen von einem positiven Trend der deutschen Sprache festzustellen. In einigen Ländern hat sich die Zahl der Deutschlernenden dynamisch entwickelt. Dies betrifft vor allem bevölkerungsreiche Länder wie: in Asien vor allem China, Indonesien und Indien, Lateinamerika Brasilien und Mexiko. Besonders in Asien hat die PASCH-Initiative große Projekte wie zum Beispiel das Deutsch-Chinesische Sprachenjahr entwickelt, die für ein großes Interesse und ein Anwachsen der Schülerzahlen sorgte. Zudem ist auch mit den aufstrebenden Ländern zu beobachten, dass mit dem wirtschaftlichen Wachstum auch eine große Nachfrage Bildung Fremdsprachen wie zum Beispiel Deutsch zunimmt. Außerdem kann man aus den statistischen Daten feststellen, dass 13,4 Millionen also 87% der Deutschlernenden Schüler sind. Daher bezieht sich die Sprachförderung auf dem schulischen Bereich, wie etwa bei den Schülern, Eltern, Lehrern oder dem Schulleiter. Durch Bildungsbiographien wird der Spracherwerb zur deutschen Sprache gefördert. Erfreulich sind die positiven Entwicklungen in der Tschechischen Republik, wo im Schuljahr 2013/2014 als zweite Fremdsprache Deutsch in den Grundschulen eingeführt wurden. Dies ist auch ein Erfolg für die seit 2011 laufende Werbekampagne „Sprechtime“, wo verschiedene Organisationen vor Ort beteiligt sind. An Hochschulen lernen aktuell 1,3 Millionen Studierende Deutsch. Ein Vergleich mit 2010 ist jedoch aufgrund fehlender Daten festzustellen. Ein deutlicher Abstieg der deutschen Sprache ist in der Russischen Föderation aufgrund des obigen genannten Grundes festzustellen. In anderen Regionen wie zum Beispiel Lateinamerika gibt es einen starken Zuwachs zur Nachfrage der deutschen Sprache. Es bestätigt sich der Trend, dass in vielen Regionen das Interesse für die Germanistik sinkt, jedoch die Nachfrage zur deutschen Sprache zunimmt. Die Nachfrage zur deutschen Sprache bei Studiengängen ist besonders wirtschaftlichen attraktiven lagen zu Deutschland festzustellen. Besonders positive Entwicklungen der Deutschlernenden haben Türkisch-Deutsche Universitäten in Istanbul und die German Jordanien University in Amman. Im Erwachsenenbereich liegt die Zahl der Deutschlernenden weltweit bei rund 650.000. Diese Zahlen beziehen sich auf Schätzungen, da es dazu keine statistischen Daten gibt. In einigen Ländern, in denen die deutsche Sprache bei den Schulsystemen keine große Rolle spielte, ist aber das Interesse zur deutschen Sprache gestiegen wie zum Beispiel in Indien.

3. Schlussfolgerungen

Dagegen gibt es Zahlen zu den Deutschlernenden an den Goethe-Instituten. Diese Zahlen zeigen auch die Entwicklung der Deutschlernenden im Erwachsenenbereich. Die Motivation für den Erwerb der deutschen Sprache liegt hierbei meistens im Berufsleben, welches als eine gute Qualifikation gilt.

BIBLIOGRAPHIE

- ALBAYRAK, B. (2007). *Mehrsprachigkeit – Definitionen, Typen und wissenschaftliche Fragestellungen*. Grin Verlag: Nordersted German
- BIRIŞ, R., T., KONTRIKOVA, I., JURCUŢ, T. R. (2009), *Landeskunde*, Gutenberg Univers Verlag, Arad, ISBN 978-973-1869-72-8
- BAKER, Colin (2007): *Zweisprachigkeit zu Hause und in der Schule. Ein Handbuch für Erziehende*. Verlag auf dem Ruffel. Engelshoff
- FÖLDES, Csaba (2005): *Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit*. Tübingen: Verlag Gunter Narr
- RIEHL, C.(2004). *Sprachkontaktforschung. Eine Einführung*. Narr
- ULRICH, Ammon (2015): *Die Stellung Der Deutschen Sprache in der Welt*, Walter de Gruyter, Berlin/ München/ Boston, S.1 ff.

Online-Quellen

- BÖHMER, Maria, *Deutsch als Fremdsprache weltweit*, 2015, online abrufbar auf www.dw.com/downloads/29827615/statistik-2015-deutschlerner-weltweit.pdf Stand: 14.06.2019

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE –
ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE /
LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE –
LANGUE ET CULTURE ROUMAINE /
LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ –
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Virginia POPOVIĆ**

TRANSLATING AND INTERPRETATIVE RESPONSES OF THE ROMANIAN POET LUCIAN BLAGA'S POETRY IN SERBIAN-SPEAKING AREA

RÉCEPTION DE LA TRADUCTION ET DE L'INTERPRÉTATION DE LA POÉSIE DU POÈTE ROUMAIN LUCIAN BLAGA DANS LA ZONE SERBOPHONE*

Dr. Virginia POPOVIĆ

Dr. Pavle SEKERUS

Faculté de Philosophie, Université de Novi Sad

E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

E-mail: psekerus@ff.uns.ac.rs

Abstract

The paper talks about critics and interpretive poetry of Romanian poet Lucian Blaga associated with the translation and the reception criticism of Serbian-speaking area. Interpretative reception is generally less prevalent than translated works, by the number of bibliographic entries, although there are significant book of critical essays about Blaga's poetry written by local authors. Interpretative reception and translating works, as an integral part of it, take Blaga's works translated into Serbian as well as works written in Romanian. His work have discussed particularly by translators such as Florika Stefan Petru Krdu, Adam Puslojić, Srba Ignjatovic but also researchers such as Ophelia Meza, Marijana Dan, etc. This paper deals with issues of sensitivity in the transposition of philosophical and metaphysical nuances in Blaga's poetry and about the translated texts from the semantic, stylistic and prosaic point of view.

Résumé

Cet article traite la réception de la traduction et de l'interprétation de la poésie du poète roumain Lucian Blaga, liée à la réception de la traduction et la réception de la critique dans la zone serbophone. En fonction du nombre d'entrées bibliographiques, la réception de l'interprétation est généralement moins répandue que la réception de la traduction, bien qu'il existe d'importants livres d'essais critiques sur la poésie de Blaga écrits par les auteurs locaux. De la même façon que la réception de la traduction, la réception de l'interprétation en tant que sa partie intégrante prend pour sujet le travail de Blaga traduit en langue serbe, mais aussi des œuvres écrits en roumain. Ses œuvres ont été discutées notamment par les traducteurs tels que, Florika Ștefan, Petru Krdu, Adam Puslojić, Srba Ignjatovic, mais aussi par des chercheurs comme Ophelia Meza, Mariana Dan, etc. Cet article traite des questions de sensibilité dans la transposition des nuances philosophiques et métaphysiques dans la poésie lyrique de Blaga, ainsi que des textes traduits, du point de vue sémantique, stylistique et prosodique.

Mots-clés: Lucian Blaga, réception, poésie, littérature roumaine, traduction, critique

Keywords: Lucian Blaga, reception, poetry, Romanian literature, translation, criticism

Lucian Blaga (1895–1961) est l'une des figures les plus célèbres de la culture et de la spiritualité roumaines. Son activité créative polyvalente ne cesse de se développer, en créant des valeurs intemporelles, reconnues comme faisant partie de l'expérience générale du peuple roumain dans le domaine de la poésie, de la philosophie, du théâtre, de la rédaction d'essais, de la traduction. Il a écrit des mémoires, des romans, il a été l'écrivain « d'affinités profondes de la grande culture humaine [...], le créateur de son propre système philosophique et du système esthétique des valeurs » (MEZA 2005: 5)¹. À part cela, il a été un éminent traducteur de la littérature étrangère et de la littérature roumaine vers d'autres langues², un publiciste, un diplomate, un professeur d'université et un grand scientifique. Il a été l'un des plus grands connaisseurs et admirateurs de la culture germanique. Il a fait ses études et soutenu sa thèse de doctorat en philosophie à Vienne. Il a traduit Schiller, Hölderlin, Rilke et Goethe. En tant que philosophe de la culture dans la culture roumaine contemporaine, il a enrichi la pensée européenne de son temps, et en tant que poète et dramaturge, il a appartenu à l'expressionnisme. La principale source du lyrisme de Blaga est « la contemplation de l'univers sensuel, de la nature, dont les manifestations ont été comprises comme des formes de substance fondamentale et éternelle » (IBIDEM: 7). L'intuition du « chaos transparent »³ (GANA 1976 : 147) est décisive pour la création de la vision cosmique de sa créativité lyrique, ce qui suppose que la poésie de Lucian Blaga sous-entend un substrat intellectuel superficiel, une certaine compréhension du monde et pas seulement une admiration et un émerveillement en raison de son existence. Sa métaphore célèbre qui résume la vision de la nature est « la corolle de merveilles du monde » de son premier recueil de poèmes « Les poèmes de la lumière » (1919), et plus tard toute sa création lyrique sera dans le signe de la métaphore susmentionnée qui résume tout ce qui est propre à la poésie lyrique de Lucian Blaga, à savoir, la cultivation du mystère de l'existence: « Je ne piétine pas la corolle de merveilles du monde et je n'assassine point de mes raisonnements les mystères que je croise sur ma route ».

En supposant que les opinions sur l'univers sont les expériences gnoseologiques les plus anciennes de l'homme et que les espaces d'un univers idéal sont « un village de merveilles », « une montagne magique », une forêt, un champ inondé de lumière, un croisement du réel et de l'irréel, nous arrivons à la connaissance que les éléments les plus importants de la poésie du mystère de Blaga sont – *le mystère du monde* comme un mot clé relatif à la fois à l'œuvre philosophique et l'œuvre poétique de Blaga. La communication avec le cosmos n'est possible qu'à travers le rêve qui représente un moyen d'intégration et d'enrichissement de la vie, de perception de la vie universelle à travers le calme, le silence et la sérénité : « l'immersion en soi signifie l'immersion dans le silence [...] qui est un silence archétypal, un silence originel dans lequel coule la vraie mémoire » (DAN 1997: 131). D'autre part, *l'éros universel* est une autre possibilité de communiquer avec les cosmos:

* Cet article a été réalisé dans le cadre du projet TRANSINTELL 21-AUF/01.03.2019 («Transferts culturels et champs intellectuels transnationaux. Modernité et anti-modernité à l'Ouest et à l'Est : France, Roumanie, Serbie»), sous l'égide et avec le soutien financier de l'AUF et de l'IFA.

¹ Lucian Blaga a publié son premier poème à l'âge de quinze ans. Il a fait ses études en théologie pour échapper à l'armée. Il a soutenu sa thèse de doctorat en philosophie à Vienne : *Kultur und Erkenntnis*. Depuis 1926, Blaga se consacre à la diplomatie. Plus tard, il fut élu membre de l'Académie roumaine, il revient à Bucarest et le 5. Juin 1937 il prononce un discours de réception sur le thème de l'Éloge au village roumain. Il renonce à la diplomatie et, à la fin de la guerre, reste dans le département de l'Université de Cluj jusqu'en 1948, quand il tombe dans la disgrâce des autorités socialistes. En 1956, l'Académie suédoise a accepté la candidature de Blaga au prix Nobel. À la suite d'un cancer de la colonne vertébrale, il décède le 6. Mai 1956. Blaga est l'auteur d'une œuvre qui contient environ cinq cents poèmes, dix drames, un roman, des mémoires, vingt-six volumes philosophiques, des essais, des aphorismes et il a été le rédacteur d'une significative anthologie de la littérature populaire roumaine. Les recueils de poèmes importants : *Poemele luminii* (*Les poèmes de la lumière*, 1919); *Pașii profetului* (*Les pas du prophète*, 1921); *În marea trecere* (*Dans le grand passage*, 1924); *Lauda somnului* (*l'Éloge du sommeil*, 1929); *La cumpăna apelor* (*Au partage des eaux*, 1933); *La curțile dorului* (*À la cour de la nostalgie*, 1939); *Nebănuitele trepte* (*Les étapes insoupçonnées*, 1943).

² Il a traduit les poésies égyptienne, chinoise, grecque antique et moderne, perse, française, italienne, anglaise et américaine, russe, hongroise et espagnole.

³ En roumain : haosul diafan.

« la femme bien-aimée recherchée est avant tout une réalité ontologique, puis une réalité morale et psychologique ; elle est [...] l'incarnation de la lumière divine primordiale et mystérieuse purifiée par l'exaltation érotique découlant du sentiment que l'homme est le centre de l'univers » (MEZA 2005: 7). Le fondement de sa poésie lyrique repose dans l'unité inséparable entre la matière et l'esprit, où le rôle de l'homme est de comprendre « le sens du monde comme un méta-sens » (DAN 1997 : 126). La mélancolie est causée par l'amour perdu qui s'identifie à l'alinéation de l'absolu ou lorsque l'âme est envahie par la tristesse de la « grande éphémère ». C'est pourquoi, son œuvre lyrique et en prose est poétique, tout en soulignant l'omniprésence de l'esprit et de la spiritualité. Pour Lucian Blaga, Dieu est présent partout dans la nature, c'est le Grand Anonyme qui se révèle dans sa transcendance, et la possibilité de sa découverte se situe sous la « censure transcendantale » (IBIDEM : 127). L'homme essaie de découvrir le secret de son existence à travers l'art, la philosophie et la religion, mais à cette connaissance s'oppose justement le Grand Anonyme. Le seul moyen pour l'homme de connaître le monde, c'est d'accepter le mystère qu'il ne doit pas détruire par la connaissance logique qui est limitée.

Ces dernières années, on rencontre très rarement l'interprétation du système philosophique et de l'œuvre lyrique de Blaga en Serbie, précisément en raison de l'absence d'un grand nombre d'œuvres traduites en langue serbe. Ses œuvres ont été discutées notamment par les traducteurs tels que, Florika Stefan, Marija Nenadic, Petru Krdu, Adam Puslojic, Srba Ignjatovic, mais aussi par des chercheurs comme Ophelia Meza, Mariana Dan, etc. L'une des réceptions interprétatives les plus importantes de l'œuvre de Blaga se trouve dans le livre *L'âme universel n'a pas de patrie*, publié par L'institut d'édition de manuels scolaires de Belgrade en 1997, où l'auteure Mariana DAN fait souligner certains faits qui, dans une certaine mesure, ont été présentés par les critiques roumains de la philosophie de Blaga. En effet, Blaga considère qu'il existe deux façons de penser : logique ou scientifique, et d'autre part la manière archaïque qui est mythique ou symbolique. La première utilise *l'intellect enstatique*, tandis que la seconde utilise *l'intellect extatique*. Par conséquent, la connaissance a deux aspects, *paradisique* et *luciférien*. Le premier est lié à la lumière du jour et le second à la lumière de la lune et de la nuit. Le mystère lui-même est composé de deux parties : la partie *phanique* et la partie *critique*. La connaissance devient possible étant donné que le mystère est une catégorie dynamique, car, lorsqu'un côté de celle-ci s'illumine (côté phanique), le côté critique devient plus grand (DAN 1997 : 131).

Son œuvre n'est pas suffisamment présente en dehors des frontières de la Roumanie, et le mot poétique pénètre moins facilement d'une langue à l'autre aussi. Parmi les premiers qui ont essayé de présenter les œuvres de Blaga en serbe, c'étaient les poètes qui connaissaient le roumain et le serbe. Tout d'abord, dans leurs premières anthologies de poésie roumaine en serbe, c'étaient Vasko Popa et Radu Flora qui ont parlé du besoin et de la curiosité culturelle et qui ont souligné l'importance de traduire des poètes roumains en serbe. Florika STEFAN, dans la préface de l'anthologie *La pharmacie abandonnée* publiée en 1990 à Novi Sad, fait référence à sa première traduction de la poésie de Blaga dans la « Chronique de la Matica srpska » à l'époque où la littérature en Roumanie a été sous une idéologie culturelle Zhdanoviste, et l'auteur des *Poèmes de la lumière* a été pratiquement exilé de la littérature après la Seconde Guerre mondiale. En Serbie, la première sélection de poèmes roumains a été faite par Adam Puslojic et publiée dans la revue Œuvre, no. 6 de 1969 à Belgrade, et parmi les poètes traduits se trouvait Lucian Blaga. On trouvera ses vers plus tard également, dans les publications comme : « Revue littéraire » (Knjizevne novine), « Le Contemporain » (Savremenik), « Les champs » (Polja), « Bagdala ». Le premier recueil de poèmes lyriques de Blaga *Le toucher divin* a été publié en 1975 dans la traduction d'Adam PUSLOJIC. Le livre contient 48 poèmes tirés de tous les livres de poésie lyrique de Blaga. Puslojic, lui-même un bon connaisseur de la langue roumaine, a montré « une inventivité enviable dans la recherche des équivalents lexico-sémantiques et stylistiques adéquats » (MEZA 2005 : 31). Dans sa postface, Puslojic a cité d'importantes données sur l'œuvre et le personnage de Lucian Blaga, dont il parle également dans le contexte de la littérature roumaine du début du 20e siècle lorsque les idées

traditionalistes⁴ et modernistes des premiers symbolistes roumains se sont affrontées. En commentant certaines caractéristiques de l'œuvre de Blaga, Puslojic a mis l'accent sur la métaphysique et le mysticisme de l'origine rurale, sur la dimension mythique et visionnaire de son œuvre poétique, la tendance vers le mystère et vers un espace universel : « Lucian Blaga situe sa poésie aux interférences des villages et du ciel. Elle est unique – profonde, pure, exprimée jusqu'au bout. En pleurant la perte de la pureté, la destruction du paysage transcendantal et de l'innocence de l'âme rurale, dans des lamentations courtes et visionnaires, Blaga exprime sa douleur comme faisant partie de l'espace universel. Et, comme une goutte de pluie qui reflète en soi le ciel, cette douleur cherche à embrasser l'univers entier. Son lyrisme, dérivé de la métaphysique d'un espace imaginaire, aggravé par le mystère et la peur apocalyptique, est de nature mythologique et laissera une trace profonde derrière soi dans la poésie roumaine contemporaine et dans la pensée en général » (PUSLOJIC 1975: 126–127). En 1978, Adam Puslojic publia chez la maison d'édition Minerva da Bucarest, un recueil bilingue de poèmes en langue serbe, *Les Quatre poètes, Arghezi, Bacovia, Barbu, Blaga*, dans lequel se trouvent 19 poèmes de Blaga, et en 1995, à l'occasion du centième anniversaire de Lucian Blaga, une autre sélection de son travail, un recueil de *100 poèmes* publié par la maison d'édition BMG de Belgrade, qui à l'origine a été pensé comme une sorte de « journal spirituel du poète » (IBIDEM: 130), selon le commentaire de Mariana Dan sur la traduction d'Adam Puslojic en serbe. Le traducteur a avant tout choisi des poèmes qui se réfèrent à la maison de Blaga et à sa naissance et pour en terminer avec des poèmes où Blaga s'adresse à Dieu. Cette chronologie de la publication des poèmes de Blaga en langue serbe permet une connaissance plus facile de l'ensemble de son œuvre, ainsi qu'un aperçu de la manière de penser de Blaga en tant que philosophe. Le recueil a été bien reçu par les lecteurs, tout particulièrement en raison « de la sensibilité extraordinaire et la capacité de Puslojic à transporter le contenu poétique de l'art de Blaga en langue serbe » (MEZA 2005 : 33), et la capacité particulière c'est la combinaison de mots intacts et une traduction excellente des textes d'un point de vue sémantique, stylistique et prosodique. Le traducteur a également transposé des extraits représentatifs de la critique et de la rédaction d'essais roumains relatifs au travail poétique et philosophique de Blaga et a donné sa vision critique du travail du poète : « Lucian Blaga appartient à cette noble sorte d'écrivains-penseurs dont le chant donne de l'importance égale au sens et au son, à la clarté d'esprit et à son expression condensée, à la familiarité biographique et à la trame sacrée de l'inspiration et du chant » (PUSLOJIC 1996 : 272).

Dans son étude, *Les icônes lyriques et la corolle de merveilles*, Srba Ignjatovic a principalement souhaité présenter aux lecteurs serbes les caractéristiques de la poésie roumaine moderne et placer Blaga dans le contexte de développement de la littérature roumaine en général et dans le contexte de la littérature moderne en particulier : « lorsqu'émerge une ère de codes poétiques spéciaux, de langues poétiques cryptées de façon particulière qui listent de l'intérieur et multiplient la forme et tous les aspects du poème en les compliquant davantage. Le poème a perdu sa spontanéité et sa transparence. Il nécessite des interprètes experts, et ceux-ci sont capables de repousser les derniers amoureux de la poésie avec leurs théories lourdes, leurs élaborations et leurs applications » (IGNJATOVIC 1996 : 9). Selon lui, Blaga appartient au « quadrilatère doré de la poésie lyrique roumaine moderne : Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu, George Bacovia », et il s'engage pour la lecture qui correspond au code poétique moderne et qui est capable de trouver constamment de nouvelles significations de la poésie à travers lesquelles il continue et il survit dans le temps. Srba Ignjatovic a fait également une parallèle comparative avec la poésie moderne serbe et il est arrivé à la conclusion que l'homologue chronologique et factuel du quadrilatère roumain moderne est composé de Crnjanski, Pandurovic, Dis et Rastko Petrovic, en les mettant en relation selon leur affinité des efforts particuliers formels et poétiques. En ce qui concerne l'œuvre poétique de Blaga, Ignjatovic confirme que : « l'expérience que le poète a de la nature, quoi que paysagiste,

⁴ Les idées et les œuvres traditionalistes qui ont appartenu à ce genre étaient le plus largement représentées dans les magazines « Le semeur » (« Sămănătorul ») et « La vie roumaine » (« Viața românească »).

elle est en règle générale aussi cosmique, en sachant qu'elle corporellement aussi immergée dans le cosmos, vécue comme une extension et encore plus souvent comme la partie intégrante de la réalité planétaire et cosmique » (IBIDEM : 25).

L'œuvre poétique de Lucian Blaga est également représentée dans d'autres grandes anthologies de la poésie roumaine. Parmi elles, l'anthologie *La poésie roumaine contemporaine*, préparée et traduite par Petru Krdu en 1991 dans l'édition de Mondes (Svetovi) de Novi Sad. Dans cette anthologie, Blaga est présent avec huit poèmes. Dans la traduction de Krdu, on observe « une grande sensibilité dans la transposition des nuances philosophiques et métaphysiques de la poésie lyrique de Blaga » (MEZA 2005 : 37). En 1995, Petru Krdu publie une sélection de quarante poèmes issus de la poésie de Blaga *L'ombre de Dieu* dans la Maison d'édition Rad de Belgrade, dans laquelle il dit que « la religiosité incontestable de Blaga, quoi que non chrétienne, est plus proche au panthéisme païen, dont le poète confirme la présence des racines profondes de l'esprit européen dans les couches de la civilisation roumaine moderne (KRDU 1995 : 68). Pour ce recueil, le traducteur a choisi des poèmes en vers libre car la critique roumaine a particulièrement insisté sur de tels poèmes lors de la période des débuts de Blaga. Le traducteur a accordé une grande attention aux valeurs stylistiques et expressives de l'original et a essayé de mettre l'accent sur le langage de Blaga qui devient parfois un code qui unit sa philosophie ethnique et sa philosophie poétique : « en accord avec les grandes voix de l'expressionnisme [...], Blaga, avec sa composante expressionniste moderne, a non seulement enrichi par des métaphores de sa sensibilité lyrique la poésie roumaine mais aussi l'expressionnisme européen lui-même. Dans ce sens, sa culture philosophique de type moderne reposait fructueusement sur des éléments issus de la poésie lyrique roumaine moderne » (KRDU 1995 : 66). La traduction par Krdu de l'œuvre poétique de Blaga peut être considérée comme un équivalent entre le message artistique de l'original et de la traduction, ainsi qu'une équivalence sémantique prosodique-stylistique irréprochable.

En 2008, quelques-uns des poèmes de Blaga ont été publiés dans « La Chronique de la Matica srpska », dans la traduction d'Ophelia Meza et Marija Nenadic. Ces poèmes ont initialement été publiés dans le recueil de poèmes *Poezii/Poèmes* dans l'édition du Centre culturel de Voïvodine. Quelques années plus tard, Maria Nenadic a publié un recueil bilingue serbe-roumain de 50 poèmes chez la maison d'édition ALTIP d'Alba Iulia et chez l'Institut culturel des Roumains de Voïvodine, basé à Zrenjanin. L'essai de Lucian Blaga *Les spiritualités bipolaires* a été traduit en serbe et publié dans le livre de Dragan Stojanovic *Dans le registre de l'essai : huit décennies de l'essayisme roumain* qui a été publié par la maison d'édition Prométhée de Novi Sad. L'auteur de ce recueil a caractérisé Blaga comme étant un penseur systématique chez qui la rédaction des essais n'était qu'une occupation supplémentaire et accessoire, une extension et une application appropriée des attitudes exprimées et expliquées dans ses œuvres approfondies : « Blaga est un penseur qui a construit et exposé sa vision philosophique sous la forme de quatre trilogies » (STOJANOVIC 2012 : 9).

L'étude la plus approfondie de l'œuvre poétique de Blaga et de son système philosophique a été menée par Ophelia MEZA, qui a également soutenu sa thèse de doctorat sur le sujet de l'œuvre poétique de Lucian Blaga. Elle a publié deux études où elle montre « la personnalité poly facettes et le travail polyphonique de Lucian Blaga » (RADOVIC 2005). La première étude *La poétique du rêve et de la rêverie*, publiée par la maison d'édition KOV de Vrsac, montre à travers une analyse approfondie Lucian Blaga philosophe et Lucian Blaga poète lyrique comme l'un des principaux représentants de la poésie roumaine moderne. L'ouvrage est divisé en six chapitres : *La réception de la poésie et de la philosophie, La relation entre la pensée philosophique et la poésie, La nature du mystère dans l'esthétique et l'art poétique de Lucian Blaga, Le mystère universel et le destin humain, Les variantes du mystérieux dans la poésie de Lucian Blaga : Le calme et le silence et La poétique du rêve et de la rêverie*. Miodrag Radovic a salué le livre consacré à l'œuvre poétique de Lucian Blaga et son auteur Ophelia Meza qui « a essayé d'éclairer la réception de la poésie et de la philosophie de Lucian Blaga dans le contexte de la littérature européenne et yougoslave. L'étude

représente une contribution significative et pertinente à l'étude scientifique d'un segment de l'histoire de la littérature roumaine. En premier lieu, nous y faisons référence aux aspects du mystérieux et de l'onirique dans l'expérience [...]. Une contribution particulièrement importante repose dans l'approche analytique de l'œuvre capital de Blaga *La trilogie de la culture* dans laquelle sont présentées les contributions de ce penseur à l'anthropologie moderne de la culture. »⁵

Dans son étude, *L'infinité du village dans la poésie de Lucian Blaga*, publiée par la maison d'édition Kairos de Sremski Karlovci, Ophelia Meza a essayé de reconstruire la poétique de l'espace rural chez Lucian Blaga. Ceci est tout d'abord lié au sentiment de la qualité métaphysique de l'infini dans la topologie de l'espace rural. En second lieu, on établit la frontière touchante entre la finalité de l'existence et l'infinité de l'espace et on confirme que la principale qualité artistique dans la poésie de Lucian Blaga est le sentiment métaphysique de *l'infini*. D'un tel ressenti du monde émerge une qualité métaphysique particulière comme le principal effet artistique de la poésie de Blaga et de sa philosophie du monde.⁶

L'œuvre de Lucian Blaga est présente dans les publications serbes et roumaines publiées en Serbie. Adam Puslojic a traduit des poèmes de Blaga en serbe et les a publiés dans la revue « Les Champs » (Polja) en 1967 pour la première fois. « La Chronique de la Matica srpska » a publié des poèmes de Blaga traduits par Ophelia Meza et Maria Nenadic (2008) et cette même traduction on peut retrouver dans *L'anthologie de la poésie mondiale* (I et II), préparée par Nikola Strajnic. La revue « Lumina » a publié les critiques de l'œuvre poétique, philosophique et dramatique de Blaga, en mettant l'accent sur la nécessité de lire son œuvre en comparaison avec d'autres poètes roumains, révélant toujours « un jeune poète qui casse des rythmes traditionnels » (SIMION 2004 :110) et qui est capable, comme aucun autre poète roumain, après Eminescu « d'embarrasser et de placer la paix et son agitation dans les mythes » (Ibidem). Ophelia Meza a publié un certain nombre d'articles dans la revue « Sunčanik » : *Lucian Blaga en serbe* (no. 12-13/2005), dans « Le journal de la Matica srpska pour la littérature et la langue » : *La relation entre la pensée philosophique et la poésie dans l'œuvre de Lucian Blaga* (litt. 54/2006) ensuite dans la revue « Philosophèmes » : *La poésie et la philosophie de Lucian Blaga et la spiritualité roumaine* (no. 7, 2008), en considérant que l'œuvre philosophique de Lucian Blaga a fortement été influencée par son œuvre poétique et que les traductions du poète roumain en serbe ont grandement contribué à la connaissance de la littérature roumaine dans la zone serbophone.

Lucian Blaga est l'un des poètes roumains qui n'a pas été beaucoup traduit en serbe, son œuvre qui reste peu connue et pas suffisamment étudiée dans la zone serbophone aurait grandement contribué à la découverte par les lecteurs serbes non seulement de la poésie de ce grand poète roumain, mais aussi des idées philosophiques ainsi que de l'idée de la culture dans l'œuvre de Blaga.

⁵ Miodrag Radovic, <http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/sednice/13sednica10/OfeliaMeza.pdf>, la citation a été consultée depuis Internet le 27. 11. 2016.

⁶ Ibidem

BIBLIOGRAPHIE

- BLAGA, Lucian (1975). *Nebeski dodir*. Traduction et sélection Adam Puslojic. Prosveta : Belgrade
- IGNJATOVIC, Srba (1996). *Vedrina svetlotamnog i Lučijan Blaga zaštićen njome, pogovor za knjigu Lučijana Blage, Božja senka*, Beograd: Izdavačko preduzeće Rad
- IGNJATOVIC, Srba (1996). *Lirske ikone i krunice čudesna*. U Lučijan Blaga, *Sto pesama. Linija mog života*. Beograd: BMG
- KRDU, Petru (1995). *La clarté du clair-sombre et Lucian Blaga protégée par celle-ci*, la postface pour le livre de Lucian Blaga, *L'ombre de Dieu*, Belgrade : La maison d'édition Rad
- MEZA, O. (2005). *La poésie du rêve et de la rêverie*. Vrsac : KOV
- MEZA, O. (2008). *La poésie et la philosophie de Lucian Blaga et la spiritualité roumaine*, «Philosophèmes»: le journal du Forum philosophique serbe, No. 7, pages. 38-68
- MEZA, O. (2006). *La relation entre la pensée philosophique et la poésie dans l'œuvre de Lucian Blaga*, Le journal de la Matica srpska pour la littérature et la langue,- Litt. 54, cahier 1, page [137]-146
- MEZA, O. (2005). *Lucian Blaga en serbe*, « Suncanik »: la revue pour la littérature, la culture et l'art“, année 5, no. 12-13, pages 62-63
- MEZA, Ophelia (2011). *Tentații livrești/ Les défis littéraires*. Edition bilingue. Préparé par Lucian Marina. Novi Sad: édition de l'Association pour la langue roumaine de Voïvodine
- PUSLOJIC, Adam (1996). *L'intégrale poétique*. Dans Lucian Blaga, *Cent poèmes. La ligne de ma vie*. Belgrade : BMG
- STOJANOVIC, Dragan (2012). *U registru eseja. Osam decenija rumunske esejistike*. Novi Sad: Prometej
- STRAJNIC, Nikola (2007) *Antologija svetskog pesništva. I i II*. Novi Sad: Bistrica: La faculté de philosophie
- STEFAN, Florika (1990). *Napuštena apoteka*. Novi Sad: Književna zajednica
- TOMUȘ, Mircea (1978). La préface de l'édition bilingue dans la traduction en serbe d'Adam *Quatre poètes. Arghezi, Bacovia, Barbu, Blaga*. Bucarest : La maison d'édition « Minerva »
- DAN, Mariana (1997). *L'âme universel n'a pas de patrie. Les études pour la littérature roumaine et serbe / Sufletul universal nu are patrie. Studii de literatură română și sârbă*, édition bilingue, Belgrade, Institut d'édition de manuels scolaires
- GANA, G. (1976). *Opera literară a lui Lucian Blaga*. București : Editura Minerva
- KRDU, Petru (1991). *Antologija rumunske poezije*. Novi Sad: Maison d'édition Svetovi

FUNCTIONAL MUTATIONS IN THE WINTER CUSTOMS REPERTOIRE OF THE LIPOVIAN RUSSIANS FROM SARICHIOI

MUTATIONS FONCTIONNELLES DANS LE RÉPERTOIRE DES COUTUMES HIVERNALES DES RUSSES LIPOVIENS DE SARICHIOI

MUTAȚII FUNCȚIONALE ÎN REPERTORIUL OBICEIURILOR DE IARNĂ LA RUȘII LIPOVENI DIN SARICHIOI

Prof. univ. dr. Mirela KOZLOVSKY

„Ovidius” University from Constanța, Faculty of Arts

Bd. Mamaia, nr. 124, Constanța

E-mail: mirelakoz@gmail.com

Abstract

For more than three centuries, faith has offered the Lipovan Russians the support of ethnic identity. Demonstrating an amazing ability to survive in hostile environments, given the phenomenon of acculturation characteristic of the multiethnic spaces in which they lived, the Lipovan Russians have kept the original identity manifestations almost unchanged throughout history. An important factor in maintaining identity practices has been the isolation offered by Delta. An example of this is the village of Sarichioi, where the community is fully represented by Lipovan Russians who are proud of their cultural heritage. This specific and diversified heritage of the Dobrogea region has made it possible to link Romanian culture to European cultural heritage.

Over time, some customs and traditions have been abandoned and others have been "adapted" to compensate for the lack of specific creations for certain community practices. In this study, we will refer to the integration of religious song into the Christmas carol, a traditional creation that has a specific purpose, that of marking an imminent event.

Résumé

Depuis plus de trois siècles, la foi offre aux Russes lipovans le soutien de l'identité ethnique. Démontrant une étonnante capacité de survie dans des environnements hostiles, compte tenu du phénomène d'acculturation caractéristique des espaces multiethniques dans lesquels ils vivaient, les Russes lipovans ont gardé les manifestations identitaires originales presque inchangées à travers l'histoire. Un facteur important dans le maintien des pratiques identitaires a été l'isolement offert par Delta. Un exemple de ceci est le village de Sarichioi, où la communauté est entièrement représentée par des Russes lipovans qui sont fiers de leur héritage culturel. Ce patrimoine spécifique et diversifié de la région de Dobrogea a permis de relier la culture roumaine au patrimoine culturel européen.

Au fil du temps, certaines coutumes et traditions ont été abandonnées et d'autres ont été "adaptées" pour compenser le manque de créations spécifiques pour certaines pratiques communautaires. Dans la présente étude, nous ferons référence à l'intégration du chant religieux dans la sphère du Chant de Noël, une création traditionnelle qui a un but précis, celui de marquer un événement imminent.

Rezumat

De mai bine de trei secole credința le oferă rușilor lipoveni suportul identității etnice. Demonstrând o uimitoare capacitate de supraviețuire în medii ostile, ținând piept fenomenului de aculturație caracteristic spațiilor multietnice în care și-au dus existența, rușii lipoveni au păstrat de-a lungul istoriei aproape neschimbate manifestările identitare originare. Un factor important în păstrarea practicilor identitare l-a constituit izolarea pe care le-a oferit-o Delta. Un exemplu în acest sens este satul Sarichioi, unde comunitatea este reprezentată în totalitate de ruși lipoveni care se mândresc cu patrimoniul lor cultural. Acest patrimoniu specific și divers din zona Dobrogei a permis racordarea culturii românești la patrimoniul cultural european.

Cu timpul, unele dintre datini și obiceiuri au fost abandonate iar altele au fost „adaptate” pentru a suplini lipsa unor creații specifice anumitor practici comunitare. În studiul de față ne vom referi la integrarea cântecului religios în sfera colindului, creație tradițională ce are un rost precis, acela de a marca un eveniment îndătinat.

Keywords: *Lipovan Russians, ethnic, Christmas carol, community, traditions, folklore*

Mots-clés: *Russes lipovans, ethnique, Chant de Noël, communauté, traditions, folklore*

Cuvinte-cheie: *ruși lipoveni, etnic, colind, comunitate, tradiții, folclor*

Introducere

Studiul de față este rezultatul cercetărilor de teren pe care le-am efectuat în județul Tulcea, în satul Sarichioi, la etnicii ruși lipoveni. Cercetările s-au desfășurat în anul 2019, cu precădere în perioada festivă în care este performat cântecul religios *Христос раждається славите / Lăudați nașterea lui Hristos*, interpretat la Crăciun (7 ianuarie în calendarul gregorian), și urarea pe care rușii lipoveni din Sarichioi o adresează consătenilor cu ocazia zilei Sfântului Vasile cel Mare (14 ianuarie în calendarul gregorian).

Am utilizat ca principale metode de investigare observația directă și interviul, iar informațiile obținute au fost înregistrate în sistem digital (audio, foto și video). Scopul principal al acestui studiu constă în valorificarea patrimoniului cultural al rușilor lipoveni din Sarichioi, oferind celor interesați informații corecte și complete, culese și transcrise în mod științific. Am urmărit la finalizarea demersului științific realizat fructificarea cât mai eficientă a informațiilor obținute cu referire la repertoriul muzical de iarnă ce se află în prezent în practica rușilor lipoveni deoarece caracteristicile acestuia s-au conservat uimitor de bine. În funcție de locul de origine al rușilor lipoveni, cântecul religios *Христос раждається славите / Lăudați nașterea lui Hristos* circulă în variante cu ușoare modificări ce țin de simplificări sau prefaceri în ceea ce privește textul, linia melodică și stilul interpretativ.

În partea de Est a Podișului Babadag și pe țărmul lacului Razim, într-o zonă pitorească se află satul Sarichioi. Statorniciți de mai bine de trei secole pe pământ românesc, etnicii ruși lipoveni au beneficiat de atenția cercetătorilor care le-au studiat trecutul, evoluția, traiul, religia, tradițiile, obiceiurile și cultura scrisă. (TUDOSE, 2015, p. 6)

Denumirea satului Sarichioi provine din limba turcă – Sarıköy (în limba română Sat galben). În anul 1651, călătorul turc Evlia Celebi, vizitând peste o sută de sate aflate pe teritoriul Dobrogei (la aceea vreme Dobrogea făcea parte din Imperiului Otoman), menționează satul ca fiind unul cu populație tătarească, mare și cu aspect plăcut. Această informație se confirmă, iar cei intervievați mi-au menționat că, în partea nord-estică a satului s-au descoperit morminte tătarești. Începând cu anul 1740, componența etnică a satului se modifică, iar Sarichioi devine un fort întărit cu populație rusească ce purta numele de lipoveni și cazaci nekrasoviți. Cazacii au sosit în Dobrogea din zona Mării de Azov și a fluviului Kuban. Până la venirea cazacilor-nekrasoviți în Sarichioi, primii etnici

ruși stabiliți au fost lipovenii. Treptat, satul s-a transformat într-un centru întărit al nekrasoviților dobrogeni iar această prefacere a determinat accelerarea procesului de integrare a lipovenilor în rândurile cazacilor. (FENOUGHIN, FENOUGHIN, 2004, p. 76)

Există mai multe teorii cu privire la originea rușilor lipoveni în teritoriile românești. Generalul și istoricul Marin Ionescu-Dobrogianu considera că, după proveniența lor, rușii lipoveni pot fi împărțiți în două categorii: Rutenii și Moscoviții (lipovenii). Primii aparțin de Regatul Poloniei și s-au stabilit în actualul teritoriu dobrogean, pe vremea aceea parte a Imperiului Otoman, mai exact în anul 1709. Aceștia erau conduși de cazacii Zaporozieni, membrii ai unui ordin militar și religios (creștini ortodocși). Poarta otomană le asigura independența, le dădea terenuri și le garanta pescuitul pe malul drept al Dunării, cu condiția ca acești ruteni să le furnizeze în caz de război un contingent de oameni și cai. În urma războiului Crimeii, desfășurat între anii 1853-1856, în satele cazacilor au continuat să se stabilească familii de ruși din teritoriile rutene, astfel că în anul 1850 existau 1092 de familii. (IONESCU-DOBROGIANU, 1904, p. 329)

Cea de-a doua categorie, conform lui Marin Ionescu-Dobrogianu, se referă la rușii lipoveni sau moscoviți. În teritoriile Dobrogei au fost menționați pentru prima oară în anul 1762, când au fost semnalati în satul Sarichioi. (TUDOSE, 2015, p. 25) În statistica generalului Marin Ionescu-Dobrogianu, în anul 1850 existau în satul Sarichioi 600 de gospodării lipovenești. (IONESCU-DOBROGIANU, 1904, p. 330)

Sevastian Fenoghen, istoric născut în Sarichioi, împreună cu fiica sa, Alexandra Fenoghen, prozator și redactor la Radio România Internațional – Serviciul Rus, consideră că în satul Sarichioi trăiesc deopotrivă urmașii lipovenilor și ai cazacilor. Primii sunt ruși staroveri proveniți din rândurile țărănimii care a părăsit teritoriile de baștină în secolele al XVII-lea și al XIX-lea individual, în familii sau în grupuri nu prea mari, însoțiți de călugări, ustavșici sau preoți fugari, iar ceilalți sunt țărani ruși liberi, locuitori ai zonelor mărginașe ale Rusiei ce făceau parte dintr-o categorie socială aparte, un fel de aristocrație țărănească. Mai târziu, în rândul cazacilor au fost acceptați și țărani din Rusia centrală, aceștia fugind de jugul iobăgiei și din motive religioase. (FENOUGHIN, FENOUGHIN, 2004, p. 68)

Migrarea rușilor către alte teritorii începe în anul 1653, când, la propunerea Țarului Alexei Mihailovici, în biserica rusă se introduc noi reforme. Susținute de Patriarhul Nikon, acestea vizau înlocuirea vechilor cărți și orânduielei bisericești cu cele de sorginte grecească din acele vremuri. (TUDOSE, 2015, p. 12)

Se nasc disensiuni între reprezentanții bisericii oficiale, adepți ai reformelor, și credincioșii păstrători ai vechii rânduieli. Amploarea disputelor dintre aceste două categorii religioase stă la baza scindării Bisericii Ruse și a apariției unei comunități religioase în societatea pravoslavă – staroverii, credincioși ortodocși de rit vechi. (TUDOSE, 2015, p. 12)

Toți cei care s-au împotrivit revizuirii cărților și ritualului religios au fost anatemiați și declarați eretici. Pentru trecerea la noul rit, Țarul Alexei Mihailovici a intervenit în forță, punând în mișcare întregul arsenal represiv de care dispunea, recurgând chiar la arderea pe rug a tuturor celor care refuzaseră reformele. (JORA, 2014, p. 41-42)

După Sinodul din 1666-1667, mișcarea protestatară a staroverilor a lut amploare, culminând cu migrarea unui număr însemnat de familii către Finlanda și Marea Albă (în nord), spre Volga și Marea Caspică (în sud), spre Siberia și Sahalin (în est) și spre țările dintre Marea Baltică și Marea Neagră (în vest). Se estimează că peste trei milioane de credincioși de rit vechi au părăsit ținuturile de origine. (IPATIOV, 2001, p. 29)

În spațiul românesc, staroverii s-au îndreptat în două direcții: în nordul orașului Iași, cu deschidere spre Bucovina (anexată în 1775 de Austria), iar în sud Tulcea, cu deschidere spre Dobrogea (aflată până în anul 1878 sub dominație turcească). (TUDOSE, 2015, p. 14) Toleranța autorităților austriece și turcești în ceea ce privea religia, precum și beneficiile acordate noilor sosiți, au avut scopul de ai determina să se stabilească în regiuni mai puțin primitive, departe de teritoriul originar. (TIULIUMEANU, 2015, p. 121)

Aspecte culturale și spirituale

Spre deosebire de alte culturi preponderent orale din teritoriul dobrogean, cultura predominant religioasă a rușilor lipoveni a rezistat surprinzător de bine schimbărilor determinate de stilul de viață modern. Toate comunitățile etnice din spațiul dobrogean, deci și cea a rușilor lipoveni, au fost afectate iremediabil de schimbările produse de-a lungul timpului în societatea patriarhală. Antagonismul dintre generații, apariția tehnologiei străine, metisajul etnic, accesul la educație sunt doar câțiva factori ce au produs o ușoară „destindere” în viața comunităților dobrogene. Comunitățile rușilor lipoveni, izolate din punct de vedere geografic și mai puțin deschise către lumea modernă, și-au păstrat nestrămutate comportamentul religios, limba (slavonă în ritualul religios și rusă în viața cotidiană) și practicile cutumiare care le asigură încă amprenta identitară.

Izolarea pe care le-a oferit-o Delta i-a ajutat pe rușii lipoveni să-și păstreze nealterate tradițiile până la începutul secolului trecut. De la cei intervievați am aflat că odată cu instaurarea regimului comunist se declanșează și în rândul lor fenomenul migrării din spațiul rural către cel urban. În Sarichioi, localitate în care rușii lipoveni sunt majoritari din punct de vedere numeric, chiar dacă stilul de viață tradițional s-a adaptat la progresul societății și la civilizația centrelor urbane, migrarea către orașe nu s-a produs substanțial, astfel că sentimentul apartenenței la grup s-a menținut nealterat. Chiar dacă în ultimii treizeci de ani și din rândul lor au emigrat în afara țării cei dornici să se realizeze profesional și material, aceștia revin în sat și se reintegrează comunității. Consider că acest aspect contribuie la menținerea și perpetuarea obiceiurilor și practicilor comunitare.

De Crăciun și Anul Nou rușii lipoveni din Sarichioi se pregătesc spiritual și material pentru sărbătoarea nașterii mântuitorului Iisus și trecerea în noul an. Pentru ei este important ca la zi de sărbătoare să se întregească familiile. Din relatările celor intervievați am aflat că, atunci când un membru al familiei sau chiar întreaga familie se află la muncă în afara țării, reîntregirea familiei se realizează fie în locul de origine, în sânul comunității, cu respectarea tuturor secvențelor cutumiare, fie în afara spațiului originar, atunci când comunitatea este recreată cu ajutorul membrilor familiei, dar cu modificări aduse secvențelor cutumiare, cum ar fi renunțarea la slujba religioasă din biserică, la binecuvântarea dată de preot, la cântarea religioasă ce are rol de colind, etc. În zilele noastre, fenomenul de reafirmare a sentimentului de apartenență la comunitate prin raportarea la familie ca nucleu al comunității este întâlnit la toate grupurile etnice dobrogene cu statut de emigrant (dacoromâni, aromâni, meglenoromâni, tătari, turci, ruși lipoveni etc.).

De la cei intervievați am aflat că până la sfârșitul secolului al XIX-lea în sat exista o singură biserică ce aduna la slujbe și sărbători pe toți credincioșii staroveri. Aceștia aparțineau curentului numit beglopopovîți (cei cu preoți fugari). În lipsa unor preoți staroveri, în biserică de lemn se oficiau slujbele religioase de către preoții fugari, iar în absența lor, de către un ustavșîk sau diacul, aleși de credincioși. (FENOUGHIN, FENOUGHIN, 2004, p. 77). În anul 1846, se înființează Mitropolia creștinilor de rit vechi la Fântâna Albă, iar Mitropolit va fi numit Ambrosie. Treptat, vor apărea disensiuni de natură religioasă și încep să se contureze două tabere religioase în rândul credincioșilor din Sarichioi. Unii îl considerau pe mitropolit lipsit de har și, prin urmare, nu vor accepta ierarhia staroveră, iar ceilalți sunt cei care militau pentru acceptarea mitropolitului și a ierarhiei starovere. Primii sunt credincioșii bespopovîți (Беспоповцы) „fără popă”, iar ceilalți sunt popovîți (поповцы) „cu popă”.

În cazul credincioșilor „fără popă”, se alege din rândul enoriașilor un predicator, bun cunoscător al limbii slavone și a cântărilor religioase slavone. Nu este un obicei singular. Și în satele din Dobrogea se recrutau în trecut preoți din rândul grămăticilor (cântăreț bisericesc sau dascăl, țârcovnic care îndeplineau și anumite servicii la oficierea cultului religios).

Satul are în prezent două biserici din piatră, câte una pentru fiecare dintre cele două grupuri de credincioși.

În cercetarea întreprinsă în satul Sarichioi, am aflat că sărbătoarea Crăciunului este așteptată cu mare bucurie. Întreaga comunitate respectă perioada de 40 de zile cât ține postul Crăciunului. Pe tot parcursul zilei de 6 ianuarie, Ajunul Crăciunului, rușii lipoveni țin post negru. Ei nu beau apă și nu gustă din mâncărurile pe care le prepară. Gospodinele se întrec în pregătirea diferitelor mâncăruri tradiționale, iar casa strălucește de curățenie. Hainele tradiționale, ce se vor purta la slujbă în biserică, sunt călcate și așezate pe umerase și se aprinde candela care este așezată în fața icoanelor, pe polița fixată orizontal pe perete de la răsărit (în colțul camerei sau deasupra ușii). În Sarichioi, în dimineața de Ajun, plutesc în aer mirosurile îmbietoare de pâine de casă, cozonaci, răcitur, sarmale, plăcintă cu dovleac, preparate în genul mezelurilor de casă și multe alte feluri alese specifice gastronomiei acestei comunități. Aproape în fiecare casă răsună glasuri de copii care repetă cu bucurie colindul pe care îl vor cânta seara în casele rudelor și vecinilor.

După-amiază, întreaga comunitate merge la biserică la slujba din Ajun. Copiii și adulții sunt îmbrăcați în portul tradițional, purtat cu precădere la slujbele religioase. Biserica răsună de vocile enoriașilor și a preotului care, într-o cântare monodică, vestesc Nașterea Domnului. După slujbă, enoriașii, care au respectat cu strictețe postul, sunt împărțiți și primesc din Sfintele Daruri o pâine care nu conține drojdie ci doar apă, făină și sare și au voie să mănânce preparate de post gătite fără ulei. Întorși la casele lor, cu toții duc la bun sfârșit treburile gospodărești și așteaptă Slujba de miază-noapte (slujba miezonoptică). Tot la finalul slujbei, preotul binecuvântează grupurile de colindători, care încep din acel moment să colinde mai întâi pe la rude. Copiii sunt așteptați și primiți cu bucurie de gazde care îi poftesc la masă și îi răsplătesc cu dulciuri, bani și fructe.

Analiza morfologică a cântecului

Cântecul religios *Христос раждается славите / Lăudați nașterea lui Hristos* reprezintă „Condacul, Troparul și Axionul Nașterii Domnului” și se interpretează în limba slavonă dar cu grafie rusă. De la cei intervievați am aflat că nu toți enoriașii stăpânesc citirea cu caractere slavone și atunci textul cântecului este scris cu caractere rusești. Ca gen, putem să-l considerăm corespondent al colindului din cultura tradițională daco-românească, și putem afirma că în această situație avem de-a face cu un exemplu elocvent de mutație funcțională în repertoriul obiceiurilor de iarnă. Așa cum știm, caracterul etnic-tradițional condiționează o anumită funcționalitate a folclorului. (OPREA, 2002, p. 21). Ținând cont de această afirmație, am constatat glisarea cântecului religios *Христос раждается славите / Lăudați nașterea lui Hristos* în sfera creațiilor tradiționale ce se produc cu un rost precis, acela de a marca un eveniment îndătinat. Avem un exemplu elocvent în care acest cântec religios, un substitut al colindului propriu-zis, este produsul asocierii religiei cu folclorul.

Staroverii din Sarichioi continuă să respecte cu strictețe tot ceea ce le conferă identitate: limba, religia, portul, tradițiile și obiceiurile. Respectul pentru preot sau pentru persoana desemnată de comunitate să officieze slujba religioasă este prezent la întreaga comunitate, și îl putem asemăna respectului pe care orice comunitate, în special rurală, îl arată față de preot. În seara de Crăciun, la finalul slujbei religioase, rușii lipoveni din Sarichioi colindă mai întâi preotului *Христос раждается славите / Lăudați nașterea lui Hristos*. Și la dacoromâni din satele vechi dobrogene (din estul Câmpiei Române și din Bărăgan), acest respect a generat o practică aparte, în care, preotul era primul colindat. Colindul se numește „Al popii”.

În casele rușilor lipoveni din Sarichioi, colindătorii, îmbrăcați în straie tradiționale, se așază în fața icoanelor aprinse și cântă cu evlavie, uneori li se alătură și gazdele. La sfârșit, gazda mulțumește pentru binecuvântarea colindătorilor și cu toții fac urări de sănătate, prosperitate și pace.

Reproduc un fragment din textul cântecului religios *Христос раждается славите / Lăudați nașterea lui Hristos* în limba slavonă și în traducerea în limba română:

„Слава Отцу и Сыну и Святому Духу и ныне и присно и во веки веком аминь. Господи помилуй, Господи помилуй Господи благослови.”

„Slavă Tatălui și Fiului și Duhului Sfânt și acum și în vecii vecilor. Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne binecuvântează.”

„Рождется в Вифлееме иудейском, и в яслях Возлегии, Господи Иисусе Христе, Сыне Божии, молитв ради Пречистыя Твоея Матери и всех святых Твоих, помилуй и спаси нас, яко Благ и человеколюбец. Аминь.”

„La Nașterea ta Hristoase, Fiul lui Dumnezeu în Betleem, în ținutul Iudeei, în ieslea cea sărăcăcioasă s-au auzit rugăciuni pentru Preasfânta Ta Maică și toți sfinții Tăi. Te rugăm Hristoase, ai milă și ne mântuiește, ca un Bun și iubitor de oameni. Amin.”

„За молитв святых отец наших, Господи Иисусе Христе Сыне Божии помилуй нас. Аминь.”

„Pentru rugăciunile sfinților tăi, tatăl nostru, Domnul Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, te rugăm miluiește-ne pe noi. Amin.”

Din punct de vedere muzical, cântecul religios *Христос рождается славите / Lăudați nașterea lui Hristos* este o monodie cântată atât în grup cât și solistic. La interpretarea în grup, datorită diferențelor de diapazon (se interpretează în octave paralele) de multe ori se aud momente de polifonie datorate abaterilor întâmplătoare pe care le fac cântăreții. Se execută în stilul cântărilor responsoriale, după modelul cântării din biserică, atunci când preotul începe fiecare frază muzicală din strofă, iar enoriașii se alătură imediat, continuând strofa respectivă. Acest cântec este un exemplu elocvent de proză „izometrizată” versificată. Melodia este heteroritmă (alocronă), cu fraze ritmice diferite între ele. Întreaga melodie este construită prin mers melodic în zig-zag, cu alternarea momentelor de mers melodic treptat cu mers melodic realizat prin salturi intervalice (preponderent terța, cvarta și cvinta).

Modul este diatonic, pe sunetul la (minorul natural). În interpretarea solistică pe care am înregistrat-o, sunetele mi și la apar în melodie în dublă înfățișare sonoră, atât naturale cât și cu bemoli.

Sunetele Mi, Sol, Fa, Re și Do au rol de coardă de recitare.

Dinamica este aproape uniformă, intensitatea interpretării plasându-se în mezzoforte. Agogica este bogată, pe parcursul desfășurării cântecului putând fi sesizate accelerări și răririi, efecte ce contribuie la delimitările pseudo-strofelor. Ritmul este gisto-silabic, iar la final de strofă apare coroana sau fermata.

Melismele apar la mijlocul și la finalul rândurilor melodice din strofă. Cele interioare sunt de obicei mai scurte, iar cele plasate la finalul strofelor sunt mai bogate, având un caracter concluziv.

Pentru că strofa melodică are mai multe rânduri melodice, forma acestui cântec religios e ste liberă. Ambitusul este de octavă perfectă, de la sunetul la în octava mică până la sunetul la din octava întâi.

Cadențele interioare, realizate pe sunetele Re, Do, Fa, Re, Mi, Re, La, Do, La, Re, fixează cezurile și sunt realizate prin secundă mare descendentă, terță mare descendentă, secundă mică ascendentă, secundă mare ascendentă și prin repetarea aceluiași sunet. Cadența finală este pe sunetul La și se realizează prin mers melodic descendent.

Un alt obicei practicat în prima zi din an, ziua Sfântului Vasile cel Mare, reprezintă o sărbătoare importantă pentru rușii lipoveni. Biserica credincioșilor bespopovîți (Беспоповцы) – „fără popă” poartă hramul marelui sfânt Vasile și enoriașii vin în prima zi a Noului An în număr mare la această sărbătoare. După slujbă, copii și vârstnici merg din casă în casă, aruncând grâu prin gospodăriile oamenilor, rostind versuri populare.

Redăm în continuare textul urării în limba slavonă și traducerea în limba română:

„По поле по поле сам Господь ходил, Дева Мария Бога просила: «Зароди Боже жита и пшено и у доме ДОБРО.»

Сею, вю, посеваю, с Новым Годом поздравляю, с Василием Великим, со цветочками, с василёчками! Раскрывайте сундучки, вылетайте пчёлки, вам на орешку, а нам на питешку. С новым годом, с новым счастьем!

Даруй Господи этого проводить и пребудущаго дожждаться!”

„Domnul însuși s-a plimbat pe câmp, iar Fecioara Maria, maica lui Dumnezeu l-a rugat: «Doamne ai grijă de credincioșii tăi și dă viață fericită și spor tuturor celor din casă.»

Noi semănăm, și vă urăm ca Anul Nou să vă aducă fericire, iar Sfântul Vasile cel Mare să vă umple casa cu flori și pe câmp să dea rod bun! Deschideți-vă inimile, aveți grijă de cei mai săraci ca voi, astfel ca Anul Nou să vă aducă fericire!

Fie ca Dumnezeu să ne ajute, și toate urările să se împlinească acum și în anii care urmează!”

Textul este laic și are aspectul unei incantații sau urări de belșug și protecție divină pentru noul an. Specific acestui obicei este aruncarea în casa gazdei a semințelor de cereale, semn al

invocării belșugului recoltelor, fertilității și sănătății pentru anul ce vine. Se aseamănă cu obiceiul agrar al Semănatului, practicat de dacoromânii din Dobrogea.

Concluzii

Acest studiu a relevat faptul că lipsa unor creații care să corespundă scopului de a adresa urări, așa cum sunt colindele, a determinat în mentalul colectiv al rușilor lipoveni producerea unor mecanisme care au contribuit la anumite mutații funcționale. Aflate în practica comunitară, aceste creații contribuie la legătura între indivizi, între nucleele familiale și, prin generalizare, contribuie la solidarizarea comunității.

Cercetarea științifică a evidențiat că rușii lipoveni din Sarichioi, credincioși creștini ortodocși de rit vechi, din dorința de a nu impieta cu nimic profunzimea teologică sau valoarea actului religios al nașterii mântuitorului Iisus și importanța primei zile din Anul Nou, au preferat ca la aceste sărbători să se exprime prin cântecul religios *Христос раждается славу!* / *Lăudați nașterea lui Hristos* sau prin versuri în care sunt invocați Iisus Hristos și Sfânta Maria. Această aparentă lipsă de „creativitate” ne demonstrează că cele două creații au sfidat timpul, înfățișându-se astăzi ca un tezaur poetic viu, în măsură să contribuie la identitatea spirituală a acestui grup etnic. Cu siguranță aceste creații nu vor trece în stereotipie, nu-și vor pierde valoarea spirituală și vor asigura amprenta identitară atât de importantă într-un mediu alogen, așa cum este Dobrogea și într-o perioadă în care globalizarea amenință cu asimilarea, mai precis cu deznaționalizarea și uniformizarea.

Dorim ca această contribuție să fie utilă demersurilor viitoare în ceea ce privește cercetarea și valorificarea repertoriului muzical și să constituie totodată un imbold în păstrarea și transmiterea tradiției.

BIBLIOGRAFIE

- FENOGHEN, Sevestian, FENOGHEN, Alexandra, *Sarichioi, o enigmă a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2004
- IPATIOV, Filip, *Rușii-lipoveni din România, studiu de geografie umană*, Presa Universitară Clujeană, 2001
- IONESCU-DOBROGIANU, Marin, București, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Iași, Editura TipoMoldova, 2010
- JORA, Roman, *Folclor muzical-coregrafic al rușilor lipoveni din județul Tulcea*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2014
- OPREA, Gheorghe, *Folclorul muzical românesc*, București, Editura Muzicală, 2002
- TUDOSE, Pavel, *Rușii lipoveni din România – istorie și actualitate*, București, Editura Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, 2015
- TIULIUMEANU, Mihai, *Cazacii din Dobrogea: o istorie uitată*, București, Editura Militară, 2015

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES /
TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS /
TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Ioana NISTOR

Mirel ANGHEL

FILIP FLORIAN'S *DEGETE MICI* – THE RECEPTION OF A ROMANIAN NOVEL THROUGH TRANSLATION

DEGETE MICI DE FILIP FLORIAN – LA RÉCEPTION D'UN ROMAN ROUMAIN EN TRADUCTION

DEGETE MICI DE FILIP FLORIAN – RECEPȚIA UNUI ROMAN ROMÂNESC PRIN TRADUCERE

Lect. univ. dr. Roxana BÎRSANU

Universitatea Româno-Americană

Bvd. Expoziției, nr. 1B, Sector 1, București

E-mail: roxanabirsanu25@yahoo.com

Abstract

In order for any piece of writing to reach as wide a readership as possible, it needs the mediation of translation. This holds true especially for smaller literatures such as the Romanian one, which, mainly because of linguistic constraints, can be accessed by foreign readers through translation. In this paper we set to look into how Filip Florian's novel Degete mici, which is not a highly accessible read for native speakers either, has been perceived and received by an English language readership. The analysis focuses on potential obstacles in grasping the messages of the book in terms of writing style and plot. Such roadblocks are mainly represented by cultural references, the dense Proustian prose and even the readers' own biased opinion about modern Eastern European writers.

Résumé

Pour qu'un texte littéraire puisse atteindre un grand nombre de lecteurs, il a besoin de la médiation de la traduction. Cela est particulièrement vrai pour les littératures mineures comme la roumaine, auxquelles les lecteurs étrangers ont accès seulement par le biais de la traduction, principalement à cause de contraintes linguistiques. Dans cet article nous analysons comment le roman de Filip Florian, Degete mici, a été perçu et reçu par les lecteurs de langue anglaise. L'analyse se concentre sur les obstacles potentiels à la compréhension des messages du livre en termes de style d'écriture et d'intrigue. Ces obstacles sont représentés par des références culturelles, la dense prose proustienne et même les opinions biaisées des lecteurs sur les écrivains modernes de l'est de l'Europe.

Rezumat

Pentru ca un text literar să ajungă la un număr cât mai mare de cititori, el are nevoie de intermedierea traducerii. Acest lucru este cu atât mai adevărat în cazul literaturilor mici cum este literatura română, la care cititorii străini au acces prin intermediul traducerii, în principal din cauza constrângerilor lingvistice. În această lucrare vom analiza modul în care romanul Degete mici de Filip Florian a fost perceput și receptat de cititorii de limbă engleză. Analiza se axează pe posibilele obstacole în înțelegerea mesajului cărții în ceea ce privește scriitura și intriga. Aceste

obstacole se referă la referințele culturale, proza densă, de factură proustiană, și chiar la părerile preconcepute ale cititorilor față de scriitorii moderni din Europa de Est.

Key words: *reception theory, horizon of expectation, reader, translation, domestication*

Mots-clés: *théorie de la réception, horizon d'attente, lecteur, traduction, domestication*

Cuvinte-cheie: *teoria recepției, orizont de așteptare, citator, traducere, naturalizare*

Introduction

A condition for the survival of any piece of fiction is a complex reading process, whereby the text is decoded through the filter of the reader's experience and perception, and turned into a product of multi-layered significance. This interplay between reader and text and, going further still, the re-creation of the text through the reader's filter are at the core of the reception theory, whose tenets were imposed by researchers such as Wolfgang Iser and Hans Robert Jauss. This paper makes use of the principles of the phenomenological approach to the reading process – the topos of encounter between reader and text – thus shifting the focus on the author and his/her text which was prevalent before the reception theory.

From the perspective of the reception theory, the work of fiction does not solely consist of the text, but it also comprises the subjectivity of the reader, who thus becomes the sine qua non condition for the very existence of the text. It acquires meaning, and its relevance depends to a considerable extent on how readers position themselves in relation to the literary content. “Instead of asking what the text means, I asked what it does to its potential readers. The message that was no longer to be ascertained triggered interest in what has since been called text processing – what happens to the text in reading” (ISER, 2000, p. 311). The responses elicited by the text, especially when the manifestations of such reactions reach other would-be readers, have the immense potential of dissuading or motivating them to approach the text under discussion.

The text becomes “concretized”, to use Iser's term, when readers manifest their subjectivity through their “different extra-literary standards, views, values or personal experience” (SHI, 2013, p. 985). The reading process is further complicated when this equation is completed by yet another factor, the translator. In the case of translations, the text is first concretized by the translator, who mediates, via his/her own subjectivity, a new construction of the text to be completed by target language readers. Considered from the reader's perspective, the translated text becomes, in this light, the response to a response, an intricate web of interactions that condition and influence each other. The end product of the reading process in case of a translation is eventually the sum total of the target reader's own perception combined with that of the translator-mediator.

There are two other concepts from the reception theory that are of great use for the purpose of this paper. These are the “horizon of expectation” and the “aesthetic distance” imposed by Jauss. He claims that, given the fact that we do not exist in a void and we are influenced by our previous experiences, the interpretation of a text should consider the social and historical context of the readers and the moment of text production. In other words, readers from different historical periods will interpret a text differently, according to their own perception and life experience: “(...) the reader of a new work has to perceive it not only within the narrow horizon of his literary expectations, but also within the wider horizon of his experience of life” (JAUSS, 1970, p. 14). This means that every individual approaches a work of fiction with a certain system of references accumulated previously. The central place granted to the reader in the reading process means that “the public gives the work of art its legitimacy. But the public's judgment of a literary text may change because of the historical and social changes in aesthetic tastes” (SROUJI-SHAJRAWI, 2013, p. 3).

The literary work may meet readers' expectations or may disappoint them. The readers' reaction will reflect the response the text elicits in them: "The distance between the horizon of expectation, between the familiarity of the previous aesthetic experiences and the 'horizon change' demanded by the response to new works, determines the artistic nature of a literary work along the lines of aesthetics of reception: the smaller the distance, which means that no demands are made upon the receiving consciousness to make a change on the horizon of unknown experiences, the closer the work comes to the realm of "culinary" or light reading" (JAUSS, 1970, p. 14-15). On the contrary, the larger the "aesthetic distance" between the horizon of expectation and what the literary text delivers, the higher the need for a horizon change which shakes the reader off his/her comfortable frame of reference, with the immediate consequence of a negative response to the text.

1. Extra-literary framework of the analyzed text

Filip Florian's novel *Degete mici*, which makes the object of our analysis, was published in 2005 at Polirom, and imposed itself immediately as a double success, both with the reading public and the critics. It received a number of prestigious literary awards in recognition of its aesthetic merits: "Best debut" awarded by România literară and Fundația Anonimul in 2005, and the Award of the Romanian Writers' Association for "Best prose debut" in 2006. *Degete mici* is the first novel published by Florian, who made his debut as a novelist later in life. The novel was followed by *Băiușii*, published in 2006 and written together with his brother, Matei Florian. Up to date, Florian has signed two other novels, *Zilele regelui* (2008) and *Toate bufnițele* (2012).

This "book of postmodern mysteries with a realistic script and a political key" (DRĂGULĂNESCU, 2014, p. 214) imposed Florian's name on the Romanian literary scene, setting him apart from the literary trend of his generation. Literary critics command him for his personal style which, in terms of predilect themes, revolve around the revisitation of the past as reassessment and its repositioning by reference with the present. As such, collective and individual memory plays a crucial part in the reconstruction of the past and in reframing it from the contemporary standpoint. Florian embeds the so-called little history, which consists of the lives of ordinary people, into the fabric of the big history, in a mosaic which crosses social environments and epochs.

This is also the case with the plot from *Degete mici*. The plot is more of a pretext for storytelling, as numerous individual tales of numerous characters overlap with the main narrative thread. In a small Romanian town, during the excavation for the construction of a church, a mass grave is discovered. Despite the fact that the archaeologist dates the bones to the 1800s, the local chief of police decides to close the grave site and, in his petty attempt to become famous, claims in his television interviews that the remains are the result of a mass execution carried out by the communist secret police. In order to settle the matter, a team of Argentinian archaeologists is called to the site and they conclude that the skeletal remains are dated two hundred years before, during an epidemic of plague. The entire rush caused by the dilemma surrounding the macabre discovery is used as a narrative frame to present an entire cast of characters, whose stories, that are only related only because they share the same geographic and temporal frame, touch surrealism, fanatic mysticism, opportunism, nostalgia or remorse.

2. The novel in translation

Florian's novel was translated into English in 2009 by Alistair Ian Blyth and published at Houghton Mifflin Harcourt. The novel had already been translated into German, where it was acclaimed by the critics for its excellent prose, its blend of humor, mystery and narrative craft. In the meantime, it has already been translated into Hungarian, Polish, Slovenian, French and Italian, to name but a few. In the English speaking world, the novel enjoyed mostly favorable reviews, albeit they all advise the reader on fact that it is not a highly approachable read¹: "Florian (...) weaves together several narratives in his debut novel, a strange story of war, death, alienation,

¹ For the purpose of this paper we focused on reviews published online.

politics and bizarre miracles told in brilliant prose” (Publishers Weekly); “*Little Fingers* is an intriguing take on the Romanian present and past, but not always very approachable” (M.A. Orthofer); “Florian may lose himself occasionally in a writing style that is florid in details, at times even baroque in its language, but this only wins in presenting his narrative as just one version among many of a history that is comprised of many smaller stories and partial truths. (...) The book reminds readers of how good writing should appeal to our imaginations, give us inexhaustible meanings to grapple with and link us, with a modicum of humility, to the world around us” (Annie Janusch); “In the vein of Kurt Vonnegut and Bohumil Hrabal, Filip Florian has given us a shaggy dog story for the ages” (fantasticfiction.com). As can be noticed, on dedicated review sites – where reviewers usually have a vast and diverse reading experience – Florian’s novel has a positive reception, mirroring its reception in Romania. But one should not ignore the fact that most present-day readers take their book recommendations online and/or from friends or a reading club. And the vast majority of them do not probably put a significant amount of time into searching for reviews or critical evaluations signed by leading voices of literary criticism in their country. Instead, they either choose to remain within their horizon of expectation and follow the path of already established preferences (in terms of authors, genres and subgenres, geographic space or writing style) or are eager to try something new, without being always prepared (or willing) for a horizon change. Considered from the extra-literary standpoint, apart from the intrinsic textual factors, there is a number of criteria that contribute to the success or failure of a work of fiction. Shrouji-Shajrawi (2013) mentions factors such as book design and blurb, number of editions, translation into different languages, opinions expressed by famous persons published in prestigious journals, the conversion of the book into a film or a play, interviews with the author, prizes awarded to the author and/or the book. Judged according to these criteria, Florian’s novel was a success on the domestic market: it has already been published in five editions, at prestigious publishing houses, it has been translated into a good number of languages, it has enjoyed a highly commanding critical reception and it received important prizes on the Romanian literary scene. It contains, therefore, most of the ingredients for becoming a success with the “consumers” accessing it in translation. From among the internal factors, Shrouji-Shajrawi mentions content (descriptions, dialogues, emotions or thoughts) and form (character design, the narrator, language, semiotics of the title and the cover). In the form category, one criterion that is often ignored or discarded as seemingly insignificant is the semiotic of the cover, which can render a powerful message about the book, especially in this age when proper visual stimulation may encourage or discourage people from approaching certain types of content. The Romanian cover of Florian’s novel is a fragment from a painting by Aurel Gheorghiu-Cogealac, *Viață și moarte cu pământ*.

The title of the painting perfectly mirrors the message of the book – the living and the dead as part of a unitary whole. The image is also extremely vibrant in the choice of colors and contains some phrases in Romanian such as “Dragoste pentru zamislire; iubire pentru fericire; Dumnezeu să-l ierte; Odihnească-se în pace”². None of the novel translations preserved the original cover, which may have been irrelevant for a foreign readership. The cover for the English version is a graphic designed by Linda Lockowitz. In black and white, it conveys a gloomy atmosphere – which does not accurately render the atmosphere prevalent in the novel, that displays only sporadic dark overtones. In other words, although it plays with the idea of an above and underground, it is not extremely inviting. However, it may be in keeping with the horizon of expectation of the English speaking readership, who associates the literature of Eastern Europe with the idea of suffering, oppression, disaster and desperation.

Since the focus of this paper is the reception of Florian’s novel in translation among ordinary readers, and not mainstream criticism, the best place to look for reactions is the large community of readers online which is www.goodreads.com. The comments surrounding *Little*

² “Love for conception; love for happiness; God rest his soul; May he rest in peace” (our translation).

fingers on goodreads.com are divided, although most readers rate it as difficult and obscure. The Romanian readers who express their opinion about the book give it a positive appreciation: “Două lucruri mi-au plăcut la cartea aceasta: limbajul provincial și poveștile personajelor” (Denise); “Cel mai mult mi-a plăcut la Florian limbajul (...) O mențiune specială pentru excelenta creionare a personajelor”³ (Lavinia). However, even the positive reviews warn about the fact that it is not a very easy read: “O carte excepțională, care necesită însă puțină răbdare” (Dana); “Ceea ce nu mi-a plăcut au fost frazele lungi, de jumătate de pagină. Sunt bine scrise, e un talent să faci așa ceva, însă sunt greu de urmarit” (Horea); “Mi s-a părut greu de citit din cauza paragrafelor uneori mult prea lungi și (din când în când) cu enumerări obositoare” (DreamDjin)⁴.

While most Romanian readers evaluate Florian’s novel in the context of Romanian literature of the new wave, English speaking readers place it in the larger framework of Eastern European fiction. One reader, Ema, mentions that she, like many other people of her generation, avoid Romanian literature because “it may be full of social comments and communism issues (people are already fed up with it, yet it may prove interesting for a foreigner)”. The most frequently encountered criticism refers to the narrative structure and the organization of the plot: “convoluted narrative turns”, “fractured narrative”, “the book does not fully cohere”, “it was a rather confusing book that didn’t focus on one thing in particular and didn’t tell you when the point of view was going to change or when it did change”. The narrative is indeed complicated and “convoluted”, especially since the plethora of characters that make an appearance in the book all have their stories intermingled in a blend of both personal experiences and time periods. It is not uncommon to find in the same phrase two characters talking about two completely different things that had happened in periods as distant in time as the present and the interwar period. There is no mention, however, of who is saying what; this is something the reader has to infer from the rest of the story, which is not always an easy task.

Another observation that recurs in the foreign readers’ negative reviews makes reference to the writing style. It is quite intriguing, since Florian has been acclaimed in his native country precisely for this esthetic writing, which is considered one of the greatest merits of this novel. However, foreign readers confess that one of the obstacles in reading the novel was the choice of vocabulary and the sentence structure: “the prose is long and winding, full of parenthetical which makes it hard to follow” (Christine Piccillo); “The style feels forced and pretentious, with overly long phrases, constant and annoying digressions and paragraphs that go on for pages, which makes the text quite difficult to follow” (Iulia Albota); “I enjoyed this book, though it is not always an easy read. The prose is dense and I had to take my time and sometimes re-read parts” (Katharine Harding).

Most of the negative reviews suggest that the main fault for the incomprehensibility of the book lies with the translation (there are a few voices who even claim that the novel is ‘untranslatable’, a statement which is highly debatable). In her review, Ania Spyra mentions that “Ian Blyth’s translation sometimes reads strange, especially for a person who knows something about Romanian culture. When the national dish of eggplants and peppers – *zakuska* – is translated as *chutney*, one wishes some words had been left untranslated rather than misdirected towards a whole new set of cultural associations”.

The claim that the book is not reader-friendly because of the translation is surprising, given that a ST-TT analysis reveals that the translation has a marked domesticating orientation, although

³ “There were two things that I liked about this book: the provincial language and the characters’ stories” (Denise); “What I liked most about Florian was the language (...) A special observation for the excellent depiction of characters” (Lavinia) (our translation).

⁴ “An exceptional book, but which requires some patience” (Dana); “What I didn’t like were the half a page-long sentences. They are well-written, you really need talent to manage and do this, but they are difficult to follow” (Horea); “I found it difficult to read because of the paragraphs, too long sometimes and (occasionally) with tiresome enumerations” (DreamDjin) (our translation).

quite inconsistent at certain points. This is visible first in the reorganization of the chapters, whose sequence is adjusted by the translator so as to facilitate the comprehension of the chronological order of the main and side stories. Another domesticating strategy is the adaptation of ST proper names. Thus, Jeni becomes Jenny, Vuța becomes Vutza, Focșani becomes Focshani, Ghiță is Ghitza and Pușa is Pusha. And yet, the translator is inconsistent with the phonetic adaptation of proper names. He avoids using “ș” in Focshani or Pusha, but Căldărușani is kept as such in the target text. The same holds true for Paraschiva and Cernica, which are not phonetically adjusted in order to give English readers a hint as to how to pronounce them. The special Romanian characters such as ș, ț, î or ă could have been successfully maintained in the English version, as they would have completed the feel of foreignness that the text already conveys due to its syntactic and lexical specifics and the cultural references.

The most surprising intervention of the translator is visible at sentence level. His decision to split the Romanian sentences, often of Proustian length, is a major interference with the style of the ST, particularly since this is one of the personal marks of Florian’s writing. This is what the author himself says about this aspect in a double author-translator interview published in the online magazine “Three Percent”: “In general, I love long sentences, which hark back to the incantations of mediaeval magicians or the manias of alchemists”. It is not uncommon to encounter sentences that spread sometimes onto half a page or even an entire page.

In the same interview, Blythe, the translator, makes some observations on Florian’s particular syntax: “[...] the long sentences also demand a different kind of translation, which is ultimately the closest possible form of reading. [...] Romanian is a highly inflected language (...) and so it is possible to create very long sentences because the word order is in a lot of ways more pliable than it is in English. In Filip Florian’s prose, the sentences are long not because he forgets to add full stops, but rather each individual sentence is a complex structure, wrought with great precision”. It is obvious that he is a good interpreter of the author’s writing style and that he grasps the significance of this syntax which sounds peculiar to English ears. But probably since he aimed at a heightened level of readability in the target language, he deliberately sacrificed adequacy (in terms of writing style) to the principle of acceptability. And yet, despite this major intervention in the text, the English version is still deemed obscure, confusing and inaccessible as far as syntax is concerned.

Here are two examples of how the source text is manipulated in translation:

ST: Ceasul îl rătăcisem cu bună știință printre rufele murdare, îmi puneam palmele la urechi când vreun crainic anunța ora exactă, ce mai conta timpul când pe tanti Paulina o vizita des, aproape regulat, un domn în frac, cu cămașă de mătase albă și papion grenă, un domn între două vârste, ușor grizonat, cu obrajii proaspăt rași, destul de înalt, fără urme de slăbiciune pe trup, un domn în adevărata putere a cuvântului (p. 3).

TT: I had deliberately lost my watch in the laundry basket. I used to put my hands over my ears whenever some radio announcer gave the exact time.

What did time matter, when Auntie Paulina was being visited frequently, almost regularly, by a man in a tailcoat, white silk shirt and garnet red bow tie? A middle-aged man, slightly graying, with freshly shaven cheeks, on the tall side, with no trace of physical weakness, a man in the full sense of the word (p. 16).

ST: Mioara, farmacistă, Paraschiva cu bastonul ei și scumpa de Jeni, vecinele mele, dragă, ca vai de capul lor. Lume bună, elegantă, un șir de străini, mereu alții și alții, iar în jur, pe lângă ei, cunoscuți din tinerețe răsăreau în uniforme de vardiști, de paznici, de soldați oropsiți ori, chiar mai rău, oameni în toată firea!, cu părul alb, apăreau îmbrăcați în uniforme de liceu. Și iarăși ziceam că vreau la closet, probabil o răceală, tanti Paulino, se întâmplă cu ploile astea, vin imediat. (p. 20)

TT: Mioara, the pharmacist, Paraschiva, with her walking stick, and Jenny: “My neighbors, dear, looking in a sorry state”. Then came the elegant beau monde, a series of strangers, always different ones, and around about, beside them, the acquaintances of youth. They sprang up in the uniforms of the Iron Guard, of watchmen, of maltreated soldiers or, worse still, full-grown men with white hair dressed in school uniform. And again I would say that I needed to go to the bathroom: “probably a cold, Auntie Paulina, what can you expect with all this rain, I’ll be right back”. (p. 18).

The examples above illustrate the interventions visible in translation at several levels. In terms of syntax, all the source text sentences are modified in translation. In the former quotation, the Romanian phrase is split into four distinct shorter sentences. The translator even created a new paragraph in the middle of what was a single phrase in the original. The latter example is a good illustration of what makes this book so personal to Florian’s style. It combines orality, with its specific forms of address and expression (specific to the social class to which Paulina belongs – “dragă”, “oameni în toată firea!”) with cultural references (“vardiști”), juxtaposed time frames (a scene from the beginning of the 20th century is superposed over the main character’s present), and mixed, but undifferentiated interventions of the characters (the narrator and his landlady, Auntie Paulina).

This fragment is not an easy task for the translator, who has to make the text comprehensible to target readers. Therefore, he assists the reader in his/her decoding of the message by clearly marking the intervention of the two characters through the use of dialogue markers; he split again the longer phrase and altered the oral discursive markers, which deprives the text of its linguistic flavor, although providing it with (apparently) more logic. A Romanian reader would notice even a translation error in the rendition of “uniforme de vardiști” as “uniforms of the Iron Guard”, although there is no connection whatsoever between the two references.

Actually, cultural references generate a considerable aesthetic distance between the reader’s horizon of expectation and the universe of the book. There are some which can be seized immediately; they usually reflect everyday life in its concrete aspects such as gastronomy: *papanași*, *varză călită*, *cozonac* or *zacuscă*. But there are also others that need historical contextualization in order to contribute to the creation of a meaningful general picture of the world depicted in the novel, in all its intricate relationships and connections. “O plimbare la șosea” (*a ride on the highway*) or “prima locotenență domnească” (*the first princely lieutenancy*) may be read as such (with some loss of meaning for the target readers), but in order to make sense of the larger context of mass graves in the fifties or to fully understand the scene of the major’s humiliation at the 1989 Revolution, readers need background information. This is their own task as interpreters of the text trying to decode the deeper message, hidden under this plethora of symbols deeply embedded in the local reality, an embodiment of Balkan post-communist mentalities. The entire text is a cultural reference, the atmosphere is profoundly Romanian and perhaps this is the main reason why the novel seems untranslatable in the absence of some basic awareness of Romanian culture, history and lifestyle.

Conclusions

The act of translation in general and the translation of fiction in particular has long ceased to be a mere linguistic transfer; it has long gone beyond the interaction between two texts with two distinct linguistic codes. As the focus of this paper is a work of fiction, we may safely claim that the task of fiction translators is an act of competence in and commitment to two distinct cultures that strive to find a common ground on the vast territory of translation. The successful transfer of cultural meaning depends not only on the skills of the translator, but also on the perspective of readers, who have been taking an increasingly active part in the complex dynamics surrounding the translation of a literary work.

In the era of fast communication, besides many textual and extra-textual factors that influence their translation agenda, strategies and approaches, translators have to take into account the readers' horizon of expectation and consider them equal partners in the re-creation of a text in the target language. If the literary work of fiction is a blend between the text and the reader's subjectivity, as purported by the reception theory, all the parties involved – author, translator(s), publishers – should be aware that readers' aesthetic response can impact the afterlife of the text, which becomes thus a mirror that reflects multiple perspectives.

Everyone approaching a text is a reader, with his/her own subjectivity and life experiences which are used as reading filters: the translator, ordinary readers, the critics. Sometimes, perspectives diverge, as was the case with the English translation of Florian Filip's novel. The analysis of readers' reviews reveals that in most cases, the negative reception was not necessarily due to a significant distance between their horizon of expectation and the reality of the text – most of them claim that they are familiar with Eastern European writers, residents of former communist countries, and with their writings in terms of plot, characters, atmosphere etc. In Florian's case, it seems that the author's use of language and the narrative – from syntax to the postmodern superposition of time frames, stories, perspectives – disconcerted readers.

The English readers' response to this work of fiction is surprising, particularly given the fact that a ST-TT analysis reveals that the translator opted for a domesticating strategy, in the attempt to take the text as close to the target readers as possible, while striving not to manipulate it up to the point of becoming unrecognizable as a work signed by Florian. Ultimately, it seems that the subjectivity (reading experience, expectations, willingness to fill in potential cultural and linguistic gaps) of the target readership – critics on the one hand and readers, on the other – weighs significantly more than it may be expected. But a literary work which sparks such antagonistic views will surely persuade other readers to approach it and enrich it with their own aesthetic response.

BIBLIOGRAPHY

- DRĂGULĂNESCU, S. (2014). Filip Florian: *Memoria ca ficțiune*. in *ALIL*, no. LIV, p. 213-217
- ISER, W. (2000). *Do I Write for an Audience?* In *PMLA*, 115:3 (May), p. 310-314
- JAUSS, H. R. (1970). *Literary History as a Challenge to Literary Theory*. In *New Literary History*, Vol. 2, No. A, A Symposium on Literary Theory (Autumn), p. 7-37
- SHI, Y. (2013). *Review of Wolfgang Iser and His Reception Theory*. In *Theory and Practice in Language Studies*, Vol. 3, No. 6, p. 982-986
- SHROUJI-SHAJRAWI, C. (2013). Applying Jauss' Reception Theory to “Memory in the Flesh”. Retrieved at <http://www.rochester.edu/College/translation/threepcent/2011/07/13/filip-florian-and-alistair-ian-blyth-interviews/> on September 10, 2019

Reviews

- Little fingers by Filip Florian. Signed by M.A. Orthofer. 5 August 2009. Retrieved at <http://www.complete-review.com/reviews/romania/florianf.htm>
- Little fingers. Publishers Weekly. Reviewed on 25 May 2009. Retrieved at <https://www.publishersweekly.com/978-0-15-101514-6>
- Little fingers by Filip Florian. Reviewed by Annie Janusch. Retrieved at <http://quarterlyconversation.com/little-fingers-by-filip-florian>
- Little fingers by Filip Florian. Retrieved at <https://www.fantasticfiction.com/f/filip-florian/little-fingers.htm>
- <https://iwp.uiowa.edu/91st/vol7-num2/ania-spyra-reviews-alta-ifland-and-filip-florian>

**V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE /
CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ**
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Eugen GAGEA

CULTURE, THE AMBASSADOR OF CONNECTING PEOPLE

LA CULTURE, L'AMBASSADEUR DE L'APPROPRIATION DES PERSONNES

CULTURA, AMBASADOR AL APROPIERII DINTRE OAMENI

Prof. Vasile MAN

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

E-mail: vasileman7@yahoo.com

„Dacă vom sprijini cultura generală, atunci nu vom fi stăpâniți de instinctele primare, ci de valori morale, de virtuți ale cunoașterii de încredere în binele și în viitorul omenirii...”

Acad. Ioan-Aurel Pop

Fără îndoială, cultura este cel mai bun ambasador al apropierii dintre oameni. Trăim o perioadă istorică, fără precedent, în ceea ce privește libertatea accesului la cultură. Internetul își impune tot mai mult prezența în educația unui nou comportament uman. Rapiditatea circulației informației poate genera, însă, superficialitate în acumularea și asumarea valorilor.

Lectura cărții tipărite și biblioteca rămân în memoria proaspătă a deprinderilor unui comportament statornic în formarea caracterului și a demnității umane. Această lectură nu poate fi înlocuită, ci completată mereu.

Așa cum „poezia este frumusețea sufletească ascunsă într-o lacrimă de lumină” (Viviana Milivoievici), demnitatea unui om o constituie suma faptelor sale trăite în lumina vieții. Gândirea pozitivă se poate cultiva prin cultură, prin tot ce armonia divină din univers ne oferă, zilnic. Căderea în gândirea negativă, reală sau, de multe ori, imaginară, prin inventarea a tot felul de scenarii, dăunează sănătății fizice și morale a comportamentului. Totodată, gândirea pozitivă creează și păstrează valori, iar cea negativă, transformată în invidie, produce contradicții, creând un disconfort reciproc.

Fiecare orânduire socială poate avea părți bune, dar și limite: capitalismul pune accent pe valorile materiale ale vieții, neglijând comportamentul moral. Comunismul a avut nu a putut rezista prea mult, deși își dorea să sprijine social comunitatea umană. Democrația, cu libertatea absolută, poate dăuna prin exagerări negative.

Pentru dezvoltarea educației prin cultură este nevoie și de o nouă pedagogie de folosire a internetului, pentru toate vârstele. Ca principală componentă a educației, cultura are menirea să influențeze comportamentul prin cultivarea armoniei în relațiile interumane, începând cu respectul față de valorile spirituale și materiale, care pun în evidență personalitatea umană.

Grija față de exprimarea decentă, prin toate formele, particulare sau publice (orale, scrise, gesturi, atitudini etc.), trebuie să fie o prioritate a educației prin cultură. Din dorința acerbă de a obține interese materiale și publicitate ieftin, unele posturi de televiziune prezintă evenimente „senzaționale”, acest fapt ducând inevitabil spre o decădere morală. De aceea, este bine să amintim despre importanța valorilor morale, ca parte a unei culturi superioare. Prin sănătatea și frumusețea fizică și morală, cultura este o treaptă esențială a demnității umane. Dacă, fizic, corpul uman este limitat în timp, sufletul – prin dragoste, trăiește în veșnicia luminii, asemeni soarelui, care

luminează toate anotimpurile! Dacă timpul ne măsoară viața în ani, sufletul ne apreciază devotamentul în dragoste. Întreaga creație divină cu armonia din univers și creația umană cu toate înfăptuirile sale, sunt valori ale dragostei.

Lumea este una singură, dar fiecare om are lumea lui, iar diversitatea, în afirmare, prin cultură, asigură confortul sufletesc și intelectual necesar gândirii pozitive creatoare de valori.

Sunt convingeri că generația de azi va crea o nouă lume a frumuseții sufletești, prin cultură.

'If we support the universal culture, then we will not be mastered by primary instincts, but by moral values, by knowledge virtues of trust in the good and future of humanity ...'

Academician Ioan-Aurel Pop

Without a doubt, culture is the best ambassador of connecting people. We are living unprecedented historical times in terms of freedom of access to culture. The Internet is increasingly imposing its presence in the education of a new human behaviour. However, the speed of information flow can generate superficiality in accumulating and assuming values.

The printed books and the library remain in the recent typical memory of constant behaviour when shaping the human character and dignity. Reading cannot be replaced, but always extended.

As 'poetry is the beauty of the soul hidden in a tear of light' (Viviana Milivoievici), the dignity of a man is the sum of his actions lived in the light of life. Positive thinking can be refined through culture and through everything the divine harmony of the universe offers us daily. Collapsing into the negative, real or, often, imaginary thinking, by inventing all kinds of scenarios, harms the physical and moral health of the human behaviour. At the same time, positive thinking creates and preserves values, while negative thinking, altered into envy, produces contradictions, creating mutual discomfort.

Each social system can have good elements, but also limits: capitalism emphasizes the material values of life, neglecting moral behaviour. Atheist communism could not last long, though it wanted to socially support the human community. Democracy, with absolute freedom, can harm through negative overemphasis.

A new pedagogy of Internet is needed for all ages in order to cultivate education through culture. As the main component of education, culture aims to influence behaviour by cultivating harmony in human relations, starting with respect for the spiritual and material values emphasizing the human personality.

Care for proper language and communication, through all forms, private or public (oral, written, gestures, attitudes, etc.), must be a priority of education through culture. Due to the strong desire to obtain easy material and advertising interests, some television channels present 'sensational' events, that inevitably lead to moral decay. Therefore, the importance of moral values should be evoked as part of a superior culture. Through physical and moral health and beauty, culture is an essential step of human dignity. If, physically, the human body is limited in time, the soul – through love, lives in the eternity of light, like the sun that shines all seasons! If time measures our lives in years, the soul values our devotion to love. All divine creation, the universal harmony and human nature are values of love.

The world is one, each man has his own world, and the continuously-expanding cultural diversity provides the foundations of the spiritual and intellectual comfort necessary for the positive thinking of shaping values.

I am convinced that today's generation will create a new world of soul beauty through culture.

"Si nous soutenons la culture générale, alors nous ne serons pas maîtrisés par les instincts primaires, mais par les valeurs morales, les vertus de la confiance dans le bien et l'avenir de l'humanité..."

Acad. Ioan-Aurel Pop

Sans aucun doute, la culture est le meilleur ambassadeur de l'approchement entre les gens. Nous vivons une période historique sans précédent en ce qui concerne la liberté d'accès à la culture. L'Internet impose de plus en plus sa présence dans l'éducation d'un nouveau comportement humain. Cependant, la vitesse du flux d'informations peut générer une superficialité dans l'accumulation et la prise des valeurs.

La lecture du livre imprimé et la bibliothèque restent dans la mémoire des habitudes un comportement stable dans la formation du caractère et de la dignité humaine. Cette lecture ne peut pas être remplacée, mais toujours complétée.

Comme «la poésie est la beauté de l'âme cachée dans une larme de lumière» (Viviana Milivoievici), la dignité d'un homme constitue la somme de ses actes vécus dans la lumière de la vie. La pensée positive peut être cultivée par la culture et par tout ce que l'harmonie divine de l'univers nous offre chaque jour. La chute de la pensée négative, réelle ou souvent imaginaire, par l'invention de toutes sortes de scénarios, nuit à la santé physique et morale du comportement. En même temps, la pensée positive crée et préserve des valeurs, et celle négative transformée en envie, produit des contradictions, créant un inconfort mutuel.

Chaque arrangement social peut avoir de bonnes parties, mais aussi des limites: le capitalisme met l'accent sur les valeurs matérielles de la vie, négligeant le comportement moral. Le communisme athée n'a pas pu beaucoup résister, bien qu'il voulait soutenir socialement la communauté humaine. La démocratie, avec une liberté absolue, peut nuire à des exagérations négatives.

Pour le développement de l'éducation par la culture, une nouvelle pédagogie d'utilisation d'Internet est nécessaire pour tous les âges. En tant que composante principale de l'éducation, la culture vise à influencer les comportements en cultivant l'harmonie dans les relations interhumaines, en commençant par le respect des valeurs spirituelles et matérielles, qui mettent en valeur la personnalité humaine.

Le souci de l'expression décente, sous toutes ses formes, privées ou publiques (orales, écrites, gestes, attitudes, etc.), doit être une priorité de l'éducation par la culture. En raison du fort désir d'obtenir du matériel moins cher et des intérêts publicitaires, certaines chaînes de télévision présentent des événements "sensationnels", ce qui conduit inévitablement à la décadence morale. Par conséquent, il est bien de se rappeler l'importance des valeurs morales dans le cadre d'une culture supérieure. Par la santé et la beauté physiques et morales, la culture est une étape essentielle de la dignité humaine. Si, physiquement, le corps humain est limité dans le temps, l'âme - par l'amour, vit dans l'éternité de la lumière, comme le soleil, qui illumine toutes les saisons! Si le temps mesure notre vie en années, l'âme apprécie notre dévouement dans l'amour. Toute création divine avec harmonie dans l'univers et la création humaine avec toutes ses œuvres, sont des valeurs de l'amour.

Le monde est unique, chaque homme a son propre monde, mais la diversité, dans l'affirmation, à travers la culture, fournit le confort spirituel et intellectuel nécessaire à la pensée positive des valeurs. Je suis convaincu que la génération d'aujourd'hui créera un nouveau monde de beauté de l'âme à travers la culture.

TITU MAIORESCU, 180 YEARS FROM BIRTH

TITU MAIORESCU, 180 ANS À PARTIR DE LA NAISSANCE

TITU MAIORESCU, 180 DE ANI DE LA NAȘTERE

Prof. univ. dr. Sorin IVAN
Director „Tribuna învățământului”
E-mail: sorivan@gmail.com

Sunt 180 de ani de la nașterea lui Titu Maiorescu (15 februarie 1840). Fiu de ardelean, născut la Craiova, urmează școala primară în orașul de baștină și la Brașov, prima clasă de gimnaziu la Șcheii Brașovului și continuă la Academia Tereziană din Viena. Printr-o ambiție și eforturi exemplare, absolvă selecta Theresianum ca șef de promoție. Studiază filosofia la Universitatea din Berlin, literele și dreptul la Sorbona, iar doctoratul în filosofie îl susține la Giessen. Apreciat în cercurile academice berlineze, se impune în societatea de elită germană ca un tânăr intelectual cu mari perspective pentru o strălucită carieră academică. Dar tânărul Maiorescu preferă să se întoarcă în țară și să participe la procesul de construcție a tânărului stat român, într-o perioadă a afirmării națiunilor europene. Devine profesor universitar, decan și rector al Universității din Iași, la numai 23 de ani, ajunge rapid o figură publică și culturală de marcă. Fondează în 1863, împreună cu alții, Societatea „Junimea” și, în 1867, revista „Convorbiri literare”. Scrie o serie de studii fundamentale despre logică, limbă, literatură, filosofie, cultură, civilizație, prin care se afirmă ca filosof al culturii, critic literar și mentor cultural, definit de spirit critic și deschidere europeană. Promovează binecunoscuta teorie a formelor fără fond, prin care pledează pentru dezvoltarea logică, organică a culturii și civilizației românești. Rămân gravate în istoria și conștiința noastră frazele întemeietoare ale lui Maiorescu, care exprimă o viziune raționalistă asupra evoluției în istorie, pledând pentru adevăr și substanță în edificarea spirituală și culturală: „Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că în momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul.” (*În contra direcției de astăzi în cultura română*, 1868). Cu aceste date intelectuale și morale, pe fondul unei viziuni moderne, de esență europeană, care afirmă primatul rațiunii și al spiritului critic puse în slujba construcției ei, dezvoltă o carieră prodigioasă în care este profesor, rector, scriitor, critic, om politic, ministru, prim ministru, președinte de partid, academician.

Titu Maiorescu este cel care îl îndrumă și susține estetic pe Eminescu și-l sprijină de-a lungul scurtei și tragice existențe a marelui poet. Îi recunoaște geniul și i-l afirmă cu intuiția și judecata marelui critic. În *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), spune despre Eminescu: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului este d. Mihail Eminescu.” După moartea poetului, îi fixează locul în literatura română în cuvinte memorabile, trasând coordonatele receptării estetice ulterioare: „Acesta a fost Eminescu, acesta este opera lui. Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai

frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești.” (*Eminescu și poeziile lui*, 1889).

Sacrificând o carieră academică și un destin european – unii au vorbit în acest sens despre „jertfa lui Maiorescu” –, marele critic și om politic și-a dedicat întreaga existență – nu lipsită de scandaluri politice, procese în justiție, drame și tragedii personale – creșterii și înălțării țării, alinierii ei, după o lungă epocă de subdezvoltare și înapoiere, la spiritul și valorile civilizației europene. Personalitate providențială, spirit vizionar și geniu fondator, Titu Maiorescu este considerat, prin activitatea și opera lui de prestigiu, „părintele culturii și civilizației românești moderne”.

DEVELOPING THE ALTERNATIVE EDUCATION SYSTEM – JENA PLAN, AN ATTEMPT TO REDUCE FUNCTIONAL ILLITERACY

LE DÉVELOPPEMENT DU SYSTÈME D'ÉDUCATION ALTERNATIVE – LE PLAN JENA, UNE TENTATIVE DE RÉDUIRE L'ANALPHABÉTISME FONCTIONNEL

DESĂȘURAREA SISTEMULUI ALTERNATIV DE ÎNVĂȚĂMÂNT – PLANUL JENA, O ÎNCERCARE DE DIMINUARE A ANALFABETISMULUI FUNCȚIONAL

Drd. Ramona Mirabela OPREA

„Ion Creangă” State Pedagogical University,
Chișinău, Moldova

E-mail: opream1980@yahoo.com

Abstract

Functional illiteracy among children has been a major problem over time for all countries. Therefore, the world great educators have tried to improve the educational actions. These include Peter Petersen who developed the Jena Plan in 1927. The article presents a brief description of: the causes and evolution of the Jena Plan in Romania, the characterization of the groups, the educational space. Because an important role in the formation of the students, besides the skills of reading, writing and calculating (pursued by the phenomenon of functional illiteracy by carrying out practical activities) has also the educational environment that could stimulate the children's curiosity, the interest of investigation and understanding of the surrounding world, experimenting through concrete actions in daily life, thus forming critical thinking for students.

Résumé

L'analphabétisme fonctionnel chez les enfants a été un problème majeur au fil du temps pour tous les pays. Par conséquent, les grands éducateurs du monde ont essayé d'améliorer ses actions pédagogiques. Il s'agit notamment de Peter Petersen qui a développé le Plan Jena en 1927. L'article présente une brève description des causes et de l'évolution du Plan Jena en Roumanie, de la caractérisation des groupes, de de l'espace éducatif. Parce qu'un rôle important dans la formation des étudiants, outre les compétences de lecture, d'écriture et de calcul (poursuivis par le phénomène d'analphabétisme fonctionnel en réalisant des activités pratiques) a également l'environnement éducatif qui pourrait stimuler la curiosité des enfants, l'intérêt de l'enquête et la compréhension du monde environnant, expérimenter par des actions concrètes dans la vie quotidienne, formant ainsi une pensée critique pour les étudiants.

Rezumat

Analfabetismul funcțional în rândul copiilor a fost o problemă majoră de-a lungul timpului pentru toate țările. De aceea, marii pedagogi ai lumii au încercat să îmbunătățească acțiunile

educaționale. Printre aceștia se numără și Peter Petersen care a dezvoltat Planul Jena în anul 1927. Articolul prezintă o scurtă descriere despre: cauzele și evoluția Planului Jena în România, caracterizarea grupurilor, spațiul educațional. Deoarece un rol important în formarea elevilor, pe lângă competențele de lectură, scriere și calcul (urmărite de fenomenul analfabetismului funcțional prin realizarea unor activități practice) îl are și mediul educațional care ar putea stimula copiii curiozitatea, interesul de investigare și înțelegere a lumii înconjurătoare, experimentarea prin acțiuni concrete din viața de zi cu zi, se formează astfel gândirea critică a elevilor.

Keywords: *activities, functional illiteracy, groups, Jena Plan, Peter Petersen*

Mots-clés: *activités, analphabétisme fonctionnel, groupes, Jena Plan, Peter Petersen*

Cuvinte-cheie: *activități, analfabetism funcțional, grupuri, Peter Petersen, Planul Jena*

Introduction

Founder of the Jena Plan was Professor Peter Petersen (1884-1952 – 68 years old) from the Pedagogical Chair in Jena, Germany, being considered one of the most prominent representatives of social pedagogy (which aims to train individuals for society; not by teaching, but by creating learning situations, respectively, learning by discovery). In 1923 (at the age of 39), after completing his doctorate at the University of Jena and his doctorate at the University of Hamburg, he was called to the University of Jena to lead the „Pedagogical Institute” and the „Primary School” next to this institute. He conducted various study trips in Switzerland, Denmark, Norway, the United States, Scotland, England and held conferences and practical demonstrations in the spirit of his pedagogical conception (CUCIUREANU, 2004, p. 68).

Figure 1. Peter Petersen (1884-1952).

Source:

<http://www.br.de/themen/wissen/jenaplan-paedagogik-100.html>Peter.
Accessed on 27.02.2020

Figure 2. The tombstone of Peter Petersen in Jena.

Source: <https://deacademic.com/dic.nsf/dewiki/1096764>

Accessed on 27.02.2020

Figure 3. University of Jena, Germany.

Source:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Universitatea_din_Jena

Accessed on 27.02.2020

1. The philosophic conception of the Jena Plan

The schools of the Jena Plan (so-called since 1927) as school communities are also familiar schools, supporting the collaboration between the parental home and the teachers, the „school room” being a spirit of home with insistence on the school-family partnership. The school must take into account the forms of natural learning (conversation, play, work, and celebration). The educational alternative is practiced in several countries: Germany, the Netherlands, Belgium, the Czech Republic, Poland (HUSKEN, 1930, p. 196). In Romania, it has been introduced since 1994 in pre-school education. Taking into account the particularities of children ages, emphasis is placed on pre-primary and primary education on direct contact with nature and the surrounding world in general, because personal experience is the best basis for learning. The school is elementary, general and free (CUCIUREANU, 2006, p. 49) being a community school. The community is the one within which they can manifest themselves as social beings. Within the „School of Work and Life Community” children learn to actively manifest themselves and form their social consciousness.

2. The evolution of the Jena Plan in Romania

The Jena Plan allows teachers to gradually become familiar with its principles of functioning and application of those that help solve some of the difficulties or problems that arise in the educational process. The Charter of the Primary School – Principles of the Jena Plan, developed by Dutch specialists (BOTH, VREUGDENHIL, 2006, p. 39), which recognized the need to update and conceptual development of the Jena Plan at national and international level around the 1980s.

The Charter contains twenty principles that allow each school unit and each teacher who applies the Jena Plan to measure its own distance to an ideal model of the Jena Plan (CUCIUREANU, 2006, p. 52).

The first five principles refer to fundamental human rights, which also appear in international documents signed by a large number of countries, including Romania: the International Convention on Human Rights, the Convention on the Rights of the Child, etc. These stipulate the recognition of individual uniqueness, the right to develop their own identity, creativity and the development of their own relationships in the environment.

The following five principles relate to common living in the community and society, to inter-human collaboration, which must give each individual the opportunity and the stimuli of developing their own identity, interpersonal tolerance, respect, care and responsibility for common natural and cultural resources.

The last ten points of the document refer to the organizational and operational principles of the Jena School. From their point of view, the school must be regarded as an organization that transforms, learns, as a living organism that develops and evolves with the society and its inhabitants: children, teachers, parents (CUCIUREANU, 2008, p. 367).

The principles of the Jena Plan are applied at pre-school education in the counties of Botoșani, Buzău, Constanța, Prahova.

The expansion of the Jena Plan in Romania is largely due to this perspective. Teachers who applied the Jena Plan principles prior to 2001 found solutions to some of the problems they faced with pre-school children, and shared their solutions with the Jena Plan principles to their colleagues in the unit or neighboring units facing the same difficulties. Models of good practice have circulated, which has led to an increase in the number of people formed in the pedagogy of the Jena Plan. Between 2001-2005 there has been a steady increase in the number of teachers interested and inspired by the Jena Plan, yet another attempt to diminish functional illiteracy at that time.

3. Groups organized after the Jena Plan

At kindergarten, there is only one group – children of 3, 4, 5 years.

Figure 4. Kindergarten in 2018 in Buzau, Romania.

Source: <http://www.tvsudest.ro/?p=50930>. Accessed on 27.02.2020.

The school lasts for 10 years. In the school organized after the Jena Plan several types of groups can be distinguished (RADU, EZECHIL, 2002, p. 130):

- a) Basic groups – the social form under the guidance of an adult educator, according to a well-established plan, intentionally known and wanted to be a means of the spiritual community, which constantly works to maintain its organizational unit as a simple means and does not become an end in itself. Four basic groups can be identified: lower (6-9 years), middle (9-12 years), upper (12-14 years), youth (14-16 years). Depending on the individual rhythm, students stay more or less in such a group. Each year, about a third of students leave the group or join the group. There is a permanent movement, a strong dynamic of these groups, which does not lead to a total change.
- b) Mass groups – spontaneously form around a table, depending on students affinities and interests. There are small groups (3-6 people) and very dynamic.
- c) Working groups – level groups – the age criterion is related to the ability to understand.
- d) Working Groups – work on different projects.

For each group, the ultimate goal lies in the overriding, all-encompassing idea of school unity. In the alternative education system the Jena Plan includes children between the ages of 6 and 16 years. Years of study are planned by content, not by age. The degree of maturity of the student can be promoted from one basic group to another (DOZIER, SMIT, 2013, p. 161).

Figure 5. A class of students from 1928

Source:

<http://www.grundschulservice.de/Elternbrief%20Nr.%2019.htm>
Accessed on 27.02.2020.

Figure 6. Students in the class (year 1928)

Source:

http://eigenwijsinonderwijs.blogspot.com/2015_03_01_archive.html?view=classic Accessed on 27.02.2020

4. Running courses

There is no daily schedule in the Jena Plan, but a weekly schedule. The types of courses that combine in the learning process are of several types: initiation courses – initiating younger pupils in basic skills and the greatest ones in some new areas; optional courses; level courses – the subject

matter is divided into several overriding levels. Their organization takes into account the intellectual development of students; the teacher works individually with the students (YERKEY, 1987, p. 24).

The optimal rate of a teaching-learning unit is 75 minutes, depending on the type of activity. At the beginning of the days, the week and the end of the day, group meetings and all the schools are held, where issues of common interest are discussed. In the level group there is what we call, traditionally, instruction. In an ordinary school day it is included: introducing the writing circle as a fixed moment of the day, in which a certain theme of everyday life develops; course of initiation in which the training is trained (teaching); compact period (work on cards); the introduction of the closed circle, in which the weekly theme is proposed.

The hours start at 08:00 and end at 12:00. The first 100-minute activity starts at 08:00 and ends at 09:40. Following the 40-minute break from 09:40 to 10:20. The second activity lasts 100 minutes, being from 10:00 to 12:00.

The break begins with 10 minutes of gymnastics, continuing with the children joint meal and ending with free movement and playing (playing with the ball, working in the garden of the school).

The school program for one week includes: Monthly weekly theme, different types of courses, group work, circles of different types, games, celebrations.

They learn individually or in small groups on an agreed topic with students. The basic forms of learning are: conversation – directed by the teacher; play – motion, to strengthen mathematical, grammar, field games; work – in the „school room” and in the „school garden”; the celebration – the opening and closing of a week, on the occasion of religious events, birthdays, various dramatizes.

The materials are treated interdisciplinary and start as far as possible from authentic learning situations. The Jena Plan groups alternate and complement individual interdisciplinary work with the one guided and organized by the teacher. The latter is explicitly focused on increasing the quality of school performance and raising cognitive levels. Initiating children plays a very important role in the educational process.

5. The educational space

The courtyard courtyard is the first space the children are crossing when they come to school. For this reason, it has to be pleasantly arranged, multifunctional, to provide comfort and safety to children and to meet their needs (ALBULESCU, 2014, p. 236). The layout of the court is based on the general principles of the school, taking into account the functions that this space needs to fulfill. The Court must be a meeting place for children and other members of the school community. Bicycles, waiting benches, possibly covered by a cover, are welcome. The court must be a playground. Spaces such as: outdoor playgrounds, climbing equipment, equestrian games or rubber pavilions are welcome; paved or asphalted surface to allow cycling, roller skating, roller skating, but also gymnastics, running, ball games, outdoor games; false walls for various games can also be placed in this space; lawn covered surface; a green space with trees, bushes, flowers and grass, also provided with children benches; the water and sand corner, with a sand pit accessible to children; personalized outdoors corners; the court must be a place of study and work; a space for educational activities for reading, storytelling, conversation, dramatization, song; garden where trees, flowers, orchards, medicinal plants can be planted.

Children games in this place prove that they have a particularly creative imagination. In the specially arranged arbor, there are real songs and poetry performances, as well as children-specific games: „Hopscotch”, „The wireless phone”, etc.

The classroom must provide children with a pleasant atmosphere, very close to the game world, age-specific. A favorable environment for stimulating creativity must respond to children interests, maintain their curiosity, stimulate positive attitudes towards life and activity. Such an environment is provided by classrooms organized on centers of interest and activity, as promoted by the Jena Plan. The Jena class is a dynamic, ever-changing environment with materials and

experiences designed to fit the child individual interest and developmental stages. Each room has several activity centers that contain different materials that children will explore and play.

In the corner of the building are created different wooden materials, various geometric figures, assembly games, imaginary structures such as cities, farms, zoos (STURM, 1927, p. 63).

The Doll's Corner and Doll House are designed for doll-playing; here are the dolls and their accessories, the doll house arranged by the children. Here, children learn many things; they develop their inclination towards mathematics, practice thinking and imagination, increase the ability to concentrate, stimulate creativity.

The corner of role-plays (such as the house, shop,) arranged on the size of children, sometimes in a small bunk, contains costumes and objects that will encourage children to dramatize what they see in everyday life, to understand the surrounding world.

The schools should not exceed 400-500 pupils and the number of pupils in a group should not exceed 40. The edifice should be either a ground floor or one storey, surrounded by playground, school garden, having a „school room” for: manual work, science, a gym, a music room, a school for school holidays. The furniture consists of easy-to-handle tables and chairs that can be taken out and outdoors for further outdoor study (8 meals with 4 seats and 8 meals each). Teaching boxes and backpacks, which lead to freedom of movement (each has the freedom to enter and leave a room, and the work ends with an object that can be shown). The walls are turned into sheets to the floor or covered with gray matt glass. The window sill is left free to place aquariums, flowers, and other things the children want to have beside them.

6. Evaluating children in the Jena Plan

The Jena Plan does not use the scoring system. Ratings are not awarded. A continuous assessment based on observation is taking place. All observations are written in a notebook every year. At the end of each stage, two reports are developed: a subjective report – discussed with students, focusing on positive aspects, on progress, on encouragement; another objective report – discussed only with parents and covering issues related to the level of student development.

No student remains repetitive, all of whom can move to the next group after attending for 3 years in a group. Students progress is recorded on the basis of a psycho-pedagogical card. At the end of the school year, based on the characterizations made by all teachers (for the middle, upper and youth groups), a note is given in the catalog.

Conclusions

The principles, ideas, values and methods of the Jena Plan are centered on the requirements and the needs of human formation in society and for society, with the aim of shaping the students self-awareness, cultivating responsibility, the desire and the ability to make independent decisions, forming the necessary behaviors participation in community life. The diminution of functional illiteracy implies the acquisition of skills (reading, writing and calculating) that will lead the student to the understanding of the society in which he lives, to the stimulation in taking the initiative and participating in the personal and social projects that target him. The activities that involve the elimination of functional illiteracy focus on practical actions regarding the reading, writing and calculating techniques that should facilitate the access to the conscious manipulation of the information, to make possible the use of the individual capacities available to the students and to produce qualitative changes at the level of integration in the society. Peter Petersen advocated for natural learning, starting from the particular reality through practical activities that follow the transition from concrete to generalization and abstraction. The exercise of communication has profound implications in the sphere of the personality of the individual, contributing to the development of the cognitive structures and the skills of expression (oral communication skills) necessary to participate in social life. The Jena Plan is distinguished by its interdisciplinary and transdisciplinary approach to educational content by promoting child-centered (similar to functional

literacy actions) and individualization in the educational process. It is necessary for students to be accustomed to working together (working groups, sports teams, school workshop) because, we find that functional illiterates cannot do in real life, and students would benefit from opportunities to develop their skills of social life.

BIBLIOGRAPHY

- ALBULESCU, Ion, *Pedagogii alternative*, București, Editura ALL, 2014
- BOTH, Kees and VREUGDENHIL, Kees, *The primary school charter – the principles of the Jena Plan*, *Pedagogy Magazine* No. 1-12/2006
- BOTH, Kees, *Time and Quality for the student... and for the professor*, *Pedagogy Magazine* No. 10-12/2009
- CUCIUREANU, Monica, *Peter Petersen and the social dimension of education*, University of Pitești, Department for Teacher Training (Edit.), *Scientific Bulletin*, Year I/No.2, University Publishing House, Pitești, 2004
- CUCIUREANU, Monica, *Education differently. Peter Petersen and the Jena Plan*, University Paper, Bucharest, 2006
- CUCIUREANU, Monica, *Jena Plan in Romania*, Educational Alternatives, The Expression of Pluralism in Education, National Symposium, Vremea School Publishing House, Arad, 2008
- DOZIER, Cheryl and SMIT, Julie, *Building Writing Communities and Partnerships with Families: Multiple Perspectives from a Writing Practicum*, In Evan Ortlieb, Earl H. Cheek (ed.) *Advanced Literacy Practices (Literacy Research, Volume 2)*, Emerald Group Publishing Limited, 2013
- HUSKEN, Wim, *Bankrott des Jahres Klassensystems*, In *Frankfurter Zeitung* of 13/04/1930
- PETERSEN, Peter, *Primary, Free and General School after the Jena Plan*, Translated by Lucian Blaga, Romanian Culture Publishing House S.A.R., Bucharest, 1940
- RADU, Ion and EZECHIL, Liliana, *Pedagogy – Theoretical Foundations*, Ed. V.I. Integral Bucharest, 2002
- STURM, Jurgen, *Mittelschule und Burgerschule*, Vienna, 1927
- YERKEY, Neil, *Paperback Speller: A stand-alone package*, The Electronic Library, Vol. 5 Issue 1, 1987

A DIACHRONIC PERSPECTIVE ON THE HISTORY OF THE BOOK AND PRINTING, IN THE NETHERLANDS, IN THE 17TH CENTURY. THE ELSEVIER DYNASTY – PRINTERS, PUBLISHERS, BOOKSELLERS

UNE PERSPECTIVE DIACHRONIQUE SUR L'HISTOIRE DU LIVRE ET DU MOTIF, AUX PAYS-BAS, AU XVIIE SIÈCLE. DYNASTIE ELSEVIER – IMPRIMEURS, ÉDITEURS, LIBRAIRES

O PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ ASUPRA ISTORIEI CĂRȚII ȘI TIPARULUI, ÎN ȚĂRILE DE JOS, ÎN SECOLUL AL XVII-LEA. DINASTIA ELSEVIER – TIPOGRAFI, EDITORI, LIBRARI

Prof. Ioana NISTOR

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

E-mail: ioananistor2003@yahoo.com

Abstract

The study presents a synchronic and diachronic perspective regarding the history of the book and printing in the historical, social, political and cultural context of the Netherlands in the 17th century, focusing on one of the most representative families of printers, publishers and booksellers: Elsevier.

The Elsevier family, who flourished in Holland during the 17th century, were famous for the elegance of their type, the excellence of their presswork, the accuracy of their text and their successful effort to introduce the duodecimo as an improvement of the larger and more expansive forms of books.

Résumé

L'étude présente une image synchronique et diachronique concernant l'histoire du livre et le modèle dans le contexte historique, social, politique et culturel des Pays-Bas au XVIIe siècle, en se concentrant sur l'une des familles d'imprimeurs, d'éditeurs et de bibliothécaires les plus représentatives: Elsevier.

La famille Elzevir, qui avait une riche activité aux Pays-Bas aux XVIe et XVIIe siècles, était connue pour l'élégance des œuvres, l'excellente qualité des estampes, la précision du texte et pour leurs efforts couronnés de succès pour introduire le doudecimo comme une amélioration du format par rapport aux livres imprimés en grand format.

Rezumat

Studiul prezintă o imagine sincronică și diacronică privind istoria cărții și tiparului în contextul istoric, social, politic și cultural din Țările de Jos în secolul al XVII-lea, axându-se pe una din cele mai reprezentative familii de tipografi, editori și librari: Elsevier.

Familia Elzevir, care și-a desfășurat o bogată activitate în Olanda, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, era cunoscută pentru eleganța lucrărilor, excelența calitate a tipăriturilor, acuratețea

textului și pentru efortul lor încununat de succes de a introduce duodecimo ca o îmbunătățire a formatului față de cărțile tipărite în format mare, voluminos.

Key words: *book, printing, duodecimo, Elsevier, culture*

Mots-clés: *livre, l'imprimerie, duodecimo, Elsevier, culture*

Cuvinte-cheie: *carte, tipar, duodecimo, Elsevier, cultură*

Contextul istoric, social, politic și cultural al secolului al XVII-lea determină ca arta cărții și a tiparului să cunoască o perioadă de evoluție, cartea devenind un mijloc de informare și de lectură, datorită apariției, extinderii și funcționării oficinelor tipografice. Cartea tipărită devine reprezentant de seamă al barocului european, elocventă prin includerea temelor și conceptelor cheie, prin numărul din ce în ce mai mare al tirajului, prin apariția genurilor literare sau al diversificării formatelor. Având în vedere că limba latină predomina incunabilele și volumele tipărite în secolul al XVI-lea, în următorul veac, ponderea raportului dintre cărțile tipărite în limba latină și limbile moderne este aproape egal, ascensiunea limbii franceze în arta cărții și a tiparului reliefându-se din ce în ce mai pregnant de-a lungul secolelor următoare. Elementele constitutive ale tiparului se dezvoltă prin dezvoltarea gravurii în metal, favorizată în locul gravurii în lemn, frontispiciile includ portretul autorului, hârtia utilizată este de calitate superioară, imprimarea este clară, caracterele sunt elegante.

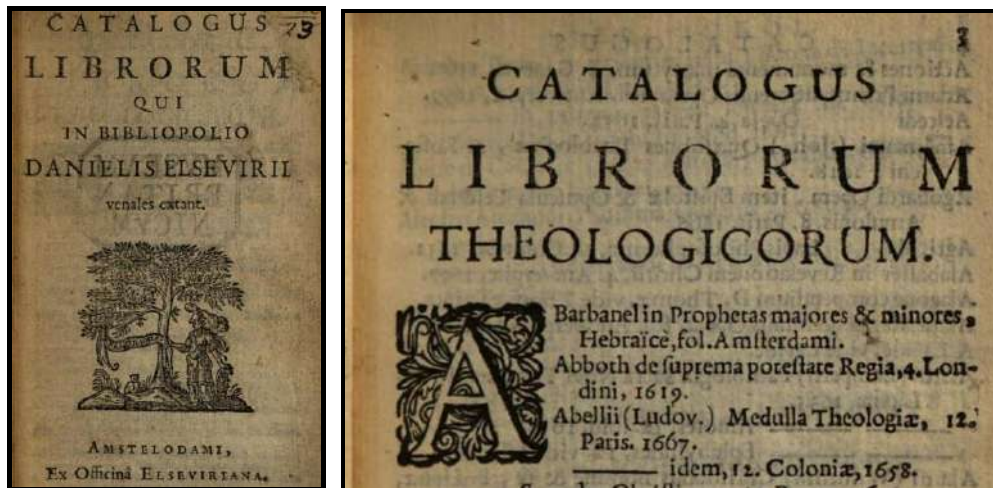
În a doua jumătate a secolului XVII, cele 7 provincii nordice ale Olandei reușesc să își obțină independența față de stăpânirea Spaniei. Lupta pentru libertate politică și religioasă le-a adus totodată și stăpânirea asupra unor colonii bogate, fapt ce va asigura o dezvoltare prosperă a economiei și o înflorire a științei și artelor. Mii de refugiați din provinciile sudice, aflate încă sub stăpânire spaniolă, se vor retrage aici, printre ei aflându-se și legătorul de cărți din Louvain, Lodewijk (Louis) Elsevier, care, în 1580, se va stabili la Leiden, iar arta tipografică olandeză cunoaște culmea reputației europene prin familia Elsevier, puternic antrenată în arta tipografică și editorială a sec. al XVII-lea.

Universitatea din Leiden și tipografia Elsevier. Imaginea volumului „Les Elsevier: Histoire et Annales Typographiques”, autor Alphonse Willems, lucrare ce cuprinde istoria familiei și a tipografiei, incluzând un catalog de lucrări. Sursa: <https://www.bernettpenka.com/pages/books/38633/alphonse-willems/les-elsevier-histoire-et-Annales-typographiques>

Celebra Dinastie Elsevier a inclus artiști tipografi, editori și librari; 15 din membrii său au activat între anii 1587 și 1681; 5 membri Elsevier și-au desfășurat activitatea în Amsterdam și Leiden (Lodewijk/Louis, Bonaventure, Abraham, Lewis și Daniel); Lodewijk/Louis a devenit

cunoscut în anul 1595, la Leiden, iar Daniel, care a murit în anul 1595, a fost ultimul din dinastie. Volumele tipărite de fiecare dintre aceștia au devenit cunoscute sub numele oficinei Elzevier, titlurile editate fiind cuprinse în *Catalogus librorum qui in bibliopolo Danielis Elsevirii venales extant*, tipărit în 7 volume, la Amsterdam (1674-1680) (CRABB, 1833).

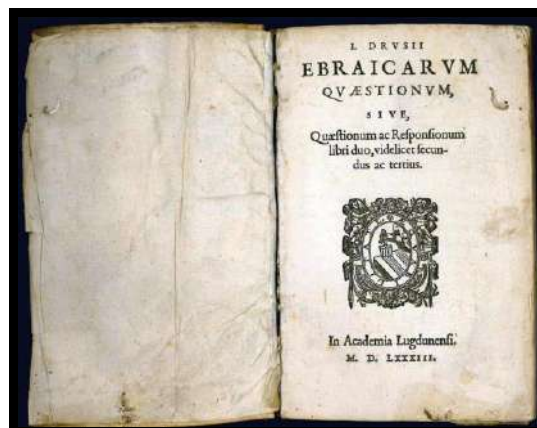

Catalogus librorum qui in bibliopolo Danielis Elsevirii venales extant, vol. I, Oficina Elseviriana, 1674.

Sursa: https://books.google.ro/books?id=G3bajgEACAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true,

Lodewijk (Louis) (1540?-1617) a fost fondatorul dinastiei Elzevier: editori, tipografi și librari; de-a lungul secolului al XVII-lea, casa Elzevier a reprezentat cea mai importantă editură din Europa și a rămas activă până în 1791. Lodewijk și-a început cariera de legător de cărți în atelierul lui Christophe Plantin din Anvers.

În anul 1580, s-a stabilit în orașul natal Leiden, abandonând în curând legătoria, în folosul comerțului cu carte și al editării cărților la noua universitate. Trei ani mai târziu, a tipărit prima sa carte, utilizând preșele tipografice ale lui Jan Paets Jacobszoon, respectiv prima ediție din *Ebraicarum quaestionum ac responsionum libri duo*, scrisă de hebraistul flamand Johannes van den Driesche, mai cunoscut sub numele de Johannes Drusius, profesor de limbi orientale la Oxford, Louvain și mai târziu activ în calitate de profesor de limba ebraică la universitățile din Leiden și Franeker. Volumul de 72 de pagini conține, de asemenea, o a doua lucrare al lui Drusius, *Quaestionum ac responsionum liber. In quo varia scripturae loca explicantur aut emendantur. Indices tres*, ambele lucrări fiind, de obicei, legate împreună într-un singur volum (DAVIES, 1954, p. 19-52)

Drusius, Johannes (1550-1616), *Ebraicarum Quaestionum, sive, Quaestionum ac Responsionum libri duo, videlicet secundus ac tertius*. Leiden, Lodewijk Elzevier [și Jan Paets Jacobszoon], 1583. Sursa: Philobiblon, *One Thousand Years of Bibliophily*, vol. II, PrPh Rare Books, New York, p. 252-253.

Fără a reuși să surmonteze greutatea materiale ale oricărui început și datorând sume mari de bani lui Plantin, care era tipograf al Universității din Leiden, Elzevier este nevoit să întrerupă pentru un timp activitatea tiparnițelor. Însă în anul 1586, este numit administrator al Universității din Leiden, iar în 1594, obține cetățenia orașului Leiden.

Lodewijk (Louis) Elzevier avea emblema tipografică a unui vultur cu șapte săgeți în gheare, simbolizând provinciile olandeze unite, sub deviza: „*Concordia parvae res crescunt*”, „*De la cele mărunte, la cele mari, prin înțelegere*”. Adresa editorului „*apud Elsevirios*” sau „*ex officina Elseviriorum*” va fi curând cunoscută în întreaga Europă cultivată (FLOOCON, 1976, p. 284).

Reabilitat din punct de vedere financiar, el va începe să viziteze anual târgurile de carte de la Frankfurt, deschizând numeroase filiale editoriale atât în Olanda, Londra, Paris, Frankfurt și Veneția. Și-a cumpărat prima presă tipografică destul de târziu, abia în anul 1617, anul în care a și murit. În total, Lodewijk (Louis) a tipărit aproximativ 150 de lucrări (DAVIS, 1954, p. 19-52).

Activitatea editorială va fi completată de cea tipografică, în care se va distinge, în special, nepotul său, Isaac. În anul 1620, acesta ajunge tipograf al Universității din Leiden, iar în 1624, prin achiziționarea tipografiei orientalistului Thomas Erpenius, intră în posesia unor valoroase caractere orientale. Thomas Erpenius (1584-1624), absolvent al universității din Leiden, numit profesor de limba arabă în anul 1613, achiziționase o parte din tipografia orientală a lui Franciscus Raphelengius în anul 1619, cu mai multe seturi de litere ebraice și un set de litere cursive (FUKS, G. FUKS-MANSFELD, 1984, p. 11-65).

Tipărițiile vor purta celebra emblemă „*Non Solus*” („*Nu singur*”). Semnul tipografic propriu a fost introdus de către Isaac Elzevir din anul 1620, fiind utilizat și în prezent, constând dintr-o reprezentare grafică a unui ulm, împletit de viță de vie, oferind fructe și umbră unui bătrân. Simbolistica signetului relaționează privitor la conexiunea interdependentă dintre editori și savanți (studii contemporane privind simbolistica signetului acordă atenție implicațiilor actuale și aplicațiilor de tip open/closed access a bazelor de date, inclusiv aplicația globală de analiză a informațiilor care ajută instituțiile și profesioniștii să avanseze în asistența medicală, știința deschisă și îmbunătățirea performanței în beneficiul umanității, trebuind specificat faptul că societatea de editare care operează în prezent sub denumirea de Elsevier nu are nicio legătură cu Elzevir originală, alegând acest nume datorită dorinței de a respecta istoria și tradiția officinei olandeze). (<https://www.elsevier.com/en-gb>; ANDERSON, Squires, 2017).

În simbolismul clasic, semnul tipografic Elzevir include figura unui om în etate, cunoscut drept „Pustnicul”, „Înțeleptul” sau „Solitarul”, referindu-se la căutările solitare ale unui savant care caută înțelepciune. Sursa: <https://www.elsevier.com/en-gb>

Din motive necunoscute, va abandona activitatea tipografică, vânzând tipografia unchiului său, Bonaventura, care va continua să lucreze cu fratele lui Isaac, Abraham. Aceștia își vor împărți

atribuțiile: Bonaventura preia editura și librăria, Abraham preia tiparnița, sub conducerea căruia, aceasta va cunoaște o mare înflorire, aducând faimă familiei Elzevier, tipărind operele clasicilor latini: Vergilius, Terentius, Titus Livius, Plinius, și Cezar (1634-1636), precum și o serie de lucrări istorice și politice, alături de clasici francezi și italieni.

Succesul acestui parteneriat ce a durat trei decenii (1622-1652) s-a datorat probabil calităților personale, dar și circumstanțelor externe, populația orașului Leiden crescând și prosperând, fiind o perioadă de pace, cu creștere economică graduală (Davies, 1954, p. 53), tipografia realizând cea mai mare producție de carte din acea perioadă, respectiv 401 titluri superioare calitativ: „Frumusețea imprimării cu caractere noi, gustul în alegerea ornamentelor, finețea și rezistența hârtiei, puritatea și corectitudinea textelor, toate acestea la un loc fac din „Cezarul” din 1635 una din podoabele cele mai de invidiat din rafturile unui bibliofil”, afirma Alphonse Willems în 1880 (FLOOCON, 1976, p. 288).

Însă urmașii lor nu au reușit să își câștige aceeași faimă ca și precursorii lor, doar filiala din Amsterdam, ce fusese înființată în 1638, va reuși să redevină tipografie de prim rang datorită lui Elzevier Lowijs (1604-1670). El se va orienta spre acest oraș bogat, unde era de altfel și membru al unei universități celebre, „Athenaeum Illustre”. Va continua să fie în legătură cu oficina-mamă din Leiden, mai ales în momentul în care aceasta va intra în mâinile lui Daniel Elzevier, om de cultură, creator de caractere.

Uneori a publicat sub pseudonimul „Jean Sambix” sau „Johannes din Sambix” la Leiden, împreună cu Johannes Elzevier și la Amsterdam, sub pseudonimul „Almarigo Lorens” sau „Jacques cel tânăr” (Lang, 2019, p. 111). Ultimul reprezentant de seamă al oficinei, Daniel, a murit la Amsterdam, la 13 septembrie 1680 (MABER, MENAGE, GRAEVIUS, WETSTEIN, 2005, p. 50), singurul său fiu, Louis (1662-1688), având doar 19 ani la moartea tatălui său și studiind la Oxford.

În tipografiile Elzevier lor au fost tipărite lucrări din domeniul literaturii, al științelor, autorii insistând să fie tipăriți la această tipografie. Printre aceștia apar nume celebre ca Descartes, Francis Bacon, Calvin, Rabelais, Moliere, Galileo Galilei etc., iar cele mai cunoscute lucrări sunt: Virgiliu, *Opere complete* (1636, cu 15 ediții), Descartes, *Opera philosophica* (cu 6 ediții), Erasmus, *Noul Testament* (1624-1678, cu 7 ediții), Galileo Galilei, *Discursuri și demonstrații matematice privind două noi științe* (1638).

Reprezentanții Elzevier nu au fost tipografi-savanți precum Aldus Manuzio sau Etienne, dar circulând în cercurile intelectuale elevate din mediul universitar, s-au bucurat mereu de sfaturile acestora. Formatele adoptate pentru tipărițile elseviriene includ formatele comune, in-folio, in 4°, in 8°. Pentru a îmbunătăți formatul mare și voluminos al tipăriturilor, Elsevierii introduc duodecimo (in 12°), un format minuscul, cu caractere mici, neobișnuit pentru epoca loc, uneori utilizând și formatul mai mic, in 16° (BIGMORE, WYMAN, 2014, p. 195-196). Când vorbim de Elzevier, ne gândim la cărți de format mic, cu un scris îngrijit, mic, uneori cu pagina de titlu gravată cu inițiale, de o mare frumusețe. Deși nu ei sunt inventatorii formatului mic de carte (existând deja la Manuzio), acesta devine acum regulă. Se vor răspândi cărțile de știință popularizante, din seria așa-numitelor mici „Republici”, lucrări în limba latină, de geografie turistică, cuprinzând descrieri istorice, geografice și culturale ale diverselor state. Fonturile frumoase, artistice au fost concepute de Christopher Van Dyke (1601-1669) (MACMILLAN, 2006, p. 74), dezvoltate în perioada 1630-1640 (POLLARD, 1964, p. 74).

În mod firesc, succesul cărților tipărite în dinastia Elzevier a condus și la apariția de imitații, rivalități și chiar falsuri. Printre cei mai proeminenți dintre rivalii lor s-au numărat Jean Maire și Frans Hacke (Hackius), doi dintre cei 26 de librari care desfășurau afaceri în Leiden în anul 1651; iar la Amsterdam, Jan Jansson, Abraham Wolfgang și Jan Blaeu, care era unul din principalii tipografi olandezi ai acelor vremuri, faimos cele 9 prese tipografice, fiecare patronată de o muză, precum și pentru tipărirea unor volume ilustrate masive, dintre care remarcăm „Atlas Maior” (Amsterdam, 1662-1672), editat în limba latină, franceză, olandeză, germană și spaniolă, cu 595 de hărți (ALDIS, 2011, p. 32-33).

Au tipărit 2200 de titluri, împreună cu o serie de manuale și materiale pentru Universitatea din Leiden, în total 5000 de titluri. Marele lor succes a fost bineînțeles și comercial, Elzevier fiind, din acest punct de vedere, reprezentanții eminenți ai unui spirit pragmatic, expresia năzuințelor spre prosperitate și bunăstare ale unui popor care după câteva secole frământate sub stăpânire spaniolă, găsea acum timpul să se dedice artelor, tiparului și cărții.

BIBLIOGRAFIE

- ALDIS, Harry G., *The Printed Book*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011
- ANDERSON, Talea, SQUIRES, David, *Open Access and the Theological Imagination*, în *Digital Humanities Quarterly*, vol. 11 nr. 4, 2017,
<http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/11/4/000340/000340.html>
- BIGMORE, E. C., WYMAN, C. W. H. (ed.), *A Bibliography of Printing*, vol. I, Cambridge, Cambridge University Press, 2014
- CRABB, George, *Universal Historical Dictionary: Or Explanation of the Names of Persons and Places in the Departments of Biblical, Political and Eccles. History, Mythology, Heraldry, Biography, Bibliography, Geography, and Numismatics*, Vol. 1, Baldwin and Cradock, 1833
- DAVIES, David W., *The World of the Elseviers, 1580–1712*, Haga, Martinus Nijhoff, 1954
- FLOOCON, Albert, *Universul cărților*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976
- FUKS, Lajb, FUKS-MANSFELD, Renate G., *Hebrew Typography in the Northern Netherlands, 1585-1815: Historical Evaluation, and Descriptive Bibliography*, vol. 1, Leiden, BRILL, 1984
https://books.google.ro/books?id=G3bajgEACAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true
<https://www.elsevier.com/en-gb>
- LANG, Andrew, *The Library*, Londra, Wentworth Press, 2019
- MABER, Richard G., MÉNAGE, Gilles, GRAEVIUS, Johannes Georgius, WETSTEIN, Henricus, *Publishing in the Republic of Letters: The Ménage-Grævius-Wetstein Correspondence, 1679-1692*, Amsterdam, Rodopi, 2005
- Philobiblon, One Thousand Years of Bibliophily*, vol. II, PrPh Rare Books, New York
- POLLARD, Alfred William, *Fine Books*, vol. I, Londra, Library of Alexandria, 1964

NEW WORDS OF THE ‘LOGOS’ JOURNAL
NOUVEAUX MOTS DE LA REVUE «LOGOS»
NOI RĂURIDE CUVINTE ALE REVISTEI „LOGOS”

Jurn. Lucian MARINA

Președinte al Societății de Limba Română
din Voivodina, Republica Serbia
E-mail: lucianmarina@yahoo.com

Societatea de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia, de la înființarea acestei asociații cultural-științifice, în acord cu prevederile statutare, se ocupă de păstrarea și prezervarea limbii materne și cultivarea limbii române literare.

Printre numeroasele activități științifice și de cercetare respectiv cele culturale, de stimulare a creației literare și de propagare a limbii române în toate sferile de viață și activitate, odată cu venirea subsemnatului în fruntea prestigioasei asociații, adică timp de 28 de ani, tradițional se marchează Ziua de 15 ianuarie – Ziua de naștere a Poetului Național, Mihai Eminescu, dar și ziua morții „*omului deplin al culturii românești*”, cum îl prezenta **Constantin Noica** pe geniul născut la Ipotești. Iar, acest lucru nu s-a făcut așa încât Poetul Național să devină de nesuferit elevilor, cum se întâmplă în școlile în care profesorii sunt fără vocație, adică nu au știință de a provoca dragostea de lectură la cei tineri, respectiv să educe elevii să vorbească și să scrie corect în limba română.

Comitetul de conducere al Societății de Limba Română din Voivodina, în colaborare cu Filiala S.L.R. din Torac, în fruntea căreia se găsea inimosul poet, profesor de Limba română, **Olimpiu Baloș**, timp de 15 ani au fost organizate, la vechea clădire „Torăceana” a Casei de Cultură și la Școala Generală „George Coșbuc” din Torac, memorabile manifestări culturale care s-au desfășurat sub genericul ***Eminescu în durată eternă***. Iar, aceste reuniuni au presupus concursuri literare, la care elevii au demonstrat cât de mult l-au îndrăgit pe Eminescu și creația eminesciană iar tinerele vlăstare și recitatorii își demonstrau talentul în fața publicului torăcean, care urmărea cu însuflețire programul la care, în mod tradițional participa și Orchestra „LIRA”.

În urma decesului generosului prof. Olimpiu Baloș, conducerea S.L.R. a mai organizat în acest sat câteva ediții ale manifestării tradiționale. Însă, odată cu venirea unei noi directoare în fruntea școlii din Torac, evident, nu a mai fost bună-dispoziție și condiții de a se desfășura festivitățile în acest edificiu instructiv. Atunci, Asociația Pompierilor din Torac s-a oferit să fie gazda manifestării, căci a apreciat activitatea desfășurată de președintele S.L.R. și a dorit să-l cinstească pe Eminescu. În plus, spre deosebire de directoarea școlii, torăcenii și-au exprimat dorința ca despre Poetul Național să nu se vorbească doar de ziua nașterii și a decesului lui.

Din păcate, după ce Conducerea S.L.R. nu a mai organizat la Torac tradiționala manifestare ***Eminescu în durată eternă***, în această localitate s-au organizat multe alte reuniuni culturale importante, dar nu și manifestări consacrate marelui poet, care este numit șablonard „*poetul nepereche al literaturii române*” și „*poetul național al românilor*”.

Dar, culmea, anul acesta când un grup de tineri entuziaști din Torac au reluat practica organizării unei reuniuni consacrate Poetului Național, sus amintita directoare a școlii din Torac, fără lipsă de modestie, a găsit de cuvință să se laude cum că, la această școală, Eminescu este

sărbătorit de 28 de ani, ceea ce nu corespunde cu adevărul. Realitatea este că, prima manifestare a fost organizată în urmă cu 28 de ani de S.L.R.. Dar, mai târziu a urmat o pauză de un deceniu...

Totuși, practica de a se cinste memoria Poetului Național, președintele S.L.R. a extins-o și la Ovcea, unde în colaborare cu Societatea Cultural-Artistică, în frunte cu **Dorel Cina** și cu *Asociația Femeilor „Etno-Art” din Ovcea*, în frunte cu **Ana Popescu**, ani în șir, a organizat cu deosebit succes manifestarea cultural-artistică sub genericul „**DOR DE EMINESCU**”.

Orașul Vârșeț este considerat „*capitala spiritualității românești din Serbia*” dar, în acest focar cultural nu era practica de marcare a zilei de naștere a lui Mihai Eminescu, astfel că președintele S.L.R. a decis ca, împreună cu membrii Filialei S.L.R. din Vârșeț și în colaborare cu mai mulți parteneri culturali, să organizeze o serie de festivități deosebit de reușite, fiind consacrate zilei de naștere a Poetului Național și marcării zilei de 15 ianuarie – Ziua Culturii Române. Reuniunile s-au desfășurat la Centrul de Cultură din Vârșeț, cu participarea unui număr impozant de reprezentanți ai partenerilor culturali ai S.L.R., din Serbia și România.

Demn de menționat și faptul că, în procesul de realizare a proiectului, inițiat de Societatea de Limba Română din Voivodina, care are drept țel trezirea conștiinței naționale a românilor de la sud de Dunăre, incontestabil, un succes deosebit a fost obținut prin organizarea, de mai mult de un deceniu, a Festivalului Internațional de Folclor al Românilor din Balcani „Joc Românesc”.

În diferite ocazii, președintele S.L.R., a declarat că este mândru de faptul că, acest eveniment a devenit tradițional, o măreață sărbătoare care, în zilele când are loc Festivalul, transformă orașul Golubaț și, în special, satul Jâtcovița într-o capitală a românității. Acest succes, președintele S.L.R. l-a obținut, înainte de toate, grație colaborării cu **Ivița Glišici**, fostul primar al satului Jâtcovița și președinte al *Inițiativei Culturale Române*, una dintre primele asociații ale românilor timoceni și cu **dr. Iasmina Glišici**, născută **Mihai(lovici)**, președinta Asociației „Sandu Timoc” a părinților care doresc ca și copiii lor să învețe limba română în școlile de stat.

Motiv de mândrie constituie și succesele înregistrate de S.L.R. în procesul de menținere mereu aprinsă a flăcării românismului la sud de Dunăre, inclusiv prin instituirea practicii de a se organiza festivități și cu prilejul zilei de 15 ianuarie, în primii doi ani la Golubaț iar acum și la Pojarevaț, Cucievo, cu un număr tot mai mare de asociații, cu prefix românesc, de la sud de Dunăre, în frunte cu **dr. Ivița Glišici**, președintele și **Lucian Marina**, vicepreședintele *Forumului European pentru Istorie și Cultură*.

Iar, referitor la festivitățile organizate de Societatea de Limba Română din Voivodina, în vederea marcării Zilei Culturii Române, demn de menționat faptul că, la reuniunea organizată, în anul 2016, la Vârșeț, a participat și regretatul om de știință și de cultură aleasă **prof. univ. dr. Aurel Ardelean**, fondatorul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad care, fiind încântat de calitatea manifestării și a diverselor activități desfășurate de Societatea de Limba Română din Voivodina a propus să fie semnat un Acord de parteneriat cultural între UVVG și S.L.R.

Acordul de parteneriat cultural, semnat de **prof. univ. dr. Aurel Ardelean**, fondator și președinte al Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad și **Lucian Marina**, președintele Societății de Limba Română din Voivodina, a prevăzut, printre altele, pregătirea în comun și tipărirea unei reviste de filologie.

A urmat o muncă asiduă, proces în cadrul căruia, cu multă seriozitate și responsabilitate, **Lucian Marina**, redactorul-șef și fondatorul al acestei reviste, împreună cu secretara revistei **conf. univ. dr. Virginia Popović** și membrii din Serbia ai colectivului de redacție, respectiv **prof. Vasile Man**, redactor-adjunct, împreună cu membrii redacției din România, au pregătit un manuscris reprezentativ, care a fost tipărit, în iunie 2016, la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, University Press, Arad.

Primul volum al acestei reviste a conținut mai multe comunicări științifice, studii comparative, lucrări științifice despre teoria și practica educațională, eseuri, critici literare, semnale editoriale, prezentări de carte, tradiții, reportaje despre importante evenimente culturale.

Prof. Vasile Man, de altfel, Director-executiv și redactor-șef fondator al revistei „Studii de Știință și Cultură” a fost „nașul” publicației noastre, care a primit numele de „Logos” și prin care am reușit să adăugăm încă o cărămidă în zidul culturii noastre, să contribuim cu încă o pietricică la preafrumosul mozaic cultural al românilor de pretutindeni.

Fondatorii și colectivul de redacție al acestei publicații, se mândresc de faptul că aceasta este prima și unica revistă de filologie a românilor din Serbia dar, în special ne bucură aprecierile care de care mai frumoase, cuvintele de laudă, de încurajare... (**CS dr. Viviana Milivoiević, academician prof. univ. dr. Thede Kahl, conf. univ. dr. hab. Carmen Dărăbuș**).

Primul număr al revistei de filologie, limbă, literatură și folclor „Logos”, editat de Societatea de Limba Română din Voivodina – Republica Serbia, în parteneriat cu Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România, a fost lansat în iulie 2016, la Golubaț, drept cea mai importantă manifestare adiacentă, la marea sărbătoare a românității „Joc Românesc”.

La manifestarea organizată de S.L.R. la Biblioteca orașului, respectiv la Căminul Cultural al orașului Golubaț, **profesorului Vasile Man** a fost acordat Premiul de Excelență al S.L.R., iar **conf. univ. dr. Eugen Gagea**, unul dintre cei mai activi membri ai redacției din România a revistei „Logos”, a fost proclamat „Membru de Onoare al S.L.R.”.

Demersul tematic al revistei, care s-a arătat a fi deosebit de potrivit, a fost păstrat și în numărul doi care a fost pregătit în 2017 și tipărit de S.L.R., criticii literari reliefând faptul că, revista „*vorbește în mai mult limbi despre fapte de cultură, evenimente istorice, realizări științifice, totodată, manifestând interes și pentru promovarea valorilor autentice și a dialogului intercultural*” (Brândușa Juică). Iar, **Răzvan Ducan**, redactor al revistei „Vatra” din Târgu Mureș, privind îndeaproape cuprinsul celor două apartii editoriale ale revistei noastre, a declarat că „*s-a avântat într-o adevărată robinsoniadă cronicărească*” și a conchis că, în opinia domniei sale, în Serbia, „**Logos**” înseamnă „*revista-cuvânt care zidește unitatea de spirit a românilor*”.

Din fericire, în drumul mai puțin lin, cauzat de situația economică și politică, ideile și dorințele noastre, totuși, s-au bucurat de ajutorul unor prieteni și vecini, oameni de bună credință care ne-au acordat un mare sprijin. Astfel, și numărul trei al revistei „LOGOS” a fost pregătit relativ ușor respectiv a fost gata pentru tipar deja în vara anului trei de apariție. Manuscrisul a cuprins un bogat evantai de materiale interesante care, alături de „*florilegiul de imagini color au urmărit satisfacerea gustului și a interesului diverselor categorii de cititori*”.

Însă, partea română nu a reușit să asigure banii necesari pentru tipar, astfel că S.L.R. a plătit și costul tiparului acestui număr care a văzut lumina tiparului în decembrie 2018.

Continuând practica din anii precedenți, în cursul anului 2019, Societatea de Limba Română din Voivodina a publicat atât numărul **patru** cât și, surpriză, și numărul **cinci** al revistei de filologie „**Logos**”, care este unica revistă științifică românească din Voivodina – Serbia.

Iar, cele două numere publicate în cursul anului 2019, la fel ca și până în prezent, aduc în focar cercetări din domeniul istoriei, lingvisticii, creației și criticii literare, aspecte ale multiculturalității, studii comparate, cultură, formând o imagine mai precisă despre existența noastră pe aceste meleaguri și nu numai.

Mai concret, în numărul 4 al revistei, „*sub mantia ocrotitoare a publicației, împodobită cu imaginii Bibliotecii Abbey din St. Gallen, Elveția, se adăpostesc două sute șazeci și patru de pagini, dintre care șaptezeci color, ce satisfac gusturile mai multor categorii de cititori*”. Trebuie precizat că, și acest număr al revistei a răspuns și cerințelor redacționale iar, diversitatea subiectelor, care au fost puse în fața cititorului acestui număr al revistei „Logos” denotă preocupările noastre și reflectă modul actual de viață al românilor din această zonă. Iar, revista „Logos” și în numărul 4, în primul rând promovează interculturalitatea, fiind o sursă de documentare pentru cercetători ai culturii, limbii, literaturii, educației, relațiilor socio-umane dar, totodată, și o încununare a dorințelor și aspirațiilor celor care și-au dat contribuția la realizarea acestui volum. „*Subiectele abordate sunt bine concepute de Colegiul redacțional al revistei care a trudit foarte mult la reușita acestui număr*”.

și care, după cum au subliniat și criticii (**Romanța Iovanovici**) merită un *Magna cum laude* pentru efortul depus și rezultatul acestui efort”.

Numărul 5 al revistei continuă pe același făgaș, dar cu o abordare mai profundă, ridicând acest număr al revistei pe o treaptă mai înaltă. Mai concret, la fel ca și numerele precedente ale revistei de filologie „Logos” care au deschis larg calea spre prezentarea și comentarea cercetărilor din domeniul filologiei, a marilor evenimente istorice care au marcat secolul trecut și viitorul apropiat, precum Centenarul Marii Uniri, sau Orașul Novi Sad – Capitala Europeană a Culturii, în anul 2021, redactarea revistei este de așa natură încât pe paginile acesteia se publică și rezultatele multor proiecte inițiate și realizate în perioada premergătoare apariției acestui număr.

La Colocviul Internațional „Europa: centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră”, organizat la Arad, în cadrul căruia au fost marcați și 15 ani de apariție continuă a revistei „Studii de știință și cultură”, **conf. univ. dr. Eugen Gagea** a lansat numărul 5 al revistei „Logos”, care apare în parteneriat cu Universitatea „Vasile Goldiș” din Arad și strânge laolaltă un comitet internațional de redacție de pe mai multe continente, în timp ce colaboratorii revistei sunt nume ilustre din lumea științifică din Europa, Asia, America de Sud etc. Apariția acestui număr al revistei a fost finanțată de partea română și tipărită la Tipografia „Gutenberg” din Arad.

VI. BANAT STUDIES / ÉTUDES DE BANAT / STUDII BANATICE
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Viviana MILIVOIEVICI

CULTURAL SOLIDARITIES IN INTERWAR TIMIȘOARA

SOLIDARITÉS CULTURELLES À TIMIȘOARA ENTRE LES DEUX GUERRES

SOLIDARITĂȚI CULTURALE ÎN TIMIȘOARA INTERBELICĂ

CS III Dr. Grațîela BENGA-ȚUȚUIANU

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
E-mail: gratielabenga@yahoo.com

Abstract

The paper calls attention to the cultural solidarities that defined Timișoara during the interwar period. Some of the most important journalists, writers and artists in Timișoara (Romania) are sketched by emphasizing their teamwork and friendship, no matter their ethnic origin: Franyó Zoltán, Aurel Buteanu, Ion Stoia Udrea, Méliusz József and Virgil Birou.

To put it briefly, this study tries to suggest the boundary that separates cultural truth from political delusion – a boundary drawn by the desire of turning Timișoara into a „world stage city”.

Résumé

Dérivé d'un intérêt plus ancien pour les zones frontalières et le paradigme multiculturel / multilinguistique, l'article esquisse la solidarité culturelle qui a défini Timișoara (et le Banat) pendant l'entre-deux-guerres. De nombreux intellectuels, écrivains, journalistes, artistes plasticiens de Timișoara vérifient – par la convergence de leurs efforts pour jeter des ponts de dialogue – le changement de priorité entre l'ethnicité et la citoyenneté.

Synthétiquement, l'étude suggère la limite entre la vérité culturelle et la désillusion politique, dessinée par l'effort de transformer Timișoara dans une "scène du monde".

Rezumat

Derivat dintr-un mai vechi interes pentru zonele de graniță și paradigma multiculturală/multilingvistică, articolul schițează solidaritatea culturală care definea Timișoara (și Banatul) în perioada interbelică. Mulți dintre intelectualii timișoreni, scriitori, jurnaliști, artiști plastici, verifică – prin convergența eforturilor lor de a construi punți ale dialogului – mutarea accentului între etnicitate și cetățenie.

Sintetic, studiul sugerează limita dintre adevăr cultural și deziluzie politică, trasată prin străduința de a preschimba Timișoara într-o „scenă a lumii”.

Keywords: multiculturalism, identity, community, cultural bridges, metamorphosis

Mots-clés: multiculturalisme, identité, communauté, ponts culturels, métamorphoses

Cuvinte-cheie: multiculturalism, identitate, comunitate, punți culturale, metamorfoze

În ultimele aproape trei decenii, studiile de istorie literară (și culturală, în sensul larg al acestui termen) au abordat teme sensibile, cu adânci implicații – inclusiv geopolitice și mentalitare. Interesul pentru zonele de graniță (între genuri literare, epoci și spații culturale ș.a) mă face să mă opresc, de această dată, la zugrăvirea dinamicii culturale româno-maghiare din primele decenii ale secolului XX, luând drept centru de interes profilurile unor intelectuali care au avut o indubitabilă influență asupra vieții literare timișorene.

În 1887, s-a născut la Marghița, în Banatul Sârbesc, Franyó Zoltán, lăudabil traducător, pamfletar, dramaturg și publicist. Câteva repere biografice relevă traseul sinuos al unui intelectual aflat în neostenite căutări. Între 1904-1907 a studiat la Academia Ludovica din Budapesta, unde i-a cunoscut pe Miroslav Krleža și Liviu Rebreanu (cu care va corespunda ulterior). În 1909, când Franyó Zoltán trăia șovăielnic statutul de cadet, la Timișoara se naștea Méliusz József, viitor poet, publicist, traducător, prozator, intelectual de stânga al Timișoarei interbelice. Franyó Zoltán a demisionat din armată în 1910 și a ales să devină membru al Internaționalei Socialiste.

Patru ani mai târziu, când a început Primul Război Mondial, Virgil Birou¹ avea unsprezece ani și era elev la școala din Ujszentes. Sau Dumbrăvița, după cum îi spuneau unii dintre oamenii locurilor. Într-un spațiu al multicultural se născuse, în 1903, Virgil Birou. De Ticvanu Mare (satul natal) și Oravița fuseseră fixate copilăria și adolescența lui, dar și ale lui Romulus Ladea² (al cărui învățător fusese Iuliu Birou³). Teatrul Vechi al orașului, bisericile, cântecele fanfarei care se auzeau duminica în parc, trenul și gara le erau cunoscute. La fel de familiare deveniseră atelierul domnului Fischer (unde făceau fotografii), farmacia Knoblauch⁴ (numită mai târziu „La Vulturul Negru”) sau magazinul de ceasuri al unui neamț. (Cf. BOTEZ-CRAINIC, 2017, p. 46) Prin gimnaziul din Oravița, puternic infuzat de spirit germanic, trecuseră amândoi și au învățat carte cu seriozitate. Erau buni prieteni, iar Ladea îl considera pe Virgil Birou fratele lui mai mic. De altfel, într-o vreme tânărul Ladea s-a aflat mai mult în casa familiei Birou decât în cea a părinților lui (IBIDEM, p. 61) și, când nu erau împreună, corespundau cu fervoare⁵.

În plin război mondial (mai exact, în 1916), pe când Virgil Birou și Romulus Ladea erau încă elevi în Banat, Franyó Zoltán a publicat un volum de reportaje pe linie umanitaristă, *Bruder Feind* (*Frater dușman*). Doi ani după aceea, Virgil Birou se afla la liceul din Oravița (i se spusese cândva *Németoravica*, dar și *Oravicabánya*, în maghiară, sau *Deutsch-Orowitz*, în germană), iar Franyó Zoltán era redactor-șef al ziarului „Vörös Lobogó” („Drapelul roșu”) și se număra printre membrii Consiliului Revoluționar Militar de la Budapesta. Peste un an, tot la Budapesta, conducea Secția pentru literatură universală a Comisariatului pentru cultură, unde colabora intens cu Georg Lukács⁶.

Sfârșitul Primului Război Mondial a redimensionat dezbaterele asupra identității culturale. Contestare și revizioniste erau atât „puterile centrale”, slăbite după conflagrația mondială, cât și URSS. Avântul autodefinirii identitare nu este caracteristic doar culturilor central-europene (așa cum susținea Tony Judt), ci face parte din claviatura modernității care a pus la îndoială identitățile tradiționale. (Cf. LE RIDER, 2001, p. 66) Între națiunea întemeiată pe etnicitate (urmând linia

¹ Virgil Birou (1903-1968), publicist, romancier, editor, fotograf, întemeietor de instituții culturale.

² Romulus Ladea (1901-1970), sculptor român, cu studii la Budapesta, Viena, München, Berlin, Dresda. Profesor universitar la Școala de Arte Frumoase (Cluj, Timișoara).

³ „Copilul îl va stima pe dascăl, figură proeminentă în viața culturală a Cărașului, îl va iubi și admira, îi va fi recunoscător pentru rigoriile intelectuale și morale transmise în anii de școală. De altfel, faimosul dascăl îi va fi nu doar învățător în școala primară, ci și sfătuitor înțelept mulți ani.” Adriana Botez-Crainic, *Romulus Ladea*, București, Monitorul Oficial, 2017, p. 47.

⁴ Unul dintre locurile emblematice a Oraviței, cea mai veche farmacie montanică a fost fondată de Edward Winter în 1763 și menționată în arhiva locală a fiind în proprietatea lui Johannes Lederer, de la care a fost cumpărată de familia Knoblauch.

⁵ Conchide autoarea: „Vacanțele în casa Birou erau o adevărată școală de inițiere în literatura și istoria filosofiei, în conceptele marilor ei reprezentanți. Emoționat și atins de gravitatea subiectelor, de ideile și de gândurile cuvântătorilor, Romulus simțea greutatea cuvintelor și semnificația înaltei conștiințe morale a acelor luminați și minunați vorbitori.” (Adriana Botez-Crainic, *Romulus Ladea*, p. 63.)

⁶ Georg Lukács (1885-1971), filosof marxist, estetician, critic și istoric literar.

trasată de Hegel în *Ideen für Geschichte der Philosophie der Menschheit*) și cea fondată pe cetățenie (în sensul francez) diferențele erau izbitoare. Polaritatea dintre abordarea politică a unei națiuni structurate pe identitatea *demos*-ului și cea configurate pe specificitatea *ethnos*-ului ridică și astăzi destule semne de întrebare, chiar dacă destule studii au încercat să o depășească.

Deși stabilă după Marea Unire din 1918, sărbătorind o victorie națională care păruse irealizabilă, Timișoara continua să posede germenii disoluției. Avea o periferie proletară puternică și o mișcare de stânga capabilă să zguduie profund ordinea burgheză. Pe plan politic, Centrul părea a fi fost încheșat în jurul Revoluției: o întregă ideologie a stângii a prins putere la Viena, la Budapesta, la Praga. Pentru un timp, Franyó Zoltán (bun prieten cu Aron Cotruș⁷) fusese unul dintre numele revoluției de la Budapesta. Iar de la Budapesta și Viena, unde se aflase în preajma lui Rilke și a lui Hugo von Hoffmannsthal, a ajuns în Timișoara, în 1926. Cam în aceeași perioadă (în anii '20), Aurel Buteanu⁸ se întâlnea în redacția „Contemporanului” cu avangardistul maghiar Lajos Kassák⁹, ale cărui poezii le va traduce în română – traduceri care „nu sunt doar un exercițiu intelectual, ci și o solidarizare cu eroii ai tinereții sale jurnalistice.” (UNGUREANU, 2005, p. 259) De altfel, cu scriitorul maghiar a purtat o lungă corespondență, așa cum și Domokos Sámuel, șeful catedrei de limbă română de la Universitatea din Budapesta, i-a fost prieten (epistolar). Sau Karinthy Frigyes¹⁰, pe care l-a și tălmăcit în românește.

În anii '30, pe când era demnitar, Aurel Buteanu se transformase pentru Franyó Zoltán într-un soi de înger păzitor. (Cf. UNGUREANU, 2004, p. 279) Autentic om de cultură și jurnalist dinamic, remarcabil traducător în maghiară și germană al lui Mihai Eminescu și Tudor Arghezi, al lui Camil Petrescu, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Anghel Dumbrăveanu, Ana Blandiana, Franyó Zoltán a devenit una dintre emblemele umanitariste ale vremii sale – atât de încercată de proeminente forțe centrifuge. „Îl vom descoperi pe Franyó Zoltán strălucind nu numai ca tălmăcitor: e un foarte bun conferențiar, e un eminent purtător de dialog, e un om de teatru care a lăsat în urma lui ecouri ample. E un scriitor pentru care poezia nu mai e o țință personală: el nu e solitar, e un solidar. Dacă tălmăcirea e și o operă de identificare, ubicuitatea lui e fără egal. Aparținând vechii lumi, el nu e mai puțin al lumii noi. Fiind al egiptenilor, grecilor, chinezilor, nu e mai puțin al actualității lui Ady și Rilke. Fiind al Imperiului, nu e mai puțin al României Mari care se naște. Fiind al limbii maghiare (nu face cadou literaturii maghiare câteva capodopere?), nu -i mai puțin al Timișorului românesc, prieten și coleg, ba chiar înrudindu-se, prin alianțe familiale, cu Aron Cotruș, Stoia Udrea, Aurel Cosma? Frecventând, la senectute, vedetele literare ale Europei Centrale, nu este cum nu se poate mai accesibil tinerilor săi confrăți? Nu neapărat poeți geniali, importanți, meritorii. Ajungea să fie tineri: Franyó semna, cu generozitate, cecul în alb. Îi traducea în germană maghiară.” (UNGUREANU, 2015, p. 244)

Într-o lume indubitabil vulnerată, singura modalitate de regăsire a rânduiei a fost pentru Franyó Zoltán, Virgil Birou, Ion Stoia Udrea¹¹ cultura. Pentru oricare dintre acești scriitori fixați în Timișoara, salvarea putea veni sub forma unei biblioteci, a unei cafenele literare sau a unei redacții – în care elita culturală se strângea să dezbătă ultimele apariții editoriale, să discute despre piese de teatru ori despre politică la Café Restaurant Casino, la Cafenea-Bar Dacia și la Cofetăria Mann. Printre participanți se afla și Aurel Buteanu, despre care poetul Lucian Valea afirma ca a știut „a îmbina cu arta boema și activitatea serioasă. Căci Aurel Buteanu a dăruit cafenelei o bună parte din

⁷ Aron Cotruș (1891-1961), diplomat și scriitor român.

⁸ Aurel Buteanu (1904-1978), om politic, jurnalist, traducător. Între 1928-1930 Aurel Buteanu fusese șef de cabinet al lui Vaida-Voevod, ministru de interne în guvernul condus de Iuliu Maniu. A participat la lucrările Societății Națiunilor. Din 1930, a fost secretar de presă la Legația României din Bruxelles, iar în 1931 – atașat de presă la Legația României din Viena. A fost șeful de cabinet al lui Alexandru Vaida-Voevod, pe când acesta era prim-ministru. În 1932, a fost ales în Parlamentul României. A fost unul dintre apropiații lui Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănist. E autorul volumului *Teatrul românesc în Ardeal și Banat*.

⁹ Kassák Lajos (1887-1967), poet și artist plastic reprezentativ pentru avangarda maghiară.

¹⁰ Karinthy Frigyes (1887-1938), scriitor, jurnalist și traducător maghiar.

¹¹ Ion Stoia Udrea (1901-1977), publicist, poet, editor, istoric român.

personalitatea sa. N-a risipit-o, ci a dăruit-o, înfrumusețând întâlnirile, înnobilând conversațiile, ridicând priteniile la rang de comuniuni elevate.” (Cf. UNGUREANU, 2015, p. 113). Pe mesele cafenelelor aveau, de la sine înțelese, măcar câteva dintre periodicele bănățene ale vremii. De la 16 în 1918, numărul publicațiilor a crescut la 156 de periodice în 1934 (Cf. SCURTU, 2012, p. 341) Printre ele, „Nădejdea”, „Banatul”, „Banatul Românesc”, „Reșița”, „Țara”, „Voința Banatului”, „Vestul” și „Vrerea”. Nu doar în română erau tipărite periodicele care cutreierau prin Timișoara și Banat: între 1870 și 1942 au aparut 100 de publicații bi- sau trilingve (cu maghiara și germana în prim-plan), dintre care 28 erau publicații de cultură, iar alte 50 includeau variabile secțiuni culturale.

Pentru a înființa „Vrerea” a plecat Ion Stoia Udrea în 1931 de la ziarul „Vestul”, la care îl adusese Sever Bocu¹². Înainte de a deveni un personaj coagulant într-o lume adânc fragmentată, Ion Stoia Udrea studiasse îndelung în Arhivele vieneze¹³. Era interesat de istorie, însă nici literatura nu îi era străină. Tradusese din expresioniștii germani înainte ca „Vrerea” să se arate ca o punte între culturi. Români, maghiari, germani se regăseau în redacția publicației conduse de Ion Stoia Udrea sau orbitau în jurul ei cu un firesc pe care numai comunitatea de idei, de interese, de sentimente, de amintiri și speranțe îl poate încheaga. Paginile acestui periodic găzduiau semnăturile lui Franyó Zoltán, Méliusz József, Virgil Birou, Marcovits Rodion.

Despre (noi) începuturi este întreaga poveste a Timișoarei culturale interbelice – cu traducerile și conferințele lui Franyó Zoltán (a cărui antologie, *Rumänische Dichtung*, era anunțată cu entuziasm în „Vrerea”¹⁴), cu vioiciunea întemeietoare a lui Virgil Birou și Ion Stoia Udrea, cu explozia creatoare a lui Romul Ladea sau cu sociografia lirică propusă de Méliusz József în *Orașul pierdut în ceață* – roman în care emblematice sunt povestea (de)căderii și metafora blocului (cu Europa reprezentată la etaj, Monarhia delimitată la parter, iar Timișoara – obturată în subsoluri). „Literatura orașului Timișoara este [...] o literatură a refuzului. Dublinul lui Joyce poate fi deschiderea către o relație inamicală”. (UNGUREANU, 2015, p. 253)

Dar care ar fi geografia reală a Timișoarei? S-ar putea concentra, bunăoară, într-un *nod urban marginocentric* (Cf. CORNIS-POPE, 2006, p. 11), perimetru al convergențelor etnice, lingvistice, culturale și religioase, capabil să pună sub semnul întrebării hegemonia centrului metropolitan și să ofere o alternativă la forța de atracție (sau, uneori, de contorsiune) națională. Din acest punct de vedere, intră în aceeași matrice cu Novi Sad, Trieste, Cracovia, Mako, Szeged și Cernăuți. Cu o certă moștenire iluministă, Timișoara și-a dezvoltat de-a lungul veacurilor trei dimensiuni: centru comercial, focar industrial și scenă a lumii, adică “world stage city” (Cf. LEHAN, 1998, p. 3). Scenă a lumii devenise Timișoara (și) prin respectul pentru dialog și deschiderea față de nou. Însă, așa cum o vedeau Franyó Zoltán, Virgil Birou și Ion Stoia Udrea, această scenă a lumii (încă) nu oferea culturii ceea ce ar fi trebuit să-i înfățișeze, dar ei erau în măsură să schimbe lucrurile. Aveau (cu toții) bucuria de a lucra împreună pentru a metamorfoza

¹² Sever Bocu (1874, Șiștarovăț - 1951, Sighet), politician român, economist, ziarist, redactor la ziarul „Tribuna” din Arad, unul dintre fruntașii Partidului Național Român. Condamnat la moarte în contumacie (în 1915 și 1917) de un tribunal militar din Ungaria, ultima oară pentru îndrăzneala de a fi declarat război Austro-Ungariei în numele refugiaților din Ardeal și Banat. Militant pentru Unire, cu o poziție intransigentă față de fărâmițarea Banatului istoric. Deputat, din partea Partidului Național Țărănesc. A condus ziarul „România”, a editat „Voința Banatului” (din 1921), a înființat „Vestul” (1930). A fost printre semnatarii Memoriului-Protest față de cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. A murit în închisoarea comunistă de la Sighet, fără să fi fost condamnat de vreo instanță judecătorească.

¹³ Studiile lui Ion Stoia Udrea nu s-au rezumat la istorie. A urmat și cursuri de regie și actorie la Berlin și München. (cf. Cornel Ungureanu, *Literatura Banatului*, p. 219). Este autorul unui șir lung de lucrări: monografia istorică și artistică *Biserica greco-ortodoxă română din Lipova* (1930), *Pictura Renașterii*, scrisă în colaborare cu istoricul Ioachim Miloia și apărută în același an, *Ghidul Banatului* (1936), *Marginale la istoria bănățeană* (1940), *Ghidul orașului Timișoara* (1941), *11 poeți bănățeni* (antologie, 1942), *Studii și documente bănățene de istorie, artă și etnografie* (1942), *Răscoala țăranilor din Banat de la 1738-1739* (1945), poemul dramatic *Veacul de foc* (1945), *Arta plastică românească din Banat* (publicată doar fragmentar în broșuri, ghiduri sau reviste), *Începutul pentru o istorie sinceră a Banatului*, romanul *Căpitanii* (neterminat).

¹⁴ Anunțul apare în „Vrerea”, I, 1932, nr. 6, p. 2 și se încheie cu „Se poate comanda la administrația ziarului nostru.”

cultura invizibilă într-o realitate incontestabilă. În Banatul interbelic, acțiunea culturală articulează estetica operelor, practicile etnice ale vieții și politica legitimării naționale. Aparținerea unei culturi definite în secolul al XIX-lea prin entuziasme identitare naționale sau comunitare (în sensul explicat de ANDERSON, 2006, p. 15) și se bizuia pe transformarea moravurilor și obiceiurilor locale în artă. Nu e doar cazul Banatului. Literaturile „minore” (în sensul blagian al termenului) din Europa de Est au răspuns respectabilei tradiții literare din Occident prin transcrierea estetică a unei componente etice.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSON, Benedict, *Imagined Communities*, London, Verso, 2006
- BOTEZ-CRAINIC, Adriana, *Romulus Ladea*, București, Monitorul Oficial, 2017
- CORNIS-POPE, Marcel, *Representing East-Central Europe's Marginocentric Cities în History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, II, ed. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamin's Publishing Company, 2006
- LEHAN, Richard, *The City in Literature, An Intellectual and Cultural History*, University of California Press, 1998
- LE RIDER, Jacques, *Europa Centrală sau paradoxul fragilității*, volum coordonat de Dana Chetrinescu și Ciprian Vălcan, Iași, Editura Polirom, 2001
- MELIUSZ, József, *Orașul pierdut în ceață*, I-II, București, Editura Minerva, 1982
- SCURTU, Ion, *Istoria civilizației românești. Perioada interbelică (1918–1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2012
- UNGUREANU, Cornel, *Postfață la Dincoace și dincolo de tăcere, Scrisori către Aurel Buteanu*, ediție de Cornel Ungureanu (coordonator), Vasile Râmneanțu, Elena Jebelean, Daniela Boboiciov, cu un *Cuvânt înainte* de Dan Buteanu, Timișoara, Editura Marineasa, 2004
- UNGUREANU, Cornel, *Buteanu, Kassák, Franyo, Robert Reiter – Un patruleter al Europei Centrale*, în Aurel Buteanu, *Noi și maghiarii*, ediție îngrijită și postfață de Cornel Ungureanu, Timișoara, Editura Marineasa, 2005
- UNGUREANU, Cornel, *Literatura Banatului. Istorie, personalități, contexte*, Timișoara, Editura Brumar, 2015

BOHEMIAN WAY OF LIVING
LA BOHÈME COMME MANIÈRE D'ÊTRE
BOEMA CA MOD DE A FI

CS III Delia BADEA

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
E-mail: delia_badea@yahoo.com

Abstract

Being one of the most important poets of the Romanian 80's, who constantly refused to compromise with circumstances he did not like, Ion Monoran postponed his first book. His violent poems, with harsh and often contradictory suggestions involved in challenging lines, maintained a continuous striving condition, related to the experiences of a free (and misunderstood) mind. That is why, almost invariably, Ion Monoran's poems rely on straight, natural notation, proving a firm denial of the easygoing theatricality.

Résumé

Nom référentiel de la génération des années '80, refusant tout compromis, Ion Monoran renvoie ses débuts éditoriaux au-delà des limites de la vie. Sa lyrique impulsive, abrupte et souvent contradictoire, ainsi que l'écriture foncière contestataire, maintiennent un état conflictuel permanent, tenant compte de l'expérience d'un esprit libre, souvent mal compris. Basée sur sa propre expérience existentielle, la poésie de Monoran vise, presque sans exception, une notation directe et naturelle, dans un geste de récusation catégorique de la théâtralité.

Rezumat

Nume de referință al generației optzeciste, refuzând orice fel de compromis, Ion Monoran își amână debutul editorial până dincolo de limitele vieții. Lirica sa impulsivă, abruptă și adesea contradictorie, ca și scriitura fonciară contestatară întrețin o permanentă stare conflictuală, dând seama de experiența unui spirit liber, adesea neînțeles. Izvorâtă din propria experiență existențială, poezia lui Ion Monoran vizează, aproape fără excepție, notația directă, naturală, într-un gest de categoric refuz al teatralității.

Keywords: *violent poetry, free mind, poetical topos, underground*

Mots-clés: *lyrique impulsive, esprit libre, topos poétique, underground*

Cuvinte-cheie: *lirică impulsivă, spirit liber, topos poetic, underground*

Ion Monoran s-a născut la 18.I.1953 în satul Petroman, Timiș. Existența i-a fost, asemenea spiritului, una furtunoasă. Exmatriculat pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, a absolvit, în regim seral, cursurile Liceului de Filologie – Istorie din Timișoara (1978). A fost

membru al Cenaclului literar „Pavel Dan” al Casei de Cultură a Studenților din Timișoara și fondator al cotidianului „Timișoara” și al Societății „Timișoara”, fiind unul dintre liderii revoluției din decembrie 1989.

Debutează în literatură în 1976 cu versuri în revista „Forum studențesc” și colaborează mai apoi, constant, la reviste precum: „Forum studențesc”, „Orizont”, „Amfiteatru”, „Echinox”, „Luceafărul”. Este prezent, cu o serie de poeme în antologia *Manifest.20.rEvoluție* (coordonatori Dan Mircea Cipariu și Robert Șerban, Timișoara, 2009). Este prezent, de asemenea, cu o serie de poezii traduse în limba engleză în *Romanian Poets of the '80 and '90* (Paralela 45, 1999). Obține Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor, Filiala Timiș pentru volumul *Locus periucundus*, (1994, post-mortem) și este declarat, post-mortem, Cetățean de Onoare al Municipiului Timișoara (1999).

Refuzând orice fel de compromis, Monoran își amână debutul editorial până dincolo de limitele vieții. Cel dintâi volum, *Locus periucundus*, vede lumina tiparului în 1994 (Timișoara, Editura Marineasa), cuprinzând o serie de poeme scrise în perioada 1975-1989, într-o selecție realizată de autorul însuși. Lirica impulsivă, abruptă și adesea contradictorie, ca și scriitura funciar contestatară întrețin o permanentă stare conflictuală, dând seama de experiența unui spirit liber („sunt un băiat furtunos”), neînțele: „dar pun rămășag / că nici un redactor nu s-ar încumeta / să publice un text ca ăsta prin reviste / cu atât mai puțin ideologii / cu care odată și odată tot am să mă răfuiesc eu...” (*Mă simt pătruns de o bucurie ciudată*).

Etichetată a fi biografică, antologia permite depistarea principalelor vârste lirice ale poetului: prima etapă este cea a spiritului insurgent, vocația contestației constituindu-se în element definitoriu pentru lirica lui Ion Monoran: „Nu ne vom înghiți niciodată / sub epiderma sfâșiată a zilei / ascunși în avanposturi înșelătoare...” (*Veto!*). Urmează, firesc, conturarea propriilor motive poetice, cu invocarea orgolioasă a modelelor „Am văzut îngerii – / copiii teribili ai epocii noastre / reali ca o desprindere sau un efect al tristeții / pe trotuare / sfidând rețetele...” (*Garcia Lorca, Brecht, Neruda și alții*). Obsesia orașului și o apăsătoare lehamite a cotidianului, motive dominante ale liricii lui Mono, conduc către esența tragică a condiției umane într-o poezie cu certe accente bacoviene: „De câteva ceasuri prin oraș / iubit ce singur / înfășor firele de sânge ale unei priveliști / (...) / lumina ce galbenă / se târăște pe ziduri printre crăpături / înghițind materia...” (*De câteva ceasuri prin oraș*). O poezie-mitologie a realului, în care „mirosul de gașcă al realității” (*Veto!*) devine supărător pentru sensibilitatea unui spirit prin excelență estetic, de unde și permanenta stare de dezacord dintre eul poetic și cotidian. De dincolo de suflul *underground* al unor ironii caustice răzbate o stare de disconfort, „împlinind lumea sfidătoare a ignoranței” (*Poem hieroglific*), a unui spirit dezgustat de „porcăria devenirii” (*Spleen*) și de „beția stridentă a lucrurilor comune”: „Stai în birt și bei / până când vocalele numelui tău / devin cupe din care îți sorbi viața ...” (*Spleen*). Treptat, poetul se dezice de spectacolul cenușiu al realității, ignorată până la stadiul de simplu decor, în timp ce descripția, metamorfozată în trăire interioară, dă seama de esențele proprie-i lumi: „O neliniște misterioasă / plină de experiențe ancestrale / se furișează / absorbindu-le priveliștilor / fostele semnificații...” (*Întunecatul april*). Atent de fiecare dată la „compoziție”, Ion Monoran posedă o veritabilă știință a limbajului poetic ce poartă adesea încifrate conotații nebănuite: „Tovarășii tăi / cu capete de lup sau de câine / cu urechi monstruoase și cu ochi scăpărători / (...) / în desigurile ceva mai îndepărtate / fără a avea totuși prea mult din aspectul / altădată atât de negrelor păduri nibelunge...” (*Vis cu Pan*). Surprinde, la nivelul expresiei, adopția livresc-halucinantă a unui limbaj tehnic, specializat, care, departe de a afecta claritatea imaginii, conduce textul către o expresivitate în deplină concordanță cu anticalofilia funciară a poetului.: „vuietul centrifug al poemului / în toate direcțiile basculând forțe / (...) / ființe bastarde imagini tranzistorizate / și bineînțele Maestrul dar ca și absent” (*Veto!*).

Mult mai relevant pentru lirica lui Monoran se dovedește cel de-al doilea volum, *Ca un vagabond într-o flanelă roșie* (Timișoara, Editura Marineasa, 1996), alcătuit de prietenii poetului, incluzând poeme din perioada 1972-1979. Continuă aceeași litanie/confesiune a unui exclus

nostalgic și, pe lângă mai vechea obsesie citadină, Banatul natal devine acum un topos poetic fundamental, într-o poezie-reportaj a evocării unui timp pierdut, și, totodată, a iubirii: „Banat, Brabant românesc cu miriști și țărani / care chiar dacă nu mai sunt țărani / fac totul să-și pârlască porcul cu paie...” (*Banat, Brabant românesc...*). Senzația apăsătoare a artificialului („Anesteziate / sau niște secțiuni / demontabile / liberate / cad frunzele / și aproape false / plonjează printre copaci”, *Anesteziate*), ca și teroarea prezentului accentuând sentimentul tragic al singurătății („Uneori pe străzi / în absența oamenilor / mă simt și mai singur...”, *Ca orice tânăr cu plete*) alcătuiesc un univers tematic familiar. Nici chiar absența titlurilor (element de noutate) — soi de refuz de a deconspira esența poemelor — nu mai surprinde, ea fiind oarecum anunțată în volumul anterior: „E destul de greu / să fii titlul / unui poem care de-abia începe” (*E destul de greu*). Influența bacoviană, diminuată, persistă încă: „Cu aripi mari și cu gheare / deschis-am lada nopții / și-n mica obscuritate / cu tuse mărunță / ce-ar fi putut fi plâns / debarcarăm cu toții...” (*De la o temă bacoviană*), în timp ce impulsivitatea neîmblânzită a poetului aduce la lumină o lirică „disidentă”, precum în această epistolă către poezie: „a cam sosit momentul să-ți schimbi puțin câte puțin concepțiile / și să nu te mai bâlbâi prin câte-un poem în care Ștefan cel Mare / și Mihai Viteazul măcelăresc turcii în frunte cu Partidul...” (*Dragă poezie*). Izvorâtă din propria experiență existențială, poezia vizează notația directă, naturală, într-un gest de categoric refuz al teatralității: „Cei ce-au pierit naivi // răzvrățiții / acestei lumi ne sunt eroii ...” (*Cei ce-au pierit naivi...*)

Prieteni apropiați ai poetului și colegi de generație, Viorel Marineasa și Daniel Vighi, îngrijesc cel de-al treilea volum postum, apărut la Editura Cartea Românească, intitulat, simbolic, *Eu însumi* (2009). Cuprinzând pagini inedite, recuperate din manuscrisele poetului, fragmente autobiografice păstrate în arhiva familiei, volumul, catalogat drept „cea mai frumoasă carte a sa” (Marcel Tolcea), vine să consfințească adevărata valoare a poetului. Scriitura vie, nostalgică și brevilocventă, dă seama de sensibilitatea unui spirit liber, refuzând compromisul și proclamând curajul unui om de a fi el însuși. Plătind un preț pe măsură.

BIBLIOGRAFIE

*** *Manifest.20.rEvoluție*, coordonatori Dan Mircea Cipariu și Robert Șerban, Timișoara, 2009

*** *Romanian Poets of the '80 and '90*, Paralela 45, 1999

MONORAN, Ion, *Locus periucundus*, Timișoara, Editura Marineasa, 1994

MONORAN, Ion, *Ca un vagabond într-o flanelă roșie*, Timișoara, Editura Marineasa, 1996

MONORAN, Ion, *Eu însumi*, Editura Cartea Românească, 2009

LUCIAN COSTIN, FOUNDER OF 'THE LITERARY BANAT' PUBLICATION

LUCIAN COSTIN, LE FONDATEUR DE LA PUBLICATION « LE BANAT LITTÉRAIRE »

LUCIAN COSTIN, FONDATORUL PUBLICAȚIEI „BANATUL LITERAR”

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI

Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
E-mail: viviana.poclid@yahoo.com

Abstract

The scholar Lucian Costin (1887-1951), the penname of Io(a)n Gheorghe Costiniuc (some documents mentioning the surname of Costeniuc or Costinescu) is acknowledged as the founder and the owner of the literary magazine 'The Literary Banat'. The publication issued between 1934 and 1938, in Timișoara, Lugoj, Craiova, Bucharest and Caransebeș and included various articles of literary criticism, prose, monographs, verses, essays, studies, epigrams, chronicles and notes on of those times.

The study highlights the activity of Lucian Costin for 'The Literary Banat' magazine, emphasizing the fact that his articles and studies had contributed to a better knowledge of the Romanian cultural area.

Résumé

Lucian Costin (1887-1951), le pseudonyme de Io(a)n Gheorghe Costiniuc (dans certains documents mentionnant Costeniuc ou Costinescu) est connu comme le fondateur et le propriétaire de la revue « Le Banat littéraire ». La publication parut entre 1934 et 1938, à Timișoara, Lugoj, Craiova, Bucarest et Caransebeș, dans ses pages paraissant divers articles de critique littéraire, prose, monographies, versets, essais, études, épigrammes, chroniques et notes.

À travers de cet article, nous mettons en lumière l'activité de Lucian Costin dans ce magazine, ses articles et études contribuant à une meilleure connaissance de l'espace culturel roumain.

Rezumat

Cărturarul Lucian Costin (1887-1951), pseudonimul lui Io(a)n Gheorghe Costiniuc (în unele documente fiind menționat Costeniuc sau Costinescu) este cunoscut ca fiind fondatorul și directorul proprietar al revistei „Banatul literar”. Publicația a apărut între anii 1934 și 1938, la Timișoara, Lugoj, Craiova, București și Caransebeș, în paginile acesteia apărând diverse articole de critică literară, proză, monografii, versuri, eseuri, studii, epigrame, cronici și însemnări pe marginea revistelor și cărților vremii.

Prin lucrarea de față, evidențiem activitatea lui Lucian Costin la revista „Banatul literar”, articolele și studiile sale contribuind la o mai bună cunoaștere a spațiului cultural românesc.

Keywords: *literary magazine, culture, literature, spirituality, literary history and criticism*

Mots-clés: *magazine littéraire, culture, littérature, spiritualité, histoire et critique littéraire*

Cuvinte-cheie: *revistă literară, cultură, literatură, spiritualitate, istorie și critică literară*

Introducere

Lucian Costin¹, pseudonimul lui Io(a)n Gheorghe Costiniuc (în unele documente fiind menționat Costeniuc sau Costinescu²), a fost poet, memorialist, folclorist, dialectolog, pedagog, geograf, publicist și traducător, fondator al revistei „Banatul literar”.

Școala primară o urmează la Tișăuți și Lisaura, apoi frecventează cursurile la Liceul de Băieți din Suceava. Studiile universitare le face la Facultatea de Geografie din cadrul Universității din Cernăuți, în perioada 1910-1914, ca, mai apoi, între anii 1914 și 1916, să se specializeze în geografie la Universitatea din Viena.

Este numit profesor de geografie la Liceul de Băieți din Suceava, apoi se transferă ca profesor temporar în Oravița și Caransebeș. Ulterior, se stabilește la Caransebeș, fiind profesor la Liceul „Traian Doda”. Tot aici, la Caransebeș – „oraș de care de leagă cea mai mare parte a activității culturale și didactice a lui Lucian Costin” (RUJA, în „Reflex”, 2013, p. 66) –, pune bazele revistei „Banatul literar”: „...se străduiește să dea «o revistă literară a Banatului, după cele anterioare dispărute» – «Banatul» și «Semenicul» – tipărind (...) «Banatul literar».” (JURMA, în PETCU, 2012, p. 1887)

Debutază în publicistică, în 1906, cu articole și poezii despre folclor, urmând ca, mai apoi, să colaboreze la diverse periodice ale vremii, precum: „Drapelul”, „Foaia diecezană”, „Neamul românesc”, „Cultura națională”, „Izvorășul”, „Șezătoarea”, „Tudor Pamfile” etc. A fost membru al Societății Scriitorilor Români din București și membru corespondent al Academiei Germane din München.

Dintre scrierile sale (cf. *Enciclopedia Banatului. I. Literatura*, 2016, p. 200-201), amintim: *Vulcanii și cutremurele în concepția celor vechi*, 1921; *Cântecele mele*, I-II, 1922-1924; *Relieful României*, 1925; *Graiul bănățean. Studii și cercetări*, I, 1926, II, 1934; *Priveliști și reverii*, 1929; *Din lumea polară. Note geografice asupra regiunii polare*, 1929; *Câteva note despre inducția poetică. Chestiuni de estetică literară*, 1930; *Studii asupra folclorului bănățean*, I, 1930; *Scriitorul bănățean Mihail Gașpar. Câteva note despre opera sa; Astrale*, 1931; *Muguri*, 1935; *De prin secolii... În graiul arhaic*, 1936; *Peisagii și simfonii*, 1936; *Din viața scriitorilor. Foileton, eseuri*, I-II, 1937; *Monografia satului Lisaura*, 1939; *Solul banatic. Noi contribuțiuni morfologice*, ediția a II-a, 1941; *Activitatea poetică a scriitorului Ioan Alex. Braun-Lemeny*, 1944. A publicat și diverse culegeri: *Mărgăritarele Banatului. Mare colecție de folclor. Din popor adunate și poporului redade*, 1925; *Basme, istorioare, legende și anecdote*, 1926; *Balade*, 1927; *Basme și istorioare*, 1927;

¹ Lucian Costin (28 august 1887, Lisaura, jud. Suceava – 2 mai 1951, Caransebeș, jud. Caraș-Severin). (Cf. *Enciclopedia Banatului. I. Literatura*, 2016, p. 200)

² „Nu sunt multe date biografice consemnate despre Lucian Costin în diverse lucrări, dar sunt contradictorii atât în privința datei de naștere, cât și a numelui de familie (Costeniuc sau Costiniuc), înainte de a și-l schimba și româniza în Costinescu. Lucian Costin și-a făcut genealogia într-o lucrare despre satul Lisaura și adevăratele informații vin chiar de la el: - Gheorghe Mișuța și Prof. Lucian Costin, *Monografia satului Lisaura (Jud. Suceava)*, 1939, septembrie; Editura Noastră, Suburbia Militari, București, 149 p.” (Cf. Alexandru Ruja, *Mari lingviști în corespondență cu Lucian Costin – Al. Rosetti, Sextil Pușcariu, Carlo Tagliavini*, în „Reflex”, XIV, nr. 1-6, 2013, p. 66); în studiul lui Gheorghe Sterpu, publicat în „Studii de limbă, literatură și folclor” (II, Reșița, 1971, p. 265-274), Lucian Costin apare ca fiind pseudonimul lui I. G. Constantinescu (Costeniuc).

Doine și romanețe. Balade, legende, strigături de joc, 1927; *Legende*, 1927; *Snoave*, 1927; *Anecdote din popor pentru popor*, 1928; *Balade bănățene*, 1938; *Ghicitorile bănățene. Studiu asupra folclorului*, 1941; *Anecdote, snoave, legende*. De asemenea, a fost și traducător, publicând volumele: Paul Sirandin și A. Brentano, *Trei pălării de paie*, 1926; *Tălmăcirii din liricii germani contemporani*, antologie, 1926.

O nouă revistă culturală a Banatului

Revista „Banatul literar” a apărut lunar, pe parcursul anilor 1934-1938, la: Timișoara (I, nr. 1, sept. 1934; I, nr. 2, oct. 1934), Lugoj (I, nr. 3-4, nov.-dec. 1934; I, nr. 5-6, ian.-feb. 1935; II, nr. 9-12, sept.-dec. 1936; III, nr. 1, seria II, 31 ian. 1937, cu titlul „Banatul literar, artistic și social”), Craiova (II, nr. 1-2, oct.-nov. 1935; II, nr. 3-4-5, dec. 1935-ian.-febr. 1936; II, nr. 6-7-8, mart.-apr.-mai 1936; ediția specială Lucian Costin, *De prin secolii... În graiul arhaic*; recenzii asupra revistei „Banatul literar”, An I-II, supliment, 1936; IV, nr. 8-9-10, aug.-sept.-oct. 1938), București (I, nr. 7, mart. 1935; I, nr. 8, apr. 1935; I, nr. 11-12, iul.-aug. 1935), Caransebeș (I, nr. 9-10, mai-iun. 1935; III, nr. 2-8, feb.-aug. 1937; III, nr. 9-12, sept.-dec. 1937; IV, nr. 1-4, ian.-apr. 1938; IV, nr. 5-7, mai-iul. 1938; IV, nr. 11-12, nov.-dec. 1938). Așadar, revista a apărut astfel: anul I – 8 apariții, anul II – 4 apariții, anul III – 3 apariții și anul IV – 4 apariții.

Proprietarul și directorul fondator al acestei reviste a fost scriitorul Lucian Costin, iar publicația a apărut pentru prima dată la Timișoara, în anul 1934. Ca subtitlu, pe frontispiciu, apare fie ca fiind „revistă lunară”, fie ca „revistă literară”. Numai un singur număr al revistei, cel din 31 ianuarie 1937, tipărit la Lugoj, apare cu titlul „Banatul literar, artistic și social”.

Din echipa redacțională a acestei reviste făceau parte: Lucian Costin, Gheorghe Lică-Olt, Grigore Bugarin (1937-1938), Mia Cerna, Gheorghe Cătană, Ion Miuța, Ioan J. Bănățanu, Damian Izverniceanu etc. Colaboratori ai revistei au fost mulți, printre care amintim: Eusebiu Camilar, Nichifor Crainic, C. Miu-Lerca, Alexandru Țințariu, Gheorghe Roiban și alții.

După cum afirmă Ioan Hangiu „«Banatul literar» urmărea «concentrarea tinerelor talente în jurul veteranilor, (...) încurajarea lor prin muncă serioasă pe ogorul literaturii, (...) îndrumarea spre nou și sănătos estetism literar.»” (HANGIU, 1987, p. 56)

În paginile revistei au fost publicate articole de critică literară, proză, monografii, versuri, eseuri, studii, epigrame, dar nu lipsesc nici cronicile și însemnările pe marginea revistelor și cărților apărute în acea vreme.

Lucian Costin și contribuția sa la revista „Banatul literar”

Revista nu are un articol-program bine definit, dar, după tematica abordată, se poate spune că are câte ceva din ideologia gândiristă a lui Nichifor Crainic³.

În fiecare număr al revistei, în decursul apariției sale, Lucian Costin a publicat diverse articole, studii, cercetări, eseuri, foiletoane, poezii, evocări, cronici și traduceri, ceea ce evidențiază permanenta sa implicare în promovarea și dezvoltarea acestui spațiu cultural și spiritual. În cele ce urmează, vom realiza o trecere în revistă a acestei importante contribuții a lui Lucian Costin în paginile revistei pe care a fondat-o.

În primul număr al revistei „Banatul literar.” Revistă lunară, Timișoara, din septembrie 1934, directorul acesteia, Lucian Costin, publică un studiu, și anume: *Estetica constructivismului în limbă* (p. 3-5), în care autorul e de părere că: „Farmecul limbii se manifestă la orice popor, conștient de soarta și istoria sa. Limba le-a legat cele mai superioare instincte de vitalitate și continuitate. Prin farmecul limbii, popoarele s-au grupat în națiuni mici și mari și astfel am intrat și noi ca una din cele mai frumoase limbi europene în cadrele filologiei universale. (...) Literatura e factorul constructivist și reprezintă tezaurul creator al ideilor...” (COSTIN, I, nr. 1, 1934, p. 4). Aduce în

³ Nichifor Crainic (22 decembrie 1889, Bulbucata, jud. Giurgiu – 20 august 1972, Mogoșoaia, jud. Ilfov) este pseudonimul lui Ion Dobre, teolog, scriitor, poet, ziarist, politician, editor, filosof, fondator și conducător al revistei „Gândirea”, promotor al tradiționalismului spiritualizant.

discuție marile nume ale literaturii române: frații Văcărescu, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Mihai Eminescu.

Tot aici, în primul număr, apar poeziile: *Preludiu diafan* (p. 3) și *Moartea lui Alexandru Lăpușneanu* (în graiul arhaic) (p. 33), precum și cronici literare dedicate cărților și revistelor apărute în acea perioadă.

În al doilea număr al revistei, apărut tot la Timișoara, în octombrie 1934, un articol reprezentativ este: *Estetica constructivismului în arta poetică*, Capitolul II: *Asperitățile* (p. 9-12), în care Lucian Costin e de părere că: „Ce căutăm deci în poezie, dacă nu pe acela, în care curg efluvii de sentimente de la eu la eu. Deci iată teza: o poezie e ceva organic, *ceva ce se spiritualizează din suflet în sentimentul, care desparte două lumi ale eului, materia și spiritul.* (s. a.) (...) A poetiza un sentiment înseamnă a concretiza frumusețile aromatice ale sentimentului în *nouii forme*: arta poetică în *valorile cele noi*, adică *poezia*.” (COSTIN, I, nr. 2, 1934, p. 9-10). Practic, sunt aduse în discuție diverse poezii apărute în periodice ale vremii care, în viziunea autorului, nu reprezintă o valoare poetică în sine, ci sunt doar „câteva specimene mai deochiate dintre asperitățile inestetice.” (Ibidem, p. 10). În concepția lui Lucian Costin, poezia ar trebui să reprezinte un ideal, iar nu grotescul: „Arta poetică are, ca orice artă, tendința de a idealiza un sentiment – o idee prin *efectul ascendent*, nu de a decolora și denatura senzorialul din suflet.” (Ibidem, p. 12). De asemenea, mai apar: poezii: *Soare, soare!* (p. 14-15) și *Simfonia vântului* (p. 15); un studiu dedicat folclorului bănățean: „*Cerb mare, soră n'are*” (p. 19-21), din colecția personală, precum și o evocare a unui eveniment cultural: *O seară la „Convorbiri literare”* (București, dec. 1920) (p. 26-27).

Numerele 3-4, noiembrie-decembrie 1934, sunt publicate la Lugoj într-o singură broșură. Articolele semnate de Lucian Costin sunt: *Scriitori și scriitori – creații și exhibiții artistice* (p. 2-3), *Din ciclul „Elegii romane” de I. W. Goethe* (traduceri poezii) (p. 11-12), *Detlev von Liliencron (1844-1909)* (p. 15-16).

La fel și numerele 5-6, ianuarie-februarie 1935, anul II, sunt publicate tot la Lugoj și conțin studii și versuri: *Cercetări asupra ghicitorilor bănățene. Vântul* (studii de folclor bănățean, din manuscrisul terminat *Studii asupra folclorului bănățean, Part. II Ghicitorile*) (p. 15-16); poezii: *Omul preistoric (Cântecul I din „Poemul Nașterii României”)* (p. 13), *O dimineață de iarnă* (p. 14), iar, la finalul revistei, Lucian Costin, după ce încheie rubricile destinate cronicilor literare, semnează un îndemn către cititori – *A citi, citire* – în care afirmă: „Un cititor serios se poate educa pe sine și-i poate educa și pe alții prin exemplul său. Deci și cartea bună e o educatoare a meselor. Cine nu pricepe, mai mult strică. O lectură sănătoasă aduce mai mult folos...” (COSTIN, I, 1935, nr. 5-6, p. 24). Așadar, prin cele menționate, condamnă vehement imixtiunea politicului în cultură și propune o nouă viziune asupra literaturii, asupra menirii scriitorilor, dar și a cititorilor, afirmând că „numai așa va începe regenerarea epocii noastre, adânc cangrenată de flagelul cel mai grozav: politica în negativul și pozitivul ei.” (Ibidem)

În martie-aprilie 1935, revista se mută la București, apărând aici numerele 7 și 8. Lucian Costin continuă cu studiile și cercetările supra folclorului bănățean: *Ghicitorile* (nr. 7, p. 11-14; nr. 8, p. 16-17). De asemenea, mai semnează următoarele: *Din viața scriitorilor – ceasuri literare. Cu dl Mihail Sadoveanu* (nr. 7, p. 1-3), *Din viața scriitorilor – ceasuri literare. Maeștrii folcloriști. Cu Simeon Florea Marian* (nr. 8, p. 3), foiletonul *Reșița. Instantanee, impresii* (nr. 7, p. 16-17), *Instantanee din Arad* (nr. 8, p. 19-20), poezii: *Dacii, Geții. Cântul II din „Poemul Nașterii României”* (nr. 7, p. 9), *Învierea lui Iisus* (nr. 8, p. 2), cea din urmă fiind închinată Sfintei Sărbători a Paștelui.

Mai apoi, în perioada mai-iunie 1935, revista „Banatul literar”. Revistă lunară apare din nou la Caransebeș, într-un număr dublu, 9 și 10. În paginile acesteia, Lucian Costin semnează articole ca: *Din viața scriitorilor – ceasuri literare. Maeștrii folkloriști. Cu Artur Gorovei* (p. 1-3), foiletonul *II. Cu avionul pe hotarul de Vest* (p. 15-16), poezia *Fratricidul* (p. 9-12), precum și rubrica destinată cronicilor și informațiilor literare și publicistice.

În lunile iulie și august 1935, revista apare iar la București, deși pe copertă este scris că ar fi apărut la Caransebeș, însă, se pare că este o eroare de tipar, deoarece, tot pe copertă, este menționată Tipografia „Fântâna darurilor”, de pe strada 13 Septembrie, No. 74, București VI. Apare tot într-un număr dublu, 11 și 12, dezbătându-se aici probleme de istorie și critică literară, poezii, proză, epigrame, foileton. Ceea ce atrage însă atenția cititorilor este articolul lui Lucian Costin, *Personalismul în literatură* (p. 1-3), autorul fiind de părere că: „Mulți scriitori recurg la cel mai lucid realism pentru a se personaliza până în nucleul cel mai intim al eului. (...) Atât proza cât și poezia ne prezintă un vast material de concentrație și selecțiune. Scriitorul personal e înzorzonat în fiecare moment cu afecțiunile vertebrale, fără care ochiul său ca și gândul nu poate recurge la un inductor poetic în adevăratul înțeles al cuvântului. Eul său e totul, fiecare vertebră simte numai pentru ea; surâsul e al eului, bucuria e a eului, durerea personalizată în nucleul persoanei numai pentru a-l impune pe acest *nesincer eu*, care complică mult geneza acțiunii.” (COSTIN, I, 1935, nr. 11-12, p. 1-2). Semnează, de asemenea, și foiletonul *La un examen* (p. 18-23), precum și poezia *Voevozii și cronicarii. În graiu arhaic. Poemul V din „Ecourile veacurilor”* (p. 13-14).

Din luna octombrie 1935 până în luna mai 1936, revista „Banatul literar” se va muta la Craiova, având subtitlul de „Revistă literară” și apărând tot la două luni, în numere duble. Astfel, în anul II, în numerele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 și 8 apar articole semnate de redactorii permanenți ai revistei, precum: Lucian Costin, *Din viața scriitorilor – ceasuri literare. Cu Dl Octavian Goga* (nr. 1-2, p. 1-2), *Cu Dl Liviu Rebreanu* (nr. 3-4-5, p. 1-2), *Metoda de investigație în folclor. Căntece, strigături* (nr. 1-2, p. 4-6), *Geneza baladei bănățene. Conservarea și migrațiunile străine* (nr. 6-7-8, p. 1-3), foiletonul *La un sfat păsăresc* (nr. 1-2, p. 16-20), poeziile *Simfonie* (nr. 1-2, p. 15), *Ziua Domnului* (nr. 3-4-5, p. 20), *Omul* (nr. 6-7-8, p. 12), *Note din literatura germană. Rainer Maria Rilke. După rugă* (traducere, nr. 3-4-5, p. 21), *Martin Greif (1839-1911). Dragoste din tinerețe* (traducere, nr. 3-4-5, p. 22-23), *Ferdinand Avenarius (1856-1923), Gustav Falke (1853-1916). Muget de cerb. Bătrânul* (traduceri, nr. 6-7-8, p. 23-24). În studiul *Geneza baladei bănățene* (nr. 3-4-5, p. 13-16), autorul afirmă: „Basmul și cântecul sunt cele două colonade, pe care se razimă edificiul monumental al literaturii populare. Dacă proza populară se nuanțează în atâtea specii ale sale, nu mai puțin că și cântecul are multe variații de producții psihologice ce se afișează ca artă populară. O forță în popor e *povestitorul*, altă forță *cântărețul*. Ambii sunt precursorii literaturii culte în proză și poezie.” (COSTIN, II, 1935-1936, nr. 3-4-5, p. 13). Totodată, demnă de remarcat este „transhumanța” baladei românești, încă din cele mai vechi timpuri, concluzionând faptul că baladele actuale sunt „ultimele variante ale cântecelor bătrânești” (Ibidem, p. 16), iar „forma literară de astăzi e poate ultima evoluție a baladei, în forma îngrijită a epocii de avânt în literatura română.” (Ibidem)

Tot la Craiova, în 1936, apare și o ediție specială a revistei, semnată în întregime de directorul fondator al acesteia, Lucian Costin, intitulată *De prin secolii... În graiul arhaic*, și cuprinde poeme ca: *Voevozii și cronicarii, Dragoș Vodă, Alexandru Vodă cel Bun, Ștefan Vodă la Războieni, Alegerea întru domn a lui Petre Majearu, Răzbumarea lui Ștefan Tomșa, Moartea lui Alexandru Vodă Lăpușneanu, Mușatinii, Moldova (Apoteoză)*.

La Lugoj, apare începând cu luna septembrie până la sfârșitul anului 1936, având patru numere: 9-12, tot cu subtitlul „Revistă literară”, director Lucian Costin, iar redactor era numit Gheorghe Lică-Olt. Revista debutează cu o privire retrospectivă asupra celui de-al doilea an de apariție, făcându-se o succintă trecere în revistă a marilor realizări asupra prozei, poeziei, folclorului și teatrului: „Pas cu pas ne-am trezit cu 2 ani încheiați. O muncă programatică fără șovăire pentru a deșelina pajiști literare, pe cari stau presărate în adierea zefirului floricele (talente) și buiezi (netalente). Cu o privire ondulatorie am cuprins această pajiște a Banatului să izolăm buiezile de floricele. În coloanele revistei noastre s-au părăndat tineri și bătrâni alături la o muncă neprecupețită (...) Au fost 2 ani de încercare ca alte încercări. (...) Mărturisim sincer, că stăm totdeauna de veghe pe meridianul obiectivității cu ochii ficși la cei 2 poli ai Banatului: *realul și irealul*.” (Redacția, II, 1936, nr. 9-10-11-12, p. 2). Aici, mai apar articole ce poartă semnătura fondatorului: *Balada*

bănățeană. Structura (p. 4-7), Lucian Costin ajungând la următoarea concluzie despre frumusețea baladei bănățene: „Balada populară bănățeană are ca și celelalte balade farmecul ei prin romantismul liric, încadrat în mediul social, general, al poporului român.” (COSTIN, II, 1936, nr. 9-10-11-12, p. 7). Astfel, autorul remarcă o deosebită valoare artistică a romantismului, datorată unui soi de dinamism liric, specific omului din Banat: „e o viață plină de conflicte etnice, sublime afecțiuni psihice ale poporului creator, care și-a croit balada după cel mai artistic gust.” (Ibidem). Mai semnează: *Marcu, note de folclor* (p. 8), *Instantanee diplomatice* (foileton, p. 21), *La Abatele Zavoral* (foileton, p. 21-22), poeziile *Dorm liniștile în privaluri* (p. 27) și *Rugă* (p. 28), *Note din literatura germană. Franz Herold. Mamă* (traducere, p. 37).

Mai apoi, la Lugoj, la 31 ianuarie 1937, revista apare cu titlul „Banatul literar, artistic și social”, cu mențiunea că „apare lunar”. În acest număr, Lucian Costin semnează articolul *Poezia reprezentativă* (p. 6-7), iar redactorul numărului în discuție, Grigore Bugarin, în *Treimea Duhului Românesc. În loc de cuvânt introductiv pentru noua linie a „Banatului literar”* (p. 4-5), evidențiază noile linii directe ale revistei în contextul general al publicisticii românești, în perioada interbelică, subliniind, încă o dată, apropierea de gândirea filosofică a lui Nichifor Crainic: „«Banatul literar», supus cerințelor vremii de azi, pornește de la noul drum călăuzit de torța gândirii lui Nichifor Crainic și în duhul cugetului său, pentru că în completul de gând românesc, armonia gândului integral al dlui Nichifor Crainic, strălucește simbolul tradiției noastre. (...)”

Din totalitatea *specificului românesc*, noi cei de la această tribună, ne-am ales românitatea bănățeană. Pe aceasta o slujim în linia gândirii lui Nichifor Crainic. Tindem spre valorificarea unui specific local românesc.

Dorim să legăm caracterul culturii românești din Banat de specificul celorlalte provincii, nu în sens de subordonare, ci de emulație. De aceea voim să avem în acest «Banat literar» pagini oltene, ardelen, macedo-române, muntene, moldovene, așa cum avem în acest Banat suflet din sufletul tuturor românilor, din Tisa peste Nistru, și din Carpații Păduroși până în inima Pindului, înfrățit în baștina bănățeană.” (BUGARIN, III, 1937, nr. 1, p. 4-5).

Tot în anul al treilea, revista apare din nou la Caransebeș, între lunile februarie și decembrie 1937, numerele 2 până la 12. Și acum subtitlul revistei este „Revistă literară”, directorul acesteia fiind tot Lucian Costin, iar redactor este numit, din nou, Gheorghe Lică-Olt. Ca o introducere, în numerele 2-8, februarie-august 1937, redacția „Banatului literar” semnează articolul *Despre o anumită spiritualitate bănățeană. Câteva cuvinte în al III-lea an al revistei noastre*: „Nu ne-am așezat cu pretenții orgolioase, ci am lucrat și contribuit la exondarea spiritualității bănățene: teaurizarea graiului bănățean în cadrul cel mare al filologiei romanice, exondarea comorilor de folclor pe baze analitice de studii și tratate speciale, gruparea elementelor sociabile pentru muncă onestă și fără reclamă, îndrumarea spre o școală literară nouă și rigidă în colaborare cu celelalte provincii, orientarea serioasă spre un naționalism sincer și tradiționalist. Apoi purificarea limbii, pe care o enunțăm de la această tribună literară: progres în progresie... Construim, clădim cu material solid, bine selecționat. Nu ne îmbată fermecătoarele aparențe ale acelor reviste bănățene cu vitrina largă și înzorzonată de reclame. Se impune de la sine o școală literară bănățeană în mâna unui bărbat bine pregătit, cu o adevărată sursă de regenerare și creare a forțelor. Mulți au venit la noi... dar puțini aleși. Mulți s-au speriat de munca programatică și au șters-o englezește de la tribuna noastră, unica de prezent, adică o tribună literară.” (Redacția, III, 1937, nr. 2-8, p. 1). Tot în acest număr, Lucian Costin semnează: *Novăceștii în balada bănățeană – studiu de folclor* (p. 7-14), *În amurg, de Victor Orendi-Hommenau* (traducere, p. 27), poezia *Dragoș Vodă (Descălecatul Moldovei) – în graiu arhaic* (p. 28-29), iar foiletonul *Alt examen de bacalaureat* este semnat doar cu inițialele C. L., bănuind că acest text ar aparține tot directorului revistei.

Revista din septembrie-decembrie 1937, numerele 9-12, se deschide cu o privire retrospectivă asupra activității ultimilor ani, Lucian Costin analizând, în articolul *Caleidoscop literar bănățean* (p. 2-3), tematica abordată în paginile publicației pe care o conduce: „Am înfiripat de la tribuna noastră o nouă mișcare literară – mai sobră și mai amplă în linia și nota vremurilor

noastre – continuând mișcarea literară de la «Drapelul», «Banatul», «Semenicul» și «Analele Banatului». În toate aceste reviste s-a culturalizat și epuizat tot materialul de culturalizare a maselor.

Nouă de la tribuna «Banatul literar» ni-a rămas cel mai dificil program de acțiune: programul literar.

Am concentrat în citadela noastră numai ce am putut selecționa din noua generație.” (COSTIN, III, 1937, nr. 9-12, p. 2). Sunt promovate noi paliere de creație, aparținând schiței, nuvelei și foiletonului literar, sunt încurajați autorii de teatru și cercetători ai folclorului bănățean, dar și poeții, punând accent pe muncă și seriozitate, concluzia la care ajunge autorul fiind următoarea: „Deci, școală literară serioasă și numai aceasta va crea valorile Banatului în cel mai apropiat viitor.” (Ibidem, p. 3).

Tot în acest număr, Lucian Costin mai semnează: studiile *Estetica artei populare – considerațiuni generale* (p. 4-10), *Stilul, cultura și orientarea literară a lui Mihail Gașpar* (p. 21-23), poezia *Lui Eminescu – varianta II* (p. 3-4) și traducerea unei poezii de Hedwig Orendi-Hommenau, *Colo stă gata un mormânt* (p. 25). Pe ultima pagină a acestui număr, ca, de altfel, și în numărul anterior, sunt menționate scrierile lui Lucian Costin, alături de cele ale lui Gh. Lică-Olt.

În decursul anului al patrulea, și ultimul de altfel, au apărut, la Caransebeș, numerele 1-4, ianuarie-aprilie 1938 (format ziar, 4 pagini), numerele 5-7, mai-iulie 1938 (format ziar, 4 pagini) și numerele 11-12, noiembrie-decembrie 1938 (format ziar, 4 pagini), iar la Craiova, trei numere, 8, 9 și 10, grupate într-o sigură fasciculă, cuprinzând lunile august-septembrie-octombrie 1938 (număr dedicat M. Sale Regelui Carol II, Marele protector al Banatului). Revista revine asupra subtitlului inițial de „Revistă lunară”. Se dezbate aici probleme de istorie și critică literară, redacția semnând articole precum: *Câteva cuvinte despre noua mișcare literară din Banat* (nr. 5-7, p. 1), *Curenți literare* (nr. 8-9-10, p. 3-4) și *Figurine literare bănățene* (nr. 11-12, p. 1-2), articole în care redactorii publicației își manifestă clar intențiile de a promova o literatură specifică Banatului: „De la această tribună «Banatul literar» vom specifica, lucra și contribui cu tinerele noastre elemente la asigurarea cercurilor literare, că aici, în această frumoasă regiune a Banatului, nu vom tolera, ci dimpotrivă, vom educa la conducerea noastră literară cele mai frumoase și reale talente literare.” (Redacția, IV, 1938, nr. 8-9-10, p. 3).

În aceste numere ale publicației, din 1938, Lucian Costin semnează: *Scriitorul Mihail Gașpar (conferință comemorativă în Lugoj, 23 martie 1938). I. Personalitatea scriitorului* (nr. 1-4, p. 3), *De la constructivismul Văcăreștilor până în prezent* (nr. 5-7, p. 3), *Congresul profesorilor de limba română* (nr. 5-7, p. 2), *Ovid Densușianu (1873-1938)* (articol comemorativ, nr. 5-7, p. 2), *Probleme de estetică în poezie. A. Sublimul, spontaneitatea, plasticitatea, B. Dinamica ideilor* (nr. 8-9-10, p. 8-11), studiul dedicat folclorului bănățean: *Unelte agricole, casnice, alimente etc., în ghicitori* (din manuscrisul *Studii asupra folclorului bănățean*) (nr. 8-9-10, p. 15-17), *Interiorizarea circulației impresiilor în poezie* (nr. 11-12, p. 3), poeziile *Luna* (nr. 1-4, p. 1), *Crepusculare* (nr. 5-7, p. 1), *Moșii* (nr. 8-9-10, p. 12-13) și *Banatul* (nr. 11-12, p. 1). La pagina 2 a numerelor 1-4, din 1938, sunt anunțate noile apariții editoriale: Lucian Costin, *Din viața scriitorilor* (foiletoane și eseuri) și Gheorghe Lică-Olt, *Scriitorul Lucian Costin la 50 de ani* (broșură jubiliară), fără a fi scrise editurile și localitățile, iar pe ultima pagină a numerelor 8-9-10, din 1938, sunt menționate poeziile din volumul *Cântecele mele*, semnat de Lucian Costin, care au fost armonizate de compozitori precum Agripina Gr. Crețu, Filaret Barbu, Adrian Ilnițchi, Antoniu Sequens, Iancu Ursuleac, Iosif Velceanu, Ion Popescu, pentru cor, voce și pian.

Apariția revistei „Banatul literar” a continuat până la sfârșitul anului 1938, mutându-se iar la Caransebeș, aici fiind publicate ultimele două numere.

Concluzie

În paginile revistei „Banatul literar”, Lucian Costin, – despre care redactorul Gheorghe Lică-Olt, în broșura dedicată acestuia, afirmă că „activează ca un adevărat idealist” (LICĂ-OLT, 1943, p. 2) –, a reprezentat un „liant” între scriitori și jurnaliști, fiind „dotat cu o rezistență de muncă

uimitoare, cu o putere de creație originală în ale poeziei, a dat Banatului un nou drum de idealism, grupând iarăși pe vechii și apreciații poeți, literați și publiciști.” (Cf. „Răsunetul”, Lugoj, 1934; apud. LICĂ-OLT, 1943, p. 20).

Contribuția sa a fost semnificativă, judecând după faptul că număr de număr a publicat studii, cercetări, poezii și traduceri, conferind o viziune de ansamblu asupra spațiului cultural și artistic al Banatului interbelic.

BIBLIOGRAFIE

Colecția revistei:

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 1, Timișoara, septembrie, 1934

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 2, Timișoara, octombrie, 1934

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 3-4, Lugoj, noiembrie-decembrie, 1934

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 5-6, Lugoj, ianuarie-februarie, 1935

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 7, București, martie, 1935

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 8, București, aprilie, 1935

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 9-10, Caransebeș, mai-iunie, 1935

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An I, Nr. 11-12, București, iulie-august, 1935

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, An II, Nr. 1-2, Craiova, octombrie-noiembrie, 1935

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, An II, Nr. 3-4-5, Craiova, decembrie 1935 – ianuarie-februarie 1936

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, Redactor: Gheorghe Lică-Olt, An II, Nr. 6-7-8, Craiova, martie-aprilie-mai, 1936

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, Redactor: Gheorghe Lică-Olt, An II, Nr. 9-10-11-12, Lugoj, septembrie-octombrie-noiembrie-decembrie, 1936

„Banatul literar, artistic și social”, Director executiv: Lucian Costin, Redactor: Grigore Bugarin, An III, Nr. 1, Seria II, Lugoj, 31 ianuarie 1937

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, Redactor: Gheorghe Lică-Olt, An III, Nr. 2-8, Caransebeș, februarie-august, 1937

„Banatul literar”. Revistă literară, Director: Lucian Costin, Redactor: Gheorghe Lică-Olt, An III, Nr. 9-12, Caransebeș, septembrie-decembrie, 1937

„Banatul literar”. Revistă lunară, Director: Lucian Costin, An IV, Nr. 8-9-10, Craiova, august-septembrie-octombrie, 1938

Volume:

*** *Enciclopedia Banatului*, I. *Literatura*, coordonator general Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2016

COSTIN, Lucian, *De prin secolii... În graiul arhaic*, Ediție specială, Craiova, 1936

HANGIU, Ion, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1982*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987

LICĂ-OLT, Gheorghe, *Note bibliografice asupra activității literare a scriitorului Lucian Costin*, Caransebeș, Editura „Banatul literar”, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1943

PETCU, Marian (coord.), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, București, Editura Polirom, 2012

RUJA, Alexandru, *Mari lingviști în corespondență cu Lucian Costin – Al. Rosetti, Sextil Pușcariu, Carlo Tagliavini*, în „Reflex”, XIV, nr. 1-6, 2013

STERPU, Gheorghe, *Lucian Costin*, în „Studii de limbă, literatură și folclor”, II, Reșița, 1971

Webografie:

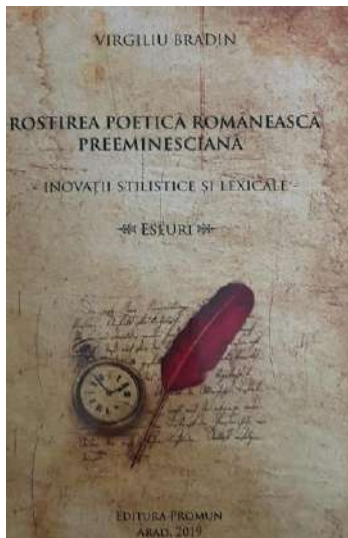
<http://dspace.bcuculuj.ro/jspui/handle/123456789/51986>

VII. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Emilia PARPALĂ

Virgiliu Bradin, *Rostirea poetică preeminesciană – inovații stilistice și lexicale – eseuri*, Arad, Editura Promun, 2019, 527 p.

Prof. Dumitru MIHĂILESCU

E-mail: mihaiulescu_dumitru@yahoo.com

Autorul volumului de față, profesorul Virgil Bradin, este un nume binecunoscut în spațiul cultural arădean. De la *Pârneava – suburbiul românesc al Aradului* (2008) încoace, profesorul Virgiliu Bradin și-a impus un ritm constant al prezenței editoriale prin câteva cărți importante care au ca obiect al investigației istoria cartierului arădean Pârneava și activitatea unor personalități marcante care s-au născut și s-au școlit în acest cartier. Au urmat, apoi, *Școli românești din Arad – Pârneava de la începuturi până în 1747* (2008), *Iosif Moldovan (1863-1940), santinela învățământului românesc din ținutul Aradului* (2009), *Sava Raicu (1869-1920), finanțist de elită în lumea bancară din Austro-Ungaria* (2012), *Iancu Bârneanu (1914-1996) – aspirație și destin* (2016). Urmează, apoi, alte volume cu conținut literar: *Nafragiile nopții* (2009), *Poezia modernă – între rostire și devenire poetică* (2015). În 2018 a publicat un volum de eseuri, *Sub semnul Marii Uniri*.

Volumul *Rostirea poetică românească preeminesciană – inovații stilistice și lexicale*, cu o prefață de prof. univ. dr. Anton Ilica cuprinde 6 eseuri care tratează etape ale evoluției limbii române preeminesciene, autorul propunându-și, după cum mărturisește în *Cuvânt înainte*, „a urmări în mod evolutiv, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, confruntările școlii scriitori ai graiului românesc în a depăși *insuficiențele expresive* ale unei limbi ce se găsea tributară perioadei de tranziție, din veacul trecut, când aceasta se mai afla în umbra chirilicelor scrieri ale cronicarilor și a cărților ecleziaste.” (p. 15)

Profesorul Virgiliu Bradin s-a angajat într-un demers exegetic îndrăzneț, gândit din perspectivă stilistică, dar și a istoriei literaturii, oprindu-se asupra unor scrieri de la începuturile versului românesc, scrieri abordate astăzi doar de specialiști, dar care „s-au dovedit a fi temeinice și vrednice fapte de limbă, de o incontestabilă valoare literară, ce vor pregăti poezia și limba până să ajungă la desăvârșirea eminesciană.” (p. 419)

Arhitectura acestui volum include șase secțiuni distincte, corespunzătoare celor șase eseuri.

În primul eseu al cărții, intitulat *Considerații asupra liricii românești din perioada prepașoptistă. Începuturile limbajului poetic figurat*, autorul face referire la oamenii „începutului de drum”, Costache Conachi, Gheorghe Asachi, Iancu Văcărescu, ale căror creații au favorizat procesul de unificare și modernizare a limbii române literare, Conachi marcând faza de tranziție de la limba literară veche la limba română literară modernă, deschizând drumul lui Gh. Asachi și Vasile Alecsandri. Cel mai reprezentativ poet al epocii sale în Moldova este Costache Conachi, iar poeziile sale *Moartea Zulniei*, *Jaloba mea* și *Pe năsălie* prevestesc lirica eminesciană nu numai prin profunzime, ci chiar prin expresii: „Ah, te-ai dus, dulce lumină, din zarea ochilor mei,/ Unde-i viața, unde-i mila ce izvora dintr-ai tăi?” Aceste versuri amintesc pe cele din *Floare albastră*: „Și te-ai dus, dulce minune / Și-a murit iubirea noastră”, Eugen Simion referindu-se la asemănările dintre versul conachian și cel eminescian, se arată încântat de această „celebră sintagmă eminesciană” din poezia lui Conachi. Poezia lui Conachi *Jaloba mea* îl prevestește pe Eminescu din *Scrisoarea V*.

Al doilea eseu se referă la cel mai important reprezentant al beletristicii Școlii Ardelene, Ion Budai-Deleanu, autorul având în vedere inovațiile lexicale și stilistice în *Țiganiada*.

Operă de pionierat la noi, *Țiganiada* dovedește dorința poetului de a se confrunta cu tradiția apuseană, pe de-o parte, și de a demonstra posibilitatea elaborării în limba română a unei opere de valoare, pe de altă parte. În paginile de început ale *Țiganiadei* autorul se plânge că *neajungerea limbii cu totul mă desmântă*. Virgiliu Bradin realizează o analiză complexă a acestei opere, concluzionând că „Cu toată neîmplinirea expresivă a limbii, poetul ardelean va plăznui *Țiganiada*, o capodoperă poetică pentru acea vreme, pornind de la un lexic sărac, ce însă prin simțul său lingvistic i se va supune în chip măiestrit. Va fi un adevărat novator de limbă poetică românească.” (p. 19) Autorul eseului constată că limba poemului se constituie într-un „adevărat mozaic lingvistic armonios” (p. 22), Budai-Deleanu făcând apel la neologisme și regionalisme pe care le denumește cu termenul „provințialismuri.” Sub aspectul artei literare, trebuie să amintim tabloul bătăliei, în care autorul recurge la comparații cu forțele dezlănțuite ale naturii, aglomerări de verbe (la prezent și la gerunziu cu valoare durativă), autorul demonstrând măiestrie în crearea scenei dramatice, vestindu-l pe Eminescu.

Aspecte stilistice novatoare în poezia romantismului pașoptist. Limbajul figurativ în poezia lui Ion Heliade Rădulescu și Grigore Alexandrescu, al treilea eseu al cărții, face referire la contribuția adusă de cei doi reprezentanți ai generației pașoptiste „la înnoirea puterii expresive a limbii, atât prin îmbăgățirea vocabularului, cât, mai ales, prin inovațiile artistice aduse limbajului figurativ, după modelul poetic european, cunoscut prin traducerile ce vor constitui lumina occidentală pătrunsă prin cărți în spațiul moldo-valah.” (p. 421)

După ce face considerații referitoare la contribuția lui Ion Heliade Rădulescu la dezvoltarea limbii literare românești, Virgiliu Bradin realizează o analiză complexă a baladei *Zburătorul*, evidențiind faptul că „textul poetic este marcat de o bogată recuzită stilistică, impunându-l pe Ion Heliade Rădulescu ca pe un bun mânuitor al cuvântului ce reușește a sugera o atmosferă de solemnitate și de mister printr-un joc muzical al cuvintelor.” (p. 149)

În lirica părintelui limbii noastre literare cercetătorii au descoperit „acorduri preeminesciene”, cum ar fi *gerunziul acordat*: „vitele muginde” (*Zburătorul*), „scrâșnindele lui furii” (*Odă asupra aniversării de la 2 sept. 1829*). În poezia *Rugăciunea de seară* a lui Heliade Rădulescu întâlnim cuvântul popular „*a zdrumica*” („Al meu suflet .../ De plăceri sfâșietoare, în departe *zdrumicat*”), devenind epitet eminescian în poemul „Călin, File de poveste” („Vezi izvoare *zdrumicate* peste pietre licurind”). În balada *Zburătorul* poetul a realizat una dintre cele mai frumoase evocări descriptive ale înserării rustice, Heliade anticipând, cu strălucire, pe Eminescu din *Sara pe deal* și pe Coșbuc din *Noapte de vară*.

După I. Heliade Rădulescu, exegetul se îndreaptă spre a doua personalitate de seamă din literatura română a secolului al XIX-lea care s-a bucurat de o largă audiență în scrisul eminescian, Grigore Alexandrescu, menționând că una dintre predilecțiile întâlnite în lirica acestuia „este cea a evocării trecutului, a ruinelor ori a unor personalități istorice, simbol al zborului și al întoarcerilor în amintire, simbol al verticalității naționale ce leagă prezentul de trecut printr-o axiologie a două universuri.” (p. 211) Documentate analize realizează autorul poeziei *Umbra lui Mircea. La Cozia*, nefiind neglijate fabulele sau poezia „Satiră. Duhului meu”, în care poetul se dovedește „un maestru al umorului și al ironiei.” (p. 227)

Autorul exegezei de față consacră următoarele trei eseuri poeziilor lui Vasile Alecsandri. Prin tematica diversificată, prin varietatea stilistică, oricâtă este, Vasile Alecsandri reprezintă, mai mult decât alți contemporani ai săi, o personalitate puternică, iar lupta cu un material lingvistic nediversificat, amorf, a reprezentat adevărata sa biruință.

Expresivități retorico-stilistice în poezia militantă a lui Vasile Alecsandri este primul dintre eseurile consacrate poetului *Gintei latine*, care „va adera, fără cumpănire, mai ales prin pana scriitoricească, la momentele de răscruce ale neamului, având capacitatea unei comunicări lirice profunde ale evenimentului istoric, pe care-l va învălui poetic în propria-i trăire sufletească, supusă

pe un ton simplu, dar mobilizator și plin de patos.” (p. 432) Autorul își argumentează afirmația prin analiza unor poezii: *Deșteptarea României*, *Santinela română* sau poeziile incluse în volumul *Ostașii noștri*.

În următorul eseu, criticul are în vedere temele și motivele folclorice valorificate în volumul *Doine și Lăcrimioare*. Pe lângă faptul că, o dată cu apariția acestui volum „poezia se români” (D. Bolintineanu), expresia poetică începe să aibă suplețe, melodicitate, armonie, datorită contaminării cu limba populară și tehnicile stilistice ale folclorului. Aceste poezii „vor pregăti marea poezie românească de mai târziu, reprezentată de Eminescu, ori mai încoace de Arghezi, bunăoară, ca mărci de referință pentru poezia de inspirație folclorică.” (p. 423)

Poeziilor din ciclul *Pasteluri* le consacră autorul cel din urmă dintre eseuri, intitulat *Tehnici și compoziții stilistice novatoare în cadrul structurilor poetice din Pasteluri*. În cele peste 100 de pagini ale eseului, autorul, prin pertinente analize de text, face observații asupra expresivității lingvistice. Din cercetarea lui Virgiliu Bradin se desprinde concluzia că, poet al peisajului, Vasile Alecsandri dezvoltă o „retorică a peisajului”, în care interogația, exclamația, epitetul, comparația și analogia sunt elemente importante. Universul naturii lui Alecsandri se concentrează în jurul unor forme „accesibile” precum: *lunca*, *valea*, *câmpia*, forme surprinse adesea static, iar ipostaza esențială a poetului în fața peisajului este *contemplația*: „Poetul se detașează și devine independent de peisaj, dar constată și *contemplă* aspectele acestuia mereu în schimbare.” (p. 424) În urma analizei mai multor pasteluri, autorul evidențiază existența unui anume cromatism, paleta coloristică fiind echilibrată, iar epitetul descriptiv contribuie la nuanțarea culorii: „Noutate pentru lirica noastră va aduce Alecsandri și în cadrul modelului de compoziție al pastelurilor în care apare așa numita «tehnică picturală» de sugerare a unor *imagini vizuale discontinue*, ce se suprapun într-un tablou de ansamblu, în care umbra și culoarea se îmbină într-un spațiu neutru, specific impresionist.” (p. 424)

Din exegeza consacrată de Virgiliu Bradin poeziilor lui Vasile Alecsandri, rezultă că autorul *Horei Unirii* are pentru fiecare tip de poezie, că este erotică sau patriotică, de natură sau meditație, un limbaj propriu, ceea ce înseamnă o specializare în diverse domenii literare, autorul modelând expresia în funcție de specia literară.

Aparținând unei epoci literare de întemeiere, înaintea lui M. Eminescu, Vasile Alecsandri încearcă, uneori reușește, să impună un limbaj poetic stilizat, cu disponibilități multiple de manifestare a lirismului.

„Nu e o exagerare, credem, când afirmăm că numai Eminescu a avut curajul să exploateze mai târziu cu atâta libertate virtualitățile limbii române pentru a le subordona intențiilor exprimării artistice, cu rezultate, e drept, diferite.” (Ștefan Munteanu)

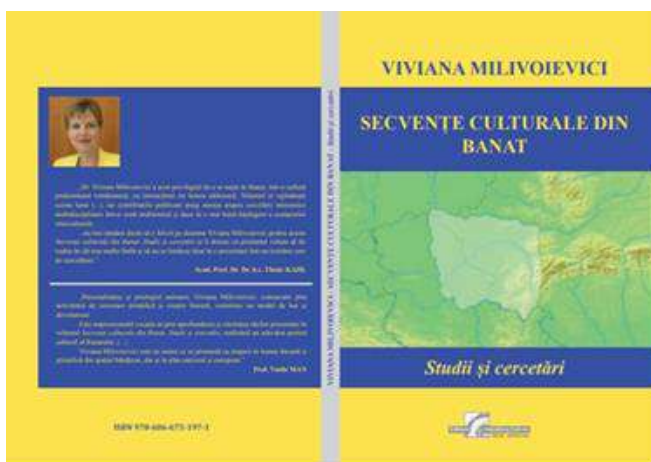
De la stilul anacronic al lui Costache Conachi și al contemporanilor săi, cu un limbaj greoi, inflexibil, până la Vasile Alecsandri este distanța de la artificial la natural, de la comparație la metaforă, V. Alecsandri depășind tot ce se putea imagina în materie de limbă literară, prevestind pe Eminescu.

Acesta este concluzia care se desprinde din parcurgerea laborioasei exegeze întreprinse de Virgiliu Bradin.

**Viviana Milivoievici, *Secvențe culturale din Banat. Studii și cercetări*,
 Prefață de Thede Kahl, Postfață de Vasile Man, Arad,
 Editura Gutenberg Univers, 2019, 285 p., ISBN 978-606-675-197-1**

Prof. dr. Brindușa ŽUJKA / Brândușa JUICĂ
 Universitatea din Belgrad, Facultatea de Învățători
 E-mail: zujkab@yahoo.com

„Cartea e o bucurie, o călătorie prin suflete, gânduri, frumuseți.”
 Tudor Arghezi

Continuând tradiția îndelungată a cercetărilor dedicate Banatului, prin volumul de față, Viviana Milivoievici transpune în cuvinte o serie de fapte culturale care vizează Banatul Istoric, atribuindu-le „rolul de a permanentiza ramificațiile culturii” (p. 9) din viața comunității în care s-a născut și trăiește.

Întâlnirea educatorului și cercetătorului cu literatura, cu presa, cu învățăturile ancestrale a dus la înălțarea acestor *Secvențe culturale din Banat. Studii și cercetări*, care au văzut lumina tiparului la nobila Editură

arădeană Gutenberg Univers, în anul 2019, ca dedicație a autoarei pentru familia sa.

Cu prețuire aparte pentru cuvântul scris, autoarea își construiește demersul pe parcursul a trei capitole edificatoare prin însuși numele lor: *Oameni și locuri din Banat*, *Câteva repere din istoria presei bănățene* și *Cronici culturale*. Fiecare dintre aceste momente structurale cuprind rezultatele cercetărilor întreprinse de autoare pe parcursul a trei ani și relevă interesul său de a profila o imagine culturală a Banatului, fără a fi intimidată de granițe, limbi, separări... La baza articolelor înmănunchate în această carte stă ecoul comunicărilor pe care Viviana le-a expus la diverse reuniuni, atât în țară, cât și în străinătate.

Prefața și *Postfața*, semnate de Acad. Prof. Dr. Dr.h.c. Thede Kahl, profesor la Universitatea „Friedrich Schiller”, Jena, Germania, respectiv profesorul și scriitorul Vasile Man, redactor-șef și fondator al revistei „Studii de știință și cultură”, editată de Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, conferă volumului atributele unei realizări editoriale importante pentru „o mai bună înțelegere a contactelor interculturale.” (p. 8)

Prima secvență a cărții – *Oameni și locuri din Banat* – oferă găzduire respectului față de personalități culturale emblematiche ale locului, care prin diverse mijloace (literatură, presă) au propășit cultura bănățeană și au luptat pentru crearea și promovarea valorilor naționale. În acest context se pot remarca câteva contribuții lămuritoare, bine documentate și însemnate pentru fortificarea istoriei acestor meleaguri. Este vorba despre un studiu extins, construit cu răbdare și perseverență, dedicat vieții și operei lui Eugen Todoran, „un strălucit profesor, un om cu o vastă cultură, concretizată în textele sale transmise posterității...” (p. 41); de portretul biobibliografic al ziaristului și politicianului Sever Bocu; care sunt urmate de două eseuri vrednice de a întregi biografiile spirituale ale scriitorilor Sorin Titel și Petre Stoica.

Demne de luat în seamă sunt și paginile dedicate de Viviana Milivoievici românilor din Voivodina, care în condiții socio-culturale specifice și-au păstrat limba maternă, identitatea națională și au creat valori culturale care reprezintă adevărate punți de legătură între cele două mari culturi română și sârbă.

În finalul acestei secțiuni, autoarea revine în imediata apropiere, prezentând date veridice și obiective despre istoria și bogăția patrimoniului Bibliotecii Academiei Române, Filiala Timișoara, care și-a dovedit menirea de „promotor al culturii, cercetării și educației.” (p. 83)

Cea de-a doua secvență a volumului, intitulată *Câteva repere din istoria presei bănățene*, debutează cu un grupaj de articole dedicate desăvârșirii unității statale românești. Acționând cu abilitate și tact, autoarea valorifică materialul documentar, sintetizează date și conturează aspectele esențiale ale înfăptuirii Marii Uniri, evenimente semnificative premergătoare precum și ulterioare, care au avut un ecou răsunător și în spațiul publicistic al Banatului. Se bucură de aceeași atenție și Ziarul „Românul” din Arad, „stindardul și tribuna românilor care au militat pentru înfăptuirea idealului național, Marea Unire de la Alba Iulia...” (p. 102) și, în egală măsură, publicistica lui Vasile Goldiș – „părinte al patriei”, cum îl numea Octavian Goga.

Este cunoscut faptul că perioada interbelică a fost deosebit de efervescentă în plan cultural. Această stare de spirit s-a manifestat și în domeniul publicistic, ducând la apariția abundentă a publicațiilor, în toate provinciile românești. În volumul de față, autoarea dedică un amplu articol revistei lunare „Banatul literar”, care a apărut la Timișoara, între anii 1934-1938, urmărind să evidențieze „trăsăturile definitorii ale problematicii abordate” (p. 121) în paginile revistei.

Exponențiale ca volum de informații și structură documentară sunt textele dedicate presei academice din spațiul cultural bănățean. Sunt conținuturi minuțios elaborate, care conturează profilul „Analelor Universității de Vest din Timișoara - Seria Filologie”, elaborate între anii 1963 (primul an de apariție) și 2015, precum și al „Revistei de studii banatice” „o publicație cu deschidere pluridisciplinară și umanistă, susținută de competențele științifice, culturale și artistice din zonă sau interesate de acest spațiu...” (p. 138)

Paginile următoare ale acestui capitol, care este cel mai extins, oferă oportunitatea de a face cunoscute încă trei publicații semnificative pentru spațiul cultural și științific. În primul rând prestigioasa revistă „Studii de știință și cultură din Arad”, revista „Vatra nouă – Iconostas” din Giarmata Vii și „Nașa reč” / „Cuvântul nostru”, săptămânal al Uniunii Sârbilor din România.

Cronici culturale, ultimul capitol al volumului, cuprinde opinii și comentarii referitoare la un număr însemnat de cărți, care sunt clasificate în două categorii, fiecare având valoare funcțională, și valoare autohtonă: *Românii din Voivodina și cărțile lor* și *Cărți necesare*.

Conținutul darnic al celor două subcapitole, alături de sârguința cronicarului, conduc spre relevarea unui evantai de preocupări, de chemări și însemne ale locului și timpului. Aceste pagini adăpostesc nume de autori cunoscuți, scriitori, istorici, monografi, redactori care slujesc la altarul culturii bănățene, și nu numai, indiferent de limba în care se exprimă, română sau sârbă. Cele două categorii de texte, aparent marcate de paralelisme spațiale, exprimă în esență interesele comune ale creatorilor, cercetătorilor, ale colindătorilor la poarta slovei, și, nu în ultimul rând, sentimentul de apartenență la acest spațiu al diversității culturale.

Cele trei *Secvențe culturale din Banat* sunt îmbogățite cu imagini atent selecționate, chiar și imagini-document, care le sporește autenticitatea și veridicitatea. Le urmează o listă impresionantă de *referințe bibliografice*, un interviu inedit realizat de Ljubinka Perinac Stankov cu Viviana Milivoievici, *Postfața* și biografia autoarei care întregesc acest demers și-i amplifică dimensiunea valorică.

Cartea *Secvențe culturale din Banat. Studii și cercetări*, semnată de Viviana Milivoievici, are meritul de a așeza în același loc opinii, comentarii, argumente, informații prețioase, care sunt sinonime cu adevăruri existențiale, bogății spirituale și fragmente de tezaur identitar.

Viviana Milivoievici, Vasile Man (coord.),
Colocviul Internațional „EUROPA: centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră”, Ediția a VIII-a, 23-25 octombrie 2019.
Cultură și spiritualitate în spațiul românesc și european, Arad,
Editura Gutenberg Univers, 2020, 218 p., ISBN 978-606-675-227-5

Prof. Dumitru MIHĂILESCU

E-mail: mihalescu_dumitru@yahoo.com

Volumul coordonat de CS Dr. Viviana Milivoievici și prof. Vasile Man cuprinde comunicările științifice prezentate la Sesiunea internațională de comunicări *Cultură și spiritualitate în spațiul românesc și european*, desfășurată în cadrul Colocviului Internațional *EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră*, Ediția a VIII-a, inițiat și organizat de revista „Studii de Știință și Cultură”, în parteneriat cu Universitatea de Vest „Vasile

Goldiș” din Arad, Academia Română – Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, în colaborare cu Consiliu Județean Arad, Centrul Municipal de Cultură Arad, Primăria Municipiului Arad, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” din Arad. În ziua de 24 octombrie 2019 a avut loc sesiunea internațională de comunicări, urmată de lansări de carte și un recital poetic, la Arad, iar în 25 octombrie a continuat prezentarea lucrărilor la Aula Academiei Române – Filiala Timișoara.

Autorii volumului precizează în *Prefață* că „Momentul excepțional al Colocviului l-a constituit lansarea monografiei *Studii de Știință și Cultură – revistă internațională de filologie, 15 ani de apariție continuă*” (p. 5), atmosfera de înaltă ținută academică fiind creată prin invitații de onoare – colaboratori ai revistei – de la numeroase universități și centre de cercetare din România, Franța, Italia, Germania, Ungaria, Republica Moldova și Serbia.

Autorii adresează cuvinte de apreciere și mulțumiri deosebite domnului profesor emerit dr. Alvaro Rocchetti, de la Universitatea Sorbona, Paris 3, din Franța, redactor-șef al revistei „Studii de Știință și Cultură”, președinte al A.I.P.L. (Association Internationale de Psychomécanique du Langage), pentru organizarea Congreselor Mondiale ale Lingviștilor din țările francofone, ale căror lucrări, publicate în revistă au contribuit la promovarea acesteia în spațiul internațional al cercetării științifice. CS Dr. Viviana Milivoievici și prof. Vasile Man s-au întâlnit cu studenții la literatura română de la această universitate, prezentându-le volumul scris împreună, *Ziua de Azi*, precum și volumul de versuri al Viviane Poclid Dehelean, *Albastru-Infinit/ Bleu-Infini*, tradus în franceză de Philippe Loubière.

În continuare sunt publicate cuvintele de aleasă prețuire adresate participanților la colocviu de către prof. univ. dr. Coralia Adina Cotoraci, rectorul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, de dr. Marius Luzurcă, ambasador al României în Ungaria și de către primarul municipiului Arad, Călin Bibarț.

În studiul *La collaboration entre l'association internationale de psychomécanique du langage (A. I. P. L) l'équipe de recherche du S.C.O.L.A.R. de l'Université de la Sorbonne Nouvelle – Paris 3 et la revue „Studii de Știință și Cultură” (2012-2019)*, prof. emerit dr. Alvaro Rocchetti subliniază faptul că între aceste trei organisme există o colaborare foarte activă în ambele sensuri: pe de o parte, participarea a trei membri ai A.I.P.L la Colocviul Internațional *EUROPA: centru și margine*, iar pe de altă parte, prof. Vasile Man, directorul revistei „Studii de Știință și Cultură” și CS Dr. Viviana Milivoievici, de la Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara au vizitat Universitatea Sorbonne Nouvelle – Paris 3.

Relațiile culturale între Franța și România pe parcursul secolelor. Relațiile culturale interuniversitare este un interesant și documentant studiu realizat de prof. dr. Eudochia Volontir-Sevciuc de la Universitatea din Paris 4, Franța. Pornind de la constatarea că circulația valorilor între Franța și România are două sensuri „Românii au primit, dar au și dat la rândul lor: mulți scriitori de origine română au contribuit la spiritualitatea franceză aducând literaturii franceze o nouă dimensiune, o literatură originală în raport cu noul context cultural și cu tradiția țării lor de origine.” (p. 16) Autoarea face trimiteri, printre alții, la Panait Istrati, Tristan Tzara, Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, etc.

Cosmina Berta și Lisa Landes de la Deutsche Digitale Bibliothek – Deutsche Nationalbibliothek sunt autoarele studiului *Portalul de periodice din Germania și importanța repozitoriilor digitale*. Autoarele specifică faptul că repozitoriile digitale au ca scop principal sprijinirea comunicării și să ofere acces deschis la articole, disertații, date de cercetare, iar dintre avantajele sunt amintite: ajutor la crearea și dezvoltarea unei „culturi a datelor”, conservarea patrimoniului cultural și diseminarea sa pe scară largă pe internet în timp util, permiterea și încurajarea abordărilor interdisciplinare ale cercetării, etc.

„*Cestiunea Basarabiei*” este titlul unui foarte documentat studiu realizat de acad. Mihai Cimpoi de la Academia de Științe a Republicii Moldova, Chișinău.

După ce constată că „Basarabia apare, la Eminescu, în două ipostaze: *lirică*, marcată de accente polemice dure și satirice și ținând de un vizionarism profetic negru, și *publicistică*, așa cum se conturează în numeroase articole politice, în special în cele din epoca activității sale gazetărești la *Timpul* (p.29)”, autorul realizează un comentariu foarte aplicat al studiului *Basarabia*, în care autorul *Luceafărului* dezbate cu deosebită feroare polemică „*Cestiunea Basarabiei*.”

Aniversării a 70 de ani de program în limba română la Radio Novi Sad, îi sunt dedicate două studii. Conf. univ. dr. Virginia Popović de la Universitatea din Novi Sad, Serbia, realizează o recenzie a monografiei semnate de Lucian Marina, concluzionând că „*Monografia – 70 de ani de program în limba română la Radio Novi Sad (1949-2019)* este un studiu de referință, o carte de mare importanță pentru istoria informării publice în limba română, în funcția păstrării identității naționale a românilor din Voivodina.” (p. 37) Jurnalistul Lucian Marina de la Societatea de Limba Română din Voivodina, Serbia, precizează că „*Programul în limba română la Radio Novi Sad, cât și programul TV Novi Sad în limba română (...)* au avut o puternică înrăurire asupra unei bune părți a intelectualității române din Voivodina.” (p. 49)

Steluța Marina, de la Societatea de Limba Română din Voivodina a realizat un foarte documentat studiu consacrat poeziei și traducerilor poetului român din Serbia, Ioan Flora, iar prof. dr. Brândușa Juică realizează o retrospectivă a celor 85 de ani de învățământ pedagogic în limba română la Vârșeț, concluzionând că „*cele opt decenii și jumătate de existență a învățământului pedagogic în limba română la Vârșeț și de dezvoltare a sa în spiritul toleranței interetnice și a convețuirii, confirmă existența și evoluția minorității naționale române într-o societate multi-etnică, multiculturală și multiconfesională.*” (p. 67)

Informații interesante referitoare la aspectele culturale și estetice din viața țăranelor bănățean, dezvăluind „*informații de ordin tipologic și simbolic al ornamentației costumului popular bănățean*” (p. 70) ne oferă studiul realizat de Daniela Barbulov-Popov, de la Consiliul Științific al Societății de Științe Istorice, Serbia.

Despre cele mai vechi atestări ale românilor din Banatul sârbesc aflăm dintr-un riguros studiu datorat prof. dr. Mircea Măran, de la Academia Sârbă de Științe și Arte, Universitatea Belgrad referitor la *Românii din Banatul Sârbesc în evul mediu și în perioada stăpânirii otomane*, din care se desprinde ideea că „poporul român trăia pe acest spațiu geografic, împreună cu alte popoare, din cele mai vechi timpuri.” (p. 79)

Interesante comunicări științifice au prezentat prof. dr. Iasmina Glișici, Societatea „Sandu Timoc”, Serbia (*Satul Jâtcovița din Serbia de răsărit*) și dr. Ivița Glișici de la Forumul European pentru Istorie și Cultură – Filiala Serbia (*Asociații românești «Valahe» din Estul Serbiei*).

Conf. univ. dr. Eugen Gagea este autorul unei comunicări care se referă la Colaborarea dintre Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad și Universitatea din Novi Sad, autorul concluzionând că această colaborare „a dus la apariția și consolidarea unor legături între cercetătorii din România și Serbia. Mai important este că prin această colaborare Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad s-a implicat în viața culturală a românilor din Voivodina, susținând cultura națională într-un moment în care aceasta este amenințată cu dispariția.” (p. 106)

Cărturarul transilvan Timotei Cipariu – umanist european din secolul al XIX-lea, este un studiu dens, riguros, realizat de prof. univ. dr. Marțian Iovan, directorul Centrului de Cercetări Socio-Umane de la Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, autorul subliniind faptul că „Inspirată din realitățile și tradițiile culturii transilvane, din cultura de vârf a Europei, opera cărturarului ardelean s-a integrat în circuitul internațional al valorilor.” (p. 108)

Modalități de formare a neologismelor în romanele lui George Călinescu este un studiu foarte riguros datorat prof. dr. Laura Orban de la I.Ș.J. Arad, autoarea precizând faptul că în romanele lui G. Călinescu întâlnim mai multe neologisme de origine latino-romanică, care accentuează modernitatea textului călinescian.

Modul în care acronimele din română și engleză se adaptează în ambele limbi este scopul lucrării prezentate de lect. univ. dr. Mirel Anghel și conf. univ. dr. Marinela Doina Nistea de la Universitatea Tehnică de Construcții București, autorii concluzionând că „La originea acronimelor sunt domeniile tehnice, în special IT-ul, precum și domeniul militar. Important este ca acronimele pe care le întâmpinăm în diverse contexte să fie puse în cel potrivit, mai exact să fie indentificat mai întâi domeniul și apoi înțelesul fiecăruia.” (p. 132)

(Re)scrierea sadoveniană: eșec sau performanță este titlul unei interesante comunicări realizate de drd. Simona Zaharia de la Școala Doctorală de Studii Filologice a Universității „Al. I. Cuza” Iași, „(Re)scrierea și variantele sale converg, inevitabil, fie spre performanță, fie spre eșec. Acest studiu vizează opera sadoveniană, respectiv două volume ale «anului Sadoveanu», iar procesul de (re)creare, un act creator pozitiv, prefigurează valorile performanței, nu cele ale eșecului.” (p. 125)

Interesante abordări realizează drd. Diana Cătălina Stroescu de la Școala Doctorală de Studii Filologice a Universității „Al. I. Cuza” din Iași – *Dincolo de reportaj: Despre artă în romanul „Speranța”*, și prof. drd. Mariana Dvorsik de la Școala Doctorală de Filologie a Universității din Oradea – *Condiția umană modernă în piesa „Iona” de Marin Sorescu*.

Un amplu studiu (30 de pagini) consacră CS dr. Viviana Milivoievici operei publicistice a profesorului universitar timișorean Eugen Todoran, autoarea concluzionând că „studiile monografice, dar și articolele răspândite în periodicele vremii se remarcă prin minuțiozitate, acribie și erudiție, oferind publicului cititor interpretări originale.” (p. 144)

Matematica și literatura este un studiu în care autorul, prof. Rareș Mihăilescu pledează pentru interdisciplinaritate, autorul subliniind ideea că „Matematica și poezia, două domenii aparent paralele, au multe puncte comune deoarece ambele sunt un rezultat al gândirii, ambele sunt abordări ale lumii înconjurătoare în care ideea de structurare este fundamentală.” (p. 190)

Viviana Poclid Dehelean: Evocări într-un albastru infinit este comunicarea prof. Ioana Nistor care se referă la traducerea în limba engleză a volumului de poezii datorat Vivianei Poclid Dehelean.

Ioana Nistor precizează faptul că „numai rezonând cu sufletul autorului se poate traduce cu adevărat” (p. 196), iar traducerea realizată este „o cale de acces către Viviana Poclid Dehelean, un vehicul de sens și valoare estetică din limba română în limba engleză, legitimând o posibilă șansă de sincronizare cu un albastru-infinit.” (p. 197)

Cartea se încheie cu secțiunea *Fotografii – Document* (p. 200-214). Folosirea iconografiei, prin ilustrarea celor mai semnificative momente ale colocviului, sporește atractivitatea volumului.

Studiile publicate în prezentul volum sunt rezultatul cercetărilor științifice din domeniul filologiei și dovedesc prestigiul internațional de care se bucură Colocviul *EUROPA: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră*, aflat la cea de a opta ediție.

**Ileana Ursu, *Umbra și numele ei / Senka i njeno ime,*
cu o prefață în limbile sârbă și română de Virginia Popović,
Zrenianin, Editura ICRV, 2019, 257 p.**

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ
Universitatea din Novi Sad
E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

Odată cu apariția primelor scrieri feminine pe teritoriul Banatului sârbesc (Voivodina), a început să se pună în discuție valoarea acestor texte, încât dimensiunea axiologică a lor a devenit într-o alergare în galop a literaturii masculine din aceste meleaguri. Astăzi, nici nu se pune în discuție valoarea acestei literaturi nu doar atunci când se vorbește despre istoria literaturii românești din Voivodina ci și când se vorbește despre literatura română în context european. Literatura feminină din Voivodina aștrânge în sânul ei niște firi romantice și visătoare, personaje lirice, antrenate într-o adevărată odisee de dragoste, care își destăinuie păsul, bucuriile, emoțiile și trăirile lor sufletești. Remarcabile ni se par mai cu seamă elegiile, odele, imnurile lor lirice, în care vocabulele sunt pline de gânduri frumoase și de lumină și de fiorul sacru al gingășiei, de candoarea și de frenezia neașteptată a sentimentului.

Viziunea asupra femeii a fost în permanență influențată de ideologii și de statutul pe care aceasta l-a avut în societatea vremii, astfel că ideile feministe au pătruns și în literatura din Voivodina prin poezia Ileanei Ursu, voce lirică care s-au afirmat odată cu generația-promoție '70 a literaturii române din Banatul sârbesc. Poetă, traducătoare și autor de antologii din proza și poezia poezilor români din Voivodina, foarte bună cunoscătoare a evoluției literaturii române pe aceste meleaguri, a pus întotdeauna umăr la umăr literatura română cu literatura sârbă, realizând cu toată forța ceea ce și-a propus în circuitul vieții ei – să realizeze o punte de legătură între poezii sârbi și ai altor minorități conviețuitoare în arealul multicultural voivodinean cu cei români. De aceea, nici nu miră faptul că poeziile ei sunt de foarte multe ori publicate în oglindă – română și sârbă, în volume bilingve, promovându-se astfel ceea ce este cel mai prețios pentru identitatea noastră, cuvântul scris. Despre poezia Ileanei Ursu s-a scris în țară și străinătate, cititorii sârbi au putut face cunoștință cu versurile ei prin traduceri, iar criticii literari „o magiciană a (ne)cuvântului cuvântat” (Florian Copcea).

Fără a avea un program estetic declarat sau conștiința obligatorie a apartenenței la o grupare literară, poeta Ileana Ursu a oscilat între paradigma literară a anilor '70 și cea a optzeciștilor, marcând o altă etapă în evoluția liricii feminine din Banatul sârbesc. Descoperim în poezia sa un univers liric dezbrăcat de lirismul vieții, un discurs poetic existențial impresionant. A debutat cu versuri în limba română în revista „Bucuria Copiilor”, iar apoi editorial în 1978 în limba sârbă cu volumul *Pansion u biblioteci (Pensiunea în bibliotecă)*. În anul 1981, a debutat editorial și în limba română (*Grădina de cuvinte*), care o impune în literatura română din Voivodina. Versurile sale sunt prezente în paginile tuturor ziarelor și revistelor din Voivodina, precum sunt revista „Lumina”, ziarul „Libertatea”, etc. precum și revistele sârbești „Polja”, „Književna reč”. A publicat, apoi, volum după volum: *Abilitatea vrăjitoarei*, 1985; *Vreme za bašte (Timpul pentru grădini)*, 1985;

Omul-pasăre neagră, 1996; *Jelabuga*, 1996; *Candelabrul candid*, 1998; *Nu mă numesc Noel*, *Pe limba peștilor*, 2007.

Discursul său poetic este construit pe viziuni inedite, care gravitează în jurul a trei mari teme: sentimentul erosului și erosul exploziv ca formă de descătușare a energiilor; greutatea cuvântului și limbajul poetic; realul cotidian și destinul ființei umane în pragul mileniului trei. În versul său se „simte” atât un Eros profund senzual, dezlănțuit, neliniștile și căutările continue, tensiunea trăirilor interioare, cât și un univers situat între abstract și real. Sintagmele expresive aduc în prim plan o poezie feminin-erotică care o distinge de celelalte voci lirice feminine din Voivodina: „Eu ard și cad și ard și adorm/ Păsările pleacă/ poartă în aripi marele meu dor” (*Marele meu 116 dor*). Fraza sa poetică inedită și formulele poetice impresionante, precum și cu o forță de sugestie ideatică, conturează un univers situat la granița dintre lumea reală și cea imaginară.

Mai târziu, după mai bine de un deceniu de la debut, timbrul autoarei se schimbă, poemele cântece devin poeme în proză, reci, hiperlucide, „stările incantatorii cedează locul realului apropiat și imediat” (Catinca Agache). Poeziile Ileanei Ursu se bazează pe o serie întregă de motive (casa, pasărea, cuvântul ș.a.), pe metaforele simbol („zidirea”, „zborul”, „fotografierea”, „lăstărirea”) sau pe cele parabolice (*Omul pasăre neagră*, *Abilitatea vrăjitoarei*). Casa primește dimensiuni fantastice în volumul *Candelabru candid* (1988), unde eul poetic se simte prins în capcana universurilor paralele („Cele două persoane vorbesc/ una alteia/ pe limbi diferite/ ciudate/ fără a simți nevoia/ să se înțeleagă/ Și nu m-ar interesa/ de ce vorbesc unul altuia/ pe limbi diferite/ și că nu se înțeleg/ dacă în același timp/ nu mi-ar descoperi casa/ Tot vorbind au scos ferestrele/ au spart ușa, zidurile au rămas ca o gaură căscată/ casa cadavru/ iar cele două persoane/ și pe mai departe/ își spun cuvinte cu înțelesuri diferite”) (*Casa*). Prin modul său de gândire coplesitor, Ileana Ursu se impune ca o voce feminină distinctă, care continuă o tradiție reprezentată de Florica Ștefan și Felicia Marina Munteanu, dar vine cu propriul ei program estetic. Poetă a neliniștii ființei, cu o continuă explorare a propriului eu creator la sfârșitul mileniului, căutând uneori abstractul, alteori realul, dar întotdeauna pentru a descoperi acele stări existențiale ascunse în adâncul sufletului poetei. Pentru poetă, locul unde se simte liniștită și împlinită este casa; ea este centrul lumii, este imaginea universului său poetic. În poezia Ileanei Ursu casa este un simbol feminin, cu sensul de refugiu, de mamă, de protecție, de sân matern. Primul nostru colț de lume, primul univers, permanența unei spiritualități, punctul de plecare, dar și punctul de convergență a tuturor drumurilor întoarcerii de până atunci. În versul său, casa nu e doar pereți de piatră și fațadă, ci catedrală a sufletului, locul unde persoanele se înțeleg între ele. Ea este o axă între cer și pământ, e lăcașul familiei și al dragostei: „Candelabrul cerului/ luminează casa și gândul/ face legătura între mine și trecut/ în drumul spre mâine” (IX, *Candelabrul cerului*), crâncena realitate fiind considerată o „grădină cu buruieni”, poeta căutând liniștea între cele patru ziduri unde „se poate visa ca în trecut” (IX, *Candelabrul cerului*). Visul este uneori considerat fără izvor, iar lacrima cu izvorul său un izvor de inspirație pentru lirica acestei voci feminine distincte, poezia ei remarcându-se „prin simplitate, sobrietate și limpezime a stilului” (Catinca Agache). Rătăcirea poetei prin labirintul vieții se transformă într-o nemiloasă luptă cu timpul. Trecutul își trăiește ultimele pâlâiri în imaginea efervescentă și în amintirile melancolice ale copilului de ieri. De la primul volum până la ultimele, suntem surprinși de discursul liric modern, eul poetic este neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului de acum și de demult.

Poemele sale în proză, *Semne de nisip*, 1996, schimbă viziunile poetice ale Ileanei Ursu, „poetica ei își extinde semnificațiile, accentul fiind mutat pe trăirile existențiale în pragul sfârșitului de secol” (Catinca Agache). Versurile Ileanei Ursu devin meditații revelatoare și aprofundate despre o permanență a spiritului existențial. Cuvintele sunt ființe și, ca atare, pentru a nu „crește negrăite”, poeta le înzestreză cu rostul „să descopere / noi și noi / imagini poetice, / să cânte / despre viață / și moarte” (*Vârste* din volumul *Pe limba peștilor*, Editura Libertatea, Panciova, 2007). În acest poem, ființa speră să capete nemurire în lumea terestră impunând motivarea poetică a metaferenței golului existențial, în care abisul capătă alt sens: „Treptele își schimbă sensul, / Discordia dintre

autor / și text / se majorează. // Poeții nu recunosc / că se ofilesc. / Poeții se văd / mereu tineri / și mor / nerecunoscând înfățișarea / pe care le-a dăruit-o / timpul”.

Ileana Ursu, din această perspectivă, circumscrie idealizarea viului prin recursul la o metafizică în care increatul își dezvăluie fără rezervă logica sigetică: „Ce știm noi despre oameni: / înfățișarea, / culoarea ochilor, înălțimea... / Ce știm despre sufletul omului: / darnic, / stăruitor, / bun / (dacă am ști ce este / un suflet bun), / bogat... / (...) / De fapt, / noi nu ne cunoaștem. / Nu cunoaștem nici propriul ego. / Suntem precum cireșele: / ne naștem din sămânță, / creștem, / înflorim și, / când rodul vine, / simțim dacă cireșa e gustoasă” (*Suprema putere*), sau: „Cu privirea întunecată, / cu gura plină / de întuneric / privesc / carnea palidă / a viitorului. // Sunt dătătoare de viață / cu privirea îmbătrânită, / văd / ce fapt pustiu / e viața” (*Fapt pustiu, viața*).

Abandonarea formelor vizionare vaskopopiene, descifrate în volumele *Omul – pasăre neagră* (Editura Libertatea, Panciova, 1990), și *Candelabru candid* (Editura Libertatea, Panciova, 1998), o determină să caute resurse poetice în codul genetic al unui imaginar „Din toate puterile vorbim adevăruri / străine și departe de orice realitate / căci, de fapt, în care / și ce fel de realitate / avem impresia că trăim” (*Candelabru candid*, IV).

În câmpul liric feminine românesc din Serbia ea reprezintă o voce aparte, subordonată paradigmei poetice atât de mult cultivate, de exemplu, de Ana Blandiana, Florica Mitroi și Ileana Mălănciuiu. Limbajul poeziei sale tinde să imprime energie tautologică topoilor existențiali: „...Cântă tăcerea existenței / care zboară / prin lumină. // Nu crede, / Nu memorializa, / dar te întoarce, / neîntrebându-te unde te întorci. // Aceasta este lumea / în care cu toții / suntem părășiți. / Nu vei găsi răspunsuri” (*Propunere*).

Suntem martorii unui spectacol al transmutării sentimentelor, pus în scenă de un elan vizionar, care favorizează penetrarea spațiului paradisiac de viziunile eshatologice împrumutate din poetica înaintașilor: Vasko Popa, Radu Flora, Ion Miloș, Ioan Flora. Într-o manieră proprie abordează și în volumele de mai târziu, tematica postmodernă a unei lumi catastrofale la sfârșitul secolului trecut, când omul s-a întrăinat de propria iubire, de propria lume, de Dumnezeu. Trăind într-o lume lipsită de iubire și de credință, o societate a fricii, claustrofobă, a supraviețuirii bolnave, izbăvirea o află în iubirea față de apropiatii săi, în cea față de mamă, care este fără de capăt, un izvor al speranței că va fi bine în viitor: „Iubirea e moartă/ când nu o mai atinge / lumina zeiască, / când nu se mai bucură/ de bucurie.” (*Iubire moartă*). Programul ontologic al iubirii cântată de poetă instaurează o profundă viziune senzuală, într-o manieră proprie, prin tratarea motivului existenței umane în pragul mileniului trei. Rămâne doar refugiul eroului poetic din cotidianul anost, murdar și zgomotos: „Nimeni mulțumit/ nimeni satisfăcut, / nimeni în mijlocul străzii...” (*Banal*).

Poeta a numit acest volum *Umbra și numele ei*, considerând această umbră un alter ego al ei, urmărind-o pe străzile orașului, precum afirmă în versurile: „Nu sunt eu / Este doar umbra zilei de astăzi” (*În piața orășenească*). Pe de altă parte, umbra este ceea ce rămâne după noi, cea ce rezistă presiunea timpului, vremelnicia lui ori eternitatea lui: „Mai devreme sau mai târziu / Totul devine / Umbră și sunet” (*Conștient despre sine*). Conștientă de trecerea timpului, de componentele proprii noastre umbre, fără să fie sigură ce conține umbra altor oameni. Dacă nu cunoaște idealul unui om, poeta poate deduce, precum face fiecare om, care ar putea fi umbra lui. Poeta sesizează umbra în special la persoanele cu care conviețuiește, pe care le întâlnește în viața cotidiană, așteaptă ca existența sa să aibe urmă în viitor, cuvântul spus, numele ei să aibe umbră: „Numai pentru că am nume nu înseamnă că exist / Numele meu are umbră.” (*Aceiași*)

În poezia Ilenei Ursu, descoperim un univers liric dezbrăcat de lirismul vieții, un discurs poetic existențial impresionant. Chiar dacă discursul ei poetic este construit pe viziuni inedite, de la primele până la ultimele volume, suntem surprinși de un discurs liric modern, un eu poetic neliniștit prin punerea în oglindă a timpului și a spațiului de acum și de demult. Cu versuri pline de seriozitate și sensibilitate, poezia lor devine treptat un dialog despre realitatea imediată. Criticii o consideră pe Ileana Ursu o voce feminină inconfundabilă, care a atins cel mai înalt nivel estetic al poeziei românești din Serbia.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “Studii de Știință și Cultură” (“Studies of Science and Culture”), published in partnership with “Vasile Goldiș” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated B+, CNCSIS code 664, during 2005-2011, Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2012, category: B, profile: humanities, field PHILOLOGY.

The journal is indexed in International Databases (IDB): CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Mein, Germany; EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) from Ipswich, the United States of America; Index Copernicus-Journals Master List from Warsaw, Poland; and DOAJ, from Lund, Sweden.

Starting June 2012, the journal “Studii de Știință și Cultură” is published in partnership with “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania and in partnership with the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRMMI (Interuniversity Lifelong Learning Research Centre for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany,

Paper submission

The submission of an article to “Studii de Știință și Cultură” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “Studii de Știință și Cultură” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centred;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, right;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, justified;
- the text of the article, font size 12;
- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of these and similar documents”.

Citation Guidelines

„Studies of Science and Culture”, a Philology publication graded B by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Romance cultures / Romanian culture
- II. Germanic languages and cultures / Romanian language and culture
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature
- IV. Traductology
- V. Scientific Culture
- VI. Banat studies
- VII. Book reviews

In conformity to international regulations (especially Chicago Style, MLA) we adopt starting from Volume XI, no. 2 / June 2015 the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way inside the article: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number.

Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- **15th Feb. for the first publication of the year / March**
- **15th May for the second / June**
- **15th Aug. for the third / September**
- **15th Nov. for the last publication of the year / December**

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr.94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days. Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for

authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:

- The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found;

- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:

- The journal title, abbreviation;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

Announcement for the authors

The magazine „Studii de Știință și Cultură”, starting with the volume 12, number 1/March 2016 subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue "Studii de Știință și Cultură" ("Études de Science et de Culture"), éditée en partenariat avec l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie B+, code CNCSIS 664, pendant la période 2005-2011, Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2012, catégorie B, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Mein, Allemagne, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis, Index Copernicus-Journals Master List de Varsovie, Pologne et DOAJ, Lund, Suède.

Depuis le mois de juin 2012, la revue "Studii de Știință și Cultură" est éditée en partenariat avec l'Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Roumanie et en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universite Novi Sad, Serbia, Universite Jena, Allemagne.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue « Studii de Știință și Cultură », pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la font 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la font 12, en caractères gras, à droite;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- le texte de l'article en dimension de la font de 12;
- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé « Documentation – présentation des thèses et des documents similaires ».

Normes de rédaction

„Studii de Știință și Cultură” / « Études de Science et de Culture » (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en catégorie B – domaine Philologie – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

- I. Cultures romanes / culture roumaine
- II. Cultures et langues germaniques / culture roumaine
- III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines
- IV. Traductologie
- V. Culture Scientifique
- VI. Études de Banat
- VII. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment Chicago Style, MLA), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés :

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée en fin d'article, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination.

Exemple : BENGESCO, Georges, Bibliographie franco-roumaine [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1^è éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans le corps de l'article le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page.

Exemple : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard :

- le 15 février pour le premier numéro de l'année / Mars
- le 15 mai pour le deuxième numéro / Juin
- le 15 août pour le troisième numéro / Septembre
- le 15 novembre pour le dernier numéro de l'année / Décembre

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest "Vasile Goldiș" d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER-REVIEW "en aveugle".

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue « Études de Science et de Culture » dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue « Études de Science et de Culture », abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue « Études de Science et de Culture » des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:

- Le titre de la revue, l'abréviation;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au – telephone : 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

Annonce pour les auteurs

La revue „Studii de Știință și Cultură”, en commençant par le volume XII, numéro 1/mars 2016 s'inscrit, à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „Studii de Știință și Cultură”, editată în parteneriat cu Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria B+, cod CNCSIS 664, în perioada 2005-2011, Revista științifică evaluată și clasificată de CNCS în anul 2012, categoria B, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

Revista este indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI): CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO Publishing (www.ebscohost.com) din Ipswich, Statele Unite ale Americii, Index Copernicus – Journals Master List din Varșovia, Polonia, DOAJ, Lund, Suedia, Erih Plus.

Începând cu luna iunie 2012, revista „Studii de Știință și Cultură” este editată în parteneriat cu Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România și în parteneriat cu Le Département de Roumain d’Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRMI (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d’Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Serbia, din 2015 Universitatea Jena din Germania.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către revista „Studii de Știință și Cultură” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „Studii de Știință și Cultură”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limba engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, spațiere la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, în dreapta;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12, spațiere la un rând;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

„Studii de Știință și Cultură”, publicație acreditată în categoria B, domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbi și culturi germanice / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. Cultură științifică
- VI. Studii banatice
- VII. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (cf. mai ales Chicago Style, MLA), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre :

1. Bibliografia, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată la sfârșitul articolului; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu : BENGESCO, Georges, Bibliographie franco-roumaine [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În corpul articolului, contributorul va indica între paranteze, în ordine: numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina.

Exemplu : (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Notele de subsol vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin insertare automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa: vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de:

- **15 februarie pentru primul număr din an / martie**
- **15 mai pentru al doilea număr / iunie**
- **15 august pentru al treilea număr / septembrie**
- **15 noiembrie pentru al patrulea număr / decembrie**

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu impieta asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (lor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr. 94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER-REVIEW "in orb".

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile. Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

- articol acceptat;
- articol acceptat cu modificări;
- articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:
 - Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;

- Volumul, numărul și anul apariției;
- Numărul paginii textului citat;
- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:
 - Titlul revistei, abrevierea;
 - Volumul, numărul și anul apariției;
 - Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon: 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

În atenția autorilor

Revista „Studii de Știință și Cultură”, începând cu volumul XII, numărul 1/martie 2016 se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

Rugăm autorii să citeze în bibliografia articolelor și texte publicate în reviste cotate ISI.

GRILĂ DE EVALUARE

Autor _____ Recenzor _____

Titlul articolului: _____

INSTRUCȚIUNI

Citiți lucrarea/lucrările care vi s-a(u) alocat de două ori, o dată pentru a obține o vedere de ansamblu asupra lucrării, și a doua oară pentru a furniza o critică constructivă, pe care autorul o va utiliza atunci când își va revizui lucrarea. Răspundeți la întrebările de mai jos.

ORGANIZARE (10%)

1. Secțiunile de bază (Introducere, Concluzie, Bibliografie etc.) au fost adecvate? Da. Dacă nu, ce lipsește?
2. Autorul a utilizat bine subtitlurile pentru a clarifica secțiunile textului? Explicați.
3. Materialul a fost structurat într-un mod logic, clar, ușor de urmărit? Explicați.

BIBLIOGRAFIE (15%)

4. Autorul a citat sursele în mod adecvat și corespunzător? Notați orice format incorect.
5. Toate citările din text au fost listate în secțiunea alocată Bibliografiei? Notați orice discrepanțe.

GRAMATICĂ ȘI STIL (15%)

6. Au existat greșeli gramaticale sau ortografice?
7. Stilul autorului a fost clar? Paragrafele și frazele au fost coezive?

CONȚINUT (60%)

8. Autorul a rezumat și discutat subiectul în mod adecvat? Explicați.
9. Autorul a adus vreo contribuție originală la lucrare? Explicați.

PUNCTAJ ACORDAT _____

RECOMANDARE:

Articol:

- a) admis spre publicare în forma prezentată
- b) admis spre publicare cu modificări
- c) respins

GHID PENTRU EVALUATORI

1. Evaluarea se face prin completarea formularului intitulat GRILĂ DE EVALUARE și se trimite electronic la redacție;
2. Durata unei evaluări nu poate depăși 30 de zile;
3. Evaluatorii vor ține seama de conflictul de interese, urmând a se refuza în această situație;
4. Evaluarea se realizează confidențial, urmând ca evaluatorul să nu divulge conținutul articolului, cât și al evaluării, altor persoane în afara celor din redacție;
5. Evaluatorul va sesiza redacția în cazul în care articolul este suspectat de plagiat.

2020 SUBSCRIPTIONS FOR THE REVIEW “STUDIES OF SCIENCE AND CULTURE”

Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 50 lei/issue.

The price of the yearly subscription for Romania is 200 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R. Arad,
RO34RNCB0015028152520236 în lei
- cash payment at „Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,
Schedule: Monday – Thursday: between 8-11 and 13-15,30
Friday: between 8-9 and 11-12,30

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the address www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription vasileman7@yahoo.com

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel. 0257/285804, int. 15, Adina Botea, fax: 0257/214454.

ABONNEMENTS À LA REVUE « STUDII DE ȘTIINȚA ȘI CULTURA » (« ÉTUDE DE SCIENCE ET DE CULTURE ») POUR L'ANNEE 2020

Le prix de la Revue « Studii de Știință și Cultură » est de 50 lei/numéro.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 200 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236** pour RON
- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi – Jeudi : 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi : 8-9 h et 11-12,30 h

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest « Vasile Goldiș » d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

**ABONAMENTE
LA REVISTA „STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ”
PE ANUL 2020**

Prețul Revistei „Studii de Știință și Cultură” este de 50 lei/buc.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 200 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad,
RO34RNCB0015028152520236 pentru RON
- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad, B-dul Revoluției,
Nr. 94-96,

Program: Luni – Joi: orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri: orele 8-9 și 11-12,30

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

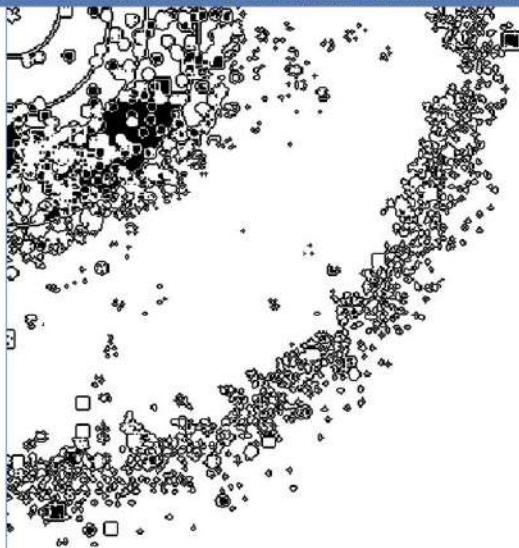
RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trimiteti pe adresa www.revista-studii-uvvg.ro un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.

STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ ÎN PARTENERIAT CU UNIVERSITATEA DE VEST "VASILE GOLDIȘ" DIN ARAD

Revista internațională de filologie,
cu apariție trimestrială,
„Studii de Știință și Cultură”,
acreditată CNCS, categoria B,
indexată în șapte baze de date internaționale,
Vă invită să publicați articole
cu rezultate ale activităților Dvs.
de cercetare științifică din domeniul filologie.

www.revista-studii-uvvg.ro
email: vasileman7@yahoo.com
tel: 0724039978

**TÂRGUL INTERNAȚIONAL DE CARTE NOVI SAD, SERBIA
6 MARTIE 2020**

**Societatea de Limba Română din Voivodina, Serbia
Revista „Studii de Știință și Cultură” Arad, România**

ORGANIZEAZĂ

LANSĂRI DE CARTE

Vasile Man, Viviana Milivoiević,
*„Studii de Știință și Cultură”, revistă internațională de filologie.
15 ani de apariție continuă*
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2019

Viviana Milivoiević, Vasile Man, (coordonatori)
Europa: Centru și margine, cooperare culturală transfrontalieră
Ediția a VIII-a 23-25.10. 2019, Arad - Timișoara
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2020

Viviana Milivoiević,
Albastru - Infinit / Blue - Infinite
ediție bilingvă română-engleză, traducere de Ioana Nistor
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2019

Vasile Man,
Destinul Poeziei
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2019

Vivijana Milivojević, Jasmina Milivojević,
Toričelovi nestašluci
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2020

Revista de filologie „Studii de Știință și Cultură”, vol. XV, nr. 4 /2019
Editura Gutenberg Univers, Arad, România, 2019

PREZINTĂ:
**Lucian Marina, Viviana Milivoiević, Vasile Man,
Virginia Popovici, Laura Orban**

RECITAL POETIC: De la Poezia ca destin, la Destinul poeziei

